

Propi

BIBLIOTECA
INFANTIL D'EN
MASSAGRAN:
ESTRATÈGIA
D'ACOSTAMENT A LA
LECTURA I COHESIÓ
SOCIAL

Glòria Matas
Mariona Pèlach
Setembre 2002

“Podrán cortar las flores,
pero no nos quitarán
la primavera”

Mario Benedetti

Agraïm a aquelles persones que ens han orientat,
interessant-se pel desenvolupament d'aquest treball, com
el Pepe Adelantado, en Jaume Botey, la Juliana Florez, l' Antonio Madrid,
el Salvador Martí, la Marisela Montenegro, en José Antonio Noguera i en Jesus Vivas;

també a totes aquelles amigues i amics que s'han ofert pacientment a ajudar-nos,
aconsellar-nos, escoltar-nos, contestar-nos o suportar-nos, com na Mariona,
Estheruca, Andrea, Marcelo, Calde, Antònia, Assumpta, Eva, Guio,
Robert, Lluç, Anna, Jordi, Mayo, Iván, Martí, Miquel, Maria,
Inaia, Oliver, Iñaki, Ramon, Jordi's, Joan's, Ada,
Meri, Marta, Carles, Arnau...

de forma molt especial a tots aquells participants
del moviment de solidaritat que amablement han col·laborat amb nosaltres;

i a la Fundació Jaume Bofill
per haver confiat en nosaltres.

0. INTRODUCCIÓ

PART I: MARC TEÒRIC I CONCEPTUAL

1. EL MOVIMENT DE SOLIDARITAT. CAP A UNA DEFINICIÓ COMPLEXA **5**

1.1. UBICACIÓ, COMPOSICIÓ I CONCEPTUALITZACIÓ	7
1.1.1. EL MÓN DE LA SOLIDARITAT, MÉS ENLLÀ DE LA SOCIETAT CIVIL	7
1.1.2. LES ORGANITZACIONS DE SOLIDARITAT, MÉS ENLLÀ DE LES ONG	8
1.1.3. EL MOVIMENT DE SOLIDARITAT, MÉS ENLLÀ DEL MOVIMENT DEL VOLUNTARIAT I DEL TERCER SECTOR	11
1.2. CAP A UNA DEFINICIÓ DEL MOVIMENT DE SOLIDARITAT	14

2. MARC METODOLÒGIC **17**

2.1. OBJECTIUS	17
2.2. DEFINICIÓ DE L'OBJECTE D'ESTUDI	18
2.3. HIPÒTESIS	20
2.4. METODOLOGIA	21
2.5. TÈCNIQUES UTILITZADES	22
2.5.1. PRIMER MOMENT: SELECCIÓ DE LA MOSTRA I ESTUDI SOBRE LES ORGANITZACIONS	25
2.5.2. SEGON MOMENT: LES ENQUESTES.	26
2.5.3. TERCER MOMENT: ELS GRUPS DE DISCUSSIÓ.	27
2.6. ANÀLISIS DE LES DADES. CONSIDERACIONS METODOLÒGIQUES SOBRE L'ANÀLISI DEL DISCURS	28

PART II: Micro-discursos: Cap a una definició de models de solidaritat en l'acció col·lectiva

3. HIPOTETITZACIÓ DE MODELS A PARTIR DE L'ACTIVITAT 32

3.1. ELS MODELS HIPOTÈTICS DE SOLIDARITAT (MHS) 33

4. CAP A UNA COMPRENSIÓ MÉS COMPLEXA DELS MODELS. 37

4.1. MARCS DE SIGNIFICAT 38

4.2. ELS FACTORS MOTIVACIONALS. 39

4.3. PRÀCTIQUES ORGANITZATIVES 39

4.4. XARXA DE RELACIONS 40

5. ANÀLISI PER EIXOS 41

5.1. MARCS DE SIGNIFICAT 41

5.1.1. PRIMER DISCURS: LA POBRESA COM UN TEMA PERSONAL INHERENT 43

5.1.2. SEGON DISCURS: LA POBRESA COM A TEMA PERSONAL CONTINGENT 45

5.1.3. TERCER DISCURS: ESTRUCTURAL CONTINGENT: LA POBRESA COM PRODUCTE DE CAUSES SOCIALS I POLÍTIQUES 52

5.1.4. QUART DISCURS, ESTRUCTURAL INHERENT: LA POBRESA COM UN RESULTAT INHERENT A LES PROPIETATS DEL SISTEMA SOCIAL 55

5.1.5. DIAGNOSI I MODELS 61

5.2. ACTIVITAT 67

5.2.1. INTERVENCIÓ I ACCIÓ, (UNIVERSALISME O PARTICULARISME) 67

Discurs de la intervenció 68

Discurs de l'acció 71

Discurs de l'acció social 72

Discurs particularista 73

Discurs de l'acció política 74

5.2.2. EMPODERAMENT 76

No empoderament 77

Empoderament psicosimbòlic	77
Empoderament psicopolític	78
5.2.3. IMPACTE	81
La dimensió instrumental	81
Dimensió simbòlica	83
5.3. ACTIVITAT I MODELS	84
5.4. MARC MOTIVACIONAL	88
5.4.1. DISCURS DE LA MOTIVACIÓ EXTRÍNSECA	89
Motivació extrínseca instrumental	89
Motivacions extrínseques simbòliques	93
5.4.2. DISCURS DE LA MOTIVACIÓ INTRÍNSECA	98
La motivació intrínseca altruista	98
Motivació intrínseca societal	99
5.4.3. MODELS I FACTORS MOTIVACIONALS	101
5.5. PRÀCTIQUES ORGANITZATIVES	107
5.5.1. PARTICIPACIÓ INTERNA I ESPAIS DE PRESA DE DECISIONS	107
5.5.2. RELACIONS INTERNES	111
Discurs de la divisió del treball	112
Discurs de l'horitzontalitat	114
5.5.3. PRACTIQUES ORGANITZATIVES I MODELS	114
5.6. DISCURSOS DEL MOVIMENT DE SOLIDARITAT RESPECTE L'ESTAT I EL MERCAT	117
5.6.1. DISCURS DE L'ALIANÇA	117
5.6.2. DISCURS DE LA NO COL·LABORACIÓ O CONFRONTACIÓ	122
5.6.3. NO COL·LABORACIÓ AMB LES EMPRESES	128
5.6.4. MODELS I RELACIONS MERCAT-ESTAT	130
5.7. LA REPRESENTACIÓ I CONCEPCIÓ DE LA SOLIDARITAT	135
5.7.1. SOLIDARITAT POSTMODERNA	137
5.7.2. SOLIDARITAT AMB DIMENSIÓ COMUNITÀRIA	139
5.7.3. SOLIDARITAT AMB DIMENSIÓ POLÍTICA	141
<u>6. CONCLUSIONS</u>	<u>147</u>
6.1. ELS MODELS COM A CONSTRUCTE	147
6.2. SÍNTESIS DELS MODELS	<u>153</u>

6.2.1.	EL MODEL VOLUNTARISTA	153
6.2.2.	EL MODEL TÈCNIC	157
6.2.3.	EL MODEL POLÍTIC	165

PART III: MACRO-DISCURSOS. Estat, mercat i solidaritat

7. INTRODUCCIÓ **171**

8. INTERESSOS ENVERS EL MOVIMENT DE SOLIDARITAT **173**

8.1.	GOVERNABILITAT	173
8.2.	INTERESSOS INSTRUMENTALS I ECONÒMICS	176
8.3.	LEGITIMACIÓ	183

9. COLONITZACIÓ DEL MOVIMENT DE SOLIDARITAT **186**

9.1.	COLONITZACIÓ DEL MÓN DE LA VIDA	186
9.2.	COLONITZACIÓ DEL MOVIMENT DE SOLIDARITAT. LA SOLIDARITAT COM A INTERVENCIÓ SOCIAL I COM A TÈCNICA	188

10. TENDÈNCIES DINS EL MOVIMENT DE SOLIDARITAT **191**

10.1.	TENDÈNCIA VERS LA FORMA: LA TECNIFICACIÓ DE LES ORGANITZACIONS DE SOLIDARITAT	191
10.2.	TENDÈNCIA VERS L'OBJECTE: L'AMPLIACIÓ DEL CONCEPTE SOLIDARITAT	196
10.3.	TENDÈNCIA VERS AL SUBJECTE: LA CONSTRUCCIÓ DEL VOLUNTARIAT OFICIAL	200
10.3.1.	DISCURS INDOLOR DEL VOLUNTARIAT	204
10.3.2.	DISCURS HEROIC DEL VOLUNTARIAT	207
10.4.	TENDÈNCIA VERS LES RELACIONS. SINÈRGIES I LLUITA CONTRA LA POBRESA.	210

11. CONCLUSIONS **213**

11.1.	IMPLICACIONS POLÍTiques	213
11.2.	IMPLICACIONS EN LA CONFIGURACIÓ DEL MOVIMENT DE SOLIDARITAT: RECONFIGURACIÓ DEL TEIXIT ASSOCIATIU I DE LA SOCIETAT CIVIL	214
11.3.	IMPLICACIONS EN LA CIUTADANIA. DESPOTISME SOLIDARI I GARANTIES SOCIALS	219
11.4.	LES DUES CARES DE LA SOLIDARITAT. DE LA SOLIDARITAT ESTRUCTURAL A LA SOLIDARITAT LIBERAL	222
11.5.	DE L'ASSIMILACIÓ A LES RESISTÈNCIES	227
11.5.1.	RESISTÈNCIES A LA MODERNITZACIÓ I LA TECNIFICACIÓ	229
11.5.2.	RESISTÈNCIES A L'AFEBLIMENT DE LA SOLIDARITAT	230

12. A MODE D'EPÍLEG: DE LES RESISTÈNCIES A UNA SOLIDARITAT

INSTITUENT **232**

12.1.	LA SOLIDARITAT, EN MOVIMENT?	233
12.2.	APORTACIONS DE L'ESTUDI: CAP UNA SOLIDARITAT EN MOVIMENT	237
12.3.	REFLEXIÓ FINAL	239

13. BIBLIOGRAFIA CONSULTADA **241**

ANNEXES

0. Introducció

El present estudi pretén oferir una visió crítica i complexa respecte quelcom tant abstracte i indefinit com pot arribar a ser el món de la solidaritat, per tal d'aspirar a esdevenir una útil eina de reflexió i afavoridora de debat. La visió és crítica, en el sentit que aspira a una comprensió profunda de les dinàmiques i processos que actuen dins el món de la solidaritat, així com de les relacions de poder que en ell s'articulen sobretot a partir del contacte dels agents socials de solidaritat amb les esferes mercantil i estatal.

L'objecte d'investigació, i concepte bàsic per interpretar els resultats de l'estudi és el que nosaltres hem identificat com "moviment de solidaritat", que com veurem és definit com una *xarxa difusa i no necessàriament articulada composta per tots aquells actors col·lectius de la societat civil, estiguin formalitzats o no, que tot i la diversitat del seu rol social, comparteixen un plantejament des del qual la solidaritat entre les persones (o pobles) – i en concret cap a terceres persones (o pobles)-, no és únicament el medi, és també la fita*. Tenir en compte aquesta definició serveix per trencar els tòpics o limitacions de la visió predominant sobre els agents socials de solidaritat; ja que situa el "moviment de solidaritat" més enllà de les ONG's, del voluntariat o del tercer sector.

Si el primer tòpic a rebatre és la identificació restringida del moviment de solidaritat, el segon és aquell que percep el moviment com a quelcom homogeni. Així, considerem que dins el moviment de solidaritat conviuen diferents pràctiques i discursos, no sempre compatibles o articulables. Finalment, el moviment de solidaritat no és estàtic; es tracta d'un moviment dinàmic que, sobretot en els darrers anys, està immers en un procés de construcció i redefinició constant. Creiem que l'actual procés té sobretot a veure amb els processos que es deriven de la intervenció d'agents de l'esfera estatal i mercantil en el món de la solidaritat.

La idea o intenció de fons d'aquest estudi és la de respondre a la pregunta de *per què en nom de la solidaritat es realitzen pràctiques i emeten discursos tant diversos i, fins i tot, contradictoris*. Creiem que entre els mecanismes d'aquesta diversitat ens trobarem aquells

de caire més micro (per això estudiem als actors col·lectius i, sobretot, individuals del moviment) i aquells més macro (motiu pel que ens centrarem en esferes socials que transcendeixen la del propi moviment). En aquests darrer mecanismes considerem central el paper de l'Estat i el Mercat, tot i que l'Església ha tingut un important paper en la configuració d'una part del moviment.

Així doncs, el treball està dividit en dues parts molt diferenciades. La primera de les parts, pretén oferir una proposta de coherència a l'heterogeneïtat del moviment de solidaritat. Primer, intentarem posar de manifest com el moviment no actua amb una sola veu sinó que és possible identificar una pluralitat de discursos diferents, i fins i tot enfrontats, més concretament respecte els diferents temes que hem ens hem proposat analitzar: marcs de significat, activitat, opcions organitzatives, relacions externes, concepció i representació de la solidaritat. La identificació de diferents activitats en el marc del moviment ens permet hipotetitzar vers l'existència de tres models de solidaritat dins el moviment: un model que anomenarem tècnic, un altre al que diem voluntarista i, finalment, un model polític. La visió complexa de les pràctiques i discursos en el marc del moviment ens permetrà o no corroborar si podem parlar efectivament de diferents models de solidaritat. A més de analitzar la diversitat de discursos i pràctiques ens interessarem pels vincles i sinèrgies, almenys potencials, en el marc del moviment.

La segona part de l'estudi pretén desenvolupar dues aplicacions més a partir de la recerca empírica realitzada apart de la sistematització de models de solidaritat. La primera de les aplicacions consisteix en analitzar les relacions del moviment de solidaritat amb l'estat i el mercat i com a partir d'aquestes relacions, -així com de processos de construcció discursiva-, podem parlar de la fragmentació de la concepció de la solidaritat. El resultat un model oficial de solidaritat, que s'afegeix als sistematitzats anteriorment, i perfectament compatible amb els valors lliberals dominants coexistint així de forma tensa amb una concepció de la solidaritat que tendeix a la semànticament originària.

En definitiva, intentarem posar de manifest com el predomini d'uns discursos sobre altres, i les dinàmiques identificades dins el moviment de solidaritat, no estan lliures de fortes

implicacions polítiques i ideològiques; intentarem així demostrar com els canvis en el moviment de solidaritat responen a uns interessos concrets i al procés de construcció d'un determinat model de societat.

Entre d'altres, la tensió homogeneïtat-heterogeneïtat del moviment que haurem analitzat en la primera part ens permetrà comprovar si la intervenció i colonització del sistema mercantil i econòmic sobre el moviment ha sigut exitosa o si, al contrari, és possible parlar de l'existència de portes obertes a l'emancipació i a l'agència de la societat civil sobre el moviment de solidaritat.

La segona de les aplicacions té a veure amb les possibles vies a seguir per futures investigacions, implicacions i propostes pel moviment de solidaritat.

A més de l'anàlisi teòric de la bibliografia especialitzada i la consulta amb persones expertes, la metodologia principal aplicada al treball de camp, es basa en l'anàlisi de discurs de diferents grups de discussió (un per model més un mixt), texts, material documental de les entitats o publicitari, etc. Completen l'aparell metodològic, les entrevistes a membres representatius de les organitzacions de la nostra mostra, així com els qüestionaris distribuïts entre els voluntaris d'aquelles entitats

PART I

Marc teòric i conceptual

1. El Moviment de Solidaritat. Cap a una definició complexa

En aquest apartat, més que centrar-nos en un dels objectes d'estudi principals d'aquest treball - la solidaritat -, ens centrarem en la definició dels "subjectes solidaris", en concret, d'aquells que componen l'imaginari social que anomenem "moviment de solidaritat".

Tot i que farem referència a possibles formes de concebre la solidaritat des del moviment, considerem prioritari fer un primer emmarcament del moviment en l'esfera de la societat civil i en relació a altres esferes (estat i mercat), per a continuació fer l'exercici contrari, és a dir, dirigir la nostra atenció a la composició interna del moviment.

Per a realitzar aquesta ubicació i conceptualització teòrica de forma més gràfica, ens referirem a tres prejudicis molt estesos envers el món i el moviment de la solidaritat, originats per un cert tractament mediàtic vers el concepte de "solidaritat", els seus agents socials, el seu auge, etc. Els prejudicis a rebatre serien :

- 1) El món de la solidaritat és una representació exclusiva de la societat civil
- 2) El moviment de la solidaritat equival al moviment del voluntariat i del tercer sector.
- 3) Al moviment de solidaritat l'integren les ONG.

Una vegada aclarits aquests aspectes, podrem aventurar-nos a definir de forma comprensiva l'escenari des del que realitzar el nostre treball empíric: el moviment de solidaritat.

El tercer punt d'aquest marc teòric consisteix en un breu recorregut històric d'allò que hem definit com a moviment de solidaritat, el qual ens permetrà corroborar la complexitat del fenomen del que estem parlant. Relacionat amb aquestes dades trobarem el quart i darrer punt en el que evocarem les condicions de possibilitat que envolten el moviment de solidaritat actual, és a dir, aquells elements de la conjuntura actual que fan que puguem

parlar de diferents pràctiques i configuracions de l'acció col·lectiva solidària, així com també d'un cert "auge de la solidaritat".

1.1. UBICACIÓ, COMPOSICIÓ I CONCEPTUALITZACIÓ

1.1.1. El món de la solidaritat, més enllà de la societat civil

El moviment de solidaritat és fruit de la iniciativa social o de la societat civil¹. Però la de la societat civil no és l'única esfera des de la que s'estableix una relació directa amb el món, el discurs o l'imaginari de la solidaritat. Altres esferes de l'estructura social² com l'estatal, la mercantil i la familiar-comunitària contemplen la solidaritat en els seus discursos o pràctiques, l'exerceixen, la promouen o l'ometen, se l'agencien o la deleguen i, sobretot, la poden concebre des de plantejaments ben diferenciats.

Per tant, en el difús món de la solidaritat hi interaccionen les pràctiques i discursos d'actors de les diferents esferes com associacions, famílies, amics, veïnes, governs, moviments socials, cooperatives, empreses,... Així i tot, el moviment de solidaritat al que nosaltres farem referència s'emmarcarà concretament en l'esfera relacional-associativa o societat civil. Cal dir que la societat civil no es una esfera impermeabilitzada, aquesta pot interaccionar en alguna mesura amb l'esfera estatal i la mercantil. Seria el cas de les fundacions o obres socials de grans empreses que tot i tenir origen mercantil es mouen en l'esfera de la societat civil. Quelcom similar succeeix amb les organitzacions de solidaritat creades per sindicats i partits polítics.

¹ Salvador Giner (1998) ens adverteix que el concepte de societat civil no conta actualment amb una definició clara i universalment acceptada; és un concepte "ambigu i disputat". Tot i que existeix un ample consens a escindir societat civil de l'esfera estatal, des de l'entorn liberal se l'ha intentat equiparar a l'esfera mercantil, no sense objeccions. Per Adelantado (2000), l'esfera mercantil es limita a la producció i intercanvi de material i està formada per uns individus que es comporten amb el mòbil d'obtenir el màxim guany possible suposant una mercantilització de les relacions socials. Cal doncs la definició d'un nou espai que exclogui tota una sèrie de relacions i interaccions socials que es donen en la societat, al marge de l'Estat, i que no segueixen la lògica del mercat, ni depenen de llaços familiars.

² Concebem l'estructura social, de manera semblant a Adelantado (2000) i en funció de quatre esferes: a) esfera estatal, b) esfera del Mercat, c) esfera relacional- associativa o societat civil i d) esfera familiar-comunitària. Per a ell l'esfera relacional té dos components (formal -associacions- i informal -amics i veïns-), però per al nostre estudi serà de més utilitat distingir una esfera relacional com a societat civil, d'una altra familiar que inclogui els llaços comunitaris tradicionals.

1.1.2. Les organitzacions de solidaritat, més enllà de les ONG

Es coneix popularment com a Organitzacions No Governamentals –ONG- a aquelles associacions i fundacions amb fins solidaris; concepte que aparegué a la Carta de les Nacions Unides signada a San Francisco –EUA- l'any 1945 (Gomis, 2000)³.

La popularització del terme ONG no resol “l’amanida terminològica” i el “popurri de definicions” al que es refereix John Casey (1995) quan afirma que els investigadors no han pogut establir una definició o designació única de les organitzacions de la societat civil. Part de la terminologia fa referència al que *no són* aquestes organitzacions: no lucratives -enfront al Mercat-, o no governamentals -enfront a l’administració pública-. D’altres conceptes estesos són: associacions de voluntariat, entitats voluntàries, organitzacions del tercer sector, organitzacions de solidaritat, organitzacions humanitàries,...

Però aquesta diversitat transcendeix la dimensió conceptual, ja que en la societat civil trobem fórmules jurídiques d’organització ben diferents: fundacions, associacions, cooperatives, mutualitats de previsió, centres d’ensenyament, clubs esportius, caixes d’estalvi amb obra social i centres de salut, partits polítics, sindicats,... tot i que les organitzacions de solidaritat legalment constituïdes solen ser associacions i fundacions⁴. Les associacions es caracteritzen per un major grau de democràcia interna que les fundacions, degut a que en elles la totalitat dels socis des de l’assemblea prenen les decisions més significatives per a l’entitat i controlen a la junta directiva. En canvi, les fundacions contenen amb un patronat que és qui vetlla perquè amb el patrimoni fundacional s’assoleixin els objectius definits per l’empresa, família o individus donants.

³ La raó d’aquesta conceptualització es troba en el fet de que l’ONU contemplava que en els foros internacionals s’admetessin a delegats no governamentals com a observadors o participants

⁴ La llei d’associacions en el context espanyol data de l’any 64; és també coneguda com la llei Fraga (Casado, 1995). Existeixen registres de caire local i autonòmic per a les associacions. Aquelles d’àmbit estatal s’hauran d’inscriure en el Registre Nacional del Ministeri de l’Interior. El marc legal sobre fundacions és molt més recent i està definit per la llei de Fundacions i Incentius Fiscals a la Participació Privada en Activitats d’Interès General (30/1994, de 24 de novembre).

Dintre les entitats formals podem distingir aquelles de caràcter general, que són la gran majoria, de les entitats singulars. De singulars, en el nostre context, en trobem sobretot quatre: Fundació ONCE, les Obra Social de les caixes d'estalvi, Caritas i Creu Roja.⁵ (Rodríguez Cabrero, 1996).

Tot i que són moltes les organitzacions de solidaritat estan legalment constituïdes, el grau de formalització difereix en gran mesura. L'estudi "*Las Organizaciones de Voluntariado en España*" de la Plataforma para la Promoción del Voluntariado en España (1997) arriba a la conclusió que només el 13% de les organitzacions conta amb un nivell organitzatiu legal alt, això significa: estar inscrites en el corresponent registre, tenir estatuts, acta fundacional, reglament intern, òrgans funcionals, directius, executius i de control.

Però entre en el món de les organitzacions de solidaritat també hem de contemplar, encara que no es fa normalment, aquelles organitzacions que opten per no formalitzar-se. En aquest aspecte es basa la distinció que Alberich (1993) fa entre grups *formals*, constituïts jurídicament i enregistrats, i els que no, els *informals*. En tot cas, nosaltres optem per fer referència a grups *formalitzats i no formalitzats*. Les organitzacions informalitzades són aquells col·lectius o xarxes de col·lectius i individus que no s'han sotmès a cap mena de registre legal i que no fonamenten el seu funcionament en cap normativa preestablerta.. Aquestes organitzacions solen gestionar menys capital i recursos, estar menys estructurades i funcionar de manera més horitzontal que les organitzacions formalitzades. Mentre les formalitzades solen dedicar més esforços a la intervenció social, les que no es centren més en l'acció social i política (Rueda, 1997; López Cabanas i Chacón, 1997).

⁵ De les singulars destaquen les dues darreres. Caritas és una fundació assistencial creada per l'església catòlica i per tant està inscrita en el Registre d'Entitats religioses del Ministeri de Justícia. Creu Roja és una associació de titularitat pública "tutelada" per l'Estat, el que suposa que la seva activitat conta amb la protecció i intervenció de l'Estat (Ministeri de Treball, 1995), de manera que és la més governamental de les organitzacions no governamentals. A Caritas i Creu Roja hi trobem a la majoria dels socis i voluntaris de totes les fundacions i associacions de l'estat. Totes les ONGD espanyoles sumen 45.000 socis; entre Caritas i Creu Roja en tenen 652.000 (Serrano, 2001).

Però a més de la formalització, o grau d'aquesta, en el moviment de solidaritat podem distingir organitzacions de dos nivells. Un primer nivell consistent en espais integrats per persones a títol individual i un segon nivell caracteritzat per l'organització d'organitzacions.

En aquest segon cas també és aplicable el binomi formalització / informalització. Les organitzacions des segon nivell-formalitzades prenen la forma de federacions, coordinadores o associacions de segon nivell. En el context anglosaxó es coneix com *umbrella organizations* (organitzacions paraigua), a aquelles organitzacions que a més de ser espais de coordinació ofereixen varietat de serveis a les entitats que la integren .

Les organitzacions de segon nivell no formalitzades serien xarxes d'organitzacions i individus que davant una oportunitat política o social concreta solen cristal·litzar en campanyes o plataformes⁶. Aquestes poden tenir grau d'estructuració, durada i composició interna diversa. Arribat un determinat moment aquestes organitzacions difuses poden optar per desaparèixer o consolidar-se i estructurar-se⁷.

Quadre 1

Tipus d'org. de solidaritat	FORMALITZADES	NO FORMALITZADES
Primer nivell	Associacions, fundacions. Popularment se les coneix com ONG. (ONGD si treballen en l'àmbit de la cooperació internacional).	Col·lectius, comitès de solidaritat, grups d'afinitat
Segon nivell	Coordinadores, federacions, associacions de segon nivell	Campanyes, plataformes

⁶ Cal fer esment a que campanyes i plataformes, com a organitzacions no formalitzades de segon nivell, poden estar composades, parcialment o totalment, per organitzacions formalitzades de primer i segon nivell.

⁷ L'opció per estructurar-se després de l'èxit d'una campanya concreta en el nostre context seria el de la Xarxa Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern (2000) (després de la Consulta Social per l'abolició del deute externe celebrada a març de 2000), del Moviment de Resistència Global (arrel de la Campanya Praga'2000 a setembre de 2000) o la Plataforma per la Pau (després de les mobilitzacions civils en contra de la desfilada militar de l'exèrcit espanyol a Barcelona el mes de maig de 2000)

Rol social	Tendència a la intervenció social i als programes estables	Tendència a l'acció política i a la mobilització davant una oportunitat concreta
-------------------	--	--

1.1.3. El moviment de solidaritat, més enllà del moviment del voluntariat i del tercer sector

Dos són els escenaris en els qual es sol inserir mediàticament o popularment a les organitzacions de solidaritat: el "moviment del voluntariat" i el tercer sector.

Per una banda, no podem identificar moviment de solidaritat amb voluntariat, degut a que tot i que tradicionalment s'ha associat el voluntariat amb tasques d'ajuda a tercers o persones necessitades, avui el voluntariat està veient ampliat el seu àmbit d'actuació. Més enllà del social, trobem voluntariats en els àmbits cultural, científic, esportiu, rural (segon els Pla Estatal de Voluntariat), mediambiental, o de la mateixa promoció del voluntariat.

Es més, al procés d'ampliació d'àmbits es desenvolupa una tendència paral·lela a la restricció en el rol social del voluntariat, incompatibles amb la definició ampla que de moviment de solidaritat pretenem realitzar. La jurisdicció del voluntariat en el context espanyol (Llei 6/1996 de 15 de gener sobre Voluntariat)⁸ així ens ho permet veure. Són almenys tres les restriccions que en ella es manifesten: i) Són activitats de voluntariat les que es desenvolupen en el marc d'una organització legalment constituïda i formalitzada, la qual assegurarà, contractarà i expedirà els pertinents certificats a la persona voluntària. ii) Les activitats de voluntariat no afectaran al patrimoni de la persona que les exerceix. Són activitats no retribuïdes, però l'organització reembossarà al voluntari o voluntària les despeses que implica el desenvolupament de l'activitat. iii) S'entén el voluntariat com un

⁸ Degut a les competències de les Comunitats Autònomes en matèria de voluntariat, aquesta Llei és vinculant només per a aquelles activitats que es porten a terme a àmbit estatal. La majoria de Comunitats Autònomes tenen la seva pròpia llei de voluntariat, tot i que moltes d'elles són calcades a l'estatal.

“conjunt d’activitats d’interès general”⁹, concretes, sectorials i d’intervenció, sense fer esment a la seva possible dimensió crítica o política.

Com esclarirem en el desenvolupament del treball, cal distingir entre el discurs oficial i legítim sobre el voluntariat del sostingut per les mateixes persones voluntàries al respecte de la seva activitat.

Per la seva banda, el tercer sector, també conegut com sector de l’economia social¹⁰, emfatitza el seu significat en una activitat econòmica d’origen privat i amb fins no lucratiu. És un concepte que resulta de la necessitat de definir un sector econòmic en expansió i alternatiu a l’Estat –pels seu origen privat- i al Mercat –pels seus fins no lucratiu-. Aquest sector, tot i contemplar multiplicitat d’organitzacions (fundacions, associacions, cooperatives, mutualitats de previsió, centres d’ensenyament, clubs esportius, caixes d’estalvi amb obra social i centres de salut), no contempla les no formalitzades, a la vegada que pot anar més enllà d’activitats amb fins solidaris, tot i que si ho hagin de ser els seus mitjans.

En definitiva, optar per l’escenari del Moviment de Solidaritat abans que pel moviment de voluntariat o tercer sector, conta amb major interès metodològic al ser, per una banda, més precís al centrar-se en l’àmbit de la solidaritat i ser, per altra banda, més ample i comprensiu al contemplar aquelles organitzacions no regulades o no formalitzades.

Es més, l’escenari del moviment de solidaritat permet el sincretisme entre dos móns que normalment es perceben com a diferents, el de l’associacionisme i el dels moviments socials, superant així una disjuntiva més difusa del que sembla a priori. Una de les tesis d’aquest treball és que l’heterogeneïtat existent en el moviment de solidaritat, més que per

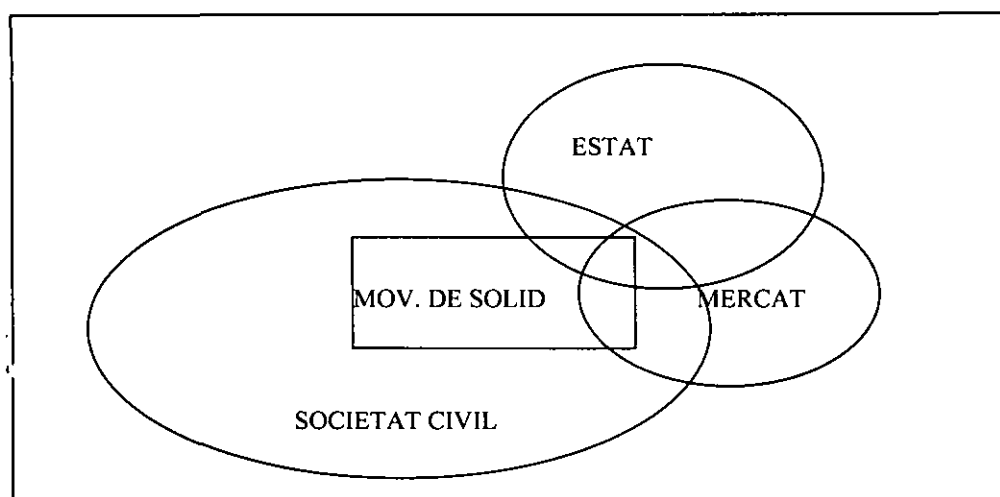
⁹ “s’entén per activitats d’interès general a efectes del disposat en l’article anterior, les assistencials, de serveis socials, cíviques, educatives, culturals, científiques, esportives, sanitàries, de cooperació al desenvolupament, de defensa del medi ambient, de defensa de la economia o de la investigació, de desenvolupament de la vida associativa, de promoció del voluntariat, o qualsevol altre de naturalesa anàloga”

¹⁰ Si volem internacionalitzar l’amanida de termes a la que abans fèiem referència, podem dir que tercer sector és un terme d’origen anglosaxó (third sector) i que economia social és més emprat a França (Economie Sociale). Els alemanys fan més referència al benestar comú (gemeinnützige), els danesos i finlandesos parlen

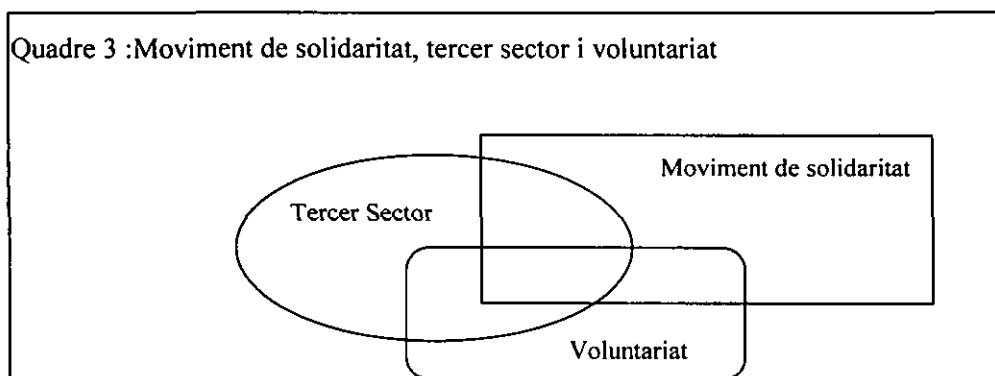
la seva fórmula organitzativa, ens vindrà donada pel rol social dels actors i la seva relació amb altres institucions de l'estructura social.

d'administració pública indirecta" i australians i nordamericans parlen també del "community service sector". (Casey, 1995, 31)

Quadre 2

Quadre 3 :Moviment de solidaritat, tercer sector i voluntariat

1.2. Cap a una definició del Moviment de Solidaritat

Fets aquests matisos conceptuals i ubicat el moviment de solidaritat en l'estructura social ens podem aventurar a fer-ne una primera definició. Concebem el moviment de solidaritat, com una *xarxa difusa i no necessàriament articulada composta per tots aquells actors col·lectius de la societat civil, estiguin formalitzats o no, que tot i la diversitat del seu rol social, comparteixen un plantejament des del qual la solidaritat entre les persones (o pobles) –i en concret cap a terceres persones (o pobles)-, no és únicament el medi, és també la fita.*

Com veiem, la concepció de solidaritat que contemplem fins al moment no està definida, tot i ser el concepte nucli i clau d'aquest treball. A priori, ens referirem al concepte de la forma ampla, difusa i amb les múltiples accepcions amb que s'usa actualment, és a dir, un calaix de sastre on s'inclouen diferents pràctiques i significats: beneficència, donatiu o lluita per les causa de l'altre, solidaritat per a visualitzar i denunciar un problema o per assistir-lo directament, solidaritat particularista o universal, sectorial o global, etc.

Són encara moltes les preguntes en l'aire envers la solidaritat i el moviment de solidaritat: per què diem que es difusa i heterogènia aquesta xarxa? En base a quines pràctiques i discursos s'agreguen els actors col·lectius? En base a quines concepcions i representacions de la solidaritat?...

2. Marc Metodològic

En el present apartat exposarem i justificarem les opcions metodològiques i tècniques d'aquesta recerca amb les que preteníem assolir els nostres objectius.

2.1. Objectius

Els objectius es poden sistematitzar en dos blocs, un primer centrat en el moviment en si i un segon que fa referència al moviment en relació a altres actors i en l'estructura social.

i. Relacions intra-moviment: Es tracta d'incidir en el caràcter heterogeni del moviment i establir una diferenciació interna en base a diferents formes o models d'exercir i entendre la participació col·lectiva solidària, així com de representar la mateixa solidaritat com a valor. El que es pretén és doncs comprendre el moviment de solidaritat en la seva complexitat a partir dels discursos i pràctiques dels seus protagonistes. En concret ens interessa saber ens quins aspectes concrets i a més agregació o dispersió entre els actors del moviment, siguin els marcs de significat, les pràctiques organitzatives, l'activitat, la representació de la solidaritat, les relacions amb altres actors o el marc motivacional dels agents de solidaritat.

ii. El moviment en relació: Per assolir el segon tipus d'objectius hem de dirigir l'atenció a l'exterior del moviment. Es tracta, en definitiva, de *definir les relacions i les dinàmiques que vinculen l'esfera estatal i l'esfera mercantil a aquest món de la solidaritat, i la incidència d'aquestes esferes sobre els processos de construcció i redefinició del moviment de solidaritat*. En concret ens interessa definir si des d'aquestes esferes s'està definint un model de solidaritat i una forma de representar i agenciar aquesta.

Cal fer esment al fet que el gruix del treball de camp està enfocat a poder assolir el primer dels objectius, és a dir, l'establiment de models de solidaritat. És doncs la sistematització de

models l'objecte principal d'aquest treball. Els objectius del segon bloc fan més bé referència a reflexions teòriques que tot i que sostingudes en les dades obtingudes en el treball de camp realitzat, es limiten a apuntar temàtiques que precisarien de major desenvolupament teòric i empíric.

És important ressaltar que no s'han d'entendre aquests objectius (en especial el primer) com un intent de parlar de "bones" i "males" formes d'exercir la solidaritat. Els nostres objectius no responen a una voluntat moralitzant. La finalitat de contemplar un moviment de solidaritat heterogeni és la de reflexionar, des de una perspectiva crítica, vers les implicacions polítiques conseqüents dels processos de construcció, promoció i acostament a la solidaritat que es duen a terme des de les institucions de l'esfera estatal i la mercantil. Només si s'observa que dins el món de la solidaritat existeixen diferents "models" es comprendrà com aquests processos actuen de manera diferent segons cadascun d'aquest "models"; el foment de la *solidaritat* pot ser el foment d'*una determinada forma* d'entendre la solidaritat, i potser un acte de discriminació conscient d'altres formes considerades menys interessants, o fins i tot molestes.

2.2. Definició de l'objecte d'estudi

El món de la participació solidaria, es pot concebre com a ample i complex al poder incloure, com hem vist al marc teòric, un gran nombre d'actors amb diferents pràctiques, visions i objectius. Així, a tall d'exemple, hom hi podria incloure des de partits polítics d'esquerra, sindicats, ONG's, persones individuals que donen fons a una Telemarató, voluntaris de salvament marítim, i fins i tot, qualsevol persona que paga impostos creient que així contribueix a la redistribució dels recursos. Per tant, a nivell metodològic hem restringit el nostre objecte d'estudi al MOVIMENT DE SOLIDARITAT, el qual hem definit amb els següents paràmetres:

- Respon a una iniciativa generada des de la **societat civil**, és a dir, no prenem en compte les manifestacions de solidaritat que es donen des de l'esfera estatal o des de l'esfera mercantil (voluntariat corporatiu, ajuda oficial al desenvolupament...)

- Respon a una activitat col·lectiva i organitzada sigui des d'espais formalitzats com no, és a dir, no prenem en compte les iniciatives de solidaritat individual o de bon veïnatge, siguin aquestes més o menys arbitràries.
- L'activitat, a més d'en els mitjans, contarà amb **fins solidaris** cap a terceres persones, sigui a nivell local com internacional, és a dir, no contemplaríem les organitzacions que simplement es dediquen a l'ajuda mútua, tot i que aquesta contempli també relacions de solidaritat.
- D'aquests fins solidaris es derivarà la **temàtica principal** o activitat de les organitzacions amb les que treballarem. És a dir, tot i que també es parla de fins solidaris entre partits polítics d'esquerra, sindicats, associacions de veïns o des del moviment okupa, aquests actors no serien contemplats en el nostre moviment de solidaritat.

Però dintre el mateix moviment de solidaritat definit, la diversitat és encara molt gran. Per qüestions *purament metodològiques* que requereix aquest estudi concret establim dues restriccions més per tal de definir l'escenari o objecte d'estudi sobre el que treballem:

- La participació solidària dels actors interpel·lats s'organitzarà entorn a **situacions d'injustícia i desigualtat social** les causes de les quals puguin ser percebudes com a no naturals o no arbitràries. Considerem de major interès metodològic fer referència a aquests àmbits a l'hora de fer l'anàlisi que a d'altres envers els quals l'arbitrarietat hi pot jugar un paper més important, siguin aquests: les malalties (SIDA, càncer, esclerosi múltiple ,etc), les discapacitats (físiques, psíquiques, sensorials), la vellesa,... En canvi, si contemplarem en el nostre univers aquells àmbits de solidaritat en els que les desigualtats socioeconòmiques hi tinguin una relació més causal: indigència, marginació, exclusió social, atur, immigració, cooperació internacional,...
- Treballarem amb aquelles organitzacions on hi participen **persones de manera no remunerada**, ja s'autodefineixen com a voluntaris, militants, activistes... S'exclouen

doncs aquelles organitzacions de serveis en les que tots els participants siguin tècnics remunerats, degut a que entre aquesta població la mediació del salari difumina la motivació solidària que volem treballar¹¹.

Definició de l'objecte d'estudi	
Tema	Pobresa, exclusió social, diferències nord-sud, immigració...
Àmbit	Local i internacional
Dimensió	Col·lectiva (des d'organitzacions de solidaritat)
Formalització	Formalitzades i no formalitzades
Origen	Iniciativa social o societat civil
Participants	No remunerats, encara que poden treballar juntament a personal remunerat

2.3. Hipòtesis

Dé les dues hipòtesis principals que proposem en aquests estudi una fa referència a l'interior del moviment de solidaritat i l'altre, com passava en el cas dels objectius, a temes externs a aquest. Sintèticament les hipòtesis són:

i. relacions intramoviment: La primera de les hipòtesis dibuixa un moviment de solidaritat molt heterogeni, format per actors individuals i col·lectius que coincideixen i difereixen en certs aspectes de tal forma que seria possible parlar de l'existència de diferents models dins el moviment. Aquests models estarien lligats a diferents discursos i pràctiques envers elements que envolten aquest món (marcs de significat, activitat, organització, maneres d'entendre la solidaritat i la participació, etc).

¹¹ Tot i que optem per centrare la major part del nostre treball empíric en els participants no remunerats, moltes de les entrevistes fetes en les organitzacions s'han fet a una persona que hi ocupa un càrrec tècnic. No és aquest el cas dels grups de discussió, mmètode pel qual hem obtingut la majoria de les dades.

ii. *el moviment en relació*: Les relacions establertes entre actors del Mercat i l'Estat i actors del moviment de solidaritat condicionen la configuració d'aquest moviment. Un dels efectes principals seria el de canalitzar l'acció col·lectiva del moviment cap a formes d'entendre i practicar la solidaritat funcionals, des del punt de vista d'aquelles dues esferes, abans que transgressores. De la incidència de l'esfera estatal i mercantil en el moviment de la solidaritat deduïm l'interès per al que seria configurar un model oficial de solidaritat.

2.4. Metodologia

La *metodologia* per la que hem optat en aquest estudi és eminentment qualitativa, - tot i l'ús d'una tècnica quantitativa-, i es fonamenta en l'**anàlisi de discurs**.

En quan a les *fonts de les dades* o discursos a analitzar, tot i que hem realitzat part de l'anàlisi de forma indirecta, és a dir, per recopilació documental i anàlisi de texts ja existents, la majoria de la informació **l'hem produïda nosaltres mateixos de forma directa** mitjançant entrevistes semiestructurades i grups de discussió (v. 2.5. tècniques utilitzades).

Optem per l'anàlisi de discurs enlloc d'una metodologia de caire quantitatiu -com l'anàlisi estadístic-, degut a que no ens interessa tant descriure i ordenar la realitat del moviment de solidaritat com explicar una part d'aquesta, en concret, els models de solidaritat. És per això que es parla de l'anàlisi de discurs des d'una perspectiva epistemològica amb *caire estructural*, versus perspectives de caire distributiu com serien la majoria de metodologies quantitatives (Alberich, T. 2000).

Cal dir que hem treballat amb dos tipus de discursos per tal de poder realitzar el nostre treball i ser fidels als nostres objectius:

a) Discursos micro, és a dir, el discurs agenciat pels actors del moviment de solidaritat, siguin tècnics, voluntaris, activistes, militants, directius, etc. En aquest tipus de discursos destaca la producció pròpia d'informació.

b) **Discursos macro.** Establerta la categorització metodològica del moviment de solidaritat a partir dels discursos micro, la següent i més immediata de les passes seria analitzar els discursos macro de la solidaritat, o discursos dominants. En aquest cas les fonts haurien de ser del tipus: les lleis de voluntariat, cooperació i associacionisme, congressos institucionals, documents d'institucions públiques i d'empreses privades, mitjans de comunicació, etc. Com assenyalàvem en els objectius, treballar amb aquest segon tipus de discursos ens permetrà analitzar les implicacions polítiques que tenen els discursos macro en el moviment i en la relació de dominació i resistència vers els discursos micro que ja coneixem.

En el punt 2.6. desenvolupem i fonamentem l'anàlisi de discurs com a metodologia principal en la que ens hem basat per a l'anàlisi de les dades.

2.5. Tècniques utilitzades ¹²

Denzin (1970) feia una comparació entre la investigació en ciències socials anar en bicicleta. Al respecte afirmava que, es va molt més segur i estable sobre tres rodes que sobre dues o una sola; aquesta metàfora li servia per defensar la validesa de la combinació de diferents tècniques en una investigació. Aquesta triangulació podia ser intramètode o entre mètodes. Aquesta darrera és la que hem aplicat en el nostre estudi i consisteix en la combinació de distints mètodes en l'estudi d'un mateix problema per tal de pal·liar les limitacions de cada mètode.

En aquest estudi doncs hem utilitzat de manera combinada diferents tècniques d'investigació social. Cada instrument utilitzat fa referència a objectes diferents, com també

pot fer-ho respecte les diferents vessants de l'estudi. Així, com a primera vessant d'investigació estudiem **l'organització** en la que desenvolupa l'activitat el subjecte solidari (es tracta d'una combinació entre l'anàlisi documental i entrevistes semiestructurades amb persones representatives de l'organització de solidaritat); el segon pren com a vessant **el subjecte solidari** en la seva dimensió individual a través del qüestionari; el tercer pretén posar en contacte grups homogenis de membres del moviment per tal de copsar la **dimensió grupal** d'aquests, entendre globalment les dades obtingudes en les altres dues etapes de la investigació i apropar-nos a la visió de la realitat per mitjà de l'anàlisi del discurs, gràcies a la realització de diferents grups de discussió.

L'anàlisi de discurs té un paper principal en l'anàlisi dels grups de discussió, així com dels texts escrits de les organitzacions.

Quadre 4: Estructura del treball: triangulació de mètodes, al treball de camp

1. Marc teòric: Anàlisi del treball teòric existent sobre el tema, legislació, discurs oficial, situació del sector...			
2. Treball de camp i anàlisi de dades: Moments o fases del treball de camp en funció dels actors, mètodes i metodologia.			
FASES	SUBJECTES D'ESTUDI	TÈCNICA	METODOLOGIA D'ANÀLISI
Primera fase	Actor col·lectiu o organització de solidaritat	Entrevista semi-estructurada Anàlisi de documentació escrita	Anàlisi de discurs i d'indicadors
Segona fase	Actor individual	Qüestionari	Anàlisi estadístic
Tercera fase	Actor individual en relació	Grup de discussió	Anàlisi de discurs
3. Redacció de l'informe			

¹² Per una exposició més detallada de les tècniques d'investigació utilitzades i la seva justificació veure l'annex.

Així doncs, podem dir que el treball **de camp** ha estat realitzat en moments diferents:

2.5.1. Primer moment: Selecció de la mostra i estudi sobre les organitzacions

En tracta el primer moment, l'objecte d'estudi han estat les organitzacions, que requeria d'una acurada selecció de la mostra.

S'han analitzat un total de 27 entitats. El procediment d'elecció de la mostra ha estat aleatori i a partir de totes les entitats de les que podíem tenir coneixement vers la seva existència a la ciutat de Barcelona gràcies a registres d'associacions, borses d'entitats existents a Internet, el coneixement propi o entrevistes amb coneixedors del món de la solidaritat. Dividirem l'univers resultant en tres grups corresponents a la taxonomia d'activitat en la que es fonamenta la nostra hipòtesi de models (v. punt tres, els models de solidaritat). Sintèticament dir que aquests grups feien referència a les organitzacions que posaven major èmfasi a la intervenció social, l'acció política o a l'acció social. Establerts els grups, vam seleccionar a l'atzar cinc entitats de cada un. A més, vam incloure dues entitats que per la seva importància en el món de la solidaritat consideràvem haviem d'estudiar (Creu Roja i Càritas)¹³.

A l'hora de recercar les dades, la primera de les tasques ha estat definir una llista d'indicadors (alguns simples i d'altres compostos) que sistematitzaven la informació necessària de les diferents entitats per mitja d'una fitxa-resum, comprovant la validesa dels nostres models teòrics, i comprovant quines similituds i diferències oferien cada entitat respecte als models proposats. La llista d'indicadors¹⁴ pot quedar resumida en els eixos temàtics del quadre següent.

¹³ Veure la llista completa als annexes

¹⁴ Veure la llista completa als annexes

Quadre 5. Indicadors per l'anàlisi de les organitzacions de solidaritat en funció de cinc eixos temàtics

1. Informació tècnica: **formalització, origen**
2. **Funcionament intern**: presa de decisions, democràcia interna, participació, informació, composició, relacions internes, organigrama,...
3. Autonomia i Xarxa de relacions: amb entitats de la societat civil, Mercat o Estat premsa, etc.
4. **Missatge**: diagnosi, marcs de significat, valors, propostes
5. **Activitat**: objectius, intervenció/acció social o política, empoderament...

La informació ha estat obtinguda en base a dos mètodes: una entrevista en profunditat guiada amb una persona responsable de cada entitat, i un estudi del material documental produït per la entitat.

2.5.2. Segon moment: les enquestes.

El segon moment ja pren com a objecte d'investigació als actors individuals del moviment. El mètode escollit va ser el qüestionari autogestionat¹⁵, distribuïts entre els membres de les organitzacions de solidaritat analitzades en el primer moment. És necessari matisar que per limitacions tècniques no pretenem extrapolar els resultats al conjunt de l'univers. L'ús del qüestionari en el cas del nostre estudi, si més no, té un valor orientatiu i complementari al grup de discussió. És una referència doncs a tenir en compte, en especial per la definició d'aquells temes on realment hi ha divergència, però en cap moment és el principal mètode de la recerca.

L'objectiu que pretén és doncs el de copsar les impressions dels actors sobre diferents temes que poden sintetitzar-se en el quadre següent.

¹⁵ En els annexes es pot consultar el model de qüestionari definitiu, el pretest empleat per la seva construcció, i un resum dels resultats. En l'annexa metodològica també es justifica la utilització d'aquesta tècnica i s'explica de manera més extensa i tècnica el seu funcionament.

Quadre 6: Principal informació obtinguda via qüestionaris

- Dades sociodemogràfiques
- Motivacions i elements valorats en l'organització
- Diagnòsis de la pobresa
- Opinió sobre el **procés de institucionalització** del moviment de solidaritat i la construcció del voluntariat oficial
- Concepció de solidaritat

2.5.3. *Tercer moment: Els grups de discussió.*

És la part més important del treball de camp i on es pretén validar tant la hipòtesi dels models de solidaritat com la informació obtinguda en els altres moments. La tècnica emprada és la del grup de discussió¹⁶, que ens permetrà una profunda anàlisi del discurs a partir de la transcripció del material enregistrat. S'han realitzat tres grups de discussió homogenis, cada un aproximatiu als models teòrics proposats, més un quart on la composició era més bé heterogènia. Els principals eixos de discussió continguts en el guió¹⁷ eren:

Quadre 7: Principals eixos en el grup de discussió.

- Finalitat de la participació en el moviment
- Marcs de significat: Diagnòsis i proposta
- Activitats possibles
- Estructura social: paper de l'esfera estatal i del mercat
- El concepte de voluntari
- El moviment de solidaritat
- El concepte de solidaritat

Per la seva rellevància en l'anàlisi dels resultats creiem important fer unes breus aportacions sobre l'anàlisi del discurs i de les opcions teòriques adoptades.

¹⁶ A l'annexe es pot trobar un article justificant la utilització d'aquest mètode i les seves característiques.

2.6. Anàlisi de les dades. Consideracions metodològiques sobre l'anàlisi del discurs

Un cop acabat el treball de camp disposem de dades de quatre tipus: dades estadístiques basades en els qüestionaris, informació documental, informació tretada de les entrevistes en profunditat als responsables de organitzacions de solidaritat, i sobretot, el material transcrit procedent dels quatre grups de discussió.

L'anàlisi de dades intentarà, posar en relació aquestes fonts diverses amb l'objectiu de validar o no les dues hipòtesis que havíem plantejat a l'inici de l'estudi.

Degut a que la part principal de l'anàlisi es fonamenta en l'anàlisi de discurs – tot i la referència puntual a dades estadístiques i a indicadors-, hem cregut interessant dedicar unes breus línies a exposar el que entenem per anàlisi de discurs i quines opcions metodològiques hem pres al respecte.

L'anàlisi del discurs s'emmarca en una determinada corrent d'enfocaments teòrics i metodològics, que plantegen una recuperació del llenguatge com a element clau per explicar els processos d'interacció social. L'anàlisi del discurs posa de manifest el potencial de "construcció social" que té el discurs, és a dir, com a través dels discursos es defineix, redefeixen, transforma i legitima un determinat retrat del món (voluntariat, solidaritat...) que en cap cas resulta neutre en els seus efectes social.

Parker (1992) defineix el discurs com sistema d'afirmacions que construeixen un objecte. Per aquest autor és important observar com a través dels discursos es defineixen subjectes, objectes i sistemes coherents de significats que reproduïxen una determinada realitat, o com s'identifiquen relacions de poder i implicacions ideològiques. Així, el discurs és una pràctica constituent i constitutiva de les relacions socials en les que sistemàticament i permanentment es creen objectes dels que parlem, una mica en la línia de la fenomenologia que ressalta com la realitat es construeix socialment, entre d'altres per mitjà de discursos.

¹⁷ Veure annexa

Així, Iñiguez (1994) reforça el component de construcció social explicant que el discurs serien un conjunt de pràctiques lingüístiques que mantenen i promouen certes relacions socials. L'anàlisi, per tant, consisteix en estudiar com aquestes pràctiques actuen en el present mantenint i promovent aquestes relacions.

Per entendre el motiu pel qual s'opta per l'anàlisi del discurs, és interessant veure, com ho fa Crespo (1991), per a qui un dels principals actius de l'estratègia és que ofereix una sortida empírica (és a dir, que es val d'informació o dades extretes de la realitat social per justificar els resultats) als plantejaments crítics, que són fonamentalment de tipus teòric, i que en algunes ocasions havien qüestionat la validesa de la investigació en ciències socials. L'anàlisi del discurs ens serveix doncs com a element fonamentador en l'intent d'elaboració d'una *teoria crítica*¹⁸ del món de la solidaritat.

Són moltes les propostes que s'han realitzat respecte l'anàlisi del discurs, però ens sembla especialment interessant pel nostre objectiu, optar per entendre l'anàlisi del discurs com ho fa Parker. És, sens dubte, un dels enfocaments que posa més l'accent en el component de les implicacions polítiques que s'han de derivar de l'anàlisi, idea que considerem bàsica per evitar utilitzar l'anàlisi del discurs com una finalitat en si mateixa. Parker (1992) parla de tres aspectes del discurs que s'han de tenir en compte. El primer és el de que els discursos donen suport a institucions, així, la utilització de certs discursos és sovint una pràctica que reproduïx la base material de alguna institució. En el nostre cas, un tipus de discurs que fomenti la solidaritat com a donatiu econòmic, resulta clarament beneficiós per una certa opció de exercir i percebre la solidaritat. En segon lloc, s'ha de veure que els discursos reproduïxen relacions de poder, però també de resistència, trobant així discursos que miren d'imposar-se a d'altres que s'hi resisteixen.

¹⁸ Cal entendre Teoria Crítica, com aquella opció teòrica que arranca de l'escola de Frankfurt, amb autors com Adorno o Horkheimer. La teoria crítica neix amb la voluntat de posar de manifest els mecanismes "no-evidents" de dominació que estan a la base de la societat; serà un enfocament molt emprat per les teòriques feministes. Jürgen Habermas arranca també de la teoria crítica però acceptant l'anomenat "gir lingüístic", és a dir, la necessitat de considerar el llenguatge com a element fonamental en la investigació social, i com a via per desemmascarar aquestes relacions de dominació; per això el nostre estudi s'acosta bastant a l'enfocament de Habermas entre d'altres.

Parker assenyala que els discursos tenen efectes ideològics clars. Foucault (Parker 1992) insisteix en que la paraula "ideologia" pressuposa "veritat", i que per tant, seria necessari parlar de "règims de veritat" on cap règim és més correcte que cap altre. Així, cada discurs intenta definir el que per ell és "la veritat", la qual cosa té, sens dubte, unes importants connotacions polítiques.

Un darrer concepte metodològic que hem fet servir en l'anàlisi i volem introduir és el de "repertoris interpretatius". Els repertoris interpretatius són entitats discursives que defineixen una certa manera d'entendre el món. Aquestes estan definits perquè:

Són sistemes de paraules que es fan servir recurrentment per caracteritzar i avaluar les accions, esdeveniments i altres fenòmens. Estan construïts a partir d'un conjunt limitat de termes utilitzats amb una gramàtica i estil concret. Estan organitzats al voltant de metàfores.

En resum, els repertoris interpretatius són els patrons recurrents d'explicació que emergeixen del discurs, es a dir, són els elements fonamentals amb els que qui parla construeix les versions del món.

En les següents pàgines identificarem i analitzarem els diferents discursos i repertoris interpretatius que existeixen dins el moviment de solidaritat, veurem la seva correspondència a no amb els models teòrics proposats, i, sobretot, veurem les implicacions polítiques i ideològiques que es deriven de la interacció dels diferents discursos.

PART II

Micro-discursos

Cap a una definició de models de solidaritat en l'acció col·lectiva

3. Hipotetització de models a partir de l'activitat

La nostra primera hipòtesi es fonamenta en el fet que podem definir diferents models complexes de solidaritat, tot i que puguin ser permeables i difusos en la realitat, a partir del rol social de les organitzacions, és a dir, a partir d'allò visible, de la seva activitat.

Per tal de fer una primera aproximació teòrica a les activitats o rols de les organitzacions de solidaritat ens basem en la coneguda com estratègia de l'embut¹⁹ al ser aquest un dels mètodes més adequats per a avaluar fenòmens socials multidimensionals. Així, de forma inductiva, arrel d'una observació ampla però superficial del moviment de solidaritat en l'entorn en el que ens ubiquem (la ciutat de Barcelona) podem fer-nos diferents preguntes i plantejar allò teòric.

La primera observació l'hem basada en la lectura de tríptics, pàgines webs i altres suports d'informació²⁰ en els que les organitzacions es presenten molt genèricament. En aquests materials les organitzacions solen definir-se en funció dels seus objectius, la seva activitat, així com per l'argumentació de la seva existència.

Aquesta primera ullada a vista d'ocell sobre el moviment de ens permet visualitzar tres models d'organitzacions amb fins solidaris en funció del vector activitat. És més, hem pogut comprovar com el rol o activitat de les organitzacions es correspon a una taxonomia proposada per Rueda (1996) vers la participació col·lectiva amb fins socials, la qual distingeix, entre dues fórmules bàsiques (que al desenvolupar-se resulten ser tres): la intervenció i acció. La *intervenció* neix de la capacitat tècnico-científica i planificada d'atendre un problema. En l'àmbit social, aquesta pot consistir en la dotació de serveis i prestacions per a terceres persones (informació, orientació, tractament, reinserció), en la

¹⁹ Rodríguez Gómez, Gil Flores, García Jjiménez, 1996 Metodología de la investigación cualitativa, Aljibe, Málaga

²⁰ Internet ha estat un recurs bàsic per aquesta recerca, en concret les "bosses d'entitats" que apareixen a diferents pàgines webs en les que les organitzacions es presenten de forma breu. En concret, les pàgines que ens han estat més útils han estat les de l'incavol, la fcvs, la ceongd, la fcvs, nodo50 i pangea.

seva formació, en la potenciació de capacitats comunitàries,... En canvi, l'acció és una resposta a les necessitats o problemàtiques socials que es caracteritza per ser més espontània al sorgir de la base, de la mateixa societat.

A la vegada, l'acció es pot diversificar en acció social i acció política. La primera, es centraria sobretot en l'atenció a les persones que pateixen un problema en un entorn comunitari concret. Com en el cas de la intervenció, l'acció social tendria a materialitzar-se en serveis a la comunitat, tot i que de caire més voluntarista i espontani i, per tant molt menys tecnificats i planificats...

Per la seva banda, l'acció política comportaria una activitat no tant centrada en els individus que pateixen una determinada problemàtica o dèficit i més en els fenòmens en si (la pobresa, l'exclusió, la desigualtat nord-sud, la precarietat). Aquest tipus d'acció es tradueix en la sensibilització social, la pressió política, l'establiment de demandes, l'acció directa, la mobilització, etc. És important recalcar que al distingir l'acció política d'altres activitats, no entenem que la intervenció i l'acció social no siguin polítiques, ben al contrari. Ens interessa emprar el concepte d'acció política perquè ja s'hi ha teoritzat al respecte i ens facilita la taxonomia de models sobre la que treballar, tot i aquesta consideració de lèxic.

Que subscriguem aquesta taxonomia no eximeix que una entitat o persona pugui desenvolupar més d'un d'aquests rols o activitats. Així i tot, la gran majoria de les organitzacions de solidaritat es caracteritzen per destinar més recursos o posar més èmfasi a un dels tipus d'activitat, almenys en un determinat moment històric.

3.1. Els models hipotètics de solidaritat (MHS)

Amb la nostra recerca, volem comprovar si a partir tipus d'activitat en la que es centren els actors del moviment (allò més visible) es poden identificar diferents models de solidaritat.

Assolir tal fita requerirà de la investigació envers diferents aspectes que envolten la participació dels actors col·lectius i individuals en el moviment. Pretenem comprovar que el

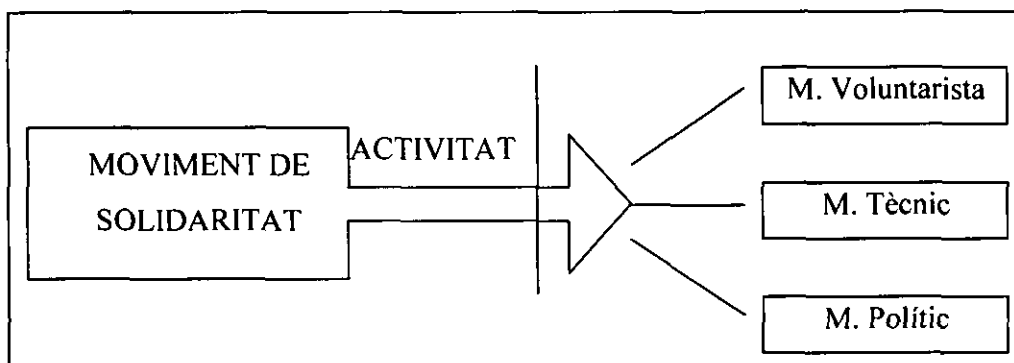
fet de posar l'èmfasi en activitats diferents ha d'estar relacionada amb altres implica divergències en aspectes com: la diagnosi que es fa de la realitat, la representació de la solidaritat, les pràctiques organitzatives, les motivacions per a participar, etc. De ser així, d'existir la tendència dels actors a agrupar els seus posicionaments i plantejaments en funció de diferents eixos podrem parlar de l'existència efectiva, tot i que no determinista, de models de solidaritat.

Pel moment ens referirem als models com a constructes ideals que utilitzarem com a marc d'anàlisi teòric per intentar entendre els processos que es donen en el marc del moviment de solidaritat i si en la realitat ens aproximem a aquests. Els models hipotetitzem són els següents: Un primer model que anomenarem *voluntarista*, molt lligat a l'acció social (generada des de la base i poc tecnificada). Un segon al que anomenarem *tècnic* perquè des d'ell es porta a terme una activitat més professionalitzada i d'intervenció social. I un tercer i darrer model, el *polític*, que a diferència dels anteriors opta per una activitat política i universalista en quan a la concepció del fenomen sobre el que pretén incidir.

Quadre 7: Models hipotètics

VECTOR / MODEL	VOLUNTARISTA	TÈCNIC	POLÍTIC
ACTIVITAT DOMINANT	Acció (social): assistència social	Intervenció: serveis socials, cooperació tècnica	Acció (política): sensibilització, pressió política, internacionalisme
OBJECTIUS DE L'ACTIVITAT	Persones particulars (particularista)	Persones particulars (particularista)	El fenomen (universalista)

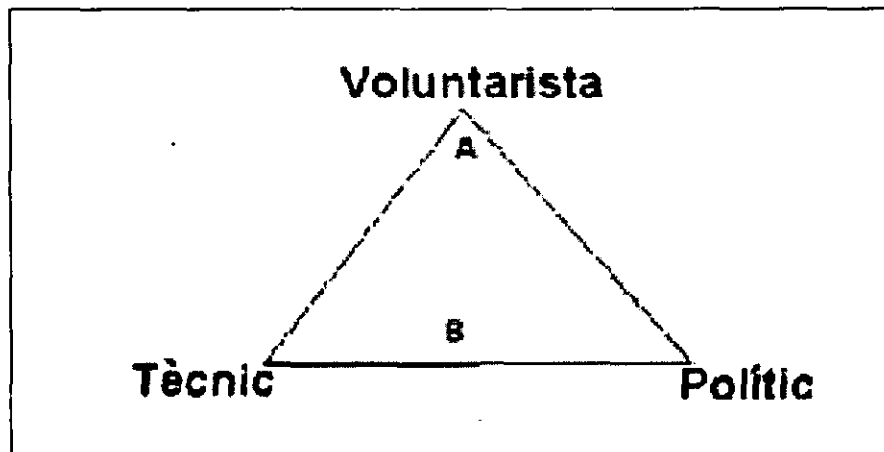
Quadre 8: El moviment de solidaritat i els models hipotetitzats

Plantejats els models hipotètics, creiem important fer varies puntualitzacions al respecte:

- Volem validar models ideals i teòrics; encara que són fruit de l' observació, l'anàlisi i la constatació empírica de certes regularitats en les organitzacions, la validesa de la taxonomia és només en el nivell teòric. És doncs el resultat d' unes particions fetes a partir d'uns indicadors concrets. Es tracta en aquest sentit d'una proposta de compartimentarització i ordenació de la realitat social, de cara a possibilitar l'anàlisi.
- Aquesta taxonomia no té un valor final; no pretenem defensar-la sinó adjudicar-li un valor com a instrument metodològic a partir del qual ordenar la informació i els discursos, per entendre una realitat complexa.
- Al ser models ideals no són tancats; difícilment trobarem una entitat que en sigui un viu retrat. Més aviat esperem trobar organitzacions que estan més pròximes a un o altre model, tot i que poden compartir característiques de algun altre. El marc d'anàlisi definiria l'àrea d'un triangle en algun punt del qual es situarien les diferents entitats, i on cada vèrtex representaria un model ideal d'organització. Com més a prop d'un vèrtex més similitud amb el model ideal proposat. Si ho il·lustrem en el gràfic 1, l'organització "A" estaria molt propera al model voluntarista; l'organització "B", en canvi tindria moltes de les característiques del model institucional i varies del crític.

Quadre 9

A més, que una organització s'aproximi a algun model no implica que els seus membres matemàticament també. En tot cas, és un tema d'estudi.

Cal tenir en compte, els models hipotètics equivalen a grups de control a través del qual ordenar la realitat, facilitar l'exposició de les dades i la seva anàlisi per tal de veure si es corrobora la hipòtesi plantejada

4. Cap a una comprensió més complexa dels models.

L'estratègia de l'embut que apliquem planteja anar afinant la investigació en una observació de cada cop més estructurada. L'activitat és un element de fàcil lectura o interpretació que ens ha permès conceptualitzar tres models hipotètics de solidaritat. Però la validació d'aquests requereix una recerca més profunda.

Es tracta en definitiva, tal i com comentàvem a la introducció, d'incidir sobre la heterogeneïtat del moviment de solidaritat, veient que existeixen diferents pràctiques i discursos i que, com ens proposem explicar, es poden articular en forma de tres models.

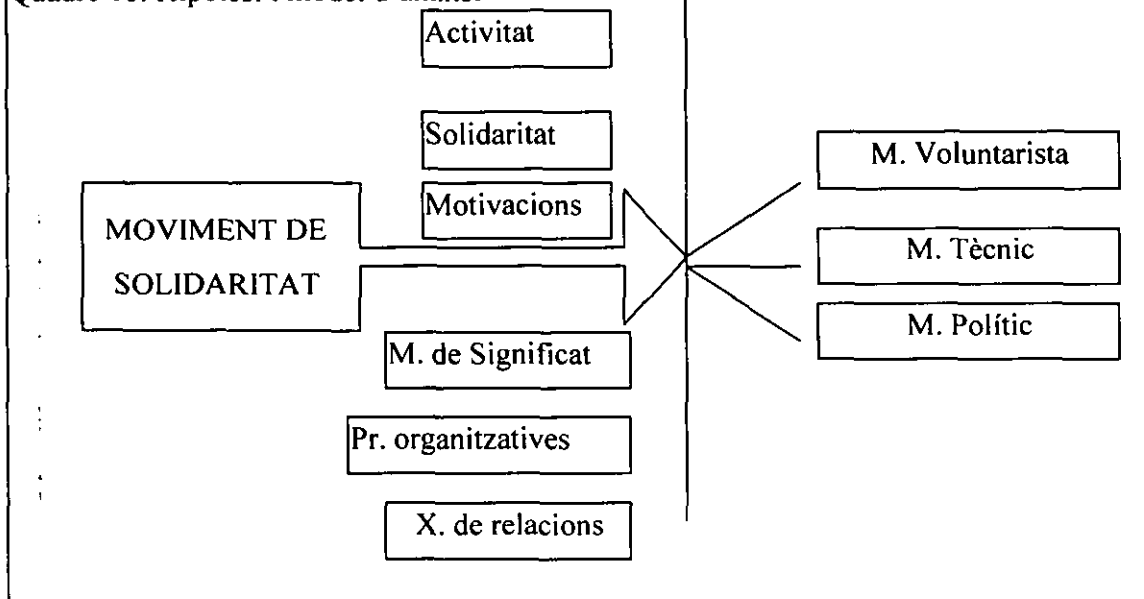
Abans de continuar, cal distingir entre dos usos de la paraula model de solidaritat que poden aparèixer en el transcurs de l'informe. El primer seria aquell model que hipotetitzem existeix a partir de l'activitat que fan les organitzacions, sense més aprofundiment. Li direm model hipotètic de solidaritat (MHS) – voluntarista, tècnic, polític -. I el segon consistiria en els models de solidaritat complexes, als que pretenem arribar després d'analitzar en profunditat diferents pràctiques i discursos, a la vegada que transcendim l'organització i prenem a la persona com a subjecte d'estudi (model de solidaritat)

Sense voler dir que no n'hi pot haver d'altres, aquells elements o eixos d'anàlisi que creiem més interessants d'analitzar per a poder tenir la visió complexa dels models de solidaritat són: les pràctiques col·lectives, els marcs de significat, les motivacions per a participar i la xarxa de relacions.

Quadre 11. Model de solidaritat, a partir de pràctiques i discursos en quan a:

(1) marc de significat (diagnosi + proposta) + (2) pràctiques organitzatives + (3) activitat +
(4) factors motivacionals + (5) xarxa de relacions + (6) Representació de la solidaritat

Quadre 10. Hipòtesi i model d'anàlisi

A continuació conceptualitzem breument els elements o eixos d'anàlisi que encara no han sigut definits. Tot i aquesta predefinició i concreció dels objectes a estudiar esperem que la mateixa recerca, els discursos i praxis dels actors, ens permetin enriquir la seva lectura.

4.1. *Marc de significat*²¹

Els marcs de significat són filtres lògics i analitzables (molt més que, per exemple, els valors) que permeten avaluar l'entorn social i plantejar propostes per tal d'alterar i canviar aquella part de la realitat que consideren insatisfactòria. Els marcs de significat constarien doncs de dos aspectes, un de diagnòstic i avaluació de la realitat i l'altre de proposta.

Els marcs de significat poden variar en grau de profunditat. Els més profunds responen a una diagnosi estructural dels problemes i els més superficials faran referència a causes individuals. El cas intermig seria el de les atribucions conjuntuals.

4.2. Els factors motivacionals.

Els factors motivacionals tindran molta relació amb la diagnosi que es faci de la realitat. La percepció d'un problema, carència, necessitat i injustícia és el que motiva normalment a individus i col·lectius a participar en el moviment de solidaritat. Així, l'activitat solidària es pot considerar com una "acció intrínsecament motivada, entre d'altres, pels valors assumits del benestar de la gent i de justícia"²².

Però el ventall de factors motivacionals²³ que portin a una persona a participar en el moviment de solidaritat pot ser ben ample i transcendir l'esfera dels valors. Aquests factors es poden dividir entre extrínsecs (motius el·licitats per una recompensa manifesta independent de la tasca en si) o intrínsecs (els motius no depenen de factors externs, l'acentiu és inherent a la pròpia activitat)

4.3. Pràctiques organitzatives

Per pràctiques organitzatives entenem el funcionament, organització i participació interna de l'organització. Les pràctiques organitzatives seran més o menys horitzontals en funció de com es distribueixen el poder i les responsabilitats, de la possibilitat d'accedir a la participació, el grau de burocratització, l'accés a la informació,... La possibilitat de prendre

²¹ El terme "marcs de significat" l'hem estret de l'obra de Calle (2000) qui, a la seva vegada, l'adapta de la terminologia emprada per Snow i Benford (1988)

²² (Garrido, s/f, 79) Citat per Orte i March, 1996, 79

²³ Un factor motivacional déu:

"1. Ser el suficientment perceptible com per a distingir-se amb claredat la seva presència o absència, així com la seva variació quantitativa.

2. Ser unívoca, perfectament clara, és a dir, déu presentar les variacions només en un motiu i no en altres.

3. Manifestar-se de la mateixa forma en un individu o grup d'individus d'identiques condicions.

4. Correlacionar-se amb altres per a explicar una part del comportament humà." (Rosselló, 1996, 20-21).

decisions sol ser l'indicador o referent fonamental al parlar de participació real. Caldrà contemplar doncs aquelles estructures organitzatives des de les que es prenen les decisions, així com l'accessibilitat dels espais de presa de decisions.

4.4. Xarxa de relacions

Les organitzacions de solidaritat es poden relacionar amb altres organitzacions de la societat civil, amb actors de les esferes del mercat i de l'estat, etc. La relació amb aquests actors podrà ser d'oposició o aliança, de cooperació, negociació o confrontació. Les relacions així, a més d'un recurs a considerar a l'hora d'intentar assolir els objectius solidaris, reflecteixen aspectes estratègics o voluntats polítiques diverses dels actors.

4.5. Representació de solidaritat

El concepte de solidaritat conta amb un significat prou ampla com perquè els actors del moviment li atorguin diferents significats o el representin de diferents formes. Es pot entendre la solidaritat com un valor més profund o superficial, que respongui a una actitud més o menys política, més o menys compromes,...

5. Anàlisi per eixos

5.1. Marcs de significat

La participació solidària, tant de col·lectius com de persones, sol ser vista tant com un medi com un fi. És un fi perquè hom identifica com moralment positiu que les persones es vinculin a un projecte social, indiferentment de quin, en una mena de exaltació d'una ciutadania activa. Així el II Pla Estatal del Voluntariat (2001-2004) (MTAS, 2001) diu que el voluntariat és una forma de *"permitir a los individuos que ejerzan sus derechos y responsabilidades como miembros de sus comunidades, aprendiendo y creciendo a lo largo de toda la vida, desarrollando todo su potencial humano"*.

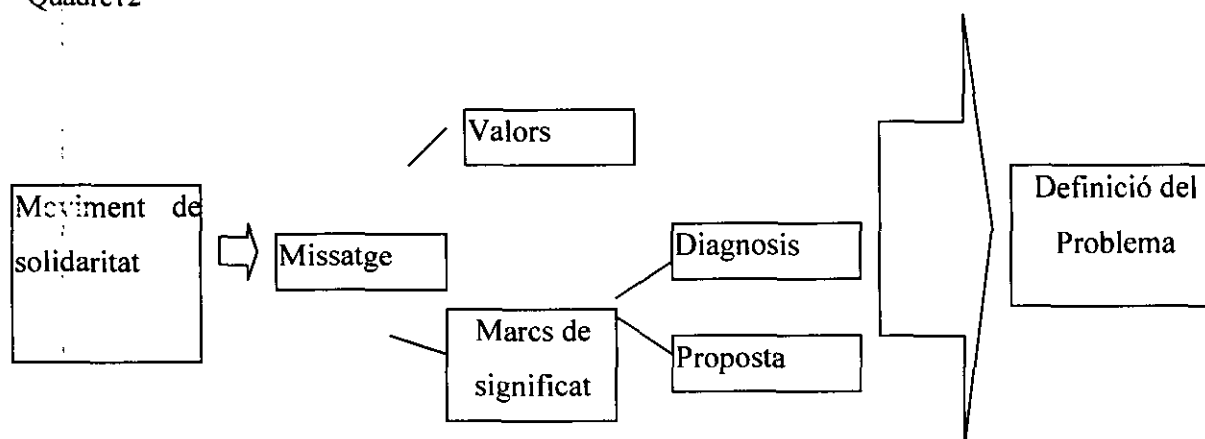
Però la participació solidària és per definició finalista, és a dir, té uns objectius extrínsecs a les persones que hi participen. Aquests objectius dins el moviment de solidaritat tenen un fort component altruista: encara que el mateix participant pugui rebre l'impacte positiu de la seva actuació, el destinatari principal són terceres persones que es troben afectades per una situació específica que anomenarem problema. L'existència d'aquest problema, i la necessitat d'incidir en el mateix és el motiu i la justificació de la participació en el moviment de solidaritat

A partir d'aquí, tant la pròpia **definició del problema** com a tal, com els motius pels quals cal intervenir sobre el problema, la identificació de les causes o elements causants, el tipus d'intervenció que pot resultar més adequada, el nivell en el qual intervenir o la finalitat de la intervenció varien en funció de cada actor. Aquesta definició, avaluació, i implicacions a nivell d'actuació, tenen a veure amb el que anomenem com el **missatge** de l'actor, que vol ser transmet al resta de la societat. Aquest, tot i que no sempre es faci explícit, s'estructura en funció de valors i marcs de significat (Calle, 2000).

Degut a que analitzar un concepte de tal abstracció com els valors pot no ser pertinent, i que ja ens referim a la representació del valor de la solidaritat en un pròxim apartat, en aquest

ens centrarem en els marcs de significat com a eix analític. Els marcs de significat porten a la pràctica allò que els valors suggereixen de forma idealista. Són filtres lògics que permeten avaluar l'entorn social i plantejar propostes per tal d'alterar i canviar aquella part de la realitat que consideren insatisfactòria. Els marcs de significat constarien doncs de dos aspectes, un de diagnosi i avaluació de la realitat i l'altre de proposta.

Quadre 12

La diagnosi té a veure, en primer lloc, amb la identificació que fa un actor col·lectiu o individual del problema cap al qual es dirigeix la seva participació i, en segon lloc, vers la que identificació que fa de les causes o els culpables de l'existència del problema. La proposta és la forma que l'actor defensa com a més apropiada per actuar sobre el problema, en coherència al tipus de diagnosi efectuat. Si és important fer atenció als marcs de significat dels diferents actors és perquè un determinat marc influirà en els objectius i en l'activitat de l'actor. Ja avancem que és possible trobar manca de coherència entre marcs de significat i activitat.

Com hem exposat en la definició de l'objecte d'estudi, analitzem aquells actors que identifiquen com a problema la pobresa en sentit ample, és a dir, que actuen sobre temes que giren entorn a la falta de recursos econòmics, tant en l'anomenat Tercer Món com en el Quart (la pobresa dins dels països autodefinits com a desenvolupats). L'objectiu és diferenciar diferents discursos sobre el tema de la pobresa, les seves causes i les propostes d'actuació

Per a fer-ho ens sembla interessant i adequat, en funció de la informació recollida, diferenciar entre quatre formes generals d'entendre a pobresa basades en la literatura acadèmica i en la consciència popular. Aquestes formes, tal com proposa Erik Olin Wright (1995), es diferencien en funció de dues dimensions; la primera si es veu a l'individu o la societat com a unitat central d'anàlisi de les causes principals de la pobresa; i la segona, si veuen la pobresa com a un infortuni producte de certes causes o si, per el contrari, es tracta d'una característica inherent al sistema en concret. Aquests **quatre tipus d'explicacions de la pobresa** es sintetitzen en aquesta taula:

Quadre 13: Tipus generals d'explicació de la pobresa. Discursos

	Tipus d'explicació		
Unitat Central		Producte desafortunat	Característiques inherents
	Atributs Individuals	Cultura de la pobresa Discurs <u>personal/contingent</u>	Inferioritat genètica racial Discurs <u>personal/inherent</u>
	Sistemes socials	Conseqüències Del canvi social Discurs <u>estructural/contingent</u>	Explotació de classe/valors Discurs <u>estructural/inherent</u>

En funció d'aquest marc analitzarem com es construeixen els diferents discursos sobre la pobresa en relació als diferents models de solidaritat plantejats per les nostres hipòtesis, intentant establir a cada model li és més proper un determinat model o no. També posarem especial èmfasis a analitzar com es construeix el concepte de persona pobre, d'assistit, i de quin tipus són les propostes ideals que es defensen.

5.1.1. Primer discurs: La pobresa com un tema personal inherent

Per Wright (1995) l'explicació de la pobresa com a qüestió personal-inherent suposa una forma especial de "culpabilització de la víctima": els pobres són pobres perquè pateixen individualment d'algun tipus de defecte que els hi és inherent, en espacial a una inferioritat genètica que afecta la seva intel·ligència.

Aquest discurs es sustenta en una societat lliberal, fortament meritocràtica, on tota persona pot assolir un nivell de benestar adequat si és capaç de participar en la competició pels recursos. En tot cas, per a l'emissor es tractaria d'una societat "suposadament justa" al garantir la igualtat d'oportunitats, i que donaria a cadascú en funció dels seus mèrits.

La clau d'aquest tipus de discurs està en considerar que no tothom té perquè arribar a ser pobre, els pobres tenen una característica de naixement que els perjudica i els col·loca en una posició de desavantatge en la lluita pels recursos. Així, la figura del pobre queda definida com la de "l'altre", aquell que és inferior, amb una forta visió estigmatitzadora i una forta càrrega moral pel que fa a la bona vida, basada sobretot en el treball i l'esforç. El pobre és un exclòs, que al estar l'arrel de la seva situació en una característica inherent a la persona, difícilment podrà ser integrada en els circuits socials normalitzats. Per això, l'activitat que més s'adequa en aquest nivell de discurs és, apart de l'exclusió, la assistència que ha de servir per garantir la supervivència d'aquests pobres, al no ser possible la integració.

Sens dubte, es tracta d'opinions que entre molts cercles es poden considerar com "políticament incorrectes" i, per tant, no es manifesten obertament, ni acadèmicament ni popularment. En tot cas, és un tipus de discurs que sol anar lligat als discursos de caire racista. Per això, no cal dir que aquest tipus no està gaire representat entre els actors del moviment de solidaritat que hem entrevistat: ni entre els responsables de les organitzacions, ni entre els seus membres. Així, no hi ha cap entitat que defensi un discurs similar pel que fa al seu diagnòstic - un altre tema és en el tipus d'activitat que duen a terme-.

Per altra banda, el personal inherent, si bé és un discurs poc present en la diagnosi de la pobresa del “quart món” o societat pròpia, és un discurs més habitual popularment quan es realitza una diagnosi sobre la pobresa al Tercer món o països del sud. Si abans parlàvem de una manca de intel·ligència inherent a l'individu com a causa de la situació de pobresa, en el pla internacional es pot associar aquesta diagnosi als discursos que relacionen la pobresa al països de l'anomenat Tercer Món amb la manca de recursos naturals, les condicions climàtiques, la fertilitat del sòl, la crisi demogràfica,... Aquest discurs no es sol presentar en estat pur i més bé és el resultat de combinar aquesta mena de factors amb d'altres:

5.1.2. Segon discurs: La pobresa com a tema personal contingent

A diferència del discurs anterior, aquest sí és un enfocament o plantejament més comú tant entre els científics i interventors socials, com entre el públic en general. Des d'aquest discurs es percep la causa central de la pobresa en diversos atributs contingents dels individus que els tornen incapaços de “funcionar” amb efectivitat a la societat contemporània. Aquests atributs no són inherents als individus; són el producte de diversos processos socials i culturals. Wright (1995) centra aquest tipus de discurs en les explicacions que giren entorn la “tesi de la cultura de la pobresa” de Lewin, segons la qual els pobres són pobres perquè no comparteixen uns valors correctes, són ganduls o, en un altre sentit, tenen una motivació equivocada, estan massa orientats al present, són incapaços d'aplaçar la seva satisfacció, tenen una baixa autoestima... Aquest discurs posa molt èmfasi en els valors i les normes, també té, a l'igual que l'anterior, un fort component moral, i sol conduir a una culpabilització de la víctima. D'aquesta manera aquest discurs pot adquirir un caire moralitzant i a l'hora culpabilitzador vers les persones que viu en situació de pobresa o exclusió. En aquest sentit semblaria que les persones excloses han optat per viure en la situació en la que es troben, de manera que d'una decissió seva podria dependre també el fet de sortir-ne.

“Mira, sense anar més lluny, ahir va venir al centre una noia d'uns 21 anys (a demanar lot d'aliments), tenia uns 21 anys i anava amb dos nens als braços i n'esperava un altre, clar, que els

hi pot oferir a aquestes criatures? Jo no soc qui per dir a la gent el que ha de fer, però a jo amb vint anys no se m'hagués ocorregut tenir fills si no els pots mantenir com cal, clar, jo vaig triar per no fer-ho, però tampoc no sé perquè la gent és tant irresponsable amb aquestes coses."

(MHS voluntarista)

Respecte la seva versió acadèmica, en la seva vessant més dura, aquesta explicació es relaciona amb el procés de socialització cultural, que suposa la transmissió intergeneracional d'una sèrie de valors que perpetuen eternament els cicles de la pobresa. En una vessant més moderada, l'accent es posa en com les actuals condicions de vida poden generar diferents tipus de preferències, costums i valors. L'exemple que posa Wright és el que llargues temporades de privació poden explicar les fites a curt termini. En qualsevol cas, per les dues explicacions, un cop que es generen, aquest valors i trets de personalitat es veuen lligats a l'individu de forma permanent.

Aquest tipus de discurs està més present que l'anterior entre els actors del moviment de solidaritat, tant entre els individuals com entre el mateix discurs de les pròpies entitat.

Com la "tesi de la cultura de la pobresa" aquest discurs veurem que s'associa a una forma de vida i uns valors "inadequats", però també a altres explicacions que posen l'èmfasi en la falta d'educació formal de certes persones i sobretot aquelles explicacions que s'elaboren entorn a la relació directa entre pobresa o exclusió i drogaaddicció o alcoholisme.

"Els nostres usuaris són persones que per diferents raons tenen greus dificultats per inserir-se a la societat. Són persones de vegades amb baixa autoestima, en la vida de les quals han intervingut sovint molts serveis, que han passat llargues temporades a l'atur, amb una formació insuficient, amb problemes familiars i mancances afectives greus."

Arribats a aquest punt es fa necessari avançar a una de les conclusions de l'anàlisi: és el de que els discursos no es donen de manera "pura" en els marcs de significat de les diferents entitats, sinó que apareixen de manera combinada amb altres discursos, encara que pot haver-hi algun de principal.

En les causes de la pobresa trobem aquelles *del mateix individu: apatia, malaltia, manca de coneixements, però també són importants les de tipus estructural: atur, poques possibilitats del formació, falta de recursos adequats...*

Un punt on aquest discurs sol tenir una forta presència és entre aquells col·lectius que treballen per la inserció de persones al mercat laboral. Des d'aquest discurs la pobresa estaria lligada a la no participació en el treball i aquesta no participació seria deguda a la falta d'una motivació adequada, d'una formació adient o fins i tot d'una voluntat real de inserir-s'hi.

"El nostre principal objectiu és ajudar i col·laborar de forma espiritual, moral i social a tota classe de persones, a fi d'aconseguir la millor superació personal familiar, social i econòmica, especialment dins el col·lectiu d'aturats de més de quaranta anys amb especial incidència en aquells que passen una situació clarament precària (...) Promoure, cercar i aconseguir per tots el mitjans lícits possibles, la inserció a reinserció laboral del col·lectiu abans anomenat" (MHS tècnic)

Pels actors de solidaritat amb aquest discurs, és important intervenir sobre les conseqüències que genera sobre la persona la situació d'atur de llarga duració en especial a persones de més d'edat més avançada (desmotivació, depressió, manca de recursos...).

"Quan comences a entrar en aquesta dinàmica, fins i tot pots baixar la guàrdia en la recerca de feina, pensar que com que no trobes feina no cal buscar-la pots arribar a rebutjar ofertes de treball perquè has perdut la confiança i la seguretat en tu mateix/a i creus que no podràs fer una feina del nivell que sempre havies tingut o d'assolir uns objectius i llences la tovallola abans d'intentar-ho de nou" (MHS tècnic)

El discurs que vincula la pobresa a uns valors, hàbits o motivacions inadequades està també present en aquesta mena d'actors.

"(...) em refereixo a l'educació en quan a ser disciplinats, la formació de la persona, que no magnifiquin tant les coses, que no estiguin tot el dia pensant que el divendres aniran a la disco i així estan feliços i no els hi demanis que siguin responsables i que facin les coses com les han de

fer... afortunadament hi ha que fan el que han de fer, que són responsables..." (MHS voluntarista)

De la mateixa forma, pertanyen a aquest discurs les explicacions que afirmen que alguns pobres no estarien disposats a treballar encara que se'ls hi oferissin un lloc de treball.

"En canvi aquí, s'han donat casos com per exemple amb la collita de la fruita, d'Andalusia i d'aquí, que diuen que van a l'INEM a demanar gent perquè els ajudin a recollir fruita i no troben gent i han de tirar dels il·legals, perquè la gent d'aquí no vol..."(MHS voluntarista)

També pot ser habitual aquest discurs per explicar les situacions de pobresa al tercer món, des d'una perspectiva propera a la de la "tesi de la cultura de la pobresa". Segons el discurs el problema estaria en una "cultura" – concepte de cultura com a calaix de sastre on s'hi fica a la religió, valors, hàbits, tradicions, cosmovisions,...- que dificulta el seu desenvolupament econòmic.

"Jo tenia un dubte si les situacions de pobresa era una cosa de les mateixes persones o és perquè falta educació per portar una vida millor. Jo he treballat tota la vida en el ram del tèxtil i jo conec casos de fàbriques d'aquí que han anat allà (Marroc) perquè els sous eren més barats... (...) Però aquestes fàbriques, algunes d'elles han hagut de tornar cap aquí perquè tenien el problema de que la gent allà no són responsables i que quan els hi semblava no anaven a treballar. Com que a més la dona no pot treballar i en canvi el marit sí, pues si el marit li passava por ahí fer el que volia, no anava a treballar... qualitats mal fetes, gent irresponsable, que passava? Aquella gent continuaven sent pobres però ells tampoc posaven res de la seva part per deixar de ser pobres. Jo no dic que tots siguin iguals, no es pot generalitzar, però moltes vegades les situacions de pobresa comporta la manera de ser de la gent i busquen solucions els governs, però de vegades trobem que la gent no posa gaire de la seva part." (MHS voluntarista)

"També, tot i que crec que és mínim, hi ha les creences religioses, tribals pues creuen molt en la màgia, els curanderors, clar que hi ha plantes que també curen, això és cert, però també tenen una mica de feina d'instruir a la gent i dir, "no home no, ves al metge que et pot anar millor", després ves al curandero, no? Perquè de vegades la part psicològica també és important, no? (...)És una mica, és que tot és educació." (MHS voluntarista)

Des d'aquest discurs es dona per suposat que l'occidental és *La Cultura* vàlida i òptima per al desenvolupament de les persones i els pobles de manera que l'adscripció a ella per part de "integrants" d'altres cultures és una primera passa per a assolir el seu desenvolupament.

En reacció a aquesta mena de discurs de dominació cultural trobem un discurs des del que es defensa el dret que té cadascú a viure com vulgui, a que no se l'imposi cap model de vida o a l'autodeterminació dels pobles.

"Perquè a mi me sembla que els governs, en comptes de pensar que el progressar ha d'anar d'aquí amunt, ells volen anar allà, posar fàbriques i que la gent treballi i tot això, i això per mi és un error perquè la gent allà són d'una altra mentalitat, una altra religió, una altra manera de pensar. És que hi ha països que ells s'arreglen ells mateixos, sense ser gaire rics." (MHS voluntarista)

En el fons, de la disparitat de discursos es dedueix que hi ha una diferent concepció del que és pobresa i de com pot ser un concepte relatiu que ve definit per una determinada manera d'entendre la societat, dominada per uns valors que primen el consum com a signe d'estatus. Així, si existeix aquesta "cultura de la pobresa" que porta a les persones a consumir tots els recursos de que disposen, pot ser degut als valors que els venen imposats des de la societat forta i acomodada, i que ells intenten imitar, esdevingut la pobresa una construcció social. S'entendria doncs la construcció de la pobresa en base a una mena de "tirania de la normalitat" que comporta que els indicadors per a decidir si una persona és pobre o no es basin en la seva renda i consum enlloc de, per exemple, les necessitats que manifesta tenir.

"bueno, yo esto de las mismas personas (como causantes de su situación de pobreza), es que se oye mucho, no? Que a veces ellos mismos provocan su propia pobreza, no? No, es que yo lo he oído, no?, es que ellos mismos y que, según con quienes trabajas, si son culturas diferentes a la tuya puedes llegar a esa conclusión que es muy fácil, yo, porque donde trabajo, trabajo con gitanos y yo esto lo oigo un montón de veces, no?: "Estos como son así, hoy tienen dos pesetas y en vez de ahorrar pues ala ¡ las gastan!, pues son pobres porque quieren!" hombre, son pobres porque, como hemos creado tal... cantidad de necesidades, a la que tienen algo pues lo para cubrir una de esas necesidades que creen imprescindibles, si quieres ser feliz tienes que tener esto, esto, esto, si no tienes esto nunca vas a llegar a ser feliz,... es más fácil decir: "claro es que

ellos no saben ahorrar es que ellos no ... (...) y yo creo que a veces también se confunde la pobreza con un estilo de vida diferente, yo... creo ... que a veces esto también no se, es que estos son muy pobres ..porqué a lo mejor su estilo de vida no... pero si es su estilo de vida no tienen porqué ser pobre ... es su manera de vivir,”

El discurs personal contingent comporta determinada construcció de la persona pobre com a culpable en gran mesura de la seva situació. Aquesta culpabilització és més evident quan es vincula la situació de pobresa amb una conducta considerada com “anti-social”, sigui aquesta una addició a les drogues o determinats comportaments sexuals.

“ s'ha de ser solidari, però és queeeee... jo dic per obligació, no es pot deixar morir a jo naturalment ajudaré amb més convenciment a una persona que ha arribat a la misèria per problemes de la seva actitud a la vida o perquè li han anat malament... però una persona que té el SIDA perquè s'ha drogat... a mi em costa molt” (MHS voluntarista)

Ja en el treball des de l'organització de solidaritat, en la seva activitat, aquesta culpabilització pot portar fàcilment cap a la desconfiança vers la persona assistida o amb la que l'actor es solidaritza.

“Ni tots els rics són dolents, ni tots els pobres bons. Hi ha rics que donen més del que poden. Hi ha pobres que són uns aprofitats, per això no fem feina directament amb ells, a lo millor se'n van a vendre el menjar als Encants, i si s'entera algú de... jo que sé... Gallina Blanca [empresa que els dona aliments] deixarien de confiar en nosaltres” (MHS voluntarista)

En coherència amb aquest tipus de discurs, la solució ideal proposada anirà a incidir sobre l'individu i no sobre les estructures socials que l'envolten o les polítiques de les administracions competents.

“Nuestro lema: trabajar con las personas más vulnerables fortaleciendo sus capacidades y reduciendo su vulnerabilidad” (MHS tècnic).

“Vivim en una societat on el pobre, el petit, hi té poca cabuda. Adonar-se de que existeix i abocar esforços i recursos perquè se'n surti no sempre fa part dels projectes socials (...)

L'objectiu final ha de ser el d'ajudar a les persones necessitades a trobar camins per sortir elles mateixes de la seva situació i no dependre dels serveis socials" (MHS tècnic)

Des d'aquesta perspectiva, la intervenció pot ser útil si aconsegueix fer canviar els valors "equivocats" de les persones, o també si és capaç de solventar el dèficit de formació que barra l'accés al mercat de treball. Es proposa com a solució una intervenció destinada a millorar la formació, la autocomprensió i, sobretot, la confiança en un mateix, com a element imprescindible per sortir de l'atur. Efectivament, hi ha un gran èmfasi d'aquest tipus de discurs en la manca d'educació i en el potencial de l'educació en la lluita contra la pobresa.

"Bueno, por ejemplo, miraría a ver qué está fallando en la educación para que se creen estas bolsas de chavales, pues que no consiguen, no?. Pues desde aquí pues, haría una reforma educativa, para que todo este sector que queda al margen porque no le vale este tipo de educación encontrase una manera, para desarrollar su...(9) una manera de poder vivir sin depender de ayudas no se si me explico muy bien...." (MHS tècnic)

"Tot això se sembla molt a l'ou i la gallina. Que és primer? Perquè si els pares no han tengut una cultura adequada no són responsables de que els fills creixin com han de créixer: responsables, que estudiïn. No dic que tots siguin enginyers o advocats, però almenys que aprenguin un ofici. Però és que els pares comencen per desentendre's. I això ho fan la gent que és pobre i la gent que no és pobre, perquè tots els matrimonis que no són conseqüents que als fills els deixen una mica de banda van al que ells necessiten i aquells fills no estudien i tot això és una cadena." (MHS voluntarista)

En la mateixa línia, ressaltant l'origen individual de la pobresa és important veure que l'èxit de les intervencions vindrà determinat per l'actitud de les persones pobres.

"la millor (intervenció) per una persona és la que ella mateixa és capaç d'assumir i no el que nosaltres voldriem imposar-li. (...) la persona canviarà en la mesura que estigui motivada per fer-ho, en la mesura que ella mateixa en vegi la necessitat. (...) L'important és ajudar a l'altre a descobrir les pròpies capacitats i habilitats basant-se més en la confiança que en la compassió"

5.1.3. Tercer discurs: estructural contingent: La pobresa com producte de causes socials i polítiques

Per Wright (1995) aquest seria un dels discursos més popular entre els científics socials lliberals; seria un discurs el qual, apart de la possible incidència de atributs de tipus individual, busca les causes en la naturalesa de l'estructura d'oportunitat que afronta la gent amb desavantatges. Des d'aquest punt de vista, la pobresa podria veure's com el resultat inesperat i indesitjat d'una determinada política, d'una gestió política dolenta o corrupte, d'un cicle econòmic desfavorable, d'un canvi en l'estructura productiva, d'una arribada massiva d'immigrants, d'una catàstrofe natural o una sèrie de males collites, de la falta d'inversió estrangera, etc. Veiem que les explicacions són diverses, però tenen en comú el fet de considerar que la persona és víctima d'una situació estructural negativa (cojuntural o inherent) que no controla i que l'aboca a una situació de pobresa.

Com a exemples concrets, a nivell local, trobaríem una explicació de la pobresa que vinculés l'atur estructural que afecta als treballadors de més de 45 anys amb la irrupció de noves tecnologies i noves formes de producció que han tornat obsoleta la seva formació.

Dues explicacions tremendament populars que podríem emmarcar dins aquest discurs, són, en primer lloc, la que relaciona la pobresa amb una mala política dels governs, i en segon lloc, la que centra les crítiques cap al mal funcionament de dues institucions bàsiques de les nostres societats: el mercat de treball (falta de llocs de treball, mala remuneració...), i l'educació (falta d'oportunitats dels pobres per accedir-hi...). Així, una de les campanyes d'una de les organitzacions analitzades resa el següent:

"Educació ara! (referint-se a la necessitat d'accés universal i obligatori a sistemes educatius gratuïts) Trenquem el cercle de la pobresa" (MHS tècnic)

En aquest sentit, si el problema es diagnosticava en l'estructura d'oportunitats que ha d'afrontar la població pobre, les mesures per lluitar contra la pobresa no han d'anar dirigides cap a les persones pobres, sinó que han de tendir a mitigar els efectes d'aquesta

estructura d'oportunitats. Amb tal objectiu, els instrument més adients seran les polítiques social i fiscals (polítiques de garanties de rendes, d'accés a l'habitatge, redistribució...). Però tenen un paper central en les solucions plantejades per aquest tipus de discurs, les mesures que tenen a veure amb el mercat de treball (sobretot per mitjà d'una política de foment de la ocupació) i amb l'educació (beques per a les persones amb menys recursos, formació contínua per el reciclatge professional, igualtat d'oportunitats...), en quant a institució que ha de legitimar l'estructura de desigualtats.

És important observar que des d'aquest discurs les persones pobres deixen de ser considerades com a "culpables" o "responsables" de la seva situació, per passar a ser víctimes d'unes determinades condicions socials o polítiques públiques.

"No hem d'oblidar que (les persones pobres i excloses) per seguir avançant necessiten tenir resoltes qüestions bàsiques que no depenen d'elles" (MHS tècnic)

D'altra banda, respecte a les explicacions sobre les causes de la pobresa al Tercer Món aquest discurs té també, un pes predominant. En aquesta lògica, el concepte països subdesenvolupats (i la seva versió políticament correcta, països en vies de desenvolupament), són versions que semblen entendre la pobresa com un endarreriment en el procés pautat i inevitable cap a la creació d'una economia de mercat competitiva en termes internacionals. Aquest endarreriment ve molts cops agreujat per certes condicions dels mateixos països, com la falta d'infraestructures, malalties i epidèmies, una classe política ineficient i corrupte que no pot garantir la sanitat i l'educació per la població i que en canvi destina una gran porció del pressupost a despeses militars, la presència de conflictes armats, les catàstrofes naturals diverses, fuga de cervells, un deute extern que ofega l'economia, una relació desfavorable en els preus del mercat mundial de primeres matèries...

"El 90% dels casos de malària es produeixen a l'Àfrica, on es calcula que el PIB podria haver estat aquest any un 32% superior si aquesta enfermetat estigués erradicada". (MHS tècnic)

"En aquest anys les famílies de Txad s'han adonat de la importància de l'educació per superar i prosperar. Però a Kindaré, portar als nens a la escola no resulta barat pels pares. Per exemple, un bolígraf els costa l'equivalent a la quantitat de cereals necessària per alimentar a una persona

durant 4 dies i que es ven en el mercat a un preu aproximat de 100 pts. (...) Amb aquestes dades és difícil que millori l'educació, no?." (MHS tècnic)

"En la actualidad, 1200 millones de personas, tres cuartas partes de la población del mundo que vive en extrema pobreza, residen en el ámbito rural. El IFAD recomienda una serie de medidas para lograr paliar las desventajas que provienen del aislamiento físico, falta de recursos sanitarios y educativos, alta fertilidad y discriminación de la mujer y de las minorías étnicas. En este sentido, la población de estas zonas necesita seguridad en el mantenimiento de la tierra y el agua, sus principales recursos, tecnología que incremente su rendimiento, así como el acceso a los mercados y a microcréditos. La consecución de estos objetivos, según la IFAD, contribuirá a aliviar la pobreza de las ciudades ocasionada en la mayoría de las ocasiones por el alto número de inmigrantes." (MHS tècnic)

A tots aquests factors, des d'aquest discurs es poden afegir la influència negativa de tercers actors, com les grans empreses multinacionals.

"[referent a la situació a Angola] Si, bueno, jo crec que les multinacionals estan intervenint allà de forma molt directe... hi ha minerals, una riquesa que els interessa, ells exploten això a canvi de... a canvi de res. És una paradoxa, els que són pobres són els que tenen les riqueses i els que les venen a explotar són els rics i que es dona aquesta... jo per mi això és molt lamentable... i al Brasil igual, n'hi ha que agafen als nins de ben petits, els treuen de la seva tribu i els fiquen a la seva guerrilla, el nin perd tot punt de referència i el seu món és això, els obliguen a matar, els obliguen a robar... A Àfrica les nenes són una moneda de canvi, no tenen infantesa... Nenes que treballen a empreses, que treballen a fàbriques de sabates molt conegudes, que nosaltres comprem a preus molt barats, i això és de quasi esclavitud..." (MHS voluntarista)

En qualsevol cas, una de les solucions pel subdesenvolupament pot passar pel suport i l'ajuda dels països rics, tant des dels governs com des de la societat civil organitzada, per estimular la creació de la seva pròpia economia. Amb aquest suport, especialment si no és puntual, i una política adequada els països pobres poden deixar de ser-ho ja que no hi ha, en principi, cap element estructural que ho impedeixi i el món produeix prous recursos per alimentar tothom.

"Jo diria que el món ara està molt millor en el sentit de que tenim la capacitat real de que la gent pugui viure bé, aquest seria el progrés (...) però la capacitat de la humanitat de poder canviar les coses mai ha sigut tant gran" (MHS tècnic)

“Per al desenvolupament de països del Tercer Món cal desenvolupar Programes de Desenvolupament Integral, és a dir, “activitats planificades i dutes a terme a zones concretes per tal de millorar amb eficàcia aspectes bàsics dins l'àrea de la salut, l'educació, l'organització comunitària la producció i la comercialització. La pobresa és un fenomen complex originat per moltes diverses causes, sobre les quals cal incidir de manera simultània per donar una solució conjunta als problemes de la comunitat” (MHS tècnic)

La proposta inclosa en aquest darrer fragment comporta una resposta més complexa a la d'aquells que creuen que n'hi ha prou amb l'enviament de diners al Tercer Món i serveix per a reforçar poderosament el paper i la legitimitat de les ONGD com a agents d'una intervenció tècnica i planificada amb la complicitat, això sí, de la comunitat. Veiem com es reforça de nou la idea de que en la lluita contra la pobresa en els països del Tercer Món són pilars bàsics l'educació, la sanitat i la creació d'una economia de mercat; i tot gràcies a la intervenció d'actors del primer món o món occidental.

5.1.4. Quart discurs, estructural inherent: la pobresa com un resultat inherent a les propietats del sistema social

L'últim discurs que podem diferenciar respecte a les diferents explicacions que es donen respecte el fenomen de la pobresa, és aquell que afirma que la pobresa hauria de ser vista com un atribut inherent al funcionament del nostre sistema. Respecte a aquesta explicació, hem cregut necessari diferenciar entre dues versions diferents: a) una que posa l'èmfasi en els efectes del sistema econòmic capitalista, b) una segona que ho fa sobre els valors predominants a la nostra societat.

La primera de les versions, de **caire materialista**, considera la pobresa com un element indissociable de certs tipus de sistemes socials. La versió més coneguda és la que arranca de la tradició marxista. Pel marxisme la pobresa en el capitalisme contemporani està generada per la dinàmica central de la explotació de classe. La pobresa no és un accident, ni tampoc és un subproducte, és doncs una característica inherent del sistema econòmic capitalista

başat en l'exploració de classe i processos d'acumulació de capital. Des d'aquest punt de vista es denuncia que hi ha actors poderosos i privilegiats que tenen interès en mantenir la pobresa, en la que es fonamenta la seva riquesa. No és sols que la pobresa sigui una desafortunada conseqüència de la seva persecució de l'interès material; sinó que és una condició essencial per la realització dels seus interessos. (Wright, 1995).

"Jo per part meua si que crec que sistema econòmic imperant és el que està creant una de les majors desigualtats existents i crec que això fa que indirectament, de forma molt subtil la gent vagi assimilant unes formes de fer molt occidentals, però d'una altra manera podria haver una altra forma de fer si hi hagués un altre sistema que imperés." (MHS polític)

"Yo pienso que hay pobres porque hay ricos, en el momento que hay unos cuantos acaparan la riqueza y los recursos pues les dejan a los demás sin esos recursos" (MHS tècnic)

"Vivim immersos en un sistema injust d'apropiació i distribució de la riquesa. Creiem que és de justícia restituir als països del sud allò que els ha estat espoliat" (MHS polític)

Es tracta d'una visió en la que el grau d'acord es força gran entre diversos actors del moviment de solidaritat. Tot i això, com hem esmentat en anteriors repertoris, alguns dels actors, siguin individuals o col·lectius, subscriuen aquesta mena d'explicació combinant-la amb d'altres ja esmentats.

"El fin de [nom de l'organització] es la lucha contra el hambre, la mala nutrición, la miseria, la enfermedad, el subdesarrollo i la falta de instrucción y contra sus causas: la injusticia, el desigual reparto de bienes y oportunidades entre las personas y los pueblos, la ignorancia, los perjuicios, la insolidaridad y la insensibilidad" (MHS tècnic)

"la pobreza y el subdesarrollo tienen causas estructurales e individuales, entre ellas estan unas relaciones internacionales injustas, (...) como dicen los obispos españoles, es necesario denunciar la existencia de mecanismos económicos, financieros i sociales que maniobrados por los países más desarrollados de modo directo o indirecto, favorecen los intereses de los que los maniobran terminan por sofocar o condicionar las economías de los países menos desarrollados". I no s'ha d'oblidar que "cada uno de los individuos en la medida que somos seres sociales, somos cómplices (...) de la injusticia i la desigualdad" (MHS tècnic)

“El voluntari en la seva intervenció descobreix les deficiències estructurals que són la causa (...) El voluntari social no és un il·lús (...) la pobresa és conseqüència d’estructures econòmiques, socials, i polítiques, que generen la pobresa d’uns i l’enriquiment exagerat d’altres. I no hi està d’acord. (...) per això vol impulsar el canvi social.” (MHS tècnic)

Els mateixos elements que l’anterior discurs contemplava des d’una perspectiva conjuntural, són plantejats des d’aquest discurs des d’una vessant estructural. Per exemple, en el cas del deute extern, si des del discurs contingent es plantejava com a solució o proposta que aquest s’ha de “condonar” per tal de permetre als països del sud desenvolupar-se – suposadament en el marc de l’economia de mercat-, en el discurs inherent -a banda de que es considera que “no hi ha cap deute a perdonar”- es percep incompatible el capitalisme amb propostes d’igualtat o simetria nord-sud.

“El problema de la deuda no es un fallo del sistema, sino un producto del mismo, por lo que para atajar el problema de la deuda se ve completamente necesario promover un cambio de estructuras. Si la deuda es abolida pero no se cambian las estructuras políticas, económicas, sociales y culturales, el problema se volverá a reproducir. Así, la abolición de la deuda lleva implícito un cambio de estructuras.” (MHS polític)

Dintre aquest discurs també hi trobem tendències diferenciades. Així, l’explicació estructural inherent relacionada amb el socialisme clàssic o marxista argumentarà que la única manera de reduir la pobresa de forma significativa és superar el sistema econòmic capitalista. No hi ha cap possibilitat de reduir la pobresa en el marc del capitalisme o pot ser frustrant tot intent d’“humanitzar” aquest.

Una altre lectura seria l’associada amb la socialdemocràcia. Aquesta assenyalaria a les estructures econòmiques i socials injustes, i l’actuació dels més poderosos, tant a nivell local com internacional, com a causants de la desigualtat i la pobresa. Es culpabilitza de forma directa a governs, banca, multinacionals o organismes internacionals. En definitiva, tenen en comú amb el socialisme clàssic el posar l’accent en les estructures i no considerar la pobresa com un tema conjuntural. Tot i això, es diferencien en confiar que el capitalisme pot ser suavitzat de manera significativa, de manera que una política de redistribució

significativa dels ingressos és compatible amb el manteniment de les estructures capitalistes (Wright, 1995).

“Hombre a nivel global com propuesta, pues regular los flujos financieros internacionales, no sería tan complicado , siempre habría cosas que se escapara., pero eso es realizable.. y luego, se esta presionando en ese sentido , yo y hay gente con mucha respetabilidad a nivel internacional, no porqué sea ellos muy respetables, sino porqué se les reconoce un respeto... por ejemplo el Jospin, creo que ha hablado ya de la tasa Tobin como algo posible, entonces que si que hay cosa a lo mejor no se van a realizar tal y como se plantean pero que puedes ir creando una cierta base para que puedan darse en el futuro y no sean... los flujos internacionales vayan desestabilizando economías así por interés de Wall Street, por ejemplo. ...”

La segona de les versions o vessants del discurs estructural inherent, la de caire simbòlic, relaciona l'existència de pobresa amb un determinat ordre de valors dominants a la nostra societat (materialisme, egoisme, individualisme, passivitat, insensibilitat...) que fan inevitable l'existència de pobresa i injustícia en general.

“ Jo la pobresa la trobo alegre. La pobresa és intel·ligent i té imaginació. El que és trist és la misèria, que es molt diferent. El que passa el que avui dia tothom tria, els pobres fan de rics i els rics fan de pobres. Perquè veus rics que van desmanegats, perquè ara sembla que fa bonic i en canvi els pobres, tenen aquell cotxe més bo encara que no mengin. És que, jo no acabo d'entendre com la gent poden sotmetre tota la seva vida a les modes, a tot el que ens diuen, que si els cotxes, que si això, no sé, hem canviat els valors que té cada família, cada persona, cada poble, cada societat, i és clar, anem d'aquesta manera. La matèria prima per mi que és la persona està de dalt a baix, i a tots nivells, i hem de fer alguna cosa”. (MHS voluntarista)

Altres posicions tenen una actitud més “fatalista” o determinista al considerar la causa dels problemes estructurals com inherents a la mateixa natura humana.

“Jo dono la culpa a l'espècie humana, l'espècie humana és així, ja vam començar a bufetades i així continuem i els humans som una espècie de bitxos que quan ens ajuntem per organitzar-se fem una organització més o menys jeràrquica i llavors repartim una cosa que es diu poder i una cosa que es diu recursos i sempre n'hi ha que tenen més poder i n'hi ha que tenen més recursos i això és inevitable. La meua resposta estaria en els valors, però llevant-li els “actuals”, els valors de l'espècie humana són els generadors d'injustícia no 1. Si a mi me posessin de líder de les

organitzacions munidals segurament acabaria en la mateixa corrupció en la que estan ells.”

(MHS polític)

Un altre repertori interpretatiu apuntaria a una solució de consens entre les dues visions –la que apunta a les estructures socioeconòmiques i la que ho fa sobre els valors- ja que, des d’aquest discurs, un sistema de valors concret pot estar responant als interessos dels sectors més poderosos, essent promocionat o, fins i tot, imposat com a mecanisme de reforç per a benefici del seu status. Es transcendeix així la disjuntiva idees-estructures i es percep com aquests dos elements més bé es retroalimenten.

“ A partir del que heu anat dient... els humans sempre han posat jerarquies, però som una gran creient en que el món és construït, però a la vegada som constructors i amb això vull dir que en la nostra societat actual predomina l’egoisme, materialisme.... però si imperen aquests valors és per qualche cosa i no crec que siguin valors innats en l’ésser humà, sinó nos ha estat, l’hem anat assimilant a poc a poc.” (MHS polític)

“El cambio de estructuras incluye el cambio personal, el cambio de nuestra vida, de nuestras motivaciones. Ser coherentes con nosotros mismos y con nosotras mismas. “Vivir como pensamos, si no, acabaremos pensando como vivimos.” (MHS polític)

“Això que dèiem dels valors... potser també això dels valors estan com estan perquè potser algú a els ha defensat i els ha portat a que siguin la veu imperant d’alguna manera... aleshores potser si que potser hauriem d’anar a mirar als valors a quins interessos reposen no? Es a dir qui fa o ha fet.. ? el capitalisme per exemple que reflecteix, reflecteix uns valors molt concrets, valors o a-valors depèn de com es miri, perquè realment vull dir que potser si ... jo veig molt clar que per lo que sigui , per història o per lo que sigui i ha hagut uns agents que...tenen més poders que altres .. i jo destacaria molt, a més del poder polític i el poder econòmic, el poder mediàtic” (MHS polític)

Des d’aquest discurs, la solució que proposaria una explicació centrada en els valors estructurals de la nostra societat aniria dirigida cap a dos punts. En primer lloc, cap a una confiança en el sistema educatiu o en processos d’educació no formal com a institucions capaces d’incidir en els valors de la població. En segon lloc, cap una proposta de perfeccionament de la democràcia basada en sistemes de participació directe i horitzontals,

que de manera indirecte contribuís a fomentar una “cultura de la participació”, especialment de caire polític, que superés la desmobilització crònica que caracteritza a la població.

“Hi ha una sèrie de barreres al nostre sistema educatiu que fan que arriba el nen amb molta imaginació i de li diu, no ,no , per aquest camí i ja està i vas tallant i vas modelant la forma de la persona, no és la solució ideal però un dels passos podria ser aquest ...llibertat a nivell individual dins el sistema educatiu...” (MHS polític)

“Bueno, per “disculpar” una mica la societat en la que vivim bueno, com a mínim el que espero és que crear un moviment obert i participatiu d'alguna manera tothom s'hi pugui sentir còmode per intentar posar en pràctica i entre pots poder buscar alguna alternativa a la situació d'injustícia en la que vivim, no sé, d'alguna manera, anar posant, anar caminant cap a una transformació de les estructures aquestes injustes que vivim, i això d'una manera doncs això , horitzontal, participativa on tothom pugui tenir el seu lloc en aquesta transformació on no hi hagi un lideratge que tothom segueixi la voluntat d'unes persones que ... sinó que tothom pugui activament formar part de d'aquest procés, en definitiva això, el món en el que estem és radicalment injust i s'ha de fer alguna cosa per canviar-lo” (mhs polític)

Entre els actors que sostenen aquest discurs hem trobat gairebé nul·les referències a un projecte ideològic o sistema alternatiu concret, ni tant sol a l'hora de parlar de propostes en termes ideals. Més bé s'emfatitza la idea de procés, és a dir, entre ells i elles regna un clar descontent amb el sistema i estructura social actual, que per a ser transformat s'ha de fer amb la màxima involucració de persones conscienciades, seria “incoherent” doncs parlar ara prematurament d'una proposta concreta.

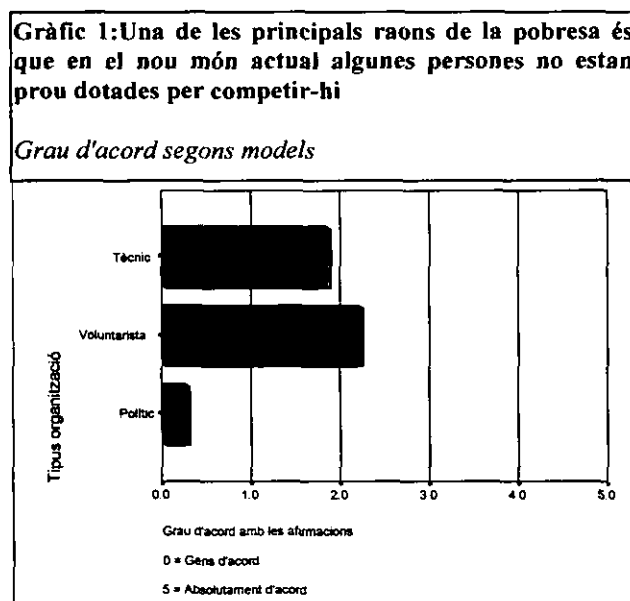
“Les grans revolucions les han fet quatre i després els altres els seguien al darrera i vés a saber si entenien algo o no... però eren quatre ideòlegs els que feien la revolució... ara em sembla que s'està aconseguint una mica això i em sembla que això és millor... (...) Jo crec que un punt d'incertesa és bo que hi sigui precisament per això que .. el nom ja el trobarem al final... Tenim una certa experiència i a més tenim una certa perspectiva història i en funció d'això si que apostem per una sèrie de coses i no per unes altres, per exemple , un sistema més participatiu que no un sistema menys participatiu, unificar esforços més que lideratges, tenim unes línies clares però després dins d'aquest procés, és el procés mateix que et fa evolucionar, no pots avançar-lo i per sort no pots avançar-lo, sinó ja estariem caient en la vella trampa de sempre, si tu avances el que ha de passar i no sentes les bases és que hi ha trampa... que passarà quan hi

hagi prou gent conscienciada, doncs per sort no ho sé... serà aquella gent conscienciada qui dirà què és l'ho que fa ara que esta conscienciada, jo no sóc aquella massa de gent conscienciada, sols sóc una, jo no ho puc fer..." (MHS polític)

5.1.5. Diagnosi i models

A continuació analitzem els discursos definits en quant a l'explicació de la pobresa en funció dels models de solidaritat hipotetitzats. Veurem com en funció dels models proposats sembla que s'opta per una o altre forma de diagnosticar el problema. Per il·lustrar això farem servir les dades obtingudes en el nostre qüestionari.

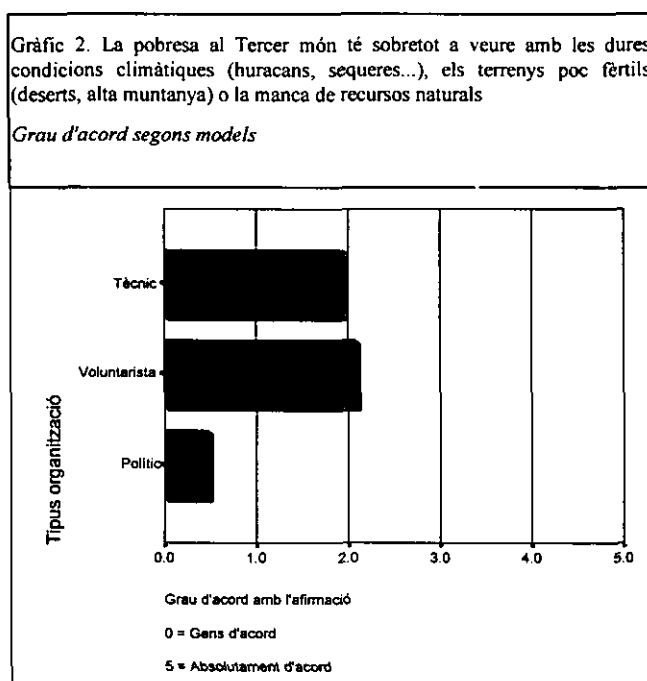
El primer dels discursos, l'individual inherent, no és sostingut des de pràcticament cap dels models. Així, al plantejar als actors l'adscripció a aquest discurs en el qüestionari, les respostes des de tots els models apunten al desacord.

En el gràfic es mostren la mitjana de les respostes que han donat els participants dels diferents models hipotètics. El 5 reflecteix el grau de màxim acord amb l'afirmació i el 0 el grau de mínim acord. S'observa que tant el MHS voluntarista com el crític volten en torn al 2, mentre que sí que és destacable un major grau de desacord entre els integrants del MHS

polític. Aquí s'apunta una de les constants en les respostes del qüestionari: mentre que el model polític polaritza molt les seves respostes, els altres dos models tendeixen a donar respostes força centrades a totes les preguntes, indicant segurament un menor grau de politització o d'elaboració teòrica prèvia.

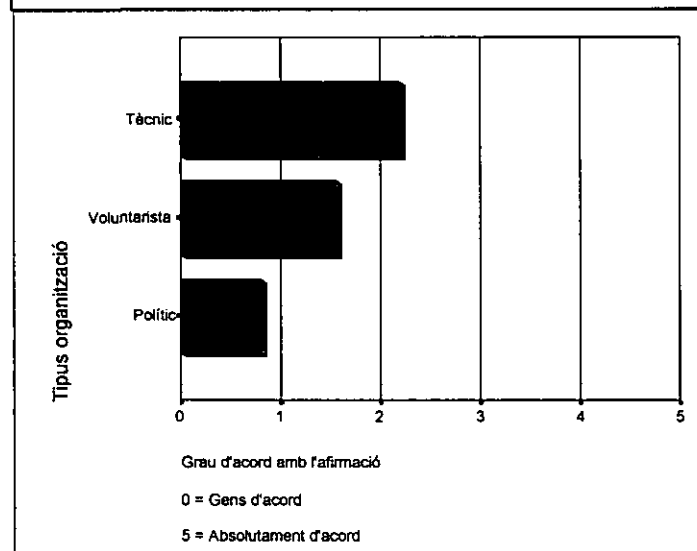
Hem comprovat que aquesta explicació és més acceptada quan la pregunta es refereix a la pobresa que pateixen alguns països enlloc de la pobresa de persones concretes. Es bastant present doncs el discurs de que certs països no es poden desenvolupar degut a les seves condicions inherents: condicions climàtiques, manca de recursos, etc.

En canvi, el discurs individual contingent compta, segons els resultats de la nostra enquesta, amb un major nombre d'emissors que l'anterior. L'explicació de la cultura de la pobresa és bastant estesa sobretot entre el model que hem hipotetitzat com a voluntarista. Cal ressaltar que aquestes observacions semblen corroborar-se en les entrevistes i el coneixement de les entitats.

Gràfic 3. Moltes persones pobres no estarien disposades a treballar encara que els hi oferissin un lloc de treball

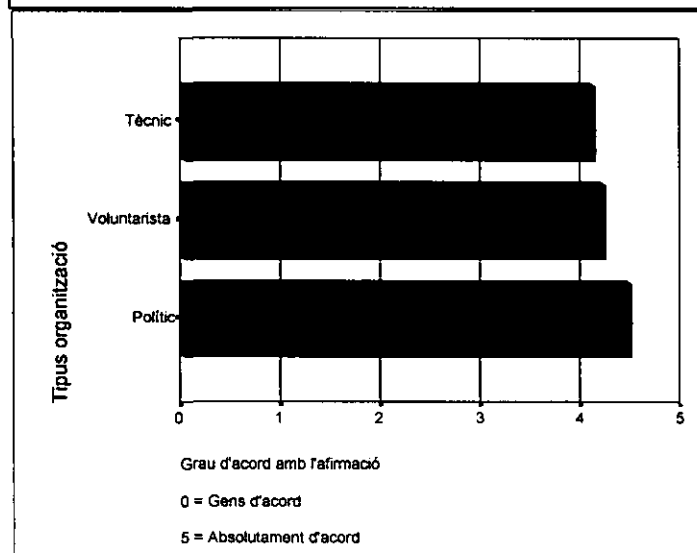
Grau d'acord amb l'afirmació segons models

L'explicació estructural contingent té encara més partidaris, destacant sobretot els del MHS tècnic. Sens dubte es tracta d'una explicació més políticament correcta.

Gràfic 4. Una de les principals raons per les quals hi ha pobresa és la mala política dels governs

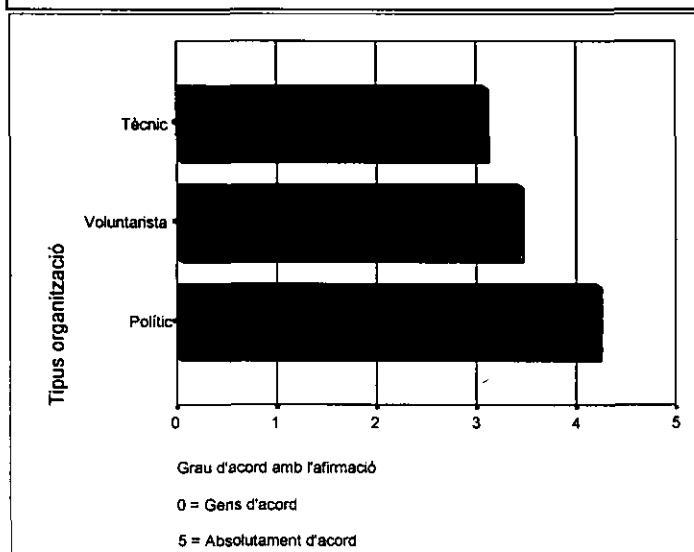
Grau d'acord segons mhs

Finalment, el discurs estructural inherent també és sostingut des de tots els models, tot i que en ell s'hi focalitzen gairebé en la seva totalitat els actors del MHS polític.

La resposta al nostre qüestionari davant una premissa marxista com si el capitalisme no pot funcionar sense una certa quantitat de pobres demostra ser amplament acceptada des de tots els models, però especialment des de el polític.

Gràfic. 6- El capitalisme no pot funcionar sense una certa quantitat de pobres
Grau d'acord amb l'afirmació segons models

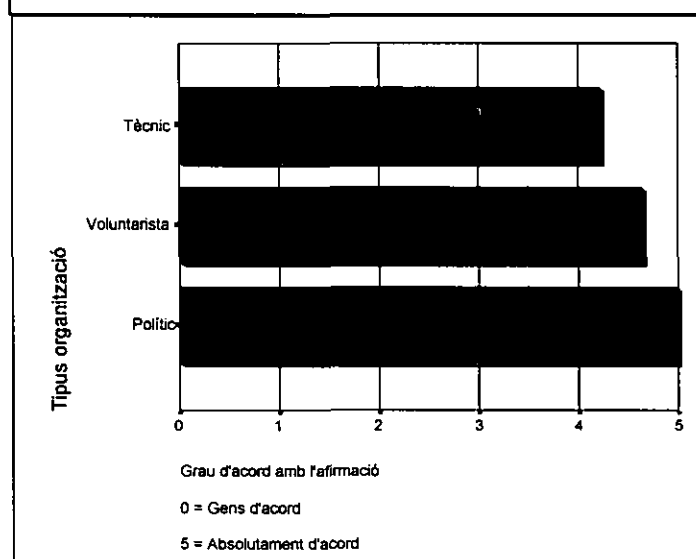

Quelcom semblant succeeix quan demanem als diferents actors vers les desigualtats generades pel sistema econòmic actual (Gràfica 7)

Hem comprovat com un mateix actor, individual o col·lectiu, pot combinar diferents explicacions per un mateix problema. És el cas de sobretot de les grans organitzacions de solidaritat. En quan a models, la multiexplicació de la pobresa es troba sobretot en els models que hem hipotetitzat com a tècnic i voluntarista, ja que com hem dit, des del model polític es focalitza bastant l'explicació de la pobresa en l'estructural inherent.

Gràfic. 7 El nostre sistema econòmic porta a que els rics siguins cada cop més rics i els pobres cada cop més pobres

Grau d'acord amb l'afirmació segons models

El següent quadre reflecteix lleument aquesta tendència que ens hem trobat en l'anàlisi de discurs de major dispersió en les explicacions des dels models tècnic i voluntarista i major concentració des del polític.

Taula 13: Grau d'acord respecte les diferents explicacions sobre la pobresa per models.

0= gens d'acord

5= completament d'acord

	Tipus organització		
	Tècnic	Voluntaris ta	Polític
	Media	Media	Media
Individual-inherent	1.91	1.45	.29
Individual-contingent	2.83	2.50	1.10
Estrcutural-contingent	4.02	4.20	4.27
Estructural- inherent	3.60	4.21	4.54

La diagnosi té relació amb la proposta i l'activitat. No es d'estranyar doncs que les organitzacions dels MHS voluntarista i tècnic, - que hem definit per una tasca centrada en

les persones amb problemes sigui de forma més o menys professional-, siguin les més pròclius a les explicacions individuals. Mentre, el model que es caracteritza per l'acció política i la denúncia tendeix clarament a les explicacions estructurals.

Així i tot, destaca la poca concreció dels actors del model polític al fer les seves propostes. Tot i fer una diagnosi clarament marxista, les propostes són molt en abstracte ("volem més democràcia", "un altre món és possible") i gairebé no es fa referència al sistema productiu, a la propietat privada, etc.

Finalment dir que, com veurem en activitat, encara que es facin diagnosis complexes (problemes estructurals) o multi-explicats (que inclouen varies explicacions), l'activitat de moltes organitzacions de solidaritat pot no correspondre amb aquests diagnosis i intentar introduir canvis en les persones afectades. L'explicació d'aquest fenomen la podem trobar en que a curt termini és possiblement més fàcil treballar pels canvis individuals (hàbits, actituds, formació) d'altres persones, o que treballar per aquesta mena d'afers sigui més susceptible de ser finançat que no el treball per canvis estructurals.

5.2. Activitat

En l'apartat anterior hem analitzat com "el problema" sobre el qual els actors dels moviment de solidaritat actuen pot ser definit de formes molt diferents i com, d'aquesta diagnosi diferent se'n derivaven propostes d'actuació també diferenciades. A més, és comprensible que entendre el problema d'una determinada manera comporti una mena d'actuació, tot i que l'activitat no sempre té perquè ser coherent amb la diagnosi que s'ha realitzat.

En el present apartat ens proposem exposar com l'activitat que duen efectivament a terme els diferents actors dins el moviment de la solidaritat, presenta també un important grau d'heterogeneïtat, tant en les mateixes formes com es materialitza, com en la concepció que es té de la mateixa o en els discursos que la fomenten i la justifiquen. Així, el discurs i la pràctica que els agents de solidaritat fan sobre la seva activitat és multidimensional i va més enllà de la nostra taxonomia proposada. Recordem que el tipus d'activitat és la qüestió a partir de la qual hem construït els models hipotètics: polític (acció política), voluntarista (acció social) i tècnic (intervenció social). Però arrel a la multidimensionalitat a la que fem esment veiem com els discursos i pràctiques sobre les activitats de solidaritat poden anar més enllà d'aquesta taxonomia. Comprovem com a aquesta s'hi afegeixen un seguit de disjuntives i dimensions que ens permeten contemplar i representar aquest element amb major complexitat. Les dimensions trobades, apart de la ja treballada, són les següents: a) Abast de l'activitat (universalisme i particularisme); b) Empoderament que promou l'activitat (no empoderament, empoderament psicosimbòlic i empoderament psicopolític); c) Impacte de l'activitat (simbòlic i instrumental).

5.2.1. Intervenció i acció, (universalisme o particularisme)

La taxonomia intervenció-acció l'hem utilitzada com a criteri definidor de cadascun dels tres models hipotètics que hem proposat. Aquesta, com també hem subratllat a la hipòtesi té a veure amb l'abast que pretén la participació amb fins solidaris, és a dir, si es centra en

persones o col·lectius de persones amb problemàtiques o necessitats socials (particularista) o si més bé es centra en el fenomen problemàtic de manera holística (universalista).

Discurs de la intervenció

Si recordem, segons la definició de Rueda (1996), la *intervenció* neix de la capacitat tècnico-científica i planificada d'atendre un problema. En l'àmbit social, aquesta pot consistir en la dotació de serveis i prestacions per a terceres persones -informació, orientació, tractament terapèutic, inserció laboral, formació, potenciació de capacitats comunitàries,...-. La intervenció social, per la seva tecnificació sol associar-se a l'acadèmia o als serveis professionals públics, i estar legitimada en un discurs i eines de caire científic.

La professionalització de moltes organitzacions de solidaritat i la cogestió de polítiques públiques ha suposat l'expansió d'aquesta activitat en el marc del moviment de solidaritat, acompanyades d'un discurs que reivindica aquesta mateixa professionalització i l'obtenció de resultats pel Tercer Sector.

"Jo estic d'acord amb el fem el que puguem , sempre que hi afegim, però fem-ho bé. Fem el que puguem però fem-ho bé,... perquè de bona fe l'infern és ple, llavors, hi ha moltes coses que , fem el que puguem, entre tots ho farem tot... No només no funciona sinó que provoca, efectes indesitjats (...) per fer-ho bé no n'hi ha prou de tenir voluntat de fer-ho bé... hi ha allò de la qualitat, encara que se'n parli molt ..." (MHS Tècnic)

Des d'aquest discurs es pot interpretar una mena de predomini de la raó científica o teleològica, és a dir, aquella basada en els medis-fins de manera que l'actor s'orienta cap una fita/ resultats, escull els medis i calcula les conseqüències. Aquest predomini es produeix per sobre d'altres possibles raons com les religioses o ideològiques, per exemple.

"Que l'esforç estigui ben empleat, i ...ben empleat què vol dir?... doncs per mi voldria dir, doncs que un està participant de tal manera que es poden obtenir resultats" (MHS Tècnic)

Aquesta centralitat en els resultats, la qualitat i l'eficàcia requerides a l'activitat comporta l'adopció de funcionament i llenguatges d'esferes alienes tradicionalment a la societat civil. Serien llenguatges, funcionaments i lògiques com les de caire empresarial (provenint de l'esfera mercantil) o, en menor mesura, de caire burocràtic (provenint de l'esfera estatal).

“Quan es detinen diners a un projecte és imprescindible que allò es gestioni perfectament, i amb eficiència (...) els diners s'han de gestionar molt bé, la gestió és una professió, una altra cosa és la burocratització, la funcionarització,..” (MHS tècnic).

En definitiva, la raó teleològica impregna el discurs dels que aposten per una activitat professional i tècnica, és a dir, una solidaritat basada en els medis-resultats. Per aquest motiu, del discurs de la intervenció es desprèn la importància de la professionalitat en els agents de solidaritat per tal de que puguin aplicar de manera adequada les tècniques pertinents.

“El que passa és que voluntaris i tècnics, tots ells són professionals i només alguns d'ells assalariats. El voluntari i l'assalariat no tenen perquè ser diferents a nivell de qualificació”.
(MHS tècnic)

Algunes organitzacions de solidaritat que responen a aquesta raó i, per tant, professionalitzades i tecnificades, seleccionen als candidats a ser voluntaris, seleccionen aquests, com si d'un lloc de treball es tractés. L'especialització requerida és tal que algunes d'elles als seus taulons d'anuncis o portals webs especifiquen els requisits i les obligacions que es sol·liciten al voluntari.

Quadre 14: Selecció de voluntaris a Intermon Oxfam

(font: www.intermon.org, consultat a 10 de febrer de 2002)

Plaza a cubrir por un/a voluntario/a

Apoyo administrativo

INTERMÓN OXFAM, creada en 1956, es una Fundación independiente y sin ánimo de lucro, que trabaja para erradicar la pobreza de las poblaciones del Tercer Mundo y proporcionarles los medios para que puedan alcanzar su propio desarrollo. (...)

SE REQUIERE:

- Formación y/o experiencia en tareas administrativas.
- Ofimática al nivel de usuario.
- Valorable conocimientos básicos de inglés y/o francés.
- Motivación por la Ayuda Social y/o la Solidaridad Internacional.

DEDICACIÓN:

- 12/15 Horas semanales en horario de mañana o tarde.
- Compromiso de colaboración estable.

Procedimiento de selección

Las personas interesadas pueden enviar su Currículum y teléfono de contacto a (...) indicando la referencia "Apoyo Administrativo".

INTERMÓN OXFAM pone en práctica el principio de igualdad de oportunidades entre mujeres y hombres en todos los puestos.

Degut a les tecnificació requerida, és habitual que molts dels agents individuals de solidaritat realitzin també uns estudis universitaris relacionats amb la tasca social que porten a terme en les organitzacions de solidaritat (treball social, educació social, psicologia, pedagogia,...). A més, davant la demanda i exigència de professionalitat, proliferen els cursos, màsters i postgraus en cooperació internacional, en gestió social, en intervenció en diferents àmbits, així com els que permeten especialitzar-se en la gestió d'organitzacions no lucratives.

Discurs de l'acció

A diferència de la intervenció, l'*acció* és una resposta a les necessitats o problemàtiques socials que es caracteritza per ser més espontània que la intervenció. Mentre la intervenció és legítima en la ciència i la professionalitat, l'acció ho fa en la base social que la impulsa.

Des del discurs de l'acció es reivindica l'espontaneïtat i el no mesurar la solidaritat amb criteris d'eficiència. De forma més o menys explícita es refusa la tecnificació de les organitzacions de solidaritat i de la seva tasca, de manera que no es vol limitar l'acció solidària cap uns resultats mesurables i concrets. La solidaritat és un continu, un camí o un procés abans que una activitat concreta o amb objectius assolibles a curt termini.

“Jo que el que sempre em plantejo quan començo una nova iniciativa o una nova campanya és que... no tant els resultats que vull de la meua participació, sinó més aviat que puc oferir jo en el moviment tal i que és més o menys la mateixa pregunta des de una perspectiva més personal”
“(MHS polític)

Per tant, la solidaritat no es pot regir per barems quantitius o per l'eficàcia. De fer-se així, la solidaritat es podria banalitzar en el camp de lo econòmic i corre el perill de que les finalitats de les organitzacions de solidaritat es supeditin a lo possible i a lo finançable.

“jo defenso la possibilitat d'equivocar-se, eh?, (...) resultats , satisfacció, tot va dirigit a no equivocar-se, a no admetre mai que ha estat un error. En el moment que tu et poses a fer alguna cosa perquè tu creus que està bé, és molt difícil , és molt difícil fer una valoració negativa del que estàs fent perquè tu estàs realment convençut de que estàs fent una cosa que , La possibilitat d'equivocar-se per mi això és imprescindible... jo defenso tenir experiències que no necessàriament tinguin que ser positives i satisfactòries...o resultats estadístics..” (MHS polític)

Des del discurs de l'acció hi trobem l'argumentació de que no ens hem de sentir orgullosos de que augmenti el nombre d'organitzacions de solidaritat, de que el sector es consolidi i assumeixi majors responsabilitats, com si es feia des de l'anterior discurs. Que el sector creixi i tingui un rol social més preponderant, no indica una millora social, sinó més bé una involució social i una desvirtuació de la solidaritat.

“no, no, mai de la vida, mai, com més gran es fa això pitjor, més diners es remena i més escletxes per sortir, més gent, ui, ui, ui... Us ho dic d'experiència. Centres d'assistència social que han començat molt bé han acabat malament perquè són masses diners, han de manejar massa diners, i quan tenen un local en volen un altra, quan n'hi ha un altre... i llavors tard o d'hora, tard o d'hora, diguem entre cometes la paraula voluntari ja desapareix, perquè és clar aquella noia ha d'estar moltes hores, ha de cobrar un sou, llavors allò ja... és clar (no entenc) em de tenir un despatx, no hi creieu amb això, us ho prometo” (MHS voluntarista)

A més la professionalitat, al ser de cada cop més un requisit de les fonts de finançament, implica dilemes interns i problemes financers a les organitzacions que es resisteixen a adoptar un model de gestió i intervenció tecnificat.

“sobre la nostra opció de “no profesisonalitat” -com a entitat de “voluntariat” que diuen en l'argot oficialista- volem reafirmar que respon a un intent de practicar una cooperació amb el qüestionament de l'injust ordre econòmic internacional, la contribució a unes estructures socioeconòmiques internacionals solidàries i la recerca de lligams poble a poble, organitzacions populars amb organitzacions populars. Esperem que en un futur, la Diputació de Barcelona modifiqui els seus criteris i valori més positivament les opcions com la nostra de practicar la cooperació des d'abaix”²⁴ MHS polític

Més enllà de la idoneïtat de professionalitzar-se o no, des del discurs de l'acció predomina la reticència vers el nou camp acadèmic o sector econòmic generat entorn de la solidaritat, el voluntariat, la pobresa, la marginació, etc.

Discurs de l'acció social

Apart d'aquest vincle comú, l'acció es pot diversificar en acció social i acció política. La primera, es centraria sobretot en l'atenció a les persones que pateixen un problema en un entorn comunitari concret. Com en el cas de la intervenció, l'acció social tendiria a materialitzar-se en serveis a la comunitat, tot i que de caire més voluntarista i espontani i,

²⁴ Resposta d'un dels actors a la Diputació de Barcelona quan aquesta els hi va denegar una subvenció per “manca de professionalitat”

per tant, molt menys tecnificats i planificats. El discurs de l'acció social es caracteritza així per una voluntat de servei a la comunitat més inspirada en raons de caire afectiu o religiós que en la raó teleològica a la que abans fèiem esment.

“ Jo sóc l'anciana de la colla, porto més de trenta anys al Raval. Vaig començar de jove, clar. Nosaltres vàrem començar perquè hi havia un parrocc molt maco a Santa Mònica, molt maco i molt bona persona, i ell va pensar que en aquella època la gent no tenia seguro ni res, la gent venia malalta, beguda i tot això... el va posar uns quants metges que venien a fer-se voluntaris, que aquesta paraula no m'agrada i ja us diré perquè, doncs ens varen demanar al meu marit i a mi: "voleu venir a ajudar que esteu una mica al cas de les coses?".. i vàrem fer molt bona feina, era gent molt macus. En temps d'en Franco, i venia gent de tot arreu i els laboratoris ens ajudaven donant els medicaments que eren molt cars. Després va morir en Franco i molts d'aquests problemes s'han solucionat, però per desgràcia va venir després la SIDA... i ens van dir "no ens deixeu que nosaltres fem això altra per ajudar famílies?", famílies deestructurades amb problemes tràgics i tristos que no us podeu fer una idea... unes històries que segur que continuen passant, però el que passa és que no se sap...” (MHS Voluntarista)

Discurs particularista

Els dos tipus d'activitat que acabem de definir suposen la prestació d'algun tipus de servei o assistència cap a les persones que són víctimes d'una determinada situació. Són plantejaments de solidaritat amb dimensió particularista. El **particularisme** s'orienta cap als individus o col·lectius d'individus amb necessitats socials. Se'l relaciona històricament com a compensació i complementació del malestar existent entre certs sectors de població podent materialitzar-se en la beneficència -acte puntual- o l'assistència -acció més contínua-. El particularisme és molt present en el marc del discurs de l'acció social. En el discurs particularista s'exalta l'ajuda i l'acompanyament al necessitat, a “la persona de carn i ossos”.

Entre els objectius de les nostra organització trobem: a) ajudar a les persones necessitades a créixer, que no pateixin tant”, b) ajudar a les persones a que surtin del pou en el que estan ficats, c) dignificar i tornar al pobre la seva consciència de persona, ...” (MHS Voluntarista).

Actualment trobem el discurs **particularista** en el marc d'una intervenció més científica i planificada, és a dir, des de la intervenció social. Així, la solidaritat que es planteja des de les organitzacions d'intervenció, tot i que busca l'autonomia de la persona enlloc d'emfatitzar la seva assistència, es centra també en les persones amb necessitats o problemàtiques socials.

“La qüestió fonamental es troba en contar amb un bon projecte, tenir clars els objectius. Per exemple, el cas dels rodmons, tu vas al carrer a parlar amb ells, els hi ofereixes llar durant unes setmanes, durant l'estància en aquestes llars que aprenguin uns hàbits, uns coneixements i se'ls ensenya a buscar feina. S'ha de marcar un temps màxim per a que es puguin valdre per ells mateixos, que trobin una feina i que ja no hagin de dependre de l'entitat, que puguin valdre's per ells mateixos.” (MHS tècnic)

Discurs de l'acció política

A diferència de l'anterior, des del discurs de *l'acció política* no es contempla la prestació de serveis descrita, sigui espontània o planificada. Es caracteritza per ser un discurs amb dimensió **universalista**, caracteritzat per no orientar-se cap a les persones sinó cap a les estructures o institucions a les que es perceben com a causants dels problemes de les persones. Per l'acció política el que és important és denunciar l'existència d'una determinada situació que es considera injusta, dirigint-la bé cap a l'opinió pública o bé cap a aquelles persones o institucions que es consideren responsables de la situació.

“Per mi participar és posar una mica de consciència, perquè és difícil canviar-ho, vull posar la meua veu, és com un crit, i en la mesura que pugui canviar alguna cosa, doncs, fantàstic, no sé fins a quin punt...” (MHS Polític)

Així, serien formes d'acció política la sensibilització social, la pressió política, l'establiment de demandes, l'acció directa i la mobilització de carrer, les festes amb missatge reivindicatiu,... L'acció política pot seguir, almenys, tres línies: una d'informació i sensibilització (es materialitza en publicacions, xerrades, exposicions, etc), una altra

d'acció directa o mobilització (es materialitza en manifestacions, concentracions, cacerolades, etc) i una tercera de pressió política. L'acció directa per tal de ser efectiva i tenir repercussió, o bé ha de contar amb la presència de molta gent, tot i ser una activitat de baix risc (grans manifestacions) o bé ha de ser una activitat de risc i espectacular, tot i contar amb poca gent (encadenar-se o encimentar-se per impedir un enderrocament, penjar pancartes des d'un lloc molt visible).

Un dels debats de fons que es produeix entre els agents de l'acció política és el de si amb el treball d'assistència a les persones no s'està oblidant fer referència o denunciar les causes que provoquen la situació sobre la que es treballa. Des del discurs universalista, la intervenció i l'acció social, sense acció política, contribueixen sols a "posar padassos" sobre el problema, perpetuant-lo i fent-lo menys visible i retardant la necessària solució d'arrel.

"Hi ha moltes ONG que, bueno -revertirien en allò de que estan subvencionades per l'estat i tot això-, i que lo que fan no és solucionar el problema sinó fins i tot mantenir-lo, jo el que crec es que són petites "tirites" que es van posant per solucionar el problema però fan per alguns la vida una mica més potable...i al mateix temps, crec que és molt important respecte a ONG's i grups de solidaritat, el tema de la conscienciació política. Això la nostra ONG ho té molt assumit de dir ajudem però és per aquestes raons que hi ha aquesta pobresa... per això hem tingut una gran baixada de subvencions a nivell de l'estat des de que l'entrada del PP i és que la nostra ONG fa política i altres moltes ONG's no en fan i això és una part bàsica: no dir ajudem perquè hi són, sinó, hi son per això per això i per això .. això és important..." (MHS polític)

A diferència d'aquest plantejament, des d'altres discursos, la intervenció sobre els col·lectius necessitats ha d'anar a cobrir les seves necessitats bàsiques i a poder ser, fer-se al marge de l'acció política.

"A mi em sembla que el protagonisme en tota acció solidària l'han de tenir els beneficiaris, el protagonisme l'han de tenir els beneficiaris!. Nosaltres al nostre campus hem tingut dues setmanes aquests beneficiaris de la solidaritat [referent a una acampada d'immigrants al campus de la UAB com a protesta per la seva situació] , la seva demanda era que volien aprendre alguna de les llengües del país,... llavors venen uns altres senyors i diuen, la nostra prioritat ha de ser anar a la facultat a reivindicar els seus drets polítics. Deixin, deixin que decideixin per ells

mateixos, que ja són grans... Està molt bé la crítica, els grans principis, però preguntem a la gent... perquè la gent al final a lo que va és a unes necessitats bàsiques...(MHS Tècnic)

“(En quan a la immigració) prefereim no tant parlar sobre el fenomen sinó de coordinació pràctica: tota la problemàtica dels immigrants que no tenen papers, intentam buscar recursos legals o alegals, com tramitar papers, com es sensibilitza a l'empresari perquè els hi ofereixi treball, perquè això té tela, tot i que ens sorprendriem de les empreses, com grans superfícies que no dubten en oferir-lis treball. El que passa és que llavors queda el tap del govern civil, els supermercats te demanaran reponedors per la setmana vinent, no per d'aquí sis mesos no els interessa, és perd oferta. Si algú te la clau per fer que això corri més, jo no sé quina és... veig que amb alguna cosa sí, tenim una mena de pacte amb la secretaria d'immigració de la generalitat, amb la que hem agilitzat el tram de papers a un dels grups de pça Catalunya, i perquè no sigui dit, és veritat que els hi hem agilitzat, que de vegades alguns s'omplen la boca i no es queda en res, i ha funcionat.” (MHS tècnic)

Quan no, alguns sectors del moviment associen acció política amb violència, establint-se una mena de barrera simbòlica entre possibles formes de representar i exercir l'activitat de caire solidari. El divorci entre lo concret i lo macro, l'assistència i la política és una de les realitats que més resalta en els discursos dels actors. Així, dintre el moviment de solidaritat la més clara i oberta disjuntiva es troba entre els actors que emfatitzen la política i els que posen l'èmfasi en lo “social”. Ni els primers veuen amb bons ulls que es treballi en exclusiva amb les persones amb problemes (ja que suposa posar padassos), ni els segons legitimen la solidaritat que es limita a la denúncia i a fer política en abstracte (ja que s'oblida de la persona que està patint o té necessitats urgents sense cobrir).

“Per la nostra part creiem que és millor queixar-se i després montar un programa de joves, posar educadors i no sols fer un manifest i dir “l'Ajuntament no fa res”, clar que no fa res, però mullau-vos també vosaltres (referint-se a les organitzacions de denúncia)” (MHS tècnic)

5.2.2. *Empoderament*

Entenem per empoderament el procés pel qual els individus esdevenen subjectes socials i assoleixen control sobre les seves vides i incidència en el seu entorn a través de la participació ciutadana. (Zimmerman i Rappaport, 1998).

L'empoderament és un procés que es pot entendre de forma gradual, de manera que haurem de distingir aquelles activitats que no promouen empoderament d'altres que ho fan a distints nivells. Com veurem, nosaltres distingim entre l'empoderament psicosimbòlic i el psicopolític.

No empoderament

Des del discurs particularista de l'acció social, no és habitual trobar plantejaments des dels que es pretén promoure l'empoderament de les persones amb les que treballen. Les activitats que es generen solen ser de tall assistencialista en la línia de menjadors populars, atenció sanitària, donacions de roba i lots d'aliments, etc. Aquestes activitats cobreixen les necessitats de les persones, però no generen empoderament. Solen percebre als exclosos amb els que treballen com a subjectes de necessitats o passius, més que com a persones amb agència pròpia. Es plantegen així intervencions de caire unidimensional, del que ajuda cap a l'ajudat, de l'inclòs cap a l'exclòs.

Empoderament psicosimbòlic

Des de la intervenció tècnica es treballa sobretot per l'empoderament que anomenen psicosimbòlic (Couto, 1998), és a dir, aquell procés d'intervenció centrat en l'individu al qual es pretenen transferir habilitats, informar dels seus drets, de la xarxa de recursos a la que pot accedir, millorar la seva autoestima i auto-percepció, etc. El procés d'empoderament psicosimbòlic es vehicula també de dalt a baix, de l'interventor cap a l'intervíngut. No es fa referència ampla a la participació de l'intervíngut, però permet a les persones ser menys vulnerables socialment i fer front a una situació hostil o problema de forma capacitada.

“Entre els nostres objectius trobem ajudar a les persones necessitades a trobar camins per sortir elles mateixes de la seva situació i no dependre dels serveis socials (..) que els pobres deixin de ser-ho, que arribin a ser autònoms i es valguin per ells mateixos “ (MHS Tècnic)

La passa endavant d'aquest discurs consisteix en que la persona intervinguda a passa de ser considerada subjecte de necessitats a ser subjecte d'uns drets socials universals. En canvi, no és percep tant a l'usuari com a subjecte de drets polítics i sí com a *subjecte econòmic*, és a dir, sobretot des de la intervenció social, l'usuari és una persona que precisa entrar en un circuit de formació de tècniques, hàbits i habilitats en el que la fita o solució als seus problemes sigui la seva inserció individual al mercat laboral. En alguns casos el discurs de l'empoderament individual pot resultar clarament estigmatitzant per a qui no accepti aquestes regles del joc.

“Després està el tema de si volien treballar (els immigrants-usuaris), que això és una altra cosa, que un altre dia podem parlar del tema dels drets i deures, que de vegades n'hi ha que només es queixen o dels que es queixen tenen raó i volen treballar, que també hi ha de tot. Amb això hem de ser curosos que no tot és del mateix color, no tots són iguals, és com aquí, alguns no fotran un pal mai i d'altres si...” (MHS TÈCNIC)

Fent servir la ja clàssica metàfora, si l'assistència consistia en donar peix a qui té gana, per mitja de l'empoderament psicopolític, s'ofereix al pobre una canya i un curs de pesca. Així, la formació i la capacitació de la persona amb necessitats són elements claus amb els que ha de contar la intervenció social.

“Però també es parla que aquests problemes que hi ha de la immigració, s'arreglarien pues... la manera de fer del pare Vicenç Ferrer, que els hi ha fet pous, els ha ensenyat a pescar...”(MHS voluntarista)

Empoderament psicopolític

Es considera que el major grau d'empoderament entre les persones és el de caire psicopolític, aquell que té una dimensió col·lectiva (Couto, 1998). L'empoderament

psicopolític és un procés que, a més de desenvolupar en els individus una comprensió crítica del seu entorn polític i social²⁵, els implica en l'acció i participació social, política i econòmica, normalment de forma organitzada (sigui a través d'organitzacions pròpies com adherint-se a les ja existents). En aquest nivell és quan s'evidencia amb major mesura la relació entre participació i empoderament (Zimmerman, 1990).

"Entre els nostres objectius pretenem aconseguir que els propis afectats s'organitzin per exigir els seus drets" (MHS polític)

Per aquells que promouen l'empoderament psicopolític es concep de l'individu més enllà del subjecte de drets socials (per les connotacions de passivitat que comporta) com a subjecte de drets polítics, entre ells el de la participació.

"Més que polititzar nosaltres hauríem de, no sé, transmetre les eines o el que puguem tenir perquè puguin descobrir per ells mateixos que val la pena adoptar actituds més polítiques" (MHS polític)

"Cal fer que (els exclosos) es considerin com agents importants en el món en el que estan. No es tracta de donar uns diners perquè puguin menjar sinó facilitar la seva organització perquè puguin reivindicar per ells mateixos, potenciar-se..." (MHS polític).

Però en el debat dels actors que aposten per promoure aquesta mena d'empoderament es percep el procés com a complex i fàcil de pervertir. De vegades l'aparent participació de la població exclosa pot no ser tal o, fins i tot, encobrir interessos corporatius²⁶.

²⁵ Són molts els autors conscients de la possibilitat i necessitat de transformar la realitat a partir del seu coneixement (Freire, Stainton)

²⁶ Les formes de no-participació es poden materialitzar en tres nivells: la manipulació, la decoració i el tokenisme (Unicef, 1992). La *manipulació* és el grau més elevat de no participació i suposa fer actuar a les persones excloses sense que siguin conscients ni coneixedores de l'entorn en el que es troben, del perquè de la seva actuació. La *decoració*, es dona molt sovint amb persones immigrades, consisteix en "usar" la seva presència en l'organització, però a diferència d'en la manipulació, per a causes no directament relacionades amb qüestions que els afecten. L'objectiu és purament exòtic i de marketing. Finalment, el *tokenisme* consisteix en donar aparentment veu a un col·lectiu que en realitat té poques oportunitats de formular les seves pròpies opinions, sigui perquè no té prou informació sobre el tema o perquè no comparteix el codi simbòlic i lingüístic.

“Es súper complicat perquè a veure, si tu... per exemple un col·lectiu molt concret aquí, els immigrants, per una banda lo difícil que és implicar-los perquè sols s’ha de veure les mogudes dels últims mesos que ha passat sempre, però als últims mesos era escandalós, no veies mai a un immigrant a les protestes o a qualsevol moguda. Però ara sempre n’hi ha algun, però ves a saber a veure si és un altre dels de CCOO o els de CGT... que van amb les pegatines i els hi van posant a tots pegatines perquè els han ficat al sindicat i aleshores es tornen evangelistes del sindicat...” (MHS polític)

“Quan parlem de les necessitats dels exclosos (...) tu no pots deixar de ser qui ets, i ser-lis útil, però també estariem perquè s’organitzessin ells, que això és un procés lent i supercomplicat, i jo ho he vist d’a prop i he vist de tot, coses de denúncia, de liar-te a hòsties,... vull dir que és un tema complicat” (MHS polític)

Tot i que el debat existeix, la participació efectiva des de la perifèria, de la població exclosa, no és el més habitual en les organitzacions estudiades de tots els models. De fet la única organització que la contempla de forma oberta i explícita és la *Coordinadora contra la marginació de Cornellà*. Des d’aquesta organització, que treballa amb població reclusa d’un barri obrer, a la junta directiva hi ha dues mares de presos i dos afectats. Mares i presos contenen a més amb una ampla presència en l’assemblea de l’organització.

En canvi, la participació dels exclosos en les organitzacions de solidaritat no és una pràctica gens habitual entre aquelles organitzacions que defineixen una clara disjuntiva entre l’interventor i l’usuari. Normalment les entitats d’intervenció social marquen des del seu discurs la distinció **entre dos rols**, de forma més o menys subtil, entre l’interventor i l’intervingut, entre l’expert i l’usuari

“El que són usuaris, es cerca que ajuda’ls-hi, que aprenguin hàbits i no tant que participin en l’entitat.” (MHS tècnic)

La qüestió canvia en l’àmbit de solidaritat internacional. Des d’aquest àmbit, tot i que a nivell més macro, no fent referència a individus sinó a pobles o països, la consciència de la participació des del sud està molt generalitzada. La desacreditada imatge de la cooperació vertical ha permès institucionalitzar la que s’anomena la generació d’empoderament i de

pressió política iniciada per les ONGDs al 1982²⁷. S'insitucionalitza doncs un discurs des del que es dóna tota la confiança cap a les contraparts -organitzacions de solidaritat als països del sud-. Des d'aquest discurs, són *ells* els que defineixen les necessitats i executen els projectes, mentre *nosaltres* ens dediquem sobretot a tasques de sensibilització i obtenció de fons.

A més de l'empoderament dels exclosos el discurs d'alguns actors fa referència a l'empoderament de la societat en general, no sols pel fet de fer arribar a aquesta un missatge concret sinó per capacitar-la i motivar-la per a la participació o l'establiment de demandes.

"Hem de fer veure a la societat que hi ha coses diferents, que les coses no s'han de fer tal com estan establertes sinó que hi ha diferents tipus de vista diferents maneres que entre tots les podem construir", (MHS polític)

5.2.3. *Impacte*

Una darrera dimensió dels discurs que sobre l'activitat ens hem trobat consisteix en si el que es pretenen són canvis instrumentals o simbòlics. Cal dir que ambdós, es confonen i es sobreposen fent difícil de diferenciar-los en estat pur de manera que els actors del moviment de solidaritat solen treballar a la vegada per objectius instrumentals i simbòlics. Aquesta dimensió vindrà condicionada pel binomi universalisme-particularisme descrit abans.

La dimensió instrumental

Per objectius instrumentals entenem aquells que pretenen obtenir un canvi real i visible en la realitat que els envolta. Aquests poden ser tant de caire particularista com universalista. Per il·lustrar-ho amb exemples, activitats instrumentals particularistes en l'àmbit de la solidaritat podrien ser alfabetitzar un grup de nens, inserir professionalment joves amb risc d'exclusió o demanar la construcció d'un centre d'acollida. Els universalistes serien aquells

²⁷ Korten, D. "Getting to the 21th century: voluntary action and the global agenda", West Hartford

que, per exemple, pretenen abolir la limitació de l'entrada d'immigrants al nostre país o determinades polítiques d'estrangeria, la condonació del deute extern dels països més pobres, una renda bàsica universal i incondicional, etc.

Al ser marcadament particularsita, el discurs d'aquells actors que treballen per objectius instrumentals es centren en el canvi en la persona amb problemes.

“... però això depèn del que s'entengui per resultats, nosaltres tenim un programa a la presó, doncs aquest programa, que intenta? No intenta una altra cosa que, modestament, donar la possibilitat a la gent que està complint condemna de poder iniciar un procés perquè quan surti es dediqui a una cosa diferent a la que es dedicava abans d'entrar. Si aconseguim, a través de no sé quants voluntaris, que no sé quanta gent de la presó faci aquest procés, això ja ens n'hem sortit. Per mi canviar el món és això.” (MHS tècnic)

Des del discurs que sosté aquesta opció de solidaritat es defuig de maximalismes i s'opta pel canvi possible i a poder ser a curt termini.

“[el voluntari] sap que no arreglarà el món. Coneix la desproporció entre el que s'hauria de fer i el que ell pot fer. És realista. Però no es pot perdre en grans declaracions de principis. (...) És una persona d'acció possibilista. Sap que l'acció assistencial és necessària com a cura d'urgència davant les necessitats que no admeten un ajornament” MHS tècnic

Per la seva banda els objectius instrumentals de caire universalista es poden considerar més ambiciosos. Per a porta'ls a terme caldrà una activitat centrada en l'acció política com pot ser la pressió política o la denúncia.

“Volem aconseguir de les institucions tant públiques com privades, un canvi d'actitud davant la marginació, que es manifesti amb la col·laboració en iniciatives, serveis i tot tipus d'ajudes” MHS Tècnic.

“Entre els nostres objectius pretenem treballar a la recerca d'una justícia que permeti la satisfacció dels DDHH per a qualsevol persona a qualsevol part del món” MHS Polític.

Cal tenir en compte que la frontera entre universalisme i particularisme, el simbòlic i l'instrumental, pot ser difusa. És més, per alguns actors, ambdós elements es poden caracteritzar per la seva complementarietat.

“Són coses complementàries... quan criticàvem lo micro el que dèiem és que qui fa micro ho pot fer d'una manera o d'un altre, pots fer el micro i mentres fas el micro explicar perquè estàs fent allò i què vols canviar amb allò i fer un altre tasca al mateix temps ... que anar en allà i donar menjar i tal i després resulta que la ONG se'n va i la persona es queda allà com una soca, són diferents i complementàries...” (MHS Polític)

Dimensió simbòlica

Amb els objectius de tipus simbòlic, es pretenen canvis en el sistema de valors, actituds i conductes socials, que a la llarga poden esdevenir o facilitar canvis de caire instrumental. En el cas del discurs universalista es pretén que s'assoleixi major esperit crític, una societat civil més forta, major mobilització de la societat un cop s'hagi modificat l'estructura de valors d'aquesta. Per tant, des d'aquest discurs es considera que s'haurà de narrar l'invisible, generar una cultura de la intranquil·litat que promogui el canvi de valors en la ciutadania i la conseqüent implicació en la solució d'aquests.

Els objectius simbòlics al ser particularistes es dirigirien a canviar els valors i hàbits de la persona amb necessitats per tal de superar la que es concep com a *cultura de la pobresa*, és a dir, un conjunt d'hàbits i valors inherents a les classes més humils que els hi dificulten la mobilitat social, “sortir del forat en el que es troben”. Aquests objectius es donen sovint en organitzacions d'intervenció social, en concret aquelles que treballen per la inserció laboral.

“Un criteri pel que la gent dels països del sud tingui possibilitats de prosperar és que estiguin formats, educats, sinó no tenen possibilitats de millorar” (MHS Tècnic)

En canvi, els objectius simbòlics, al ser universalistes solen anar dirigits a la societat en general, però també a la classe política, als mitjans de comunicació o a determinades el·lits i centres de poder. La sensibilització i la informació són estratègies fonamentals si un col·lectiu vol assolir canvis en aquesta esfera. L'actor pretendrà, doncs, transmetre una visió

del món que es despendrà del seu diagnosi de la realitat, i que considera diferent o no transmesa pels canals de comunicació establerts.

“Pues lo més difícil és formar la gent i informar-la del que passa, la informació, informar-la del que passa, les informacions que ens venen per la premsa, per la tele estan molt modificades pels governs respectius, i hi ha coses que no es poden dir, pues nosaltres diem les coses com són com passen, que ens venen directes ,llavors la gent si veu aquestes informacions que ens venen de primera mà i les saben pues, pues se suposa que estarien més alerta o més conscienciades de que podrien col·laborar d'alguna manera, penso que la falta d'informació de vegades és molt important” (MHS Tècnic)

Des d'aquest discurs els propis actors del moviment de solidaritat esdevenen agents de sensibilització i informació que han d'obrir canals per tal de fer arribar a la societat el missatge de la seva organització o moviment.

“(…) és una mica el que heu parlat vosaltres... fer o d'educadors .. o formadors o intentar fer aquest canvi de valors a la gent que t'envolta...de fer veure que hi ha coses diferents que les coses no s'han de fer tal com estan establertes sinó que hi ha diferents tipus de vista, diferents maneres que entre tots les podem construir, és una vessant una mica d'educador, tot i que a mi no m'agrada perquè no em considero educador...” (MHS polític)

En aquest cas ens interessarà veure la coherència o correspondència entre les activitats i la diagnosi. A diagnosi estructurals s'haurien de correspondre activitats de caire universalista mentre que a diagnosi individuals activitats particularistes o centrades en la persona.

5.3. Activitat i models

És l'activitat un dels eixos temàtics que marca de forma més clara les fronteres entre els models hipotetitzats. Sobretot perquè la distinció intervenció- acció és la base de la hipòtesi de models. Però la claredat dels models també es reflecteix en les altres dimensions adherides a l'activitat.

Així, el model voluntarista, caracteritzat per l'acció social, és el que més centra la seva solidaritat en una dimensió clarament particularista. És a la vegada el que menys empoderament promou – o es planteja promoure – des de la seva activitat o des del discurs vers aquesta. Així, la seva activitat és particularista però des d'una vessant instrumental o material, és a dir, pretén cobrir les necessitats bàsiques de les persones (roba, aliment), tot i que sobretot les entitats religioses treballin també qüestions ideològiques i de valors amb els seus assistits. El cas paradigmàtic que ens hem trobat al respecte és el menjador Madre Teresa de Calcuta; en aquest, entre plat i plat, una germana llegeix l'Evangeli i fa un petit sermó als comensals.

La visió de la persona pobre des d'aquest discurs és la de subjecte de necessitats de la qual s'ha de sentir compassió, és a dir, acompanyar-la en el seu patiment.

El discurs i praxis dels actors del MHS tècnic es centren en la intervenció social, és a dir, en una activitat professional i planificada. Aquesta activitat és també marcadament particularista, tot i que en aquest cas es pretén promoure l'empoderament psicosimbòlic o individual en la persona intervinguda, és a dir, la seva formació, canvi d'hàbits, promoció d'habilitats socials, coneixement de recursos, marcs jurídics, etc. L'activitat per tant es mou en el terreny de lo simbòlic, tot i que també en lo instrumental quan l'objectiu es facilitar vivenda, acollida o una renda mínima a la persona empobrida.

En aquest cas la visió de l'intervingut és de subjecte de drets, emfatitzant la dimensió social d'aquests drets (dret a la vida, a vivenda, al treball, etc.)

En quan al model hipotetitzat com a polític, la seva activitat central és l'acció política. Tot i que l'acció política es pot materialitzar de múltiples formes, en el nostre qüestionari hem agafat com element analitzador el de mobilització o assistència a manifestacions de carrer. De la resposta es veu la divergent i marcada posició vers actituds reivindicatives entre els models hipotetitzats. Així, es dedueix d'aquesta dada com l'actitud política i mobilització de carrer és copada pel MHS polític.

		Tipus organització		
		Tècnic	Voluntaris ta	Polític
		% col.	% col.	% col.
Has anat a alguna manifestació darrerament?	no	80.0%	95.5%	3.3%
	si	20.0%	4.5%	96.7%

L'acció política del MHS polític respon a un plantejament universalista de la seva solidaritat i pretén promoure un empoderament psicopolític o col·lectiu. Tot i això, el discurs de l'empoderament col·lectiu es sol quedar en el terreny de les idees i amb dificultats és portat a la pràctica. Així, de les organitzacions del model polític que treballen a nivell local, només una de les estudiades assoleix amb èxit promoure aquesta mena d'empoderament, a la vegada que és la única que trenca amb el divorci entre el treball concret o amb les persones i aquell que hem definit com a d'acció política.

Des d'aquest model, la dimensió de l'impacte que pretenen amb la seva activitat és tant instrumental com simbòlica, tot i centrar-se sobretot en aquesta darrera.

Dir finalment que l'acció política no sempre es planteja com a objectiu grans transformacions o remoure les bases materials del sistema. Alguns dels actors del mhs polític amb els que hem treballat es plantegen tasques de sensibilització, pressió política o mobilització en la línia de, per exemple, democratitzar determinades institucions, o que el pressupost que l'estat destina en concepte d'armament sigui més transparent de cara a la ciutadania, o que les persones no puguin ser desnonades sota certes condicions, etc. Aquestes petites transformacions es poden plantejar com una finalitat en sí o com a passes d'un projecte més ambiciós i a llarg termini.

Més enllà dels models, també es poden extreure conclusions de l'activitat i l'àmbit en el que es centren les organitzacions de solidaritat, és a dir, si treballen a nivell local o internacional. Així, el discurs de les organitzacions de solidaritat internacional o de cooperació tendeix a un major universalisme i empoderament que el d'aquelles organitzacions que treballen a nivell local, independentment del model al que pertanyin.

Cal finalment relativitzar les conclusions estretes respecte els models i l'activitat, ja que determinades organitzacions o actors col·lectius de majors dimensions poden combinar el particularisme i l'universalisme, la intervenció i la pressió política²⁸.

La cosa canvia quan aterrem al nivell micro o al discurs dels actors individuals, ja que aquests posen l'èmfasi en alguna de les activitats que caracteritzen cada un dels models, tot i que aquests actors puguin pertànyer a una gran organització d'activitat múltiple. De combinar-se algunes de les activitats hem pogut comprovar com, després de l'anàlisi dels discursos, els actors compatibilitzen acció social i intervenció social per una banda i intervenció social i acció política per l'altra. En poques ocasions els discursos de l'acció social i de l'acció política contenen amb un mateix emissor arrel del "divorci" generalitzat al que ja hem fet esment.

²⁸ Serien els casos de, per exemple, Caritas i Intermon. Les dues destinen recursos sobretot a la intervenció social i a la gestió de polítiques públiques, però paral·lelament, la primera publica cada any un informe sobre la pobresa amb un clar missatge de responsabilitats polítiques i Intermon conta amb un important departament de sensibilització o participa en campanyes, per exemple, contra la producció d'armament al nostre país.

5.4. *Marc Motivacional*

La diagnosi condiciona la l'activitat, de la mateixa manera que els motius condicionen la implicació emocional, personal i política de les persones en les organitzacions i el moviment de solidaritat.

Són diverses les barreres amb les que ens podem trobar al pretendre fer un estudi motivacional: dificultat d'observar les motivacions, tendència de les persones a dir el que esperen es digui, a confondre motius i desigs,... És més, per a Bourdieu (1994) una cosa és la finalitat explícita d'una acció i l'altra és la finalitat no expressada la qual, per a més inri, pot ser inconscient.

Donades aquestes dificultats, per tal de fer més exhaustiva la nostra pròpia recerca i anàlisi de discurs en quan a aquest aspecte, complementarem la nostra exposició amb dades d'altres estudis fets al respecte. Aquests altres treballs són molt abundants i degut a que en ells s'obtenen resultats diferents i fins i tot contradictoris, preferim no fer una selecció molt exhaustiva d'ells i presenta'ls de la forma més ampla possible.

S'ha de tenir en compte que la diversitat en els resultats té a veure amb el fet de que en ells es prenen diferents universos de referència. Els referents existents són sobretot envers els universos del voluntariat i dels moviments socials²⁹.

Estructurem aquest apartat a partir de quatre tipus de factors motivacionals i dels discursos que s'articulen entorn a aquests: a) motivacions extrínseques materials, b) motivacions extrínseques simbòliques, c) motivacions intrínseques altruistes i d) motivacions

²⁹ Tot i la imprecisió, volem apuntar que els treballs que facin referència al voluntariat tendran relació sobretot amb els models de solidaritat que hem hipotetitzat com a tècnic i voluntarista i aquells que parlin de moviments socials tindran més a veure amb el MHS polític.

intrínseques socials. Recordar finalment que diferents factors motivacionals poden confluïr en una mateixa persona³⁰.

5.4.1. *Discurs de la motivació extrínseca*

La motivació extrínseca és aquella elicitada per una recompensa manifesta independent de la intervenció o acció solidària en si mateixa. En les ciències socials actuals el desinterès està molt mal vist ja que els agents es defineixen com éssers racionals, com individus que persegueixen el seu interès particular. Però l'interès no té perquè ser entès sols en termes materials, economicistes o utilitaristes. Etimològicament interès (*interesse*) vol dir estar entre, formar part, participar (Béjar, 2001).

Considerem que la motivació extrínseca es pot dividir a l'hora en *motivació extrínseca instrumental*, aquella de caire més materialista com millorar el currículum, trobar feina, superar problemes personals, i en *motivació extrínseca simbòlica* com aprendre, conèixer gent, viure uns valors,... La diferència pot resultar difusa entre ambdós tipus de factors, però en termes generals podem considerar que la instrumental busca un interès personal més alié a l'activitat solidària que la simbòlica.

Motivació extrínseca instrumental

En quant a l'estudi de moviments socials, en el marc d'aquest tipus de factors motivacionals, hi trobem tota una sèrie d'enfocaments teòrics que a partir dels anys 60 intenten explicar el per què, la causa de la mobilització de les persones. Són els enfocaments de la privació relativa (Gurr) o del *collective behaviour* (Escola de Chicago). Des d'ells es considera que la decisió de mobilitzar-se respon a una opció racional i egoista amb la que l'individu pretén l'enfrontament a les tensions, descontent, frustracions i agressivitat sentides

³⁰ Segons Elster no es pot parlar d'un sol factor motivacional en l'acció col·lectiva, sinó que un cas concret d'acció col·lectiva contarà també en la majoria dels casos amb participants que estiguin motivats per preocupacions distintes (Elster, 1991)

(Riechman i Fdez Buey, 1994).. També als 60 sorgeix l'influent model d'elecció racional de Mancur Olson (1965) . Segons Olson els individus no participaran en accions col·lectives a menys que els beneficis esperats superin els costos de la seva acció³¹. De l'elecció racional es deriva el *free-rider problem* (el dilema del gorró), segons el qual, l'individu racional no contribueix a l'acció col·lectiva ni tan sols si els interessos individuals coincideixen amb els grupals, ja que prefereix intentar recollir els beneficis dels esforços dels demés sense haver d'invertir el seu treball o implicació. Aquest és un model que com a molt explicaria algunes conductes en moviments com l'obrer, el racial o el feminista, des dels quals la majoria dels seus integrants treballen per interessos mutualistes, i no tant en el moviment de solidaritat, des del qual la majoria dels seus membres treballen les causes de terceres persones

Recentment, els estudiosos dels moviments socials, consideren superades moltes d'aquestes teories i les motivacions de l'acció col·lectiva deixen de ser un objecte d'estudi a considerar (Pinechman i Fdez Buey, 1994). Es dediquen a analitzar altres temàtiques com les referents als impactes dels moviments, els seus recursos, funcionament, estratègia,...

En canvi, on els estudis de caire motivacional són molt presents és en l'àmbit del voluntariat. Un famós estudi de Clary, Snyder i Ridge a l'any 1992, per mitjà de més de 1000 entrevistes a voluntaris i voluntàries nordamericans i l'aplicació de tècniques d'anàlisis factorial identificà sis tipus de factors motivacionals diferents. Aquestes són: *La influència de l'entorn; l'altruisme; l'aprenentatge i la formació; el currículum i la carrera; l'autoestima i la superació de problemes personals* . Destaca que d'aquests cinc factors sistematitzats, quatre siguin extrínsecs. El que cal discernir és la freqüència amb la que es presenten, pel qual cal recórrer a estudis de caire empíric.

Alguns dels estudis existents que sobre l'univers del voluntariat denoten la presència en major o menor grau de motivacions extrínseques són: i) L'estudi sobre el "Voluntariado

³¹ El model d'elecció racional es basa en tres supòsits: 1) els individus cerquen sempre i deliberadament el seu interès personal; 2) amb freqüència ho fan sense mediar interacció social; 3) hi ha un ser omniscient que estableix recompenses simples i fàcils de calcular.

Madrileño”, fet a la Comunidad de Madrid que obté que la *Satisfacció pròpia, autorrealització, opció vital, fogir de Problemes* és un factor que motiva en un 41% dels voluntaris enquestats, la *Relació amb altres persones, fer amistats* en un 16%; i *de tenir experiències, fer quelcom nou*: 10%; *Ocupar el temps lliure*: 6%; *Adquirir pràctica laboral, atracar-se al treball assalariat*: 5%). ii) Bueno Bueno i Soler Javaloy (1999) per a qui més del 67% dels voluntaris valora l'experiència pre-professional que li atorga la tasca com a voluntari. iii) Rossel i Salamero (1992) troben que pels voluntaris és important *fer amics* (43,6%), *passar-ho bé* (35,5%) i la *possibilitat de sortir de casa* (17,9%). iv) Fitch (1987) detecta que el motiu principal de la població voluntària era el de sentir-se bé, i a v) Oda (1991) li resulta que els voluntaris diuen mantenir la seva conducta altruista per factors autocentrats (en si mateixos) més que heterocentrats (centrats en els altres) en una raó de 4 a 1³².

Assajos teòrics com el de Lipovetski, al referir-se al voluntariat, també es centren en les motivacions instrumentals: “Amb seguretat, la majoria de les persones dedica temps a activitats voluntàries declarant actuar en nom dels grans valors humanistes...Però més enllà d'aquests referents, és sobretot el plaer de trobar a l'altra, el desig de valoració social, l'ocupació del temps lliure que constitueixen les motivacions del voluntariat” (Lipovetski, 1994).

A partir de l'anàlisi de discursos realitzat, podem afirmar que no és habitual trobar un discurs des del que es manifesti obertament la motivació extrínseca material, es a dir, estar motivats per causes alienes a l'activitat que es desenvolupa.

En canvi és un discurs que està bastant estès i legítimat en quan a aquell repertori per al que participar en organitzacions de solidaritat permet a les persones sentir-se útils i actives, sobretot les més majors o aquelles que estan en atur.

³² Estudis d'Oda i Fitch obtinguts a López Cabanas, M. i Chacón, F. (1997)

“El voluntariat als més grans us ajudarà a mantenir actives les neurones (...) “no soc res si no importo a ningú”, el voluntariat és una forma extraordinària d’adquirir autoestima” (MHS voluntarista).

En aquesta línia instrumental trobem el discurs en el que l’activitat solidària, sense per això excloure altres motius per actuar, suposa una mena de teràpia per a l’actor solidari

“Bé, estic allà perquè ajudo i perquè psicològicament me va molt bé, perquè no dir-ho...ho passo bé i me trobo bé...” (MHS voluntarista)

Aquesta solidaritat terapèutica no es considera la més idònia des d’un ample sector del moviment. En concret, des del sector que aposta per una intervenció professional, ja que es considera que aquelles persones amb problemes no poden solventar els de les altres.

“Mira a la creu roja hi ha persones que estan fent de voluntàries per un trauma de la seva vida, perquè han perdut el seu marit de càncer o perquè han tingut un accident i es fan voluntaris perquè no es volen quedar a casa, no volen quedar-se amb la seva pena. Es fan voluntaris i això els distreu, cosa que no es bona perquè una persona es fa voluntària perquè ha tingut un mal moment de la seva vida, doncs si aquella persona no és feliç... però hi ha molta gent que es fa voluntària per aquestes coses.” (MHS Tècnic)

En el marc del discurs de les motivacions extrínseques materials no sols trobem la teràpia. També la diversió és compatible amb la participació en organitzacions de solidaritat. Lluny de la imatge del voluntari com a persona sacrificada i altruista trobem un discurs en el que se’ns manifesta la vessant lúdica de la solidaritat.

“El voluntari ho fa perquè vol, realment s’ho passa bé i no li costa res fer-ho, és una persona que sap divertir-se amb altre gent, o potser que si li costa però li compensa. Això de que el voluntariat és un sant i “com es sacrifica” i se li posa dues aletes, no!, és una persona que ha trobat una manera de posar-s’ho bé i també contribuint a ajudar als altres...” (MHS Tècnic)

En general, al parlar de recompenses, el discurs dels actors del moviment de solidaritat es caracteritza per la humilitat i pel defuig al rebombori, ben al contrari de les polítiques de

foment del voluntariat d'algunes institucions. És més, un sector del moviment s'oposa obertament al voluntariat que es propaganditza o recompensa, motiu pel qual refusen el concepte "voluntariat". Per aquest sector el voluntariat ha agafat un significat de que sona a fer quelcom pels demés, per sentir-se bé³³, de manera que des del seu discurs opten per una solidaritat discreta i humil.

"no m'agrada que la gent siguem voluntaris com aquell que porta una etiqueta, perquè la gent ha de ser voluntari des de que obre els ulls al matí fins que els tanca al vespre, perquè has de ser sempre atent al que passa al teu entorn, és la manera de fer el món gran, no petit" (MHS Voluntarista)

Tot i existir unes polítiques explícites de foment del voluntariat per raons curriculars i d'inserció laboral: Llibre Blanc de la UE del tercer sector, Llei del voluntariat, plans estatals del voluntariat), dels del discurs dels actors del moviment no es manifesta aquest factor motivacional de forma oberta, tot i que alguns estudis quantitius si denotin, malgrat sigui minoritària la presència d'aquesta motivació

Motivacions extrínseques simbòliques

A "Razones Prácticas", Bourdieu es demana si són possibles els comportaments desinteressats. La resposta que dona és negativa, tot i que el benefici que es pot cercar en qualsevol acció pot ser en forma de capital simbòlic. Així, en universos com el de la solidaritat, la llei de l'interès econòmic pot estar en suspens.

En la línia de la teoria del capital simbòlic, però des d'una perspectiva antropològica, Marcell Mauss en el seu estudi "Ensayo sobre los dones", al parlar de la solidaritat fa referència a un circuit donar-rebre-retornar. És aquest un intercanvi que va més enllà de les relacions contractuals i mercantils a les que estem avesats en les societats actuals. És aquest un mecanisme que precedeix l'hegemonia del sistema capitalista i que actualment coexisteix, amb major o menors friccions, amb aquest.

³³ Béjar (2001) arriba a la mateixa conclusió.

En quant als estudis fets sobre moviments socials, en el marc d'aquestes motivacions hi trobem l'*enfocament de xarxes* des del que s'afirma que els moviments poden concebre's com a comunitats de valors, és a dir, com espais on conviure amb uns valors que no gaudeixen de la centralitat desitjada, i en els que l'actor pot trobar un àmbit d'integració i de sentit. En una línia similar, l'enfocament cognitiu de Eyerman i Jamison parlen dels moviments socials com espais públics temporals des dels que crear noves identitats col·lectives. Seria aquest un espai d'identitat en el que determinats subjectes troben un sentit a la seva vida (Melucci, 1989).

En quan als discursos trobats, des d'un sector molt ampla del moviment de solidaritat s'emfatitza i manifesta la necessitat de compartir i conviure uns coneixements, idees i valors que no gaudeixen de la centralitat desitjada, però que si es poden trobar en determinades organitzacions o xarxes de solidaritat. És un discurs per al que la participació col·lectiva en afers solidaris possibilita viure en comunitats de valors aïllades del model de societat dominant.

"Me deia un amic "tu ja l'has cagada, tu ara no pots viure en la humanitat sense tenir en compte tot això que has viscut, això ho arrossegues i no podràs tancar els ulls a aquesta realitat que has viscut", i moltes vegades et pesa i penses que és molt dur a vegades sentir que no connectes amb la gent que t'envolta, si que connectes amb la gent, activistes per dir-ho d'alguna manera, però realment, la societat almenys la que m'envolta a mi cada dia... ni connecta amb això, no connecta amb aquestes idees, i això és dur perquè ... desmoralitza molt... et sents que no pots compartir la teva vida amb ells amb la intensitat que voldries..." MHS Polític

En quan als estudis motivacionals sobre voluntariat, i relacionats amb aquests factors, algunes dades que destaquen són que per Bueno Bueno i Soler Javaloy (1999) un 48,8% fa voluntariat per *conèixer millor un tema social* i que per a Rossel i Salamero (1992) el que es pretén és *entendre les coses des d'una altra perspectiva*, en un 53,3% o *sentir-se més*

realitzat, en un 44,2%. Murrant i Strathdee (1995) per la seva banda detectaren entre els voluntaris el *desig de relacionar-se amb persones i créixer personalment*³⁴.

Des de la nostra anàlisi comprovem com la participació en organitzacions de solidaritat, sobretot entre la població juvenil, es pot considerar una font d'aprenentatge i un espai des del que poder viure noves i enriquidores experiències.

“Vaig estar 2 anys a Bellvitge donant classe, ara estic amb persones discapacitades, aquest estiu vaig anar a la Índia en una cooperativa de dones de Bombai, en els barri de barraques durant dos mesos, vaig estar també a voluntaris'2000 ... havia de començar amb nens malalts de càncer, però me'n vaig anar a la Índia, però es una cosa que tinc pendent ara que tinc una mica de temps...” (MHS Tècnic)

“Nosotros que tenemos gente en Latinoamérica podemos fomentar la comunicación (más global) e incluso el intercambio de voluntarios paquí y pallá, eso se estila muchísimo... la gente no hace más que irse a Latinoamérica (...) Eso también nos lo piden, no? ... y como que además nosotros tenemos ahí proyectos pues siempre nos lo piden. Ir a Latinoamérica, bueno, es otro estilo.... poder ir a América... parece que si no vas te falte algo...” (MHS tècnic)

Des del discurs de la motivació extrínseca simbòlica l'interès o factor motivacional més reiterat és el de l'aprenentatge implícit en la participació solidària. Des d'un ampla sector es recorre constantment a aquesta motivació per l'aprenentatge i el creixement personal que comporta.

“En les últimes mogudes dels últims dos anys dintre dels moviments socials el que està generant molt és que apart de nosaltres, poder formació i això ens està donant molta formació ens està enriquint molt a nivell personal (...) estic descobrint coses noves, interculturalitat, aprendre a maneres diferents de veure el món, de pensar diferents.. això m'enriqueix i m'agrada” (MHS polític)

³⁴ López Cabanas, M. i Chacón, F. (1997)

És considera aquest un aprenentatge des de la pràctica i inherent a la participació en organitzacions de solidaritat. Com a tal és un aprenentatge molt més viu que el que es dona en processos i espais d'ensenyament- aprenentatge tradicionals.

“(la participació) he comprovat que m'enriqueix personalment moltíssim , vull dir, aprenc més que a la universitat, ja és un tipus d'actitud i un tipus de procés que genera que es comparteixi molt més” BM o “des de que estic ficat en això, fa un any, he après molt més en el resta de la meua vida” (MHS polític)

La clau motivant d'aquest aprenentatge rau també en ser un procés col·lectiu, espontani, autogenerat, i que va més enllà de la relació vertical o bancària professor-alumne. S'aposta així per buscar una relació dialèctica amb les persones amb les que comparteixes uns objectius comuns i des de la que interpretar la realitat, trencant la tradicional disjuntiva entre el que en sap i el que no.

“Compartir aquest marc (de reflexió i debat) amb tota aquesta altra gent que també ho trobo molt enriquidor per molts motius ... la capacitat de crítica i autocrítica està constantment funcionant i continuament t'estàs qüestionant a tu i als altres i és un exercici continu que hem sembla bàsic en qualsevol esfera, en la personal , en la cultural, em sembla bàsic” (MHS polític)

A l'hora de ser incentivats des de l'administració, el sector del moviment que no s'oposa a aquest fet, veu en la formació una recompensa més idònia que qualsevol incentiu de caire més material.

“Els incentius de la llei... (descomptes a museus, diplomes, transport gratuït, etc.) jo no ho faria per això. si una persona fa de voluntari per això, tela! Ara recordo l'escola d'estiu del voluntariat, allò per exemple és un incentiu molt bo, els premis haurien de ser això, però el premi no crec que motivi massa, jo no els veig com incentius” (MHS tècnic)

L'aprenentatge i coneixements implícits en la participació solidària poden anar acompanyats de certa sensació de privilegi entre els actors per contar amb determinada informació que no està a l'abast de tothom. La necessitat de socialitzar aquesta informació o de fer de caixa de ressonància de situacions percebudes com injustes implica que, com hem

vist, una de les principals activitats des del moviment de solidaritat sigui la de sensibilització o difusió.

“Jo tinc que estar agraïda de tenir aquesta feina perquè me n'assabento de coses que l'opinió pública no sap...” (MHS tècnic)

Però més enllà de l'aprenentatge, seguint en aquest nivell discursiu de caire simbòlic, participar en organitzacions de solidaritat pot permetre assolir cert status i prestigi als seus membres.

“Estar en Ongs pot fer sentir poder a la persona que hi és, l'ajuda a realitzar-se (...) una persona que seria comptable en una empresa pot ser cap de marketing en una Ong” (MHS tècnic)

La sensació d'assoliment d'un cert grau de poder pot trobar-se en diferents variants: en les pràctiques organitzatives, en la relació amb l'assistit, en la mobilització de carrer, en actes de sensibilització, etc.

Però el poder o estatus social derivat del reconeixement social dependrà del model de solidaritat del que estiguem parlant. Com es desprèn d'un estudi sobre el voluntariat a Catalunya “entre la població catalana hi ha una ampli reconeixement social del voluntariat” (DEP, s/p). És aquest un sector percebut per la societat com a responsable, compromès, altruista, sacrificat,...

“Haig de confesar que malgrat ens pesi, el fet de fer de voluntari et compensa a tu personalment, tu esperes que la gent vegi que tu estàs fent alguna cosa” (MHS tècnic).

La solidaritat com a activitat reconeguda, totalment acceptada i lloada socialment dista de la percepció d'un sector del moviment, sobretot aquell més vinculat a la mobilització social. Des del discurs d'aquest sector, no tant sols es lamenta que el seu missatge sigui minoritari, minoritzat o no reconegut, sinó que es percep certa incomprensió per part de la majoria de la societat.

“Bueno, jo sóc informàtic i bueno, a la facultat d’informàtica jo sóc el bicho raro...” (MHS polític)

“La societat almenys la que m’envolta a mi cada dia... ni connecta amb això, no connecta amb aquestes idees, i això és dur perquè ... desmoralitza molt... et sents que no pots compartir la teva vida amb la intensitat que voldries (...) però també crec que quan mires a aquest nivell és xulo, “ondia ! hi ha molta gent!!! “ però quan mires en tot l’altre context, hi ha molta més gent que no és aquesta gent , i això és l’ho que és dur” (MHS polític)

5.4.2. *Discurs de la motivació intrínseca*

Definim la motivació intrínseca com aquella que no depèn de factors externs, al ser l’incentiu inherent a la pròpia activitat. A aquesta la podem diversificar en motivació intrínseca altruista, centrada en l’ajut a tercers i motivació intrínseca societal, centrada en l’acció o intervenció solidària que aspira a la realització o assoliment d’un determinat model de societat. Aquest model respon a una ideal de societat, d’aquí que sigui en aquest apartat que parlem de motivacions ideològiques, per molt diferents que aquestes puguin ser.

La motivació intrínseca altruista

Ja hem fet referència a la dificultat de parlar de motivacions purament altruistes. Consultant a Giner (1998, 19-20), podem veure com l’altruisme, terme introduït per Comte, en els seus orígens pretenia distingir les accions orientades a promoure l’interès d’altres enfront de les accions guiades per l’egoisme. Però aportacions com les que hem vist d’autors de múltiples disciplines, relativitzen aquesta dicotomia altruisme-egoisme. Així, altruisme no té perquè significar abandonament d’un mateix o fer una acció sense esperar res a canvi.

Però la motivació per a ajudar a terceres persones, tot i que no tingui perquè ser en exclusivitat, es pot llegir en els discurs dels actors de solidaritat.

“La principal gratificació de la participació en el món de la solidaritat és el *somriure de l’altre*, veure que realment el teu esforç val la pena” (MHS tècnic)

De fet, la motivació altruista és la que més reiteradament s'esmenta en els estudis que sobre voluntariat hem anat citant. Per a Bueno Bueno i Soler Javaloy (1999) la principal motivació dels voluntaris enquestats és la necessitat de *fer quelcom útil pels altres* (62,5%). Rossel i Salamero (1992), denoten que els principals guany que perceben els voluntaris amb la seva acció són: *contribuir al benestar dels altres*, en un 74,4% i *fer quelcom útil*, en un 64,4%. Juan Sancho (1997) evidencia que les *preocupacions dels voluntaris per temes socials* és un factor que els incentiva a participar en un 68,8% dels casos. L'estudi del "Voluntariado Madrileño" desvetlla que el factor motivacional principal és la *Solidaritat humana per necessitats de la Comunitat* (73%). Anderson i Moore (1978) i Black (1992) obtenen que de tots els factors motivacionals plantejats destaquen les raons altruistes (López Cabanas, M. i Chacón, F. 1997).

Per altra banda la conclusió principal obtinguda per Chacón i Vecina (1999) fou que les motivacions heterocentrades (centrades en els demés) són les més relacionades amb la major durada del voluntariat. Però les motivacions autocentrades (centrades en un mateix), després de fer un anàlisi amb major profunditat, juguen un important paper en la permanència dels voluntaris en les seves organitzacions.

Motivació intrínseca societal

El discurs de les motivacions de caire societal poden estar representats per les al·lusions a la transformació social, o a l'assoliment de majors quotes de justícia i igualtat social.

"Pretenem poder buscar alguna alternativa a la situació d'injustícia en la que vivim, no sé, d'alguna manera, anar posant, anar caminant cap a una transformació de les estructures aquestes injustes que vivim, i això d'una manera (...) que tothom pugui activament formar part de d'aquest procés, en definitiva, el món en el que estem és radicalment injust i s'ha de fer alguna cosa per canviar-lo" (MHS polític)

En els discursos que entenen que la solidaritat ha d'abogar per canvis respecte a l'estat de la qüestió actual s'hi evidencia una ideologia més o menys reflexionada i racionalitzada en el sentit de conscienciació respecte al model de persona i societat desitjat³⁵.

Però la ideologia com a tal pareix ser un factor que no motiva considerablement als voluntaris dels estudis que venim citant. L'estudi del "Voluntariado Madrileño" desvetlla que els factors "*ideologia política i principis socials*" només motiven al 2% dels voluntaris i voluntàries d'aquesta comunitat. Però és més, el mateix estudi demana també per les motivacions que haurien de tenir els voluntaris i voluntàries. El resultat és que la ideologia política, tot i motivar poc, encara hauria de motivar menys. Per la seva banda, a Juan Sancho (1997) li resulta que els *valors ideològics* només incentiven a un 17'8% dels enquestats.

Però si enlloc d'usar la paraula *ideologia*, el significat de la qual s'ha malmès o no s'interpreta d'igual forma per tothom, parlem de deures amb la societat, les xifres canvien entre el mateix sector del voluntariat. Els deures socials, recordem responen a un model de societat moderna, un projecte ideològic republicà que està perdent centralitat en les societats liberals actuals. En aquestes darreres, els deures es supediten a la llibertat individual o a l'agència de drets. En quan a les dades amb que contem al respecte, per a Bueno Buenc i Soler Javaloy (1999) quasi el 50% dels voluntaris consideren estar motivats per obligacions *morals o per retornar quelcom a la societat*. Al respecte, Harrison (1995)³⁶ troba un important component d'*obligació moral* en els factors motivacionals dels voluntaris.

En la línia d'aquest retornar o obligació moral implícita en l'activitat solidària, Elena Béjar (2001) en el seu treball sociològic sobre l'activitat altruista detecta un model de voluntariat, el voluntariat cívic, que es mouria per la tradició cívica o republicana, aquella que cerca el *bé comú*, complir amb uns deures i no sols recollir drets, i de pas assolir l'autorealització a

³⁵ Entenem la ideologia, no necessàriament com una Ideologia (amb i majúscula) sinó com aquell conjunt de constructes i representacions mentals amb dimensió valorativa (moral i política) que plantegen un sentit global per a una esfera ampla d'experiència col·lectiva com pot ser, en abstracte, la mateixa societat. (Giner, 1994)

través de la participació en l'arena política. "*L'ajuda organitzada possibilita la consciència de... un membre d'aquella societat gran i complexa que s'estén més enllà de les cuïtes i els interessos privats*" (Béjar, 2001, 130). Segons Lipovetsky (1994), el valor del bé comú present en les societats modernes és el resultat de la secularització de la moral cristiana, de manera que ambdues morals i ideologies, la cristiana o la de la modernitat, tenen els mateixos resultats efectius i un rerefons similar.

En quan a la moral cristiana, trobem com des del discurs d'actors solidaris vinculats a l'església catòlica existeix, més que en cap altre discurs, el desig de viure en coherència amb uns principis, creences o normes a través de la seva acció solidària. Des d'aquest discurs es parla d'entrega i compromís, de l'assumpció del deute i el reconeixement de culpa,... tot això unit a una perspectiva responsable respecte al proïsme i a la societat en general, potser relacionat amb la màxima cristiana d' *estimar a l'altre com a un mateix* (Lc 10: 27-28). Des del discurs solidari associat a una adscripció religiosa es denota doncs una clara motivació ideològica de caire religiós.

"La religió és un moment oportú per a que els seglars poguem... vas descobrint l'evangeli d'una forma tant natural i tant fresca i tant adaptada als nostres temps, que avui dia només llegir les Benaurances ja penses, ostres seria la solució per als pobres, benaurats, benaurats. Us ho dic de debò." (MHS voluntarista)

"Una de las principales razones de la pobreza es que el hombre no sigue las enseñanzas del Evangelio, ¿la solución? Vivir cada día según el Evangelio" (MHS voluntarista)

5.4.3. Models i factors motivacionals

Ja hem advertit de la dificultat d'extreure conclusions concloents envers l'eix analític de les motivacions. Així i tot hem trobat una sèrie de relacions entre els MHS i els factors motivacionals arrel del treball estadístic, però sobretot arrel de l'anàlisi de discurs.

³⁶ citat per López Cabanas, M. i Chacón, F. (1997)

En general, hem comprovat com la motivació extrínseca és la menys el·licitada pels actors del moviment de solidaritat, en qualsevol dels models de solidaritat i sobretot en la seva concepció materialista.

Així, en quan a les recompenses materials, tots els discursos dels actors solen defugir d'aquestes, però sobretot els models voluntarista i polític. Els primers perquè consideren que la solidaritat ha d'estar associada a una actitud discreta i humil, mentre que els segons, sobretot pel rebuig a que des de cap institució se'ls fomenti, promoció o incentivi.

La cosa canvia quan es demana als actors si troben que se'ls hi ha de compensar les despeses derivades de la seva participació col·lectiva. Al parlar de compensació però, més que de factors motivacionals estariem fent referència al grau d'institucionalització de les organitzacions de solidaritat. De l'anàlisi estadística es denota com serien els MHS tècnic i voluntarista els més partidaris de la compensació, sense que això vulgui dir que els hi motivi aquest factor de cara a l'acció.

Creus que la teva organització t'hauria de compensar les despeses que es deriven de la teva col·laboració, com per exemple el transport	Tècnic	Voluntarista	Polític
Si	39%	40%	22%

El discurs que fa referència a l'autoestima que atorga involucrar-se en afers solidaris seria el que s'hi aproximaria més, factor que estaria a cavall entre lo material i lo simbòlic. Aquest factor quan fa referència a "sentir-se actiu" estaria present sobretot entre els actors del model voluntarista, però sobretot entre les persones d'edat més avançada de qualsevol dels models. Més que l'autoestima, el factor que s'expressa de forma més oberta en tots els models és el discurs de l'autorealització i el desenvolupament personal que s'associa a la participació solidària. Deduïm així que la realització personal denota ser un factor motivacional significatiu la qual cosa conta amb tota lògica en societats com l'actual en la que s'exalta a l'individu i el seu benestar. En aquesta taula recollim les dades del

qüestionari al respecte -als actors se'ls hi va demanar que escollissin tres factors motivacionals d'entre catorze-.

Factor motivacional amb el que s'identifiquen	Percentatge per MHS (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
<i>Realització personal</i>	31	38,1	26.7

Però en quan a factors extrínsecs de caire simbòlic el que predomina sobretot és el de l'aprenentatge. Aquest és present de forma més explícita entre la població del MHS tècnic i polític, però també es pot establir una correlació forta d'aquest factor motivacional i la població més jove del moviment en general. La concepció de la formació com a factor motivacional varia substantivament entre els dos models que l'el·liciten, degut a estar totalment orientada cap a l'activitat que realitzen. Si bé el model tècnic valora rebre una formació tècnica, és a dir, que li permeti assolir aprenentatges vers eines i recursos per tal de donar qualitat a la tasca que realitza en el seu àmbit concret, el polític fa referència a un aprenentatge de caire més conceptual. L'aprenentatge conceptual respondria a l'imperatiu d'interpretar el món per tal de conèixer els mecanismes que estan darrera els fenòmens que es treballen i construir alternatives al respecte. Tot i que des d'ambdós models es considera que l'aprenentatge és implícit a la tasca, també es poden oferir aquests coneixements de en base a processos de formació més estructurats, sigui a mode de cursos, seminaris, etc.

En quan al MHS voluntarista, si podem considerar que aquest el·licita també l'aprenentatge en el seu discurs, ho fa cap a un aprenentatge totalment informalitzat i poc estructurat i que en quan a continguts fa referència a l'esfera dels valors. La del voluntarista seria així una formació de caire humanística.

MHS	Tècnic	Polític	Voluntarista
-----	--------	---------	--------------

Factor motivacional formació	Formació tècnica	Formació conceptual	Formació humanística
---------------------------------	------------------	---------------------	-------------------------

Tipus de formació valorada en funció dels MHS

En quan a la **motivació intrínseca** també podem parlar de tendències en funció dels MHS. La motivació de caire altruista, la d'ajudar als altres, està clarament present en el discurs del MHS altruista.

Es prou il·lustratiu del que estem afirmant que si fem anàlisi de contingut dels grups de discussió realitzats veiem com la paraula *ajudar* apareix 64 cops en el grup de discussió fet amb membres del model voluntarista. Els membres del model polític només ho citen 9 cops i 6 els del model tècnic.

Però aquesta observació o dada no apareix tant clarament reflectida, més bé diluïda i inclinada cap el model tècnic, en la nostra anàlisi estadística.

Factor motivacional amb el que s'identifiquen	Percentatge per MHS (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
<i>Ajudar als altres</i>	82,8	57,1	20

En quan a la motivació de caire ideològic o, com l'hem anomenada, de caire societat, sembla ser el·licitada des de tots els MHS, tot i que amb diferent acepcions. Així, des del MHS voluntarista es vinculen directament els principis socials i ideològics a la religió i des del model polític a la necessitat de canvis ideològics i materials en la societat actual. Des del model tècnic, al fer-se referència a aquest factor, es fa més bé referència al deure que tenim tots els ciutadans i ciutadanes amb la societat, sobretot amb aquells sectors més desfavorits.

Factor motivacional amb el que s'identifiquen	Percentatge per MHS (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
<i>Posar en pràctica els principis morals, religiosos o polítics</i>	24,1	33,3	56,7

Com diem, per al MHS que es vincula de manera més reiterada aquest factor amb una transformació o canvi social és el polític. Aquest fet queda clarament reflectit, apart de en el discurs, en l'anàlisi estadística.

Factor motivacional amb el que s'identifiquen	Percentatge per MHS (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
<i>Treballar per majors quotes d'igualtat i justícia</i>	55,2	33,3	96,7

Però si repetim l'exercici d'anàlisi de contingut vers els grups de discussió, però en aquest cas, amb la paraula "canvi" -referida a canvi social-, ens resulta que en el grup de discussió del MHS polític s'hi fa referència 39 cops, des del tècnic 20 i des del voluntarista només un cop.

Així i tot, cal dir que tot i que en diferents concepcions i graus, no tenim motius per negar que les motivacions socials o ideològiques estarien associades als membres de tots els models hipotetitzats.

Volem destacar finalment que existeix un divorci entre les motivacions intrínseques i les materials entre els discursos treballats. Llegim això més que un "síntoma de generositat" dels actors del moviment de solidaritat com una mancança de persones que s'organitzen en el moviment per a resoldre els seus propis problemes econòmics. És aquest un indicador

clar de que el moviment de solidaritat que hem definit adoleix de participació directa de població exclosa o afectada pels problemes socials que es pretenen resoldre.

5.5. *Pràctiques Organitzatives*

En aquest apartat, analitzem diferents aspectes relacionats amb la vida interna i funcionament de les organitzacions de solidaritat, és a dir, ens centrarem en un tema referent a l'acció col·lectiva poc visible, com el de les motivacions, però bàsic per a entendre com els actors col·lectius s'organitzen per a assolir els seus fins solidaris.

L'anàlisi de l'estructura organitzativa es considerada una temàtica rellevant per als estudiosos de l'acció col·lectiva. Per aquests, la forma que adopta l'organització té importants conseqüències en relació a la seva capacitat d'obtenir recursos, assolir objectius, relacionar-se amb altres organitzacions i institucions, així com en el grau de legitimitat que adquireix als ulls de la societat (EAP, 2001)

Exposem els discursos i pràctiques vers les pràctiques organitzatives en base a dues categories: a) la participació interna i espais de presa de decisions i b) les relacions internes en el marc de les organitzacions.

5.5.1. *Participació interna i espais de presa de decisions*

Prèvi a exposar els discursos trobats vers aquesta temàtica introduïm quines són les estructures predominants a partir de les quals s'organitzen les organitzacions de solidaritat. Fer-ho d'aquesta manera ens permet comprovar si existeix correlació entre estructures i idees, entre pràctiques organitzatives i discursos.

ESTRUCTURES

En les organitzacions estudiades predominen tres tipus d'estructures organitzatives i per a la presa de decisions³⁷. Aquestes són: la fundacional, l'associativa i l'assembleària. Aquestes pràctiques varien en el grau de participació interna que possibiliten, i responen a formes d'entendre quina és la millor forma per assolir els objectius organitzacionals, al valor que s'atorga a la participació o com es concep aquesta.

³⁷ Cal fer notar que les estructures organitzatives tenen relació directa amb la composició i relacions internes de les organitzacions. Elements aquests que treballarem en el pròxim punt.

Gairebé per definició, la **fundacional** és la fórmula organitzativa que suposa una participació més restringida. Les fundacions contenen amb un patronat que és qui vetlla perquè amb el patrimoni fundacional s'assoleixin els objectius definits per l'empresa, família o individus donants. Per sota el patronat hi ha un consell directiu des del qual es gestiona l'organització³⁸.

Com el de les fundacions, el funcionament intern de les **associacions** està regulat per la legislació vigent. Entre els seus òrgans de govern i funcionament és contempla l'assemblea general com a òrgan fonamental de l'organització. És aquesta una assemblea d'associats i associades, sobirana i que s'ha de reunir, com a mínim, un cop l'any. A l'òrgan de govern se l'anomena normalment junta directiva. Des de la junta es governa, gestiona i representa l'associació³⁹. L'assemblea general, tot i ser l'òrgan sobirà de les associacions, pot tenir un paper més o menys actiu en funció de l'associació de la que estiguem parlant. Així, ens podem trobar amb aquelles que només convoquen l'assemblea un cop al any, el mínim estipulat estatutàriament, per a passar comptes als socis, i d'altres que contempen aquest espai per a prendre tota decisió que es consideri d'importància en qualsevol moment de l'any convocant les assemblees extraordinàries que pertoqui.

Entendrem per **organització assembleària** aquella que té en l'assemblea el principal espai de presa de decisions, la qual està oberta a la participació i a la presa de decisions de tots els participants de l'organització. De les descrites, és la pràctica organitzativa més democràtica ja que la fundacional restringeix la presa de decisions a patrons i dirigents i l'assemblea a socis i directius⁴⁰.

Cal no confondre el funcionament assembleari amb les assemblees de les associacions abans descrites. Un primer aspecte que les diferencia és que el funcionament assembleari (de les organitzacions assembleàries) no està regulat oficialment⁴¹. Un segon aspecte és que les de les associacions són assemblees a les que només poden accedir els socis (legalment), mentre que les del funcionament assembleari no distingeixen en quan a membresia, sobretot perquè aquesta tipologia normalment no existeix

Marín (1988) estableix una taxonomia sobre possibles formes de participació que té molt a veure amb els discursos trobats en quan a participació interna. Aquest autor ens parla de: a) Participació plena: quan les decisions es prenen de forma compartida i el poder és compartit; b) Participació parcial: quan l'accés a la presa de decisions no està a l'abast de tots els membres o de la totalitat d'àmbits vers els que es prenen decisions; c) Pseudoparticipació: les decisions es prenen des d'espais minoritaris i de difícil accés.

³⁸ Llei de Fundacions i Incentius Fiscals a la Participació Privada en Activitats d'Interès General -30/1994, de 24 de novembre.

³⁹ Llei 7/1997, de 18 de juny, d'associacions.

⁴⁰ Hi ha variants en el funcionament assembleari, diferents nivells d'horitzontalitat i diferents maneres de palear la seva dinàmica. Així, que les assemblees es caracteritzin per ser obertes i horitzontals no exigeix de lideratges naturals, ni implica l'absència de regles o pautes. Les pautes seran més o menys definides en funció de l'organització, però alguns elements mínims de la dinàmica assembleària són: l'establiment de l'ordre del dia; la moderació o facilitació, l'escriptura de l'acta, el sistema de presa de paraules. En quan a la presa de decisions en les assemblees sol ser polèmic el tema de la votació, el qual està vetat en alguns espais assemblearis.

⁴¹ La normativa d'associacions vigent a Catalunya regula aspectes referents al funcionament intern de les associacions detallant elements com l'adopció d'*acords de l'assemblea*. Al respecte aquesta normativa ens diu que "els acords s'han de prendre per majoria simple dels socis i sòcies presents o representats, encara que els estatuts poden exigir, per a les qüestions que determinin, un vot favorable més qualificat" (article 14, Adopció d'acords de l'assemblea)

a) Participació plena

Des del registre de la participació plena, tot membre del col·lectiu o organització ha de poder tenir, per una banda, accés als espais de presa de decisions i, per l'altra, accés a la informació i formació necessària per a exercir aquest dret de forma capacitada en el marc corporatiu. Així, al mateix nivell que contemplar uns espais adequats, la socialització i fluxe adequat de la informació esdevé un factor clau per a poder fer efectiva la participació.

“El nostre és un moviment horitzontal, sense jerarquies i en el que les bases són la part fonamental” (MHS polític)

Des del discurs de la participació plena s'aposta pel funcionament assembleari per motius com la coherència fins – mitjans. Es considera l'assemblea com l'instrument pràctic més definitori de l'organització democràtica i igualitària, de manera que aquesta, més enllà d'una forma d'organitzar-se és una important eina política.

És aquest un discurs des del que la participació i l'horitzontalitat esdevenen components d'identitats col·lectives. La participació no és sols un mitjà, és també la fita.

“El que espero és que crear un moviment obert i participatiu d'alguna manera tothom s'hi pugui sentir còmode per intentar posar en pràctica i entre pots poder buscar alguna alternativa a la situació d'injustícia en la que vivim, no sé, d'alguna manera, anar posant, anar caminant cap a una transformació de les estructures aquestes injustes que vivim, i això d'una manera doncs això, horitzontal, participativa on tothom pugui tenir el seu lloc en aquesta transformació on no hi hagi un lideratge que tothom segueixi la voluntat d'unes persones” (MHS polític)

b) Participació parcial

La participació parcial la trobem en aquells discursos per als que s'estratifiquen els nivells de presa de decisions, de manera que hi ha un grup nucli que dinamitza i pren les decisions en el dia a dia, i un grup ampla que escull quin serà aquest grup nucli, participa en les activitats i actes generals de l'organització, etc.

En el discurs de la participació parcial es marca una alteritat entre el nosaltres (directius o dinamitzadors) i els altres (col·laboradors, voluntaris), és a dir, entre els que ocupen els principals espais de presa de decisions i aquells que participen de forma puntual, lateral o en activitats concretes. La participació parcial es refereix doncs a la participació d'aquests "altres" que defineix el propi discurs, ja que els seus emissors si que contenen amb participació plena en el si de l'entitat.

Però arrel del valor atorgat en les societats actuals a la participació, la democràcia, etc. ens trobem grans organitzacions que fan el que podríem anomenar un gir cap a la participació.

Durant més de quaranta anys la Creu Roja a Espanya es venia regint per unes normes molt estatалitzades i poc participatives. Amb l'adveniment de la democràcia, la nostra Institució s'apuntà al tren de la modernitat, i no sense esforç fou capaç, fa uns anys, d'obrir-se de forma irreversible en la participació i democratització de les seves estructures. Tot això es reflectí amb un nou Estatut, aprovat per la Creu Roja Internacional i el Govern espanyol, i per un nou Reglament General Orgànic. A partir d'aquest moment, són els propis socis de la Institució i els voluntaris qui, a través dels seus òrgans de participació, governen i dirigeixen la Creu Roja.

Les grans organitzacions, moltes d'elles amb presència internacional, podran ser més o menys participatives en funció també de quan centralitzats estiguin els espais de presa de decisions⁴².

c) *Pseudoparticipació*

Els actors que s'adscriuen al discurs de la pseudoparticipació no contemplen la participació com a objectiu prioritari o com a part de la seva missió com a col·lectiu. S'estructuren de la forma, normalment vertical, que els hi permet la presa de decisions més ràpida i efectiva,

⁴² Mentre que des de Mans Unides es manifesta que depenen de prerrogatives i decisions que els hi venen donades des de Madrid, associacions com Adra només limiten les reunions estatals a assemblees quatrianuals o Codespa a Catalunya s'ha autonomitzat de Codespa Espanya creant una nova fundació que tot i no perdre els seus vincles amb Madrid, conta amb major grau d'autonomia.

tot i que això sigui en detriment del debat intern i accés a la participació per part de la majoria dels seus membres.

El discurs de la pseudoparticipació es caracteritza per la irrellevància que es dona a aquest element, el qual sovint és omès de qualsevol declaració d'intencions perseguida amb l'acció col·lectiva. Es poc freqüent l'exteriorització d'un repertori que manllevi importància al fet de participar o a la democràcia interna. Així i tot, es dedueix de discursos per als que les estructures excessivament horitzontals són una barrera per a l'eficàcia i l'assoliment dels objectius de la participació.

“La fundació té un patronat que està format, que són vuit persones que són qui gestionen la part més ampla de l'entitat (...) En el nostre cas no hi ha una voluntat de participació col·lectiva, parlem d'una entitat que té uns voluntaris, uns contractats i uns dirigents que tenen una missió per tirar endavant, i això és el més important per que el grup relacional funcioni.” (MHS tècnic)

El discurs de la pseudoparticipació sol estar doncs relacionat amb organitzacions que gestionen pressuposts més elevats, la qual cosa sol fer més complex, vertical i diversificat l'organigrama.

5.5.2. *Relacions internes*

Les estructures i discursos vers la participació interna tenen relació directa amb la composició i relacions internes de les organitzacions. Les organitzacions més homogènies i horitzontals possibilitaran l'accés a la participació en major mesura que aquelles fortament jerarquitzades i amb membres agregades. Les agregacions de les organitzacions poden donar-se al voltant de les següents figures: dirigents (patrons, directius,...), treballadors assalariats (tècnics, alliberats), participants o treballadors no remunerats (voluntaris, socis actius, militants...)⁴³.

⁴³ No contemplam aquí aquella figura que pot pertànyer a l'organització i és externa a l'activitat com pot ser el donant o el soci que es limiten a pagar donatius o a pagar una quota.

Les organitzacions que porten a terme una intervenció més professional i tècnica són les que contenen amb més personal remunerat. Mentre des d'altres organitzacions de solidaritat s'opta premeditadament per l'austeritat en la seva tasca, de manera que no sols gairebé no hi treballen persones assalariades sinó que es desprèn cert refús a que així es faci.

“Són masses diners (els que gestionen les Ongs), han de manejar massa diners, i quan tenen un local en volen un altra, quan n'hi ha un altre... i llavors tard o d'hora, tard o d'hora, diguem entre cometes la paraula voluntari ja desapareix, pq és clar aquella noia ha d'estar moltes hores, ha de cobrar un sou, llavors allò ja... és clar (no entenc) em de tenir un despatx, no hi creieu amb això, us ho prometo”
(MHS voluntarista)

En el marc de les relacions internes els discursos principals amb que ens hem trobat són dos: a) el discurs de l'horitzontalitat i b) El discurs de la divisió del treball.

Discurs de la divisió del treball

En les organitzacions de solidaritat de major dimensió econòmica hem pogut observar una tendència consistent en que la base social (normalment qualificats com a voluntaris) ocupin un paper secundari. Així, un eix de desigualtat insereix l'estructura de moltes entitats, una mena de categorització o disjuntiva interna en la que, per una banda, els associats o patrons contenen amb la possibilitat d'incidir en les línies estratègiques de l'organització o pertànyer als òrgans directius i, per l'altra, uns voluntaris, que treballen en activitats concretes de l'organització, però que a nivell organitzatiu contenen amb menys drets que els altres.

“... tenim un bon grup de voluntaris que ens ajuden amb els projectes” (MHS tècnic)

Des d'aquest discurs, la vinculació d'aquests voluntaris és més instrumental i menys política. Els voluntaris i voluntàries d'aquestes organitzacions no sols participa poc en la gestió de l'organització, sinó que en alguns casos passa a ser un recurs a gestionar. Així,

des del discurs del MHS tècnic de cada cop es sent a parlar més de la “gestió del voluntariat” des d’una concepció de recurs humà.

La *Teoria Clàssica de Gestió de Recursos Humans*, considera al recurs humà com una eina més, una altra entrada o input que, juntament amb els recursos materials, permet fer funcionar la maquinària “x” i assolir uns fins o resultats. L’alteritat dirigents-voluntaris es reforçada per concepcions del voluntari com a recurs a gestionar o per la figura de cada cop més nombrosa a les organitzacions de solidaritat qualificada com a “responsable de voluntariat”.

Des de les polítiques de gestió de voluntariat, la participació d’aquests esdevé una prioritària eina de gestió. Per a fer efectiva aquesta gestió ens trobem amb un instrument que de cada cop es difon més entre les organitzacions del model tècnic: *el Pla de Gestió del Voluntariat*.

“ Hem elaborat un pla molt casolà de voluntariat i d’acolliment i seguiment amb la voluntat d’allò que diuen els de marketing d’afiançar, consolidar, agafar mercat,... Dit una mica més acollidor, veure que els voluntaris es creguin l’entitat, estiguin bé... (...)Nosaltres volem que el voluntari s’estabilitzi, vagi assolint els objectius del programa i si més endavant vol assolir altres tasques que pugui fer-ho, si es creu l’entitat i fa bona feina, que pugui passar de coses més senzilles a més complicades” (MHS tècnic)

El discurs que concep al voluntariat com a recurs a *gestionar, captar, reclutar, seleccionar, fitxar i contractar*⁴⁴, implica un canvi en l’associacionisme clàssic: molt del que eren associacions **de** base, ara esdevenen associacions **amb** base.

⁴⁴ Aquests conceptes, a més de poder-se trobar en les nostres entrevistes i grups de discussió, poden ser llegits en les publicacions d’Urgell (1997), INCAVOL (1995) i la mateixa Llei 6/1996, de 15 de gener, del Voluntariat.

Discurs de l'horitzontalitat

Des d'aquest discurs es valoren les relacions d'igualtat entre tots els participants o membres de l'organització. S'evita atorgar càrrecs que impliquin relacions de poder i per això en el cas de que l'organització que subscriu aquest discurs decideixi alliberar o assalaritzar una persona deixa clar que és per qüestions tècniques.

Es pretén trencar així la divisió del treball abans esmentada defugint de la creació simbòlica d'un nosaltres que gestionem l'organització i un altres que ens ajuden.

"Pretenem funcionar de la forma més horitzontal possible, que tothom que vingui a l'assemblea, vingui des d'una gran entitat, un petit col·lectiu o a títol individual tingui el mateix valor la seva paraula"

5.5.3. Practiques organitzatives i models

En primer lloc, abans d'introduir conclusions vers els models, podem comprovar com els discursos emesos sobre la participació tenen relació directa amb les estructures de participació. Així el discurs de la pseudoparticipació està estretament vinculat als actors amb funcionament intern de caire fundacional i el de la participació plena amb el del funcionament assembleari. De la mateixa manera, el discurs de la participació parcial, està més relacionat amb el funcionament associatiu.

La constitució legal de l'organització no ens ha de confondre al respecte del funcionament intern de facto. Hi haurà organitzacions que per motius financers o d'altres s'han constituït com a associació, però la seva praxis és totalment assembleària. Per aquest motiu, en el marc de diferents associacions podem trobar el discurs de la participació plena.

Podem comprovar a més com el tipus d'estructura adoptat sol tenir a veure amb l'organigrama, composició i relacions internes de les organitzacions de solidaritat. Així, la composició interna més diversificada i relacions més verticals es solen produir en les fundacions, conformades normalment per patrons directius, tècnics, voluntaris i beneficiaris o usuaris. Les associacions estan conformades almenys per socis, alguns dels quals són directius. Segons la seva tasca i recursos poden contar amb tècnics, voluntaris i beneficiaris.

Finalment, la composició interna amb un caire més homogeni sol ser la del funcionament totalment assembleari, des del que com hem dit, no hi ha estipulades tipus o graus de membresia.

Ja en quan a models, veiem com el MHS tècnic és el que tendeix en major mesura a estructurar-se forma vertical i a adoptar un discurs de la divisió del treball. Això té a veure a que dintre aquest model trobem sobretot a grans fundacions amb fins solidaris, que gestionen gran quantitat de recursos, públics o privats, i que precisen d'una plantilla de personal tècnic i professional per a portar a terme la seva tasca.

En canvi, des del MHS voluntarista es produeix un discurs de rebuig a la tecnificació i professionalització de les organitzacions de solidaritat. Solen ser organitzacions de petites dimensions i de caire molt local on les relacions entre els membres són, a la pràctica, bastant horitzontals. Tot i això, no existeix un discurs que impliqui una reflexió prèvia o debat intern vers qüestions de participació i funcionament intern. Són en definitiva, actors molt volcats en els seus objectius, però no en els mitjans emprats per tal d'assolir-los.

El discurs de la participació ampla i de les relacions horitzontals es present sobretot entre els actors del MHS polític. Tot i participar en iniciatives on hi hagi un nombre considerable d'actors, s'opta pel funcionament assembleari com a important eina política i amb la que perseguir la coherència entre fins i mitjans.

No contenen amb tants recursos com els models anteriors, sobretot al defugir del finançament públic – veure eix analític següent –, però algunes d'elles contenen amb alguna persona alliberada. Algunes organitzacions han manifestat que la decisió d'alliberar algú ha resultat d'un intens debat i que es controla que la persona alliberada pel fet de dedicar-se més temps a l'organització no adquireixi un estatus major en el marc del col·lectiu.

En el següent quadre veiem com el valor de la participació *des de baix* es dona en les organitzacions del MHS voluntarista i polític, és a dir, les que funcionen de forma més horitzontal. Aquest valor s'ha d'entendre en el marc de l'activitat que porten a terme les

organitzacions, així veiem com des de les organitzacions del MHS tècnic, que fan una intervenció normalment tècnica i professional, els mateixos voluntaris valoren en major grau la professionalitat

Afirmació: Consideres que per dur a terme la seva activitat, el més important d'una organització de solidaritat és que ...	D'acord (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
a) tingui una bona base social	48.1	73.7	92.3
b) tingui unes persones ben preparades i professionals.	51.9	26.3	7.7

5.6. Discursos del moviment de solidaritat respecte l'Estat i el Mercat

Hem definit abans el moviment de la solidaritat com un moviment particularment inserit dins de l'esfera comunitària o societat civil de l'estructura social. Cada vegada amb més força, podem a parlar d'un cert procés d'acostament o de relació d'actors del moviment de la solidaritat cap a institucions tant de l'esfera estatal (la que gira entorn poder polític) com de l'esfera mercantil (la que gira entorn del poder econòmic). Arrel de les dades amb que contem al respecte, es reconeixen dues visions, dos grups d'argumentacions, és a dir, dos repertoris interpretatius vers com hauria d'articular-se el moviment de solidaritat tant amb institucions de l'Estat com del Mercat.

De manera sintètica, el primer dels discursos, el d'aliança, seria aquell que agrupa el seguit argumentacions a favor d'una col·laboració més o menys plena entre els tres actors, independentment de a quina esfera pertanyin si busquen tots ells fins solidaris en l'aliança. El segon, en canvi, accentua els punts foscos que tal col·laboració pot tenir pel moviment de solidaritat. En el primer dels casos el resultat serà l'aposta per una posició de col·laboració i en l'altre una actitud de confrontació, o al menys de reticència a l'aliança.

Com succeïa en els altres punts, es tracta merament d'una separació metodològica que intenta discernir entre els arguments diferents sobre el paper d'Estat i Mercat en el moviment de solidaritat⁴⁵.

5.6.1. Discurs de l'aliança

Respecte els arguments que defensen una col·laboració de les organitzacions de solidaritat amb govern i empreses podem indentificar un seguit de línies.

En primer lloc, i pel que fa a les **relacions amb l'Administració**, trobem un seguit d'arguments que es centren sobre els atributs negatius que s'associen a l'administració

estatal i a la seva gestió, i que justifiquen la necessitat de que les administracions treballin estretament amb tercers actors, com poden ser, en aquest cas les organitzacions de solidaritat. Entre aquestes característiques atribuïdes a la gestió pública es podrien citar la falta de flexibilitat, la corrupció, el tracte fred i excessivament formalitzat, la posició distant que es tradueix en la incapacitat per intervenir al nivell més proper la persona assistida, la falta de recursos, el desconeixement del problema... La idea de fons és que el tradicional Estat del Benestar, on l'Estat monopolitzava en gran nucli de serveis de benestar per la població, s'ha tornar ineficient i incapaç d'afrontar els reptes del moment. En canvi, les organitzacions de solidaritat, que podríem situar dins l'òrbita de l'anomenat Tercer Sector, poden des de la seva condició d'entitats privades sense ànim de lucre, intervenir d'una manera més eficaç, eficient, despolititzada i propera al ciutadà, convertint-se per tant amb una alternativa més vàlida a la de la provisió estatal. A la vegada, les organitzacions de solidaritat poden descarregar a l'Estat en part de les excessives competències que ha anat adoptat en les darreres dècades i que es mostra incapaç de mantenir⁴⁶.

"Hi ha un tema també de filosofia, que creuen que les administracions, els poders públics són els que han de fer-ho TOT, tu et queixes i ells ho fan... Clar, amb aquesta dinàmica, no fem res, ens dediquem a queixar-nos,... qui ho ha de fer això? (...) Per això ha sorgit la societat civil censant milers d'entitats, pensant que cal fer alguna cosa més i que l'administració ho faci tot. Això és un esforç col·lectiu que vol dir arremangar-se, això de vegades costa, és més fàcil posar una pancarta que estar cada dia aquí" (MHS tècnic)

Aquest tipus d'argumentacions reforcen la idea de que l'Estat del Benestar en les societats postindustrials està immers en un procés de transformació del seu paper fruit dels canvis en l'estructura social, la conjuntura econòmica, i les demandes polítiques de una part de la població. Aquesta transformació té com a conseqüències, per una banda, la privatització

⁴⁵ A l'igual de posen de manifest moltes de les persones que hem entrevistat, no conceïm ni l'Estat ni el Mercat com un tot unitari i coherent, amb un sol interès i una sola actitud. En tot cas, si utilitzem aquests termes és perquè alguns discursos hi fan referència d'aquesta forma i ho considerem un exercici interessant

⁴⁶ Com s'afirma en l'introducció de la "Normativa española sobre voluntariado", "*Les Administracions públiques no poden ni deuen arribar a tot*".

(tant en mans d'empreses, com entitats sense afany de lucre) d' alguns serveis estatals i, per l'altra, la separació de la dimensió de provisió i la dimensió de gestió de benestar. Així, si bé l'Estat pot mantenir la titularitat d'un servei i, en conseqüència, la responsabilitat de provisió del mateix, la gestió pot cedir-se al sector privat, utilitzant com a justificació que el sector privat pot oferir una gestió millor que la que pot oferir el sector públic. Com exemple, el II Pla Estatal de Voluntariat (MTAS, 2001) afirma que és responsabilitat de l'Estat *"el apoyo a las organizaciones de voluntariado para reforzar sus estructuras y recursos, de modo que presten al máximo su potencialidad en la prestación de servicios, dando respuestas innovadoras a los problemas sociales, y afianzando el compromiso ciudadano en la creación de riqueza y bienestar para toda la sociedad"*

En aquesta lògica, l'Estat ha de finançar el treball d'algunes organitzacions de solidaritat, en base a que, en una mena de relació de subcontractació, actuen sobre un camp que és responsabilitat de l'Administració i, per tant, realitza en un treball que és positiu pels interessos de l'Estat i de la societat en el seu conjunt. Per altre banda, el finançament públic és bàsic per permetre el treball de la majoria d'organitzacions de solidaritat, que no podrien sobreviure sense aquest suport. És per tant, una relació de col·laboració que beneficia a les dues parts.

"[El creixement del tercer sector], se puede comprobar por la creación y consolidación de nuevas organizaciones de voluntariado y por el interés que se ha despertado tanto en la iniciativa pública como en la privada sobre este sector. Su evolución ha permitido ampliar las prestaciones socioasistenciales a los colectivos más vulnerables y además, crear nuevos espacios de empleo que han enriquecido la respuesta de nuestra sociedad ante las necesidades de las personas que se encuentran en una situación de mayor vulnerabilidad." (MHS tècnic)

Des d'aquest repertori, l'escenari de la retirada de l'Estat del Benestar més que com una feblesa de les nostres societats és percebut com una oportunitat per a les entitats del tercer sector. A la vegada, s'alerta sobre el perill que suposa la implicació del sector lucratiu en afers socials pels drets dels ciutadans. La derivació de la cobertura de les necessitats és positiva però és preferible que recaigui en el Tercer Sector i no en les empreses del Mercat.

“Un fenómeno significativo que contribuye a dibujar un panorama nuevo especialmente importante para una organización como la nuestra, es la derivación de la cobertura de las necesidades de protección social de los ciudadanos hacia el mercado y la sociedad civil, con financiación y apoyo público. Este fenómeno que ofrece a simple vista una oportunidad evidente a las organizaciones que componen el tercer sector como agentes de protección, entraña el riesgo de acaparación, por parte de sectores financieros y empresariales, de las actividades de provisión de servicios que son económicamente rentables, lo que conlleva una clara selección de la demanda social y la exclusión de los colectivos más vulnerables.”

I si la tasca de les organitzacions de solidaritat és important per a millorar la cobertura de les necessitats que tutela l'administració, encara més important és el seu treball per a les noves necessitats que apareixen en les societats actuals, necessitats que l'Estat, bé pel seu “desbordament” o per la seva “burocràtica i escleròtica lentitud” no arriba a satisfer. Les organitzacions de solidaritat pel seu coneixement de la situació i la seva flexibilitat són molt útils per donar aquesta primera ajuda d'urgència. Serien bons exemples el de la immigració, la SIDA, la dona...

En segon lloc, un altre punt que trobem en el discurs dels que estan a favor d'una col·laboració estreta entre l'Estat i el moviment de la solidaritat és el de que ha suposat un reconeixement de les entitats i de les mateixes persones voluntàries. Un reconeixement que es tradueix, per una banda, en una regulació de les condicions del voluntari, la dotació d'un status jurídic, una assegurança, un contracte...

“(...) se han hecho cosas que si que puedan ser útiles, crear una regulación, que los voluntarios tengan un nombre jurídico, un marco. El tema de los seguros... Se han hecho cosas majas...”

MHS tècnic

Per l'altra banda, aquest reconeixement té també a veure amb la creació d'incentius, recompenses i activitats de foment com, l'any internacional del voluntariat, compensació de les despeses com el transport, festes, descomptes a cinemes i museus...

“Por otro lado, la iniciativa pública, debe garantizar el apoyo preciso para la plena consecución de los propósitos señalados. Dicho apoyo, tiene que incluir acciones básicas, como el

reconocimiento de la contribución del voluntariado y del impacto social y económico de su intervención, así como el desarrollo de iniciativas en los ámbitos legal, fiscal y financiero que faciliten la acción del voluntariado y sus organizaciones.” MHS tècnic

Pel que fa als arguments a favor d'una **col·laboració amb les empreses**, aquests reforcen la idea de que també es tracta d'una relació que pot ser beneficiosa per les dues bandes. Per la part de les organitzacions de solidaritat, entre altres coses, perquè el sector lucratiu pot oferir recursos per finançar les organitzacions de solidaritat i permetre, així, captar fons que contribueixin a una major autonomia i independència respecte al finançament públic, per mitjà de la diversificació de les fonts de finançament. Per part de les empreses, el seu guany estaria en elements com la publicitat, la visió corporativa que s'ofereix al públic (com una empresa compromesa en temes socials) i, fins i tot, en les condicions fiscals beneficioses que s'ofereixen a aquelles empreses que inverteixen en fins socials.

“Des de la nostra organització convidem a la col·laboració mútua entre el món empresarial i el món social perquè tots dos en surtin beneficiats. La seva filosofia (de la col·laboració) és: a) ajudar a millorar la qualitat de vida dels altres i, per tant, contribuir al benestar general; b) millorar la pròpia imatge; c) participar dels possibles beneficis fiscals (20% de l'impost de societats); d) augmentar els guanys. La difusió del fet que una empresa ajuda el món social pot fer decantar la venda cap als articles o serveis que ofereix.” (MHS tècnic)

Aquest discurs es basa en la idea del marketing social, és a dir, en el convenciment de que a igualtat de preu i qualitat els consumidors estaran influïts en la seva decisió de compra per decisions com la imatge de la companyia i de la marca, i pel seu grau de responsabilitat social. Però tot i la conveniència mútua de la col·laboració, es percep certa tensió en el discurs que sosté aquest marketing social per l'aliança de dues lògiques, la del mercat i la social, més bé poc compatibles.

“No hem de ser malpensats i evitar reconèixer que la cooperació de les empreses al mecenatge solidari també es fruit de la creixent responsabilitat social de l'empresa i de l'interès d'assimilar els valors dels seus client, accionistes i treballadors (...) tot i sent realistes i sabent que no existeix l'empresa altruista, hem de creure que el mecenatge es pot convertir, en un futur no gaire llunyà, en una de les fonts de finançament de les nostres entitats. Ara només falta que les sapiguem aprofitar.” (MHS tècnic)

Des d'aquest repertori l'interès fonamental de les organitzacions de solidaritat en la relació amb el mercat es centra en el finançament, sigui a través del mecenatge, el patrocini, els donatius, etc. Però darrerament s'està afegint un factor que s'afegeix a la col·laboració merament material o econòmica: el voluntariat corporatiu. Aquesta modalitat de voluntariat consisteix en que les empreses cedeixin els seus professionals a les organitzacions de voluntariat o per fer tasques concretes de solidaritat i de desenvolupament comunitari. Per exemple, seria el cas d'una empresa d'informàtica que cedeixi els seus treballadors per ensenyar a infants d'un centre obert a navegar per internet (apart de regalar els ordinadors com faria tradicionalment)

“Proposem a les empreses la cessió de personal en horari laboral a entitats o programes d'acció social, com fan algunes caixes d'estalvis en altres països.” (MHS tècnic)

Des d'aquest repertori, un dels principals motius pels quals les empreses haurien d'implicar-se en el camp de la solidaritat ve lligat a la idea que les empreses tenen una responsabilitat social perquè són els ciutadans que les fan créixer amb els seus recursos en el moment que opten per adquirir els seus productes i no uns altres.

“(...) el seu paper, sí! Perquè el senyor Bill Gates té els recursos que té, perquè li comprem els seus programes; el votem. Igual que l'administració li donem vots i impostos, a les empreses li donem recursos. Si ens sentem els tres, la societat té la paella pel mànec, i ostres, estem implicats...” (MHS tècnic)

5.6.2. Discurs de la no col·laboració o confrontació

Si fins el moment hem analitzat les argumentacions que reforcen el discurs a favor d'una vinculació de l'administració i les empreses en el camp de la solidaritat, anem ara a fer el mateix sobre aquells discursos que posen l'accent en els punts que es consideren negatius, perillosos o no pertinents en la mateixa col·laboració.

Començant per les **relacions amb l'Administració**, poden identificar-se, en primer lloc, aquelles crítiques que giren entorn la idea de que si l'Estat finança i estimula l'aparició i el treball de les organitzacions de solidaritat és pel seu propi interès. En molts casos les organitzacions de solidaritat fan una feina, o actuen sobre un problema que es responsabilitat de l'administració, i per tant, aquesta es beneficia en dos aspectes: el primer, al estalviar-se recursos pel fet que és més econòmica la cogestió o la subvenció de les entitats solidàries, que crear o gestionar directament un servei de tipus públic. El segon benefici consisteix en que si per mitjà de l'acció solidària el problema rep una solució, ni que sigui parcial, aquest pot fer-se menys evident i, per tant, les crítiques i demandes d'intervenció cap al poders públic poden remetre⁴⁷.

“Hi ha tot un seguit d'entitats que estan fent serveis de coses que li correspon a l'administració... , que l'administració donen unes subvencions que no arriben per fer els serveis, però la militància de les persones i la voluntat de servei els és igual i es poden produir situacions en les que un educador de carrer al Casc Antic estigui cobrant (...) un sou vergonyós. Vull dir està recaient sobre el voluntarisme de les persones el servei que té de donar l'administració perquè es cosa seva i lo més greu des de la no oposició, des de la no denúncia.” (MHS tècnic)

“la majoria dels professionals (socials) treballem per ETT's, que es diuen empreses de serveis, no es diuen ETT's, però no deixen de ser que tu treballes per una empresa que et presta a tu com a treballador a l'administració pública, és la millor manera en que com a treballadors o treballadores perdem la immensa majoria de drets que es van guanyar i es van discutir a l'època de la transició espanyola i l'estatut dels treballadors, doncs ja fa uns quants anys que se lo están pasando por el forrillo una serie de personajes, pero como somos muy buenos seguiremos currando de esto.” (MHS tècnic)

Segons aquestes crítiques, l'Estat tindria interès a fomentar en especial aquelles manifestacions solidàries que li resultessin més útil segons els seus interessos, refusant tant aquelles iniciatives de component més polítiques, com aquelles que, per la seva manca de professionalització, no són integrables com a part en la xarxa de protecció estatal.

⁴⁷ En el punt analitzem amb més profunditat els possibles interessos de l'Estat i el mercat respecte el moviment de solidaritat.

“(…) [des de l’Administració] es primen les iniciatives no polítiques, aquelles que posen “parches”, (…) Que no prima les iniciatives de transformació social…” (MHS polític)

Aquest discurs remarca que les organitzacions de solidaritat no han de servir per “*treure-li les castanyes del foc*” a l’Administració. El seu treball ha de tenir una dimensió de transformació social que no pot ometre la crítica i la denúncia; si es realitza una determinada activitat és amb la finalitat de denunciar que existeixen unes necessitats que no estan sent cobertes de manera suficient pels poder públics i que correspon a aquests, i no a la iniciativa social, cobrir-les. Es rebutja, per tant, la potestat de l’administració per decidir què és el que cal fer. L’actitud de col·laboració abans defensada es substitueix, en aquests discurs, per una actitud de denúncia i d’enfrontament.

“(…) no podem agafar l’excavadora i carregar-nos el sistema. Fer jardineria vol dir agafo i faig lo que fas tu, vaig al Raval a ajudar, a pintar el pis d’un immigrant, i aquell home viurà una mica millor. I simultàniament faig el que fas tu. Li dic a l’amo de l’abocador (administració):”Escolta, aquí hi ha una cosa a arreglar!! A tu que la societat t’ha donat els vots i els recursos mitjançant els impostos tens l’obligació d’arreglar-ho, eh? Jo avui pinto aquest pis, però hi ha molts pisos per pintar i això és una responsabilitat de l’administració…” (MHS tècnic)

El discurs crític amb la col·laboració en la cogestió de serveis públics per part de les organitzacions de solidaritat pot manifestar la precarietat resultant de manera implícita.

“Funcionem per projectes concrets, quan tenim els diners ho tirem endavant, sinó es talla i quan tornem a tenir diners... Bé els projectes fixes res, però de vegades en tenim, com els d’accions formatives per aturats que dura sis mesos i quan la subvenció s’acaba hem de buscar un altre recurs. Ara mateix, avui, tenim dotze persones contractades, però el mes vinent n’hi haurà unes quantes menys. El complicat d’aquestes entitats és que no tenim un patrimoni estable és que depenem de l’administració, col·laboracions econòmiques, altres fundacions, donatius,... que són la nostra manera de viure. No tenim un finançament molt estable.” (MHS tècnic)

Però a més de l’estalvi de recursos públics que suposa el treball solidari, el discurs atribueix a l’Estat un altre motivació en el suport donat a les organitzacions de solidaritat: l’obtenció

de legitimitat. L'Estat buscarà la implicació de les organitzacions de solidaritat (com a representants de la societat) per mostrar les seves decisions davant la societat com a fruit del la participació, el consens i la discussió amb els actors socials, i no com una decisió de tipus unilateral. Algunes argumentacions dins aquest discurs crític defensen que l'Administració executa una mena de xantatge al vincular l'obtenció de subvencions al suport públic de l'entitat a les seves decisions.

“(...) pero muchas veces igual te puedes pasar y acabas siendo un mero ejecutor de una política de maquillaje y eres un instrumento más de la política de maquillaje.... “somos muy solidarios y ponemos como ayuda al desarrollo los créditos que damos para que nos compren armas ... esto, esto es lo mas gordo... es tela marinera... los créditos FAD famosos...” (MHS tècnic)

Una altra tipus de “motivació perversa” per part de l'Administració seria la de controlar el moviment de solidaritat. L'administració consideraria la participació social, en especial aquella més enfocada cap a la protesta, com una amenaça. La regulació, el finançament, el foment de determinades opcions o la lloança, podrien entendre's com mecanismes per tal de controlar i canalitzar les inquietuds i el descontent de la població cap a formes de participació resultin menys “perilloses” per la governabilitat. Així, interessarà fomentar les formes de participació menys reivindicatives.

“(...) això ha passat sempre, el govern sempre ha volgut integrar la protesta. Ja ha passat abans amb el feminisme i ha passat amb molts d'altres que han estat desactivats que han aconseguit desactivar-los i hi ha una certa consciència d'això de que .. anar amb peus de plom, que si algú et proposa dialogar tu, ojo!! Cuidado!! Aquest que vol?...” (MHS polític)

“Les entitats saben que si protesten posen en risc les subvencions” (MHS tècnic)

“Precisament per contrarestar la força d'aquestes iniciatives que estan agafant un caràcter més social ... està fet amb mala llet, s'estan promocionant segons quines ONG's és perquè contrarestin la força que estan agafant altres col·lectius”, (MHS polític)

Des del discurs de la no col·laboració, la pretensió de canalització d'energies solidàries de la societat civil per part de l'Estat és materialitzada en quelcom que es pretén funcional i a la vegada poc conflictiu com el voluntariat. El voluntariat que es promou, fomenta, incentiva, homenatja, premia... careix de l'esperit crític que des d'aquest discurs es considera indisociable del treball solidari.

“ (...) todas estas cosas es porque el estado trata de controlar y poner bien situado un fenómeno que al principio se les escapaba... todo esto del INCAVOL, del año internacional del voluntariado (...) creo que no es inocente... yo el papel de los gobiernos con esto lo veo ... muy crítico muy crítico... yo creo que es para controlarlo no para fomentarlo...(...) el voluntariado es un peligro y esta siendo conjurado el peligro a base de intentar controlar a las organizaciones con las subvenciones, y a los voluntarios ... el movimiento de voluntariado pues tratar de encauzarlo en unos cauces que no sean muy críticos...” (MHS tècnic)

La legislació vigent del voluntariat a l'estat espanyol (Llei 6/1996 de 15 de gener) és així objecte de crítiques des del repertori de la no col·laboració. Aquesta es qualifica d'excessivament intervencionista i criticada com una via de control i incorporació del voluntariat a les estructures estatals.

Donada aquesta cosificació del voluntariat per part de l'administració, sigui mitjançant el finançament, la jurisdicció o la lloança, són molts els actors del moviment de solidaritat que rebutgen o introdueixen matisos al concepte de voluntariat. En concret, es rebutja les connotacions que està adquirint la paraula i com “ser voluntari” està capitalitzant el fet de “ser solidari”.

“- Jo la idea que tenia és que jo sóc voluntari però no em dic voluntari sinó activista, no? l'únic que s'està creant una figura del voluntari remunerat. Estan institucionalitzant aquest paper diguéssim de iniciativa pròpia de voluntari.

- Exacte, s'ha intentat utilitzar per aglutinar un sector tant , tant ampli que és que necessàriament ha de dir poca cosa perquè és poca cosa el que uneix .. INCAVOL , la solidaritat per exemple , és la idea del voluntari solidari , una mica la idea que s'ha vengut una mica.. aleshores mira sobretot a nivell institucional o a nivell mediàtic la paraula aquesta és pel voluntari assistencial, voluntari assistencial solidari, una mica aquests és la idea i en aquest sentit no m'agrada gens però...” membres del (MHS polític)

“Yo superaría el concepto de voluntario, para mí vale lo mismo una persona que es voluntaria con todas las de la ley que una señora que ayuda a su vecino y está metida en la coordinadora de vecinos (...) hoy la palabra voluntario si quieres hacer una promoción del voluntariado pues muchas veces pues te puede hacer un flaco favor porque otras veces otras personas que no quieren llamarse así, que no tienen ganas de llamarse así, les estás censurando, porque tengo que ser distinto a lo que yo soy? Yo estoy aquí trabajando en esta red, soy ciudadano de aquí o del mundo o de mi casa, yo no soy voluntario, nunca lo seré y tú quien eres para decirle que hay que hacer las cosas así, entonces, yo más que me guste o que no me guste la palabra, yo, la situaría a una distancia, decía, mira esto es ser voluntario y cuando yo hablo de voluntariado, hablo de esto, pero lo realmente importante me parece estos valores que los pueden hacer todas las personas, y desmitificar, porque las instituciones han hecho, un flaco un flaco favor, han creado el VOLUNTARIO (gran palabra), por un lado le han dado una entidad jurídica y unas posibilidades, está bien, pues por el otro lo han convertido en un monigote, en una figura de tebeo...” (MHS tènic)

Com a dada curiosa cal dir que es recurrent que una important part dels actors al parlar de la instrumentalització que consideren està patint el voluntariat fan referència a una organització que es desenvolupa en el context de Barcelona: Voluntaris'2000.⁴⁸

“Voluntaris'2000 és un atemptat contra el voluntariat, quan tenen una activitat et truquen i hi vas, te diuen tal dia fas això... coses que hauria de fer el govern ho fan voluntaris... és un atemptat, et truquen, mira necessitem 10 persones que vagin a servir plats. La sensació que et dona quan estàs allí és que t'utilitzen, la gent ho deixa de seguida” (MHS tècnic, ex-membre de Voluntaris 2000)

Finalment, per al discurs de resistència a la instrumentalització del voluntariat per part de l'Administració, l'esperit crític és va desenvolupant progressivament entre els membres del moviment de solidaritat.

⁴⁸ A més de que foren moltes les organitzacions de solidaritat que es beneficiaren de l'augment de voluntaris després del 92, també aparegué una peculiar entitat: Voluntaris'2000. Aquesta és una entitat que a l'any 97 contava amb 9.215 voluntaris que es dediquen a “organitzar, ajudar i col·laborar en la preparació i en la realització de manifestacions esportives, culturals i cíviques de tot tipus, amb independència de qui les organitzi” com la Marató del Corte Inglés, el festival de teatre GREC o la marató de TV3. Entre el 90 i 95% del seu pressupost el finança l'Ajuntament de Barcelona. (VOLUNTARIS'2000, *Dossier de Formació Bàsica*, Barcelona)

“La gent de cada cop posa més condicions per a participar. La imatge del pardillo voluntario “yo vengo aquí a lo que haga falta” s’ha acabat. Aleshores lo de la gent que no es creu els programes en general, però si posa condicions en les formes de fer, que no se la utilitzi...” (MHS polític)

5.6.3. *No col·laboració amb les empreses*

Pel que fa als arguments negatius que es troben en la col·laboració del moviment de solidaritat i les empreses, ens trobem en crítiques bastant similars. Les empreses col·laboren amb les organitzacions de solidaritat per interès propi: com una estratègia de marketing per atreure un públic concret, per oferir una imatge corporativa solidària, per acollir-se a beneficis fiscals... El que es important de destacar és que les empreses tenen una lògica incompatible amb la lògica del moviment de la solidaritat.

“per mi que qui té la força és l'Estat; llavors o bé està influenciat per les empreses, o bé està influenciat per la societat civil. Però no pels dos; i aquí crear una aliança amb ells, no. Jo crec que la societat civil ha de imposar-se per sobre de les empreses....” (MHS polític)

A més, en algunes ocasions actors del sector empresarial són definits com responsables d'algunes situacions de pobresa, sobretot per aquells grups que treballen la cooperació internacional. Per això, més que una col·laboració, es demana a les empreses un canvi d'actitud.

“jo el que vull és que les empreses modifiquin almenys part de les seves formes d'actuar.. no vull que em donin... qui vulgui que s'aliï ..” (MHS polític)

Una de les crítiques a la participació de les empreses en el món de la solidaritat és la seva concepció indolora i blana de la solidaritat. Es lamenta que els usos de la solidaritat des del mercat, impliquin la desvirtuació i mercantilització d'un valor amb el que es senten fortament identificats. Veuen com la solidaritat ha agafat major centralitat en la societat, però només a nivell conceptual i sense que això signifiqui que la societat és més justa i solidària.

"Socialment ens han guanyat un espai que te cagues, per la gent avui dia solidaritat és pasta i lo més útil són les grans empreses i és ajudar als pobres nens,..." (MHS POLÍTIC)

"Lo de la solidaritat des de les empreses és més fort del que pensem, no és un anunci, a les fundacions de les empreses pots fer el discurs més radical que vulgui i et feliciten mentre no els hi toquis els seus interessos, des del Govern espanyol tots sabem que la majoria de solidaritat són crèdits FAD, que és negoci... clar que es diu, però no passa res?" (MHS polític)

Així la solidaritat és un concepte del que s'ha apropiat el discurs oficial i que se l'ha buidat de contingut. De l'**apropriació del discurs** se'n deriva una disfunció narcotitzant, és a dir, de tant sentir parlar-ne des d'una concepció feble, acrítica i retòrica es dificulta la seva associació a un valor fort i sòlid.

"El término solidaridad igual que el de voluntariado es un término que intenta ser absorbido por el sistema , por peligroso" (MHS TÈCNIC)

"Jo no hem sentit bé dient que estic participant en un moviment de solidaritat és una paraula que costa vull dir que , té masses connotacions institucionals... penso que està una mica devaluat el concepte , sigui , i evidentment et poses analitzar i fas un discurs crític de la solidaritat .. estem tots d'acord... i tots i totes som solidaris i precisament això, que tothom es diu que és solidari ja és un concepte que no m'agrada, és un concepte fàcil i fins i tot conformista, no pel concepte en si sinó per l'ús que se'n fa , això està clar... a més penso que centrar-se només en un valor i la solidaritat s'hi presta molt, es molt contraproductiu, es tracta de molts valors, és el que dèiem que és tot molt complicat i tot està interrelacions i que la solidaritat per si sola no és res, depèn de com pot ser una cosa o un altre, són moltes connotacions algunes depenen de l'ús que s'ha fet altres, són molts valors diferents que fan que això jo no ho reconeix..." (MHS polític)

La solidaritat que es promou des de les Obres i Fundacions socials de grans empreses -sigui en forma de donatiu, mecenatge o de programes d'intervenció propis- es fortament criticada des d'aquest discurs. És una solidaritat que es considera maquilla contradiccions, interessos i hipocresies.

- El que no pot ser és que la Fundació Respsol organitzi un seminari sobre pobles indígenes quan està fent el que està fent als Maputxes de Xile, (...) A mi m'agradaria que la Repsol, penso que és una qüestió de dignitat, treure-li els colors i dir- lis: sou uns mentiders (MHS polític)
- S'hauria de començar per denunciar els esclaus que tenen paquistanís repartint l'ampolles de *butano*, q els tenen sense sou i poden tancar la fundació Repsol" (MHS tècnic)"

En definitiva, des del discurs de la no col·laboració, es percep com una ingerència que Govern i empreses no deixin de parlar de solidaritat. Consideren que els objectius d'aquest ingerència són els de "mercantilitzar" la solidaritat, "manipular a la gent" i així "aconseguir tranquil·litzar consciències". La paradoxa major percebuda en les noves significacions és fer la lògica de la solidaritat compatible amb la lògica del lucre.

5.6.4. *Models i relacions mercat-estat*

Tot i que com desenvoluparem en les conclusions, hi pot haver diferents línies d'interpretació de la realitat des d'un mateix MHS, en els discurs del MHS tècnic respecte l'eix d'anàlisi de relacions amb estat i mercat cal distingir entre el discurs de responsables o dirigents de les organitzacions dels de la base (voluntaris, treballadors).

Mentre els primers emfatitzen les oportunitats de l'aliança entre els tres sectors, els segons posen l'èmfasi en els perills o amenaces d'aquesta aliança.

Aquesta darrera línia argumental, que hem qualificat com a discurs de no col·laboració, no es manifesta de forma gaire diferent entre el sector de base del model tècnic que en el marc del model polític. La diferència és que entre els actors del model polític el discurs es concentra clarament en la no col·laboració, mentre en l'anterior existeix una forta polarització a aquest tema.

Val a dir que des del model tècnic que està per la col·laboració no es defensa l'aliança amb estat i mercat de forma apassionada, sobretot amb aquest darrer les argumentacions són de caire utilitarista: "si se n'ha de beneficiar un altre millor fer-ho jo", "millor que ens ho quedem nosaltres que no els accionistes de l'empresa", etc

“- A veure, quan tu cada vegada q tu compres amb una tarjeta guanyes uns punts i de pas envies unes patates noseon, tu creus q això és solidaritat? (mhs polític)

- Nooo, però no fa mal (...). El 0'7 de Fortuna no ens ha perjudicat... (mhs tècnic)”

“(Tenir una “tarjeta de crèdit solidària) forma part de la solidaritat, però no és tot, això forma part de la solidaritat clar, està incluída, però no és tot, hi ha més coses apart d'això, però bueno, no és una cosa negativa...” (MHS tècnic)

Des d'aquest discurs no es problematitza doncs la intervenció d'actors de l'Estat i el Mercat en el món de la solidaritat, ja que es pot fer una lectura en positiu d'aquest fet: la solidaritat dels governs permet donar un bon ús als impostos que paga la ciutadania, així com que les empreses reverteixin en la societat part dels seus beneficis. Mentre, el discurs de la no col·laboració (vingui del MHS tècnic o del polític) sol argumentar la incompatibilitat de la lògica de la solidaritat amb la del mercat per a decidir no establir cap mena d'aliança.

Des del model tècnic es més freqüent trobar doncs a organitzacions i persones que al sostenir aquest discurs entren en espais de negociació o de caire consultiu amb l'administració pública.

En quan al model voluntarista el posicionament no és gaire explícit vers qualsevol dels dos discursos identificats, tot i que podríem dir que la tendència més generalitzada és la de declinar-se cap el discurs de la col·laboració i que en cap moment es planteja la confrontació. Però a diferència dels partidaris de la col·laboració del model tècnic, si entre aquests existeixen raons fonamentades i reflexionades per a tal aliança (i fins i tot propostes concretes que es materialitzen en programes com el “Guanyem-hi tots” de la FCVS o el “Empreses solidàries” del AIV), entre els actors del MHS voluntarista, tot i l'adscripció generalitzada al discurs de col·laboració, no existeix un grau de reflexió tant profund al respecte.

El nostre qüestionari aporta algunes dades orientatives vers el tema de les aliances. Al demanar als actors que manifestessin el seu grau d'acord o desacord amb un seguit

d'afirmacions sobre el paper que haurien de tenir tant el mercat com l'Estat, dins el moviment de solidaritat, els resultats semblen apuntar a que, com dèiem, és des de les organitzacions que hem englobat sota el paraigües de model polític des d'on major recel es té a aquesta col·laboració, -en especial pel què respecte al reconeixement moral de l'activitat-. Per contra, tot i la matisació feta anteriorment en quan al model tècnic semblen majoritàries les opinions a favor d'aquesta col·laboració.

Afirmació	D'acord (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
<i>Estic d'acord amb que s'atorguin premis als voluntaris, que es celebri el dia del voluntariat i altres tipus d'homenatges.</i>	64.5	65.2	6.7
<i>Les organitzacions de solidaritat han de treballar junt amb el govern i les empreses per fer front a la pobresa, l' exclusió, i la injustícia.</i>	80.6	73.9	23.3
<i>Les empreses haurien de destinar una part dels seus beneficis a projectes de solidaritat com fan el fons solidari Fortuna, o la Pepsi.</i>	80.5	43.5	26.7

Quan la pregunta es feia a la inversa, és a dir, no parlant de premis o foment sinó de inhibició o repressió vers el moviment de solidaritat per part d'esferes alienes a la societat civil (mitjans de comunicació, Estat,...), també es reflecteix clarament la posició per models.

Afirmació	D'acord (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
<i>A les organitzacions solidàries més crítiques no se les lloa sinó que se les reprimeix</i>	45.2	69.6	93.3

En quan a l'opinió sobre una gran aliança entre tots els actors de qualsevol de les esferes amb objectius socials, la posició de no col·laboració torna a estar més marcada entre el model polític.

Afirmació	D'acord (%)
-----------	-------------

	Tècnic	Voluntari sta	Polític
<i>Les organitzacions de solidaritat han de treballar junt amb el govern i les empreses per fer front a la pobresa, l'exclusió, i la injustícia.</i>	80.6	73.9	23.3

En general, en els discursos de tots els models es veu com la configuració oficial d'un subjecte solidari no s'ha realitzat sense resistències des de la societat civil. Les construccions up-down, fetes des de dalt no sempre quallen⁴⁹.

Així, la configuració del voluntariat oficial, sobretot arrel de la seva jurisdicció ha sigut percebuda per membres i estudiosos del tercer sector com una ingerència, una "perversió per al sentit moral i polític del voluntariat"⁵⁰ o una "forma de manllevar-li dimensió crítica"⁵¹. Però sobretot hem percebut l'existència d'aquestes resistències des dels actors del moviment, sigui quin sigui el model hipotetitzat.

Respecte la institucionalització del voluntariat, volem destacar finalment que des del discurs del model voluntarista es pot interpretar certa incomoditat i manca d'identificació amb aquell món del voluntariat que es promou, recompensa i es lloa. Des del seu discurs es reivindica una solidaritat discreta i humil. Al sector d'edat més avançada els hi sobta que portin molts anys treballant pels altres i que des de faci relativament pocs anys se'ls qualifiqui com a voluntaris o se'ls pretengui fomentar. Troben excessivament simplificador que la seva tasca pugui quedar enmarcada en un concepte que simplement vol dir fer quelcom sense coacció.

"El que passa és que no podem per exemple dir : "es que fa unes coses fantàstiques"... no, perquè de vegades una cosa molt petita, molt petita a aquella persona la fa feliç, una petita cosa.

⁴⁹ Així succeï per exemple amb el servei civil, figura amb la que es pretenia que la fi de la Prestació Social Substitutòria fos el menys traumàtica possible per les organitzacions que havien creat una dependència vers aquest recurs humà. Però el sector crític de la societat civil catalana no acceptà la proposta i va interrompre el projecte de Llei realitzat al respecte.

⁵⁰ Madrid (1999)

⁵¹ Navas i Fouce

I llavors jo penso que totes aquelles petites coses que poden fer a la vida ho hem de tancar amb un nom" (MHS voluntarista)

5.7. *La representació i concepció de la solidaritat*

Des d'aquest darrer eix analític pretenem identificar les diferents construccions i representacions que es fan de l'objecte del moviment, la solidaritat, des dels discursos dels actors. Prèvia a l'exposició de discursos cal fer una breu referència al concepte de solidaritat i la seva evolució històrica per com a condicions de possibilitat dels discursos que en el moviment ens hem trobat.

L'arrel etimològica del terme solidaritat la trobem en l'adjectiu llatí *solidus*, que implica allò compacte, lo massís i consistent. En el dret jurídic aquest terme descrivia un tipus d'obligacions. L'expressió jurídica llatina, *in solidum*, designa una relació d'obligació comunitària en la que la totalitat del deute pot ser demanat per cada un dels acreedors a qualsevol dels deutors, resultant que tots els deutors són responsables del deute en la seva totalitat. Solidaritat implica doncs unió i vinculació entre les persones i una responsabilitat recíproca i personalitzada respecte de cada un i de tots en conjunt. Des d'aquesta perspectiva, cada un és responsable de tothom i tothom ho és de cada un; cada un lluita les causes de l'altre com si fossin la causa pròpia (Amengual, 1993). La concepció originària de solidaritat fa referència a drets i deures, una virtut materialitzada en comportaments cooperatius entre iguals i orientada al benestar general. (Madrid, 2001)

La solidaritat, sota el nom de fraternitat, fou introduïda com un dels ideals de 1789, tot i que en el curs de la història s'ha desenvolupat com la germana pobre de la triada.

Les primeres reflexions que es coneixen sobre solidaritat no sorgeixen fins al s. XIX, amb el pensament socialista francès i en un context de problemàtica social obrera davant el procés d'industrialització. Un dels autors que generen aquestes primeres reflexions és Pierre Leroux (1797-1871), qui considera la solidaritat com a superadora de divisions de caire nacional, familiar, o de propietat i com a reestablidora de la unió entre el gènere humà. (Amengual, 1993)

Des de les corrents polítiques i ideològiques, que es difonen a partir d'aquella època, com l'anarquisme, el socialisme o el comunisme, per citar-ne alguns, es concep la solidaritat com a equivalent a justícia i igualtat, en un sentit molt similar a l'originari.

De fet, es pot argumentar que tota forma d'organització grupal (Estat, família, sindicats) contempla en certa mesura relacions de solidaritat, més fortes o més febles, com a forma de cohesió del grup. Així, en les societats contemporànies capitalistes, podem considerar a l'anomenat Estat del Benestar com un mecanisme de solidaritat de caire institucional que, tot i que no ha corregit les desigualtats socials, implica redistribució i garanties socials en forma de drets de ciutadania. Ser ciutadà implica el dret i el deure a la solidaritat amb la ciutadania. En el moment actual però, per diferents motius, els Estats del Benestar viuen una clara involució en quan a aquesta garantia de protecció per als ciutadans i ciutadanes.

En la societat actual es pot associar solidaritat a diferents pràctiques o conductes que no tenen perquè fer referència a cap estructura material o simbòlica, com per exemple, la beneficència o els donatius, assistir de forma arbitrària a qui ho necessita, fer voluntariat, etc. L'èmfasi que es posa darrerament a la solidaritat com a "dàdiva", com a "fer-se soci" d'una organització de solidaritat, com invertir en fons solidaris o tenir una tarjeta de crèdit qualificada com a solidària fa que puguem parlar de certa **mercantilització de la solidaritat**, és a dir, la relació solidària mediatitzada per diners.

Paral·lelament, manllevar estructuralitat i garanties a la significació de la solidaritat fa que puguem parlar d'una tendència a una solidaritat més feble de la que representava l'*in solidum*. Arrel d'aquesta tendència es pot associar solidaritat a pràctiques que requereixen tant poc esforç com fer un "clic" a una pàgina web, comprar un determinat producte o marcar una casella en la declaració de la renda. D'aquí que Lipovetsky (1993) ens parli de l'ètica indolora (adaptada per nosaltres com a **solidaritat indolora**), com aquella pròpia de l'època del postdeure en la que estem immersors. És a dir, una època caracteritzada per la preeminència d'una cultura individualista que glorifica l'Ego, però que paradoxalment logra convertir en estrella virtuts com la solidaritat.

En definitiva d'aquesta breu revisió semàntica i temporal es veu com amb el temps la paraula solidaritat ha anat contemplant de cada cop més accepcions, de manera que més que modificar el seu significat, creiem que a les connotacions originals de solidesa i garantia, se li annexen altres significats (mercanitlitzats i indolors), els quals pel filtre mediàtic solen ser els més estesos i populars entre un ample sector de la població.

Vegem ara com es representa la solidaritat des del moviment. Els discursos trobats són tres: el de la dimensió comunitària, el de la dimensió política i el postmodern.

5.7.1. Solidaritat postmoderna

Des d'un sector de la sociologia actual es considera que el projecte de la Modernitat ha fracassat i que estem immersos en l'època de la Postmodernitat, la qual es caracteritza per la crisi de la cultura contemporània en la que el fragment i la flexibilitat s'apropien de la persona⁵². Es parla del desanclatge o desarrelament que pateix l'individu, de la saturació d'informació, de que l'home antena guanya a l'home arrel, etc. (Aranguren, 1998). Es parla del nou subjecte postmodern com a persona superficial i que careix per tant de profunditat, perdut en la intensitat i buidor del moment sense substància ni significat. És un subjecte en el que el locus d'identitat gira a través de l'oci i de l'instant. Cal entendre aquesta nova subjectivitat com el resultat lògic d'una nova forma d'organitzar la societat, així com dels nous valors i significats que la protagonitzen. El desarrelament s'entén doncs en societats en les que el treball, consum, cultura i esbarjo es poden i solen exercir lluny de l'entorn on vivim, o millor dit, residim. I la superficialitat es comprensible en un context cultural que es caracteritza per la falta de referents polític, ètics i religiosos o per la manca d'alternatives ideològiques que gaudeixin de prou centralitat.

En aquest marc trobem un repertori discursiu de la solidaritat adaptat a aquesta nova realitat, una solidaritat postmoderna la qual no té perquè estar localitzada en un lloc concret

⁵² No volem entrar en el debat existent en les ciències socials sobre la postmodernitat vers si es pot parlar d'aquesta com a època o si més bé estem encara en la modernitat o, com diuen d'altres, en la post-

o que pot estar desfalcada. És possible doncs ajudar a persones desconegudes o a persones allunyades del context territorial de l'agent. Aquest discurs i pràctiques es donen en l'actualitat del moviment fins al punt que podem exercir la nostra solidaritat, com a persones-antena, a través únicament de les noves tecnologies⁵³. De la mateixa manera que es desfan els vincles territorials s'enfebleixen els vincles amb les persones receptores de solidaritat. Aquest enfebliment i distanciament de l'agent de solidaritat amb el solidaritzat es sistematitza, promogut i teoritzat des d'un sector del moviment. És el qualificat per Béjar (2001) com "imperatiu del distanciament".

El discurs de la solidaritat postmoderna adoleix de dimensió política, de manera que sembla assumir i acceptar la tesi de la "fi de la història" de Francis Fukuyama. Les finalitats de l'organització i dels actors individuals es fonen doncs amb els resultats a curt termini. La solidaritat de lo concret, dels resultats mesurables, s'adapta a la flexibilitat dominant en tants àmbits actualment (relacions de parella, residència, treball, etc). La solidaritat de l'individu flexible i contemporani es pot deslligar del compromís i defugir dels grans ideals, -i no per una qüestió semàntica-. En el cas de la cita següent, l'actor en qüestió defuig d'una solidaritat orientada a l'utopia.

"A mi me sembla que hi ha un gran canvi respecte als 70. Als anys 70 la gent estava unida per un ideal, que a més era un horitzó, jo recordo un d'aquests llibres "el horizonte radiante", una cosa que t'hi vas aproximant i es va allunyant. A mi me sembla que ara la gent no està tant motivada per l'horitzó, com a cosa estratègica, sinó per lo concret, el qual no vol dir que no en tenguim d'horitzó, llavors per això tenen èxit les convocatòries clares concretes i el compromís que exigeixen d'una persona es limita al que un pot donar d'una manera més flexible i molt centrat en el que s'està plantejant, sigui el deute extern, una cita concreta, una persona amb disminució, un pobre, un que està a la presó. Això en un moment atreu més que un programa"

(MHS tècnic)

postmodernitat. La qüestió és que aquest ens resulta un concepte interessant per a definir una pràctica i discursos determinats de solidaritat.

⁵³ És el cas del voluntariat "on-line", que permet a les persones participar en organitzacions, normalment en tasques administratives i de gestió, *sense desplaçar-se de casa seva* gràcies a les possibilitats oferides per internet

La solidaritat postmoderna es fon també amb l'oci. L'activitat solidària és una manera de passar el temps lliure, viure experiències, conèixer altres realitats, poder viatjar i, fins i tot, de buscar l'autorealització davant tanta superficialitat i fragmentació com ens rodeja.

5.7.2. Solidaritat amb dimensió comunitària

Una segona retòrica i plantejament de la solidaritat amb la que ens hem trobat es caracteritzaria pel compromís i, a diferència de l'anterior, per una marcada dimensió comunitària -en quan a la localització i arrelament de la solidaritat-. Des del discurs de solidaritat amb dimensió comunitària s'evidencia cert rebuig davant la despersonalització de les societats actuals, els valors i el model de vida dominants. No deixa de ser aquest un rebuig a la que definíem com a societat postmoderna, una societat composta per uns individus atomitzats, sobreinformats i fragmentats, amb una identitat basada sobretot en el consum i amb falta de referents polític, ètics i religiosos.

“És que ens han fet creure de que el món és això: cotxes, dones ben vestides, noies q no has vist mai i no les veuràs en la teva vida, noies tan bufones d'aquestes q surten a tot arreu, els nois q es veu q no treballen perquè cotxes aquí cotxes allà...” MHS voluntarista

Des d'aquest sector es reviu la solidaritat tradicional, la del bon veïnatge, la que es desenvolupa en el propi entorn comunitari. La solidaritat comunitària rebutja el boom de la solidaritat actual desenvolupada en el marc de societats descohesionades. Des d'aquest discurs adoleix de coherència que puguem oferir la nostra solidaritat a través d'una organització a persones que viuen a l'altra punta de la ciutat, o del planeta, mentre podem ni conèixer al nostre veí.

El més fàcil i ample accés als coneixements que es generen arreu del món, pot suposar prendre consciència sobre més situacions amb les que solidaritzar-nos. Però des del discurs comunitarista, aquell emès per les persones-arrel, se'ns adverteix vers una societat de la informació que ens pot fer més rics, però també difuminar els nostres esforços i fer-nos així més pobres.

“No hem de perdre l'orientació, cal estar sempre atent al que passa al teu entorn, és la manera de fer el món gran, no petit, gran!” MHS voluntarista

En les comunitats tradicionals a les que s'evoca des d'aquest discurs, la solidaritat era una altra cosa, no calia la gran parafernàlia o espectacle de la solidaritat al que assistim, era quelcom més proper i silenciós, a la vegada que constant i present.

“- Escolteu, tota la vida abans de parlar de voluntaris, la gent com que érem pobres, s'ajudaven els uns altres, els pagesos, si un estava malalt li anaven a segar el camp, si hi havia una dona malalta les altres dones li rentaven la roba, però això ni parlar-ne de voluntariat ni res, era una cosa solidària sense tantes paraules

- Tu estàs parlant de fa molts anys

- Si, però són les mateixes persones. Si nosaltres perdem de vista de que és la persona que es deteriora ens deteriorem tots, un ric d'aquets tant rics, tant rics, també està deteriorat, aquest home no té res per donar, no té res d'ell mateix, només té diners, vull dir. és igual, se li poden corcar a lo millor” (MHS voluntarista)

Des d'aquest discurs, la *solidaritat* és indisociable del nostre ser i el nostre viure. Impregna la nostra forma de ser, de relacionar-nos amb els altres i amb nosaltres mateixos. Per tant, la solidaritat no pot ser una activitat puntual o una etiqueta més a afegir a les nostres identitats complexes, ha de ser més bé una actitud vital i implicar així compromís. Per tant es busca la coherència entre l'activitat associativa i la vida quotidiana.

“La solidaritat és viure d'acord a com hem de viure com a persones (...) s'ha de ser solidari des de que obrim els ulls al matí fins que els tanquem al vespre”. (MHS voluntarista)

“Solidaritat es compromete't, ser solidari és comprometre't, bueno, allà on estàs, des de la creença que vulguis i des de les teves idees a millorar, en el que puguis, sense voler fer grans canvis perquè potser no ho podràs fer.. però comprometre't” (MHS voluntarista)

“Una persona solidaria es la que da más importancia, al menos en un momento dado a, no tiene que ser siempre a la necesidad de otro que a la suya propia, eso podría ser ... podría decir por donde va la solidaridad no es eso la solidaridad, la solidaridad... es...alguien ha dicho que es la fraternidad de los pueblos es una manera de decir, tu me importas, de una manera que te puedan

entender, y la única manera que la gente entiende que te interesas Por lo que les pasa, que no estas de acuerdo con lo que les pasa y que tu quieres que la gente mejore sus condiciones de vida es, ejercer esa solidaridad, esa es la manera, yo eso entiendo por solidaridad ..." (MHS tècnic)

Finalment, ben al contrari del discurs postmodern, es busca el vincle i la proximitat amb la persona a la que s'ajuda, tant en criteris territorials, d'aquí la dimensió comunitària, com afectius o personals.

"Jo al veure l'exclusió, al prendre el contacte amb ells s'estableix un lligam molt fort (...) Realitats que abans eren molt llunyanes s'apropen, i t'apropes a ells" MHS voluntarista

5.7.3. *Solidaritat amb dimensió política*

Aquest discurs emfatitza una solidaritat amb una clara vocació transformadora i política. Si l'anterior trencava amb el desarrelament i desanclatge de la solidaritat postmoderna, aquest ho fa sobretot amb la manca de referents ideològics i la solidaritat de curt termini d'aquell discurs.

És un discurs doncs que concep la solidaritat de forma política en el sentit que pretén incidir en un problema i en les seves causes, les quals ha diagnosticat i reflexionat prèviament. Per aquest motiu es defuig de concepcions de solidaritat que adoleixin d'aquesta dimensió.

"Abans de canviar de tema vull afegir que estic molt d'acord amb allò de la dimensió política, en el sentit que una ONG que no tingui dimensió política no només no m'interessa sinó que la combatre amb visceralitat fins i tot. I a més, que canta. Ja sigui perquè hi ha altres interessos al darrera o perquè simplement no es vol, o precisament respon a aquella comoditat que arriba a extrems tals que una persona pensa que pagant una quota ja està tot fet no?... no penso que una ONG que no té una dimensió política està fomentant precisament això que és, pues els valors pitjors, i si diem que s'han de canviar els valors, resulta que algunes ONG els estan consolidant més que ningú..." (MHS polític)

Representació de solidaritat i models

En primer lloc, a banda dels discursos identificats volem destacar com des de cap dels discursos emesos per membres del moviment de solidaritat es magnifica o idealitza la solidaritat mercantilitzada - com una de les accepcions del concepte. Més bé, des de models com el tècnic i el voluntarista existeix menys crítica vers aquestes concepcions o pràctiques de solidaritat

Afirmació	D'acord (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
<i>És una persona solidària aquella que té una targeta de crèdit solidària⁵⁴ en un banc</i>	51,6	39.1	0
<i>És una persona solidària aquella que va a un concert en benefici de les víctimes d'una catàstrofe</i>	48.4	34.8	13.3

Com veiem des del model polític la posició és més restringida o concisa vers el que hauria de significar la solidaritat. Des d'aquest model, a la vegada, es lamenten de l'absorció i buidatge de significat de la paraula solidaritat, de manera que senten haver perdut el debat conceptual i la identificació amb aquest minva.

“no donaria voltes a una paraula q s'ha buidat tant, tot és diversitat, multiculturalitat, solidaritat, igualtat...” (MHS polític)

“jo no hem sentit bé dient que estic participant en un moviment de solidaritat és una paraula que costa vull dir que, té masses connotacions institucionals... penso que està una mica devaluat el concepte , sigui , i evidentment et poses a analitzar i fas un discurs crític de la solidaritat ..

⁵⁴ Definim a l'enquesta “tarjeta de crèdit solidària” com “tipus de tarjeta que al ser utilitzada per fer compres, el banc o la caixa que l'expedeix destina una part proporcional dels seus beneficis a projectes d'ajuda a persones necessitades, sense cap cost pel propietari”

estem tots d'acord... i tots i totes som solidaris i precisament això, que tothom es diu que és solidari ja és un concepte que no m'agrada, és un concepte fàcil i fins i tot conformista, no pel concepte en si sinó per l'ús que se'n fa, això està clar... a més penso que centrar-se només en un valor i la solidaritat s'hi presta molt, es molt contraproductiu, es tracta de molts valors, és el que dèiem que és tot molt complicat i tot està interrelacions i que la solidaritat per si sola no és res, depèn de com pot ser una cosa o un altre, són moltes connotacions algunes depenen de l'ús que s'ha fet altres, són molts valors diferents que fan que això jo no ho reconeixi..." (MHS polític)

En quan als models i repertoris trobats, des del MHS tècnic és des del que en major mesura s'emet el **discurs postmodern de solidaritat**. Des d'aquest model – sobretot des dels responsables de les organitzacions- es reitera que la solidaritat pot respondre a una activitat concreta i puntual, a dedicar unes hores a la setmana a un projecte concret. Sovint les activitats del model tècnic es realitzen lluny de l'entorn comunitari dels agents o abarquen marcs territorials amples. La solidaritat es fragmenta en àmbits i projectes davant l'oferiment d'aquesta per algunes organitzacions, pràcticament, a la carta.

Si mentre des d'altres discursos s'el·licita el compromís implícit en la solidaritat cap a l'altre (sigui amb persones o pobles) des del model tècnic es parla sobretot de distanciament amb l'usuari, de buscar un equilibri en la relació amb aquest, de que "els seus problemes no han de ser els teus", amb una filosofia pròpia d'un manual d'intervenció social.

Així i tot, des d'un sector del MHS tècnic, tot i que no sigui el majoritari, també es busca la dimensió comunitària i política en la seva praxis solidària.

Des del **model voluntarista**, en canvi, es ressalta el discurs amb dimensió comunitària, arrelada i compromesa, més que en cap altre model. Recordem que en aquest model ens hi hem trobat un perfil de persona religiosa i d'edat avançada que sol fer un treball molt localitzat en el seu barri o al voltant de la seva parròquia. Es pot comprovar en els annexes com l'àmbit d'actuació de les organitzacions que hem enquadrat en aquest model són les més locals de totes.

Des del voluntarista també trobem certa adscripció al discurs polític, a una solidaritat des de la que es reivindiquen uns ideals, sigui per a trencar amb relacions personals excessivament mercantilitzades o burocratitzades, o en uns valors macro com poden ser el de la igualtat i el de la justícia, normalment des d'una perspectiva religiosa. Així doncs, el potencial polític i transformatiu de la solidaritat voluntarista podrà dependre de la interpretació que es faci de l'Evangeli, de la moral cristiana o dels valors desenvolupats en el marc d'aquesta doctrina. D'aquesta manera, la *Caritat*, valor cristià per antonomàsia, es pot entendre com un valor profund: "*estimar al proïsme com a un mateix*"⁵⁵ o més superficial i indolor: "*l'limosna o auxili que es presta als necessitats*"⁵⁶. Un altra dels valors cristians, la compassió, es pot definir de manera forta "*la participació en la desgràcia aliena*" o més bé feble: "*sentiment de llàstima i tendresa cap a la desgràcia o mal patit per alguns*"⁵⁷.

Solidari me sembla que és estar sempre a prop de la persona que està tractada injustament, per exemple, però si una vegada tu veus que allò és una falta de justícia, fer valer el que és just, tenir els ulls ben oberts de que la persona en aquell moment està sola o aquell país està sol, llavors mirar que és el Bé per aquest país... (MHS voluntarista)

A tall d'exemple i per tal d'il·lustrar la caritat feble, hem treballat amb un organització dedicada al reciclatge i distribució d'aliments que fonamenta ideològicament la seva tasca en el que en la Bíblia qualifica com a "dret a espillogar". Aquest dret consisteix en "*no segar fins el límit extrem del teu camp ni recollir les espigues caigudes... les deixaràs per al pobre i l'estranger, per als orfes per a les vídues...*"⁵⁸

La compassió i la caritat enteses com a llimosna, llàstima i dret a espillogar (o a menjar de les sobres), no contindran gran potencial transformatiu o dimensió política com tampoc responen a una concepció sòlida de solidaritat.

⁵⁵ Lc 10: 27-28

⁵⁶ Enciclopèdia Larousse.

⁵⁷ Enciclopèdia Larousse.

⁵⁸ Lv 19,9-10:23,22; Dt 24, 19-21

- No pretenem acabar amb la pobresa ja que aquesta és inevitable, sinó amb la fam (...) el nostre lema es basa en una cita de la *Madre Teresa de Calcuta* que deia "El que m'escandalitza no és que hi hagi rics i pobres, sinó el malbaratament" (MHS voluntarista)

En canvi, des de la compassió i la caritat enteses com a participació en la desgràcia aliena, com a "amor fraternal", com a que "tots som germans" des del voluntarisme s'està desafiant a escala microsocial a l'individualisme i la despersonalització de les societats actuals.

Des del **MHS polític** els discurs predominant és el de la dimensió política. Des d'aquest model la solidaritat o és política o no és. És a la vegada el model des del que hi ha més consciència d'aquesta politització, ja que com ha quedat clar en altres apartats, que no hi hagi consciència política no implica que la pràctica o discursos no ho puguin ser.

En el qüestionari queda clarament reflectida aquesta idea de conscienciació política.

Afirmació	D'acord (%)		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
És una persona solidària aquella que demanda l'abolició del deute extern dels països més pobres	76.7	47.8	90.3
És necessari fer política per treballar per una societat més solidària	76.7	39.1	90.3

Però en el model polític també hi hem trobat els altres dos repertoris identificats: el postmodern i el comunitarista. El primer dels repertoris està present en aquest model en quan a la idea de deslocalització i desanclatge o també pel fet de que des d'algun sector el discurs no es tant ideologitzat com sembla a priori. Sociològicament, cal tenir en compte l'edat predominant dels individus d'aquest model amb els que hem treballat. La seva joventut fa que molts s'hagin socialitzat en societats urbanes descohesionades o que es parli d'ells com la generació X de Coupland.

Però també, almenys de forma retòrica, entre ells i elles existeix la consciència de que cal recuperar els vincles que el capitalisme ha enfeblit. Per això es pot considerar que el discurs

de caire comunitarista impregna també aquest model, per un important sector del qual allò personal és o ha de ser també polític.

La lluita (macro) la pots integrar a la teva vida, tu pots fer d'una lluita o reivindicació un estil concret. ... Tu no pots reivindicar el deute extern i no qüestionar-te on poses els teus diners, no qüestionar-te què es fa amb aquests diners, no qüestionar-te on compres o passar a ... a veure què estic fent jo? on tinc els meus diners? Aquí no.... Primer coneixes el problema ...(MHS polític)

Venim dient com des del model polític es planteja la necessitat d'una solidaritat centrada en un procés abans que en resultats o activitats concretes. Però també existeix consciència de que l'activisme actual pugui banalitzar-se en una moda o en una postura purament estètica. Com a contrapunt es planteja que participar en lluites de caire polític o macro no és condició suficient per deconstruir determinats esquemes.

“pots fer una reivindicació política sense que això suposi cap canvi en la teva vida” MHS polític

En definitiva, des de cap dels models hi ha una adscripció a la solidaritat mercantilitzada o indolora tot i les posicions més properes sobretot des del repertori que hem qualificat de postmodern. Per altra banda, des del discurs dels models polític i voluntarista es reivindica en major mesura una solidaritat estructural al reiterar els discursos, sobretot respectivament, polític i comunitarista. Des d'aquests repertoris, els dos amb fortes connotacions ideològiques, es recupera el discurs dels deures, en una societat del postdeure.

6. Conclusions

Dividiríem les conclusions del treball de camp i el corresponent a l'anàlisi de discursos en tres blocs. Un primer que farà referència a la concepció de models, la seva validesa i pretensions teòriques les quals hem anat perfilant durant l'anàlisi. El segon pretén ser un compendi sobre el que hem dit en els diferents eixos d'anàlisi o una definició dels models resultants dels que podem parlar. Així, si fins aquest moment hem analitzat els diferents discursos i pràctiques que podem trobar dins de la heterogeneïtat del moviment de solidaritat, en aquest apartat reformulem els models teòrics que havíem proposat en la hipòtesis de l'estudi.

6.1. *Els models com a constructe*

Abans de començar, volem recordar dos aspectes. En primer lloc, recordar que s'havia convidat a contemplar el conjunt de formes d'exercir la solidaritat sistematitzades en tres models als que havíem anomenat com voluntarista, tècnic, i polític. Els criteris emprats per separar els models eren l'activitat (intervenció, acció social o acció política). En segon lloc, recordar que havíem aplicat aquests criteris de divisió als actors col·lectius (organitzacions de solidaritat, ja siguin ONG's, grups informals...) per tal de seleccionar la mostra d'entitats a analitzar.

1. Des del principi hem definit els models com a constructes teòrics que no tenen perquè donar-se en estat pur en la realitat. Són doncs construccions ideals i les diferents organitzacions i persones que integren el moviment podran estar més o menys a prop de cada model, compartir algunes característiques i diferenciar-se en unes altres. És més, podem considerar els models com a grups d'afinitat o agrupacions de nòduls en el marc de la gran xarxa que és el moviment de solidaritat. Aquestes agrupacions poden ser més compactes o difuses en funció del tema sobre el que es posicionen. Al analitzar diferents temes que envolten el moviment de solidaritat hem pogut veure com, per exemple, les pràctiques organitzatives o els marcs de significat permeten articular comunitats d'actors de

manera més compacta que quan es fa al parlar de motivacions, és a dir, que certs indicadors serien més discriminants de cada model, mentre que d'altres no oferirien una diferència tan clara.

Volem recalcar que la nostra hipòtesi es corrobora només si parlem de models ideals, ja que com hem vist per la complexitat del moviment de solidaritat i per la quantitat de discursos que en ells s'hi teixeixen aquests no es donen en la realitat. Per aquest motiu, a diferència del que hipotetitzàvem, que una mateixa persona pot estar més propera o llunyana d'un model en un mateix plànol, feta la recerca ens resulta que cada model ideal compte amb dimensió pròpia. És a dir, una mateixa persona pot estar més propera o llunyana de **cada un** dels diferents models.

No cal oblidar però, que si considerem útil parlar de models és precisament per la seva utilitat metodològica respecte als intents d'abordar un anàlisi del moviment de solidaritat. Pretenem haver demostrat, per tant, que el moviment de solidaritat no pot ser tractat de manera homogènia -existeixen pràctiques i discursos prou diferenciats com per parlar almenys de dinàmiques diferents- i, en segon lloc, que cal analitza'l com una cosa més ample, al contrari dels presents estudis i declaracions polítiques que centren la seva atenció gairebé de forma exclusiva sobre les conegudes formes de "voluntariat" i "ONG".

Tampoc cal perdre de vista, com avançàvem a la introducció d'aquest d'estudi, que la principal utilitat de percebre el moviment com basat en aquests models, és posar de manifest les importants implicacions polítiques que se'n deriven, sobretot quan s'analitza les relacions del moviment de solidaritat amb l'esfera estatal i mercantil, com farem en la següent part.

2. Per altre banda, una altra de les constatacions del treball de camp és que parlar de models de solidaritat serà més pertinent al fer referència a *actors col·lectius* (les entitats), que a actors individuals (els participants). Així doncs, pensem que el conjunt d'entitats analitzades responen de manera més o menys fidel a la imatge d'algun dels models proposats. A més, tenen uns discursos més estables, reconeguts i coherents.

Però la sorpresa apareix en analitzar també, a la segona fase del nostre treball de camp, els discursos que es donen a nivell de l'individu, és a dir del que hem anomenat com *actor individual*. Ens suposàvem que trobaríem una correspondència suficient entre els discursos de les entitats i els dels participants; però encara que podem dir que aquesta correspondència existeix, creiem que és pertinent relativitzar-la o problematitzar-la. Podem afirmar, en base a l'existència d'aquesta correlació, que una persona que participa en una entitat comparteix en bona mesura els discursos d'aquesta. Intentarem a continuació analitzar quins mecanismes socials porten a aquesta correspondència.

Primerament podríem pensar en l'acció d'una mena de *mecanisme de proximitat*, pel qual les persones que comparteixen uns discursos i unes cosmovisions properes tendirien a agrupar-se en organitzacions amb uns discursos i unes cosmovisions també properes, i que per tant, satisfan més els seus interessos i expectatives. Aquesta forma d'explicació, pressuposa una certa concepció estàtica dels discursos en les persones, de forma tal que una part important de la cosmovisió i els discursos que hom té vindrien donada abans del contacte amb altres discursos. Així, la persona triaria aquell àmbit que més s'aproxima a la seva "*forma de pensar i de ser*".

Però una explicació que ens sembla més adient en el nostre camp d'estudi, en base als resultats observats, és la de que enlloc d'un *mecanisme de proximitat*, actua més aviat, un *mecanisme d'adquisició*. Això implica que els discursos i les cosmovisions de l'individu no serien estàtiques sinó *dinàmiques*, és a dir, que canvien i evolucionen, i que es formen constantment amb el contacte social. Podríem dir que hom es *socialitza* dins el seu entorn. Així doncs, la interiorització d'una part important dels mateixos no es donaria prèviament sinó *en* el mateix contacte amb grups socials (en aquest cas per la interacció amb la resta de participants i la mateixa entitat). Encara que la persona tingui un prejudici de partida, la seva integració en un grup l'acaba portant a adoptar part dels discursos del *grup de referència*, però no de forma integral ni definitiva, sinó que aquests es poden adaptar contínuament amb les noves experiències i contactes. Evidentment però, el resultat final

serà una combinació o retroalimentació entre els discursos de partida de l'individu i aquells adquirits.

Pel dit fins ara també es pot concloure que les *posicions de subjecte* dels actors en el moviment no es poden concebre com a unitats tancades, coherents i definides, sinó més bé com a unitats precàries en continu procés de construcció i transformació producte de les diferents articulacions en les que participa situades en contextos històrics, socials i polítics canviants (Laclau i Mouffe, 1985). Els actors individuals, al ser més volubles i heterogenis son "potencials" portadors d'altres discursos i, en conseqüència, són també potencials agents d'altres pràctiques.

Jo quan vaig començar, vaig començar de monitora en el Raval, i jo vaig començar amb la idea que anava ajudar que jo havia tingut moltes possibilitats de poder estudiar una carrera i tenia un deure moral amb la societat per donar el meu, no sé què... si , i vas allà i dius, ostres, aquí darrera hi ha moltes més coses , comences a mirar , diu ostres tal, aquesta gent està aquí per alguna cosa, comences a remenar, et comences a implicar et vas ficant veus que hi ha un forat molt bèstia... no sé crec que és un procés, el voluntari pot ser un primer pas en un procés cap a un compromís més integral, pot ser un factor aïllat de la teva vida .. o pot passar a integrar-se en la teva vida, i passar a prendre una opció de vida diferent... (MHS polític)

Una de les implicacions en el fet que els models siguin menys estancs i per tant més difusos en quant als individus que en quant a les organitzacions pot ser que, en alguns casos, sigui més proper el discurs d'un membre d'*Intermon* al d'un membre de la *Campanya Bcn'2001 contra el Banc Mundial*, que a aquells discursos "oficials" emesos des de cada una de les organitzacions. Una altra de les implicacions, que hem observat diverses vegades en la nostra investigació, és que un mateix individu pot canviar d'organització i de model al llarg de la seva vida participativa, i de fet sembla que es tracti d'un fet comú.

En definitiva, venim a dir que és més adequat centrar la tipologia de models de solidaritat sobre els actors col·lectius que sobre els actors individuals, al ser els primers més estancs i menys volubles que els darrers.

Una cosa és la institució i una altra és la gent, una cosa són els representats, els directius i una altra cosa és la gent i aquí ja no entra si ets radical, anarco... "hem de fer això" i és un aprenentatge superbo. En assemblees d'institucions es solucionen ben pocs problemes, quan s'han de solucionar problemes ja no valen les etiquetes, ara qui crea aquests espais, jo penso, sense tirar-me el rolo, que des de l'administració poc. (MHS polític)

2. També és interessant constatar com la intensitat dels discursos és diferent entre els components dels models. Així, trobem una major indefinició entre aquells membres del model tècnic per sobre del voluntarista. A l'altre extrem, la majoria dels participants del model polític amb els que hem treballat compten amb uns discursos més elaborats i profunds, fruit del grau de debat intern que contempen en la seva activitat.

3. També volem destacar que els resultats de l'estudi semblen força condicionats per l'entorn estudiat. D'haver realitzat el treball de camp en un context que no conti amb les dimensions demogràfiques o la tradició política i de participació de la ciutat de Barcelona, possiblement els resultats haguessin estat uns altres. És a dir, possiblement la diversitat de discursos seria menor i, per tant, la sistematització de models molt menys clara. És per tant molt important tenir en compte les condicions de possibilitat, en concret les contextuals, a l'hora de parlar de l'existència o dèficit de determinades praxis i discursos.

4. Si hem de valorar la nostra taxonomia de models diríem que ha sigut més exitosa – és a dir, el model ideal aglutina més actors- en la definició dels models voluntarista i polític que en la del tècnic. En els primers models, tal i com hem hipotetitzat la seva existència, els participants demostren una posició més compacte en quant a la majoria dels temes tractats. Mentre, el model tècnic, tal i com l'hem hipotetitzat, està compost per una comunitat d'actors més difusa de manera que ens hem trobat com, més que en altres models, aquells actors que hipotetitzàvem com a tècnics prenen posicions més properes a la d'altres. Això no manlleua que es pugui parlar d'un model tècnic en termes ideals, sobretot pel que es refereix als actors col·lectius.

6. A la vegada, si podem parlar d'una difusió inter models (persona que està entre dos o tres d'ells), la variabilitat també pot ser intramodel. És a dir, per exemple, un actor de solidaritat,

tot i tendir sobretot al model voluntarista, ho pot fer d'una forma més marcada en les seves pràctiques i discursos que un altra que també hi pertany, és a dir, s'aproxima més a la definició ideal de voluntarista. Així, l'aproximació a qualsevol dels models ideals pot ser més marcada o més feble.

7. Finalment dir que si bé ens ha resultat bastant idoni i adequat construir els models a partir de la seva activitat, hi ha tres variables vers les quals, en major o menor mesura, també trobem molt correlacionades amb els diferents models. Aquestes són: l'edat, la religió i l'adscripció política. El que venim a dir, és que hem trobat patrons recorrents en quan als diferents eixos d'anàlisi en funció d'aquestes característiques: si l'actor era jove o d'edat avançada, si la seva confessionalitat era cristiana o no, o si ideològicament era de dretes o d'esquerres.

De la relació dels nostres models amb aquestes variables es donen dues correspondències de forma més acusada: i) el model voluntarista està integrat sobretot per persones confessionalment cristianes i d'edat més avançada que en la resta de grups; ii) el model polític conta amb una població més jove de mitjana i que es situa clarament a l'esquerra de l'espectre ideològic.

6.2. Síntesis dels models

L'exposició de models consistirà bàsicament en un recull i sistematització transversal (per models) de la informació que fins ara hem treballat per temes o eixos analítics.

6.2.1. El model voluntarista

El model de solidaritat que hem anomenat com voluntarista, inclou unes formes d'exercir la solidaritat que podríem definir com tradicionals, a diferència del que passa, per exemple, amb el model tècnic. Es tracta de manifestacions que -encara que no de manera exclusiva- han aparegut sobretot al voltant de l'activitat caritativa de l'església, convertint-se en la manifestació del deure cristià de la comunitat d'assistir als més pobres i desafortunats. Els valors i el model de societat proposat per la doctrina catòlica hi són molt presents en les organitzacions d'aquest model: fraternitat, caritat, compassió... Tot i que tots aquests ideals o valors es poden interpretar de forma diferent en funció de qui els agència.

Un dels trets bàsic que hem utilitzat per definir el model voluntarista, com també els altres, és el de la seva activitat, centrada en el que hem definit com *acció social*. L'acció social és una resposta a les necessitats presents a la comunitat que sorgeix des de la mateixa comunitat, de forma essencialment espontània, bastant arbitrària i per tant poc tecnificada o planificada. L'èmfasi es posa sobre la "bona voluntat" més que en la professionalització o l'obtenció de resultats.

Pel que fa a la forma en la que es materialitza l'activitat d'aquest model, ens trobem sobretot una activitat basada en l'assistència (beneficència, en molt casos), és a dir, una activitat que es dirigeix a disminuir les conseqüències immediates de la situació de pobresa, a alleugerir el patiment de les persones necessitades. La seva solidaritat es caracteritza pel seu *particularisme* al centrar-se gairebé en exclusivitat en la persona necessitada, mentre que pocs es plantegen l'acció política per a treballar contra la pobresa (per al 60'9% de les persones enquestades no és necessari fer política per treballar per una societat més

solidària). Conceben a la persona a la que assisteixen com a subjecte de necessitats o subjecte passiu amb unes mancances (formatives, morals o materials) que se li han de cobrir. Seria aquesta una visió de no-ciutadania la qual pot implicar que la persona exclosa depèn de la bona voluntat i arbitrietat de les persones o institucions que l'envolten, de manera que ningú no li garanteix uns drets socials. Seria un exemple paradigmàtic de la nociutadania el d'aquella entitat que fonia drets socials amb el dret a a espilogar, és a dir, a viure (o sobreviure) dels excedents d'aquells que més tenen. Tot i la manca de perspectiva política del voluntarista tant en el discurs com en la visió de l'exclòs, les conseqüències del compromís i arrelament en la comunitat de molts dels voluntaristes, de ser valors més centrals en la societat, es podria traduir en la garantia de facto d'uns drets socials mínims per a la majoria de persones

Així, la del voluntarista és una activitat que sorgeix del deure moral d'actuació davant la situació de desemparament de la persona pobre, considerada com "el teu germà". El resultat és una activitat basada en unes relacions molt properes entre la persona assistida i l'assistent.

Al no considerar la dimensió política, almenys explícitament, l'activitat no té una orientació transformadora i pretén solament donar resposta a alguna necessitat en concret. De la mateixa manera, es descarta el recurs de l'acció política, ni com una forma de denúncia i pressió destinada als poders públics, ni com un intent de sensibilitzar la societat sobre el problema. En canvi, trobem que la seva tasca micro, de relació amb els altres i la comunitat o una forma forta d'entendre principis com la caritat o la compassió si que contenen aquest potencial transformatiu. És a dir, reestableixen els vincles en les societats desestructurades i descohesionades actuals, a la vegada que poden ser reductes de resistència als valors dominants. Això no manlleua que una altra determinada forma d'entendre l'acció social no respongui a aquestes possibilitats.

Pel que fa a l'àmbit i als temes d'interès, solen centrar-se en l'assistència a l'anomenat "quart món", és a dir, a la pobresa existent en el seu entorn. Aquest fet reforça la idea que reprendrem d'actuació sobre allò més pròxim, sobre la mateixa comunitat.

Hem argumentat abans que l'activitat duta a terme per una organització està orientada per la diagnosi que es fa de la realitat. En el cas dels voluntaristes la correspondència entre la diagnosi i l'activitat es pot considerar alta en el sentit de que es recurrent en els seus discurs la responsabilització de l'individu, de manera que s'entén que la seva tasca es centri en aquest. Així, és el grup més procliu a explicacions de tipus individual contingent, sobretot aquelles que justifiquen la pobresa per l'elecció d'un model de vida equivocat (drogues, alcohol...). Però també són freqüents les explicacions que culpen al sistema de valors dominants a les nostres societats com l'egoisme, el materialisme, la falta de fe....

Però cal dir que la diagnosi que es fa des del model voluntarista no és gaire elaborada. Molts d'ells es plantegen de forma superficial les causes del problema sobre el que actuen. El seu plantejament és que el problema està present i cal intervenir, no cal donar-li més voltes.

A- Que proposaries per combatre la pobresa?

B- No ho sé, suposo que hi ha persones molt competents per a pensar-ho. A mi només em queda col·laborar en el que pugui (MHS voluntarista)

En quant als discursos entorn a la relació amb l'esfera estatal i mercantil, aposten per una relació de col·laboració, més que de confrontació. De totes maneres, basen la seva força i autonomia amb el suport de la comunitat i, en alguns casos, de l'Església, i, encara que moltes de les seves organitzacions reben subvencions, la seva activitat no resta condicionada a aquestes. El que també s'observa, potser en part per la consciència de portar molt anys en aquest camp és un cert rebuig a la regulació estatal en el camp de la solidaritat: reconeixements, premis, compensacions, contractes, assegurances... A tall d'exemple, a l'igual que el model polític, es rebutja la denominació de "voluntari", com una denominació imposada i artificial.

"(...) no, no, és veritat, amb els problemes humans que hi ha, amb les coses que he escoltat en ma vida, i que me diguin: "ets voluntària". No senyor!! jo sóc una persona que estimo la gent i m'agrada compartir. Si estan alegres, estar alegres amb ells. Si estan tristos i si estan

desesperançades... I a tu et sembla que això és ser voluntària? Això no és voluntari, ni és res, això es viure d'acord a com hem de viure com a persones, a mi em sembla." MHS voluntarista

En quant a les pràctiques organitzatives, tot i haver-hi algunes excepcions, les entitats que hem classificat dins aquest model solen ser de dimensions reduïdes (associacions bàsicament), sense persones assalariades, que gestionen un pressupost baix, no burocratitzades ni formalitzades, i amb un funcionament poc estratificat. Als canals de participació dins l'entitat, tot i la informalitat hi trobem un important grau de democràcia interna, amb una alta participació dels membres en el procés de presa de decisions. Però en la línia del que venim dient la vida associativa no és molt intensa, la seva activitat es centra sobretot en l'assistència a les persones amb necessitats. Així, en el qüestionari ressalta que només un 4,3% de les persones consultades dins aquest model declaren que la seva activitat es relaciona amb la formació i debat intern.

Al no realitzar una activitat gens tecnificada no ens ha d'estranyar que dediquin poc temps i esforços a la formació. A diferència dels altres models, l'aprenentatge inherent a l'activitat solidària no és un motivant significatiu.

Entre les seves motivacions s'explicita l'altruisme, l'ajuda a l'altre, tot i que destaca el compromís amb un model de societat regit normalment per profunds principis i valors religiosos. Per altra banda rebutgen qualsevol mena de motivació extrínseca material, tot i que no seria absurd plantejar-se l'existència de motius simbòlics, que tot i no ser explicitats, es derivarien de les recompenses post-terrenals a les que fa referència l'Evangeli: *"acaramulleu tresors en el cel, on no els consumeix l'orí ni la polilla, i on no soscaven ni roben els lladres"*⁵⁹

El següent quadre intenta sintetitzar les idees oferides sobre el model voluntarista:

Model voluntarista⁶⁰	
Diagnosi	Superficial. Preferència per explicacions individuals
Objectius	Particularistes. Instrumentals i microsocials
Activitat	Acció social, voluntarista. No professionalització
Empoderament	No empoderament: assistència, beneficiència
Relacions amb l'Estat	Baixa. Col·laboració
Relacions amb el Mercat	Baixa. Col·laboració
Pràctiques organitzatives	Baixa formalització i burocratització Poc pressupost Alta democràcia interna

6.2.2. El model Tècnic

Si dèiem que les formes de solidaritat que englobàvem dins el model voluntarista no eren, en cap cas, una manifestació novedosa, el model tècnic sí és, per contra, modern dins el panorama o món de la solidaritat. Parlem de novetat en quant a que són formes que apareixen en un moment històric concret, lligat a un seguit de demandes i a una estructura social concretes, pròpies del nostre temps. Suposa una nova forma de participació solidària adaptada al model de vida actual d'alguns sectors de la població. Però, encara que recent, el model tècnic de solidaritat ha adquirit molta força fins al punt convertir-se en una mena de model dominant -al menys a nivell quantitatiu: presència i recursos- en el marc del qual s'han redefinint termes com solidaritat o voluntariat. La centralitat adquirida pel model tècnic en els darrers anys sembla haver conduït a convertir en perifèriques altres formes de reivindicar i exercir la solidaritat des de l'acció col·lectiva: aquelles amb dimensió política i/o comunitària. Arrel de la presència mediàtica i del paper en l'agenda política de les organitzacions d'aquest model, l'imaginari popular de la solidaritat està protagonitzat per les representacions que es donen en el marc d'aquest model.

⁵⁹ Mateo, 6, citat per Béjar, 2002.

⁶⁰ A l'annex es pot consultar les entitats que formen part de la mostra estudiada dins el model voluntarista-

Des d'aquest estudi hipotetitzem que la influència i l'actuació conscient de les esferes estatal i mercantil han estat decisives per aconseguir aquesta redefinició del moviment de solidaritat i que haurien permet sobretot en el model tècnic. Entre altres factors d'influència podríem parlar dels canvis en els Estats del Benestar a les economies post-industrials, del creixement del Tercer sector, de l'auge conceptual de valors post-materials, de les noves demandes d'intervenció...

En el model tècnic, tal i com l'hem definit, volem destacar la diversitat trobada entre els seus participants. Aquesta heterogeneïtat dificultat el poder parlar d'un discurs tècnic com a tal i d'un perfil aproximat dels seus membres. Pensem que en el model tècnic inclou persones que provenen del desencantament amb la política tradicional (Serrano, 2001), els quals poden emetre un discurs fortament polititzat al igual que d'altres que provenen del món de l'assistència tradicional que arrel de l'imperatiu de la modernització s'han reconvertit al sector de la intervenció; aquests poden tenir un discurs vinculat al de caire religiós que acabem de descriure.

Un altre factor que agreuja aquesta diversitat o major difusió en la definició del model és l'eix de desigualtat que hem vist que es dona en la composició interna de la majoria d'organitzacions que hem considerat que pertanyen a aquest model. Com veurem, hi pot haver marcades diferències entre el discurs d'un dirigent (patró, directiu, gestor, etc) que defineix la política de l'organització, que el d'un jove voluntari que realitza una activitat més concreta i de base sense participar en els òrgans de gestió. Tot i que els dos tipus d'actors solen ser igualment voluntaris (o millor dit, realitzen una tasca no remunerada i sense coacció), el seu bagatge, motivacions, concepció de la solidaritat, etc, poden ser clarament diferents.

Peł que fa a l'activitat, si el model voluntarista és definia per la seva humilitat, en quant a recursos i abast, el primer que sorprèn en el model tècnic és l'ambició dels seus objectius i el tamany de les iniciatives. Ja no es circumscriu l'activitat a allò proper o a l'entorn comunitari, sinó que es plantegen actuacions sobre "problemes" molt més allunyats (física i

culturalment) com el cas de la cooperació internacional. També són més ambiciosos els seus objectius de cara als resultats esperats, d'aquí la necessitat de tecnificació de la tasca: no serà el mateix evitar que les persones passin fam com es preten des d'un menjador popular que intentar assolir la inserció laboral de les persones. Aquesta major complexitat de la tasca farà que, al a vegada, es requereixi un major grau de recursos infraestructurals, humans, d'informació, econòmics o materials.

Així, en contra de la rudimentarietat, la manca de recursos i la "bona voluntat" presents en les respostes del model voluntarista, el model tècnic opta per la professionalització, per la qualitat, per l'assoliment de resultats palpables, per una resposta tècnica legitimada en el coneixement científic i per la confiança en els especialistes. El tipus d'activitat resultant és aquella que hem definit amb el nom d' *intervenció social*, enfront l'acció social voluntarista. Tot i que des del seu discurs i pràctiques s'abandona el voluntarisme o el lèxic caritatiu i tot i que es promouen accions professionals i eficaces per a solventar problemes socials els objectius poden ser igualment normalitzadors o moralistes.

Hem vist les seves organitzacions actuen tant en l'àmbit local, com en l'internacional. En el camp local l'activitat és sol reflectir en forma de dotació de serveis i prestacions per a terceres persones (informació, orientació, tractament, reinserció), en formació, en potenciació de capacitats comunitàries... Són serveis que es coordinen amb la xarxa de protecció social pública, bé cogestionant-la, bé complementant-la o bé substituint-la -com succeeix amb moltes de les noves necessitats socials sorgides-.

En el camp de la cooperació internacional, l'activitat més habitual és el finançament de projectes de desenvolupament local (construcció d'infraestructures, escoles, sanitat, recursos hídrics...), acompanyat de campanyes de sensibilització destinades a la població del nord, les quals tenen com objectiu fer visible el problema sobre el qual actuen i el treball de

l'entitat. En aquestes campanyes trobem sovint l'objectiu paral·lel, més o menys explícit, de recaptar fons per a l'entitat⁶¹.

La finalitat de la seva activitat, tant la local com la internacional, és la de l'assoliment d'un tipus d'empoderament que hem definit com *psicosimbòlic*. Es pretén que l'activitat permeti a la persona, comunitat o país, adquirir aquells recursos o coneixements que els hi permeti a inserir-se en una societat competitiva o en un mercat global no menys competitiu. La formació és un recurs clau en les seva intervenció al aspirar a que les persones surtin per elles mateixes, tot i que de manera individual o sense organitzar-se, de la situació de necessitat en la que es troben, assolir l'autosuficiència. LA via econòmica o la inserció al mercat laboral sol ser l'escollida.

Com passava amb el model voluntarista, tot i la major complexitat i tecnificació dels projectes, els seus objectius generals són de tipus particularista: són activitats centrades en les persones i no tant en les estructures o en incidir en polítiques concretes. Així i tot, en el cas de les polítiques si que s'han obert des dels diferents nivells d'administracions públiques espais, normalment consultius, des dels que participar i poder incidir: consells de benestar, consell d'immigració, consells de cooperació, etc.

La relació entre l'interventor i l'intervingut (al que s'anomena usuari o beneficiari) sol ser distant i poc horitzontal. L'intervingut té un marge de participació baix en la decisió o disseny de la intervenció. Al plantejar la intervenció des d'aquesta perspectiva unidireccional "s'intenten produir canvis socials prescindint dels subjectes als que aquests canvis afectaran des de la doble legitimitat política i tècnica (el poder del coneixement científic)" (Rueda, 1988, 285).

Des d'aquest model es percep a l'intervingut com a subjecte de drets socials, al existir una ampla consciència d'estar exercint una activitat en el marc d'uns serveis socials universals, a diferència del voluntarista que no contava amb aquesta visió política i de garanties en la

⁶¹ El paradigma d'això que diem el trobem en les Fundacions o Obres Socials de les grans multinacionals i el

persona. Però com a contrapunt, entre els actors del model tècnic la relació interventor intervingut sol ser distant i poc permeable. Així, en el tècnic ens trobem amb una mena d'imperatiu del distanciament o una barrera ideal entre interventor i intervingut ("ni massa a prop ni massa lluny", "t'ajudo però no vull una relació personal amb tu") que ha de ser present en tota intervenció professional que es valori. És una concepció de manual que al impregnar el món de la solidaritat afebleix les connotacions de proximitat i els vincles de la solidaritat comunitària o política: el teu problema deixa de ser el meu.

Per altra banda, en el discurs sobre l'exclòs no es fa referència a d'altres drets de forma efectiva com poden ser els polítics. En conseqüència, els drets socials, al ser garantits obviament una dimensió política, corren el perill de prendre la forma de drets crèdit (Rosanvallon, s/d): l'exclòs percep de forma passiva una indemnització, una mena de compensació. És més, pot donar la sensació de que se li compensa un mal sense causa, un mal que ningú li ha produït, amb el perill de que s'emborroni així la desigualtat social (Béjar, 2001).

El model tècnic té una especial preocupació pel missatge i per la comunicació externa d'aquest, de forma que les diagnosi solen ser força profundes i combinen molts tipus d'explicacions sobre l'origen de la pobresa. Per aquest motiu, és difícil parlar d'una explicació dominant en aquest model. Les explicacions de tipus *estructural contingent* són força utilitzades per aquelles entitats que treballen en el camp de la cooperació internacional relacionant-les amb governs corruptes als països del Tercer Món, catàstrofes naturals o males collites, entre d'altres. També les que realitzen un treball més local les utilitzen per atribuir responsabilitats a l'atur, el canvi tecnològic o la crisi econòmica. Les explicacions de tipus *individual-contingent* (les que atribueixen la pobresa a una característica negativa sobrevinguda en la persona), semblen utilitzades sobretot per aquelles entitats que actuen en l'àmbit local, i que centren l'activitat en l'oferta de formació (la persona podria sortir de la seva situació si millora la seva formació), o la reinserció de persones (drogadictes, prostitutes, ex-presidaris...). Finalment, també les explicacions de tipus *estructural-*

seu marketing social. La majoria d'elles posen a la Fundació el mateix nom que té l'empresa.

inherent (la pobresa com un element necessari pel funcionament del sistema capitalista), tenen un pes important en el discurs d'aquestes entitats: s'atribueix la pobresa al funcionament del sistema econòmic i als seus valors, a les relacions injustes entre nord i sud o a l'acció premeditada i conscient d'organismes internacionals i empreses multinacionals, etc

Però mentre les organitzacions mitjançant la seva documentació ofereixen un ventall ampla de diagnòstic, en les explicacions que donen els actors individuals, crida l'atenció una marcada preferència per explicacions de tipus estructural (en especial estructural inherent). Tot i aquesta preferència, també existeix un grau d'acord força alt amb els altres tipus de diagnòstic.

D'aquesta dada deduïm que o bé els actors no tenen una opinió molt formada sobre quines són les causes de la pobresa – que realitzen poc debat al respecte – o que, simplement, aquestes causes són percebudes com a molt complexes. Per aquest motiu es contestaria de manera dispersa, al contrari, especialment dels membres del model polític que com veurem s'identifiquen clarament amb un tipus d'explicació concret i refusen la resta. Podria reforçar aquesta idea la dada que ens indica que només el 25,3% de les persones del MHS tècnic enquestades es consideren persones polititzades.

Aquest tipus de diagnòstic tant elaborat, ens porta al problema de la coherència entre diagnòstic i activitat. Si les diagnòstics més habituals són de tipus estructural i es senyala a culpables concrets que estan al darrere de les situacions de pobresa, per què l'activitat s'acostuma a dirigir cap a les persones o comunitats empobrides? o per què de creure's aquesta diagnòstic en la major part dels casos no es planteja una estratègia d'enfrontament, de denúncia o de pressió política respecte als actors que consideren culpables de la pobresa?

Efectivament, l'activitat del model tècnic es caracteritza per no contemplar majoritàriament l'acció política com a activitat a desenvolupar en el si de la seva organització, com a molt hi

trobaríem activitats divulgatives que al mostrar les contradiccions del sistema actual pretenen, paral·lelament, captar fons per la seva entitat⁶².

Però on són notables les diferències amb altres models és en el que respecte a les pràctiques organitzatives. Les grans organitzacions de solidaritat (algunes d'elles transnacionals) i les més professionalitzades les trobem en el marc d'aquest model. Aquest alt nivell de recursos gestionats, es pot relacionar amb les estretes relacions que les entitats d'aquest model guarden amb l'Estat i el Mercat. Les necessitats de finançament duen a una forta dependència de les subvencions estatals que arriba a condicionar l'autonomia de l'entitat i obligar a moderar la crítica respecte aquell qui atorga les subvencions. En aquest aspecte trobaríem una explicació parcial del perquè aquestes organitzacions tot i fer una diagnosi estructural centren la seva activitat en la dimensió particularista.

L'articulació de les organitzacions del model tècnic amb els poders públics pot ser tant intensa que arribi a la citada cessió de la responsabilitat de gestionar certs aspectes de la protecció al ciutadà, convertint-se en una part més de la xarxa de protecció. A nivell internacional, la gestió dels fons de l'Estat per a cooperació internacional recau en gran mesura en mans d'ONGD's, moltes de les quals, com es manifesta des de la mateixa Agència Espanyola de Cooperació, esdevenen el braç visible de la cooperació de l'Estat espanyol⁶³.

La relació amb les empreses és també molt intensa, adoptant formes de mecenatge o patrocini. Des d'aquestes organitzacions es percep que les fonts privades de finançament els hi possibiliten major autonomia respecte a l'Estat al diversificar la procedència dels seus

⁶² Un exemple paradigmàtic del que estem dient es deriva d'una ambiciosa i impactant campanya publicitària i de sensibilització d'una de les entitats estudiades. Aquesta diagnosticava "les injustícies d'avui són les guerres de demà", mentre que la proposta que feia a la població era la de fer un donatiu al seu número de compte.

⁶³ Segons Miguel Ángel Cortés, Secretari d'Estat per a la cooperació, l'AECI no finançarà "*projectes d'ONG que es desvinculin de les polítiques del Govern Espanyol*" (El País, 14 de gener de 2001). En el mateix reportatge, Ignasi Carreras, director d'Intermón, manifestava que les ONG no eren ni volien ser ambaixadores del govern espanyol.

recursos. Es considera legítim aquest tipus de finançament al considerar-se que és una forma que tenen aquestes empreses de retornar part dels beneficis a la societat.

Com dèiem és difícil parlar d'un discurs i representació de la solidaritat homogenis des del model tècnic. La "divisió del treball" patent en les organitzacions més tecnificades (tècnic-dirigent-voluntari) agreuja, vers aquesta qüestió també, la diversificació de discursos amb la que ens hem trobat. Així, entre els membres del sector dirigent es conta amb un discurs i una praxis de caire més tecnocràtica, que es centra en allò possible (o finançable) i, per tant, en la reproducció abans que en la transformació. Però entre la base social, els voluntaris i voluntàries, s'hi perceben majors dosis d'idealisme i de voluntat de transformació.

"Hi ha gent que pensa que no es pot canviar res, les empreses, els valors que té la societat, que fent voluntariat no es fa res... però jo no ho veig així, crec que amb el que fem es contribueix en petita mesura, sí, però s'aconsegueix una mica de justícia" (MHS TÈCNIC)

Així, arrel de la heterogeneïtat descrita, en el marc del model tècnic trobem discursos que s'apropen a la solidaritat amb dimensió comunitària del voluntarista i/o d'altres a la dimensió política del model polític. Però en el marc d'aquest model més que en cap altre es desenvolupa el discurs que hem qualificat com a de solidaritat postmoderna. Tot i que el discurs postmodern es caracteritzi per no regir-se per grans referents ni polítics ni religiosos, si que s'orienta en gran mesura per la ciència o per una raó de caire teleològic que li aportarà els mitjans i coneixements necessaris per tal d'assolir els seus objectius solidaris.

Model Tècnic	
Diagnosi	Profunda. Combina diferents tipus d'explicacions
Objectius	Particularistes. Instrumentals a nivell microsocial
Activitat	Intervenció social. Tècnica. Professionalitzada
Empoderament	Psicosimbòlic
Relacions amb l'Estat	Altes. Col·laboració

Aquest fort component de l'acció política es reflecteix en que el 67,7% dels participants enquestats d'aquest model es dediquen a tasques de sensibilització i el 90,3% a denúncia i mobilització social.

Pels seus integrants, el moviment de solidaritat no ha de perdre mai de vista la seva vocació transformadora, de tal manera que és indispensable posar de manifest i visualitzar les necessitats, problemes i contradiccions de la societat, de forma que aquells actors responsables actuïn o deixin d'actuar en conseqüència. En qualsevol cas, no és responsabilitat del moviment de solidaritat com a tal, "posar tirites" sobre els problemes, almenys si això es fa a costa de l'actitud crítica.

Però que l'activitat no estigui tant centrada en el treball sobre els individus no vol dir treure importància al treball concret i local. Tot i haver-hi actors d'aquest model que en el seu discurs i pràctiques perden el punt de vista local=comunitari o l'articulació de lo global amb la vida quotidiana, l'acció política es planteja sovint com un complement indissociable de la tasca concreta i local.

"Jo tota la gent que conec de la solidaritat, el 95% és gent que està fent coses concretíssimes (...) tota la gent que jo conec de la solidaritat i les campanyes, és difícil que et trobis amb un penjat, (sempre hi ha algú)... però és la suma d... així és la gràcia, són xarxes, tothom està fent coses concretes i, a més, de lo més variat i divers." MHS polític

En el debat que es genera des d'aquest model té especial rellevància la participació des de la perifèria, és a dir, la participació de les persones excloses. Un dels objectius plantejats és doncs l'empoderament psicopolític d'aquestes persones, és a dir, que esdevinguin subjectes que exerceixin els seus drets polítics i agents actius en el seu entorn, per tal de que assoleixin major capacitat de control i incidència en aquest. Tot i això, es percep aquest procés com a complexa i difícilment assumible, de manera que la majoria dels cops és una voluntat o una retòrica abans que una pràctica efectiva en el marc del model polític.

Relacions amb el mercat	Altes. Col·laboració
Pràctiques organitzatives	Molt pressupost Alta estratificació i verticalitat

6.2.3. *El model polític*

El tercer i darrer model, al posar l'èmfasi en l'acció política, es diferencia clarament dels altres models en el camp de les pràctiques, tot i que en el camp dels discursos i les idees alguns elements puguin ser comuns. L'acció política desenvolupada en el marc d'aquest model no és una manifestació nova, si bé és cert que en les darreres dècades ha viscut profundes transformacions.

Sota aquesta denominació de model polític, hem inclòs des d'organitzacions que tenen formes d'organització properes al model d'ONGD (Entrepobles), passant per associacions de caire local (Coordinadora contra la Marginació de Cornellà), fins a un seguit de manifestacions solidàries que tradicionalment s'agrupen sota la denominació de militància política o part dels anomenats moviments socials (Campanya Bcn'2001)

El principal punt de divisió d'aquest model respecte els altres, és que l'activitat té sempre una vocació transformadora i política. Política en el sentit que s'és conscient i es reflexiona, en el marc de l'acció col·lectiva, vers les causes que generen les situacions de desigualtat i perquè sobre elles es pretén incidir. Al ser aquest el plantejament, les activitats dominants són la sensibilització social, l'acció directa, la mobilització, la denúncia i la confrontació cap als que es consideren responsables de les situacions d'injustícia.

En aquest sentit, tot i que contempen l'empoderament psicopolític en la seva pràctica (donar veu als exclosos), pretenen també "*donar oïda als que no volen escoltar*" (Spink, 1999, citat per Montenegro 2001)

Tot i que des d'un sector d'aquest model s'entén la solidaritat com ajuda a tercers, per un altre sembla desfer-se la línia divisòria entre el solidari i el solidaritzat. No s'entén la solidaritat únicament com una "acció o lluita amb la que beneficiar a tercers persones", com a pura filantropia. Més que agents d'una solidaritat *unidimensional*, aquest sector no és percep, tot i que ho pugui ser, com una classe benestant que es pot permetre el luxe d'ajudar a les persones que pateixen injustícies, com si "*la cosa no anés amb ells*". Més bé, els participants es qualifiquen com a víctimes de la precarietat i de la mala distribució de recursos vigent en el model de desenvolupament actual.

"Tu estàs al mig de l'all, com tothom, i et toca més per un costat o et toca més per l'altre... però tu estàs allà dient "Eh! Què passa!?", i té a veure amb una conscienciació política i no passiva de que tu ho tens tot fet i vas a fer algo pels altres" MHS polític

Es planteja, almenys discursivament, una solidaritat horitzontal, entesa com una forma de cooperació i *d'ampliació del nosaltres*: no sols lluito la teva causa, sinó que la teva causa és la meua i és la de tots.

A diferència del model tècnic on s'observa una posició difusa respecte els marcs de significat, allò que més caracteritza o cohesiona als participants del model polític és la opció clara cap a una explicació de la pobresa de caire *estructural-inherent*. Aquesta explicació identifica l'existència de pobresa a una característica inherent del sistema capitalista (hi ha d'haver pobres perquè hi hagi rics) i també a l'actuació conscient i premeditada d'alguns actors (governos, multinacionals...). Aquesta concreció i definició té a veure sense dubte amb la reflexió, formació i debat previ sobre aquestes qüestions que hem comprovat existeix en el marc d'aquestes organitzacions. Es més, el 93,3% dels enquestats com a membres d'aquest model es considera una persona polititzada. Així, des del discurs del model polític es ressalta el valor de la participació interna i una part important part de l'activitat es dedica a la formació i al debat intern – el 58,1% dels enquestats hi dediquen temps.

En canvi, on la cohesió interna no és tant definida és en el terreny de les propostes. Només un sector dels entrevistats s'aventura a parlar de propostes de caire estructural de forma clara i definida. Podem concloure d'aquest fet que una de les febleses trobades en el marc d'aquest model seria la manca de coherència entre diagnosi i propostes, la primera de caire estructural inherent, però no tant clarament la segona. Tot i que és veritat que existeix una crítica generalitzada als valors dominants en les societats capitalistes actuals, no és qüestió de forma tant generalitzada el sistema de producció actual, la propietat privada o l'acumulació de capital, almenys de manera concisa.

Respecte a les relacions amb els poders públics, s'és bastant reticent a mantenir-hi una col·laboració, entaular negociacions o participar en espais consultius, especialment per l'atribució que es fa a aquests de motivacions perverses com poden ser legitimar-se, desactivar o integrar la protesta, controlar la ciutadania,... Quelcom semblant succeeix amb les empreses. En molt casos, tant governs com empreses, són considerats com a responsables de les situacions de pobresa i, per tant, el que es demana no és major col·laboració o sinèrgies, sinó que s'opta per una confrontació o denunciar la seva actuació, exigència de responsabilitats, etc.

Però com hem matisat, son molts els actors del moviment que veuen en l'acció política una via per a assolir petites reformes que no tenen perquè remoure les bases materials del sistema. Igualment, es freqüent que un sector, tot i que minoritari, d'aquest model no es qüestioni el fet de dialogar o optar per la negociació amb determinades institucions, o rebre finançament de fonts que si són rebutjades per altres.

Model Polític	
Diagnosi	Profunda. Estructural inherent
Objectius	Universalistes. Simbòlics i Instrumentals
Activitat	Acció política
Enfocament	Psicopolític
Relacions amb l'Estat	Confrontació

Relacions amb el mercat	Confrontació
Pràctiques organitzatives	Horitzontals Democràcia interna alta Especialització de funcions baixa

INFORME PER LA FUNDACIÓ BOFILL

LA SOLIDARITAT EN MOVIMENT

*Proposta d'una sistematització de models de solidaritat
des de l'acció col·lectiva*

Toni Verger

Albert Terrones

12 de Juliol de 2002

PART III

Macro-discursos

Estat, mercat i solidaritat

7. Introducció

Si la primera part de l'estudi la hem dedicada a identificar els diferents discursos que existeixen dins el moviment de solidaritat (discursos micro) i a posa'ls en relació per tal d'identificar tres models de solidaritat (tècnic, voluntarista i polític), en aquesta part pretenem definir els processos i dinàmiques que vinculen l'esfera estatal i l'esfera mercantil al moviment. Per tal motiu ens centrarem en els qualificats per la metodologia d'anàlisi de discurs com a **discursos dominants o macro de la solidaritat**, en el sentit que són emesos des dels cercles de poder polític i econòmic.

La hipòtesi sostinguda és que la intervenció de l'estat i el mercat fa que sigui possible parlar d'un moviment de solidaritat com el que està configurat actualment. Per a la corroboració de la hipòtesi és fonamental entendre que el fet de primar uns discursos sobre uns altres no és neutre sinó que, com sostenim, el discurs és acció i comporta fortes implicacions ideològiques. Així, els discursos no són casuals, més bé responen a interessos motiu pel qual començarem identificant quins són aquests interessos que impulsen a l'Estat i al Mercat a exercir la seva influència cap als actors que treballen la solidaritat des de l'acció col·lectiva.

En un primer capítol farem referència doncs a les condicions de possibilitat que fan que puguem parlar de la presència de discursos macro de solidaritat de la manera que es constitueixen actualment. Bàsicament parlarem de dues condicions. Una primera fa referència als interessos de l'Estat i el Mercat en el món i el moviment de la solidaritat (legitimació, governabilitat i economia), i una segona al procés de tecnificació o colonització de diferents esferes de la vida que es produeix en les societats modernes occidentals i que també afecta al món de la solidaritat.

En un segon capítol farem referència a les construccions i tendències presents en el marc del moviment de solidaritat i inherent als discursos macro. Sistematitzem aquestes

tendències a partir de l'anàlisi dels discursos que sobre solidaritat s'emeten des d'agents de l'administració pública i el mercat, sigui a través de publicitat i la premsa, plans estatals de voluntariat, ponències a congressos, lleis d'associacionisme i voluntariat, protocols de partenariat i altres documentació oficial. Farem referència a quatre tendències: la tecnificació de la solidaritat, l'afebliment de la solidaritat, la construcció del voluntari com a subjecte solidari oficial i la convivència radical del moviment de solidaritat amb altres esferes.

Açabarem aquesta tercera i darrera part del treball amb les conclusions, algunes d'elles en forma de implicacions polítiques dels discursos macro sobre el moviment de solidaritat i el model de solidaritat al que tendim en les societats liberals en les que vivim. Volem concloure també vers si realment es pot parlar d'un quart model de solidaritat, a afegir als anteriors, construït des dels discursos macro i que podríem anomenar per tant model oficial de solidaritat.

8. Interessos envers el moviment de solidaritat

Arrel de la bibliografia i documentació treballada hem pogut identificar diferents interessos que des de l'esfera estatal i del mercat existeixen per apropar-se al moviment de solidaritat i a les seves organitzacions. Els interessos sobre els que parlarem són els següents: governabilitat, legitimació i economia.

Creiem que pot ser il·lustratiu recalcar que els interessos dels cercles de poder per a incidir en el món de la solidaritat no és quelcom recent. Ja en l'Edat Mitjana, tant l'acció de la beneficència religiosa com de l'obra filantròpica de les Ordres de Cavalleria formava part de l'engranatge del règim feudal, "les seves funcions religioses, culturals i socials anaven associades i estaven sostingudes per la propietat i explotació de bens econòmics, així com per la dominació del poble." (Casado, 1999, 27). Més recentment, com fonamenta Madrid (2001) amb una acurada recerca històrica, durant la dictadura franquista existia una pugna entre Estat i Església per incidir en l'esfera d'allò voluntari. Com veurem, en l'actualitat a aquesta pugna s'hi afegeix el mercat, de tal manera que els dos protagonistes de les properes línies i que creiem són els principals interventors i configuradors de la solidaritat, són tant l'Estat com el Mercat.

8.1. Governabilitat

Les organitzacions altruistes poden facilitar la governabilitat als estats per diferents factors. Per una banda, la promoció del voluntariat pot ser un bon mecanisme d'integració social i cohesió social. Gràcies al voluntariat es pot ocupar a tot un sector de població, fent que minvi l'impacte de l'atur i esdevenint una espècie de teràpia ocupacional "davant la indefensió, frustració, depressió, sentiment d'inutilitat,... que suposa el fet de no tenir feina" (Navas i Fouce, 1999). Diversos autors han posat de manifest que la integració de les persones a la societat es fa sobretot per mitjà del treball (reconeixement, identitat...). Des d'aquest punt de vista, i davant la impossibilitat de la plena ocupació –segons Martin i

Schuman (1996), en aquest segle que ara comença el 20% de la població mundial bastarà per a mantenir el sistema productiu global-, sorgeixen propostes des de la sociologia que fan referència a l'acció col·lectiva solidària. Segons aquestes propostes s'han de canalitzar les potencialitats dels aturats cap a tasques reproductives, però que a diferència del treball domèstic transcendeixin l'àmbit de lo privat. Seria un exemple d'aquestes propostes la feta per Ulrich Beck amb el "treball cívic".

"El treball cívic és una alternativa a la feina ordinària no una ocupació del temps lliure. Serà remunerat amb diner cívic: diplomes, dret a pensió de jubilació, crèdits preferents, , prestigi social, aprenentatge,... El treball cívic aportarà doncs orgull social i reconeixement, trencant l'estigma de l'atur i transmutant-lo en el seu contrari. Aquest servei no hauria de dependre de l'Administració ni del tercer sector, hauria de ser gestionat i promogut per l'"empresari del bé comú", qui segons paraules del mateix Beck, és "una síntesi entre la Mare Teresa i Bill Gates". (Beck, 2000)

Adaptacions d'aquestes propostes ja es porten a terme al centre i nord d'Europa i consisteixen en vincular voluntariat a llargues etapes d'atur (Incavol, 1998).

En el nostre context destaca la iniciativa de Servei Civil Voluntari que intentà impulsar la Generalitat de Catalunya i que tenia entre els seus objectius.

"El Servei Civil té per objecte instrumentar un nou mecanisme de participació i compromís dels ciutadans i ciutadanes en la pròpia societat. Es tracta de definir un marc jurídic que contempli i fomenti la realització per part dels ciutadans i ciutadanes de determinats programes d'actuació d'interès social i solidari. Programes que requereixin de dedicacions estables i d'una intensitat en la dedicació elevada i durant un període de temps determinat -diferenciada per tant de les que habitualment es donen en l'activitat del moviment voluntari- i que puguin ser acceptats i formalitzats sense incidir ni en el món laboral o professional, ni en cap mena d'afebliment de la filosofia i esperit del moviment voluntari." (Avantprojecte de Llei del Servei Civil de Catalunya)

En una altra línia, les organitzacions de solidaritat i la intervenció que promouen poden actuar com element de contenció davant els efectes de la present i creixent dualització

social. És comprensible pensar que una situació de gran desigualtat, amb gran quantitat de persones excloses del sistema, pot comprometre l'estabilitat política dels Estats i, fins i tot, del sistema capitalista mundial – en aquests termes parlen alguns analistes al fer referència al fenomen de la immigració-. És prou il·lustratiu que un dels informes del Club de Roma faci referència així a la *necessitat de solidaritat*, és a dir, a l'imperatiu d'una "solidaritat egoista" entre les nacions, ja que de no ser així, haurem d'imaginar un "*futur format per unes poques nacions enriquides protegides per tots els medis tecnològics i armamentístics possibles de l'assetjament de masses de persones afamades, sense instrucció ni treball, enrabiades i acumulades a l'exterior de les fronteres*" (Informe del Club de Roma a Zubero, 1994).

La pau social pot interessar d'igual manera al Mercat i als seus objectius d'expansió i acumulació. Un mínim de conflictivitat laboral, cert nivell de benestar social generalitzats i una població amb possibilitats de consumir, la mínima quantitat de persones i col·lectius als quals no poder integrar al món laboral⁶⁴, o el que és el mateix, el màxim possible de personal qualificat i disposat a assalaritzar-se, són algunes condicions necessàries per a que el Mercat pugui estabilitzar-se o créixer.

En aquest sentit, existeix consciència sobre que el moviment de solidaritat pot ser un actor clau per tal de "*suavitzar les friccions de la gran maquinària del capital*" (Fukuyama, 1997) al contribuir a possibilitar algunes de les condicions esmentades. Des d'un sector del moviment, es podria ser còmplice de possibilitar i promoure que els sectors de població exclosa siguin assimilats per la cultura dominant sense opció a qüestionar-la. La solidaritat des de la que s'assisteix a una persona contribueix a un doble procés consistent en que, per una banda, la persona assistida autodefineixi o percebi la seva situació com a "problemàtica" (i no sols com a "diferent") o com a "exterior" a la *normalitat*, i per l'altra banda, a la consolidació i naturalització del mateix concepte social de *normalitat* (tenir una feina, un cotxe, una família, una casa, un gos...).

⁶⁴ Veure documents del Banc Mundial que assessoren vers com integrar a les poblacions indígenes al treball industrial com per exemple: "Capacitación de pueblos indígenas en la actividad petrolera: la experiencia

En definitiva, el moviment de solidaritat pot esdevenir un coixí social des del que allunyar el fantasma de la revolta, funcionant com a mecanisme d'integració i cohesió social en societats desintegrades i descohesionades. Aquesta funció la pot realitzar tant respecte les persones a les que assisteix, com vers aquell contingent de persones al que permet ocupar de manera directe en tasques de caire social.

8.2. *Interessos instrumentals i econòmics*

La "crisi" de l'estat providència, la crisi de la família nuclear, la fragmentació i descohesió de les comunitats suposa un trencament amb els tradicionals mecanismes de solidaritat o amb d'altres més moderns -com era el mateix estat de benestar keynessià-. En aquest context, les organitzacions de solidaritat poden jugar un paper de cada cop més central com a agents de solidaritat.

En la introducció de la "Normativa espanyola sobre voluntariat"⁶⁵ es reflecteixen indicis del paper que ha de jugar l'Estat en la prestació de serveis, així com el paper que es vol que jugui el moviment de solidaritat o la societat civil en general.

"Les Administracions públiques no poden ni deuen arribar a tot. La manca de recursos i la necessitat d'intervenir més en desenvolupament que en assistència, planteja la necessitat urgent de mobilitzar altres recursos que, avui en dia, no poden provenir més que de la comunitat" (subratllat propi).

Veiem com per a preparar la seva retirada, l'Estat apel·la a la responsabilitat dels ciutadans i a un nou paper més protagonista a l'hora de garantir la solidaritat en les societats actuals. El mateix II Plan Estatal del Voluntariado (MTAS, 2001) apunta a que hi ha un determinat paper que des de les administracions es reclama al moviment de la solidaritat.

Boliviana", setembre de 2001, Programa PNUD/ Banco Mundial de Asistencia para la gestión del sector energía (GESMAP), consultat a www.wb.org a 3 de maig de 2002.

⁶⁵ Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales., *Normativa española sobre voluntariado*, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Textos Legales, Madrid, 1999, p. 9

“[Es preciso] el apoyo institucional de todas las administraciones públicas a las organizaciones no gubernamentales y al voluntariado para que desempeñen adecuadamente el papel social que les corresponden”

L'anomenada reestructuració de l'Estat del Benestar, que a la cita anterior s'il·lustra amb l'expressió “l'Estat no pot ni déu”, és excusada en el fet que la ciutadania no només implica drets, sinó també deures, i que la societat civil “vol i ha de” participar en els afers de la comunitat. Però possiblement, darrera aquest esperit comunitari o sobtat interès per la democràcia participativa de moltes administracions hi rauen altres raons. Així per a la retirada de l'Estat en la provisió de benestar es parla de la creixent competitivitat internacional, del necessari retall pressupostari i de “crisi” fiscal, de canvis en l'estructura social, de noves demandes de la població i de lògiques neoliberals que fan que allò que no es productiu, com la provisió de benestar, esdevingui una càrrega per a l'estat i els ciutadans. El nou paper de l'Estat, com es defineix als darrers Informes del Banc Mundial, ha “de ser el de garantir l'ordre públic, protegir la propietat i aplicar les normes i polítiques en forma previsible”⁶⁶. En el model d'Estat al que ens dirigim, les funcions socials, de no ser responsabilitat privada, són un obstacle per al desenvolupament: l'Estat no pot seguir garantint el benestar dels seus ciutadans i ciutadanes, és suficient que “procuri crear les condicions per al creixement econòmic” (Banc Mundial, 1996).

Per tant, entre els **motius merament instrumentals i econòmics** de l'Estat respecte el moviment de solidaritat, hi trobem l'estalvi de recursos que representa la “subcontractació” de serveis en mans d'organitzacions de solidaritat respecte a l'alternativa que suposaria ser proveïts directament per l'Estat. Aquest estalvi de recursos és especialment important per una política que posa l'èmfasi en la contenció de la despesa pública, i el descens de la pressió fiscal. Els voluntaris i voluntàries que treballen en associacions d'assistència social, aproximadament entre 300.000 i 400.000 a l'estat espanyol, realitzen el treball equivalent a uns 25.000 llocs de treball a temps complet i un cost de 1.800 milions de pessetes (Serrano, 2001 i Altarriba, 2001). Es més, l'activitat de les organitzacions de solidaritat suposa

l'1,1% del valor afegit de l'economia (0,73 bilions de pessetes)⁶⁷ i l'activitat econòmica en el marc del tercer sector representa un 4% del PIB de Catalunya (Incavol, 1998), així com un important jaciment ocupacional.

“La actividad voluntària representa en los diversos países una parte importante del producto interior bruto. Responde a los cambios sociales y a las nuevas necesidades y sufrimientos humanos. En ocasiones el voluntariado anticipa la intervención de las políticas con la creación de nuevos tipos de servicios, que se convierten en empleos remunerados. La actividad voluntaria es por lo tanto un yacimiento de empleo”. (Recomanació 1496 (2001) del Consell d'Europa)

Actualment, entre l'ampla oferta formativa relacionada amb el món de la solidaritat i el voluntariat, destaca un curs per sobre dels altres: un “Postgrau de voluntariat i serveis de benestar social. Gestió de projectes de voluntariat”. Aquest curs que conta amb el suport econòmic de la Generalitat de Catalunya, fonamenta la seva existència en una anàlisi acrítica de la retirada de l'Estat en la gestió de benestar i el nou paper en aquests afers per aquelles entitats del tercer sector nodrides d'un bon contingent de persones que hi treballen sense estar remunerades (www.peretarres.org consultat el 6 de novembre de 2001).

Paradoxalment, tot i aquestes dades objectives, existeix una retòrica dominant i present a gairebé tota documentació, manifest, codi ètic sobre voluntariat des de la que es diu que els voluntaris i voluntàries, així com els objectors de consciència, no poden substituir mai llocs de treball.

“1.- L'activitat de les persones que participin en els programes del Servei Civil, no tindrà la consideració, en cap cas, de relació laboral. Així mateix, l'esmentada activitat no podrà, en cap cas, substituir un lloc de treball de retribuït ni incidir negativament en el mercat laboral.

2.- La dedicació de les persones adscrites a programes del Servei Civil de Catalunya haurà de ser en tot cas superior a deu hores setmanals si per un període superior a sis mesos, sens perjudici d'aquells que, acreditada la seva necessitat, tinguin una durada inferior.”

⁶⁶ Informe del Banco Mundial, 1998, p.3 .

De correspondre's amb la realitat la màxima d'evitar substituir llocs de treball des del treball voluntari, quin paper hi juga un pla ocupacional de la Generalitat consistent en finançar a les ONG llocs de treball amb la intenció de reduir els efectes negatius de la fi de la prestació social substitutòria?. Igualment, quin paper hi juga el congelat projecte de Servei Civil que contava amb objectius similars?

No deixa de ser curiosa, si més no, una altra de les mesures preses respecte aquesta qüestió i que fa referència a la implicació en la gestió de benestar de població jubilada.

“La Generalitat cerca ara fomentar nous tipus de voluntariat, més enllà de la persona jove amb inquietuds socials, per compensar el buit que deixarà en moltes entitats la fi de la prestació social”⁶⁸.

Cal afegir que, més enllà de la qüestió purament econòmica, el model de cogestió de benestar permet a l'Administració arribar a aquells espais de la realitat social als que no pot arribar d'una altra manera (García Roca, 1996 citat per López Cabanas i Chacón, 1997). L'estudi de la Fundació Foessa, demostra com la població més pobre accedeix a serveis de la societat civil, sobretot Càritas i Creu Roja, amb molta major assiduïtat que als serveis socials públics.

Però la hipòtesi de que hi ha una voluntat d'instrumentalització, de control i direcció, i d'utilitzar l'esforç solidari ciutadà en funció dels propis interessos estatals, -especialment com una eina per completar la xarxa de protecció pública-, es fa més sòlida o es corrobora quan des d'alguna Administració es reconeix obertament que no totes les accions solidàries són “valuoses” per igual, sinó que hi ha algunes més “útils” que d'altres:

“Pero la implicación social de las personas mayores, de los universitarios, de los jóvenes y los niños, y de todos los ciudadanos en general, no es necesaria en todos los ámbitos por igual, sino que resulta especialmente interesante, considerando en todo caso las peculiaridades de cada grupo de edad, en el trabajo con colectivos en los que, hasta ahora, la colaboración voluntaria

⁶⁷ EL PAIS, dilluns 18 de desembre de 2000

⁶⁸ La Vanguardia, 19 de novembre de 2000.

ha sido menor como el de enfermos de SIDA, población gitana o personas reclusas y ex reclusas" (MTAS, 2001)

Des d'aquest punt de vista, l'Estat apel·laria a les organitzacions de solidaritat per evadir part les seves responsabilitats envers la població en situació de necessitat, sobretot d'aquelles considerades com a noves necessitats – vers les què l'Estat no s'hi retiraria, més bé ja no hi entraria-. La realitat actual és que són moltes les associacions de la societat civil, dintre i fora del moviment de solidaritat, que participen en la privatització de la gestió del benestar. La incògnita del moment està en saber si a aquesta privatització de la gestió, li seguirà també una privatització de la titularitat dels serveis. Com diu Subirats (1994), la batalla actual, no es troba tant en qui gestiona, sinó en garantir que no hi hagi una reducció de les responsabilitats públiques.

Pel que fa al mercat, la participació en el procés de privatització de la provisió de benestar per part de les empreses lucratives és per ara mínima. Tot i que des d'aquesta esfera s'ha contribuït a privatitzar molts altres serveis públics (sanitat, educació, comunicacions) no ha succeït així amb els sector dels afers socials al no resultar una empresa econòmicament rentable, -sobretot si s'ha d'atendre a les condicions d'universalitat dels serveis socials moderns⁶⁹ -.

Però tot i que la solidaritat no és una activitat central de les empreses mercantils, són freqüents els casos de corporacions privades lucratives que creen els seus organismes de solidaritat o que realitzen grans donatius. A més dels motius efectivament solidaris que hi

⁶⁹ Per tal d'explicar aquesta no intervenció del Mercat resulta interessant recórrer al terme "mal cost" d'Esping Andersen⁶⁹ (1999). El mal cost fa referència al canvi d'una economia dominada per la indústria a un altre on domina l'expansió dels serveis. En la indústria, els salaris guarden relació amb la productivitat del treball. En el cas dels serveis, és difícil parlar dels mateixos en termes de productivitat. Com que els serveis, sobretot els serveis socials, tenen una productivitat molt baixa o quasi inexistent, el mercat sols està interessat en proporcionar-lo sota dues circumstàncies: la primera, si el preu final del servei és molt alt com per pagar uns salaris dignes als treballadors, i la segona, pagant uns salaris relacionats amb la productivitat, és a dir, molt baixos. Això serveix per explicar perquè el mercat no proporcionarà uns serveis com les guarderies o l'atenció a la gent gran, entenguis de manera que permetin l'accés universal i per tant a baix cost, o a un cost raonable. Sols podria fer-ho a alt preu o amb salaris molt baixos, creant, en el dos casos, greus efectes sobre la desigualtat, justificació clàssica aquesta de perquè existia la provisió pública.

pugui haver per part de les empreses vers aquestes iniciatives, en les properes línies pretenem demostrar que hi ha importants raons d'imatge i econòmiques en el rerafons d'aquestes. Sense anar més enllà, la legislació actual de *Fundacions i d'Incentius Fiscals a la Participació Privada en Activitats d'Interès General* (Llei 30/1994, de 24 de novembre) contempla deduccions en la quota relativa al IRPF per aquelles empreses que generin iniciatives d'interès general, com són l' "obra social i cultural" de les caixes de estalvis⁷⁰.

La tradició de les fundacions està fortament arraigada al context anglosaxó. Allà el desgravament fiscal és encara més elevat que a Europa en general. Per exemple, al Regne Unit, el govern entrega una quantitat igual a l'aportada per l'empresa el primar cop que aquesta realitza una acció de mecenatge, costejant a més la publicitat de la iniciativa. Només als EUA hi ha més de 44.000 fundacions, moltes de les quals treballen per motius filantròpics. D'aquestes destaquen la Ford Foundation (511 milions de dolars donats a 1999), la Rockefeller Foundation (149 milions de dolars) i la Bill&Melinda Gates Foundation (113 milions de dolars)⁷¹.

Però a més de les desgravacions fiscals que suposen els donatius, hi pot haver interessos de fidelització de clients o d'obrir mercat en les iniciatives solidàries de les empreses. Xavier Altarriba, director de la investigació de la "Guía práctica del mecenazgo", va comprovar com un augment en publicitat no es traduïa en un augment d'ingressos o de vendes. Per això, segons les conclusions que es desprenen d'aquesta investigació, més que en publicitat pot resultar més interessant invertir recursos en identificar els interessos de l'empresa amb els valors socials dels clients, accionistes i treballadors. En aquesta idea es basa el *marketing social*, és a dir, en el convenciment de que a igualtat de preu i qualitat els consumidors estaran influïts en la seva decisió de compra per decisions com la imatge de la companyia i de la marca, i pel seu grau de responsabilitat social. La inversió de les

⁷⁰ Tot i els incentius econòmics, aquestes pràctiques no està tant esteses en el nostre context com en l'entorn anglosaxó. Al Regne Unit, per exemple, el Govern entrega igual quantitat a l'aportada per l'empresa la primera vegada que realitza una activitat de mecenatge, a més de costejar la publicitat de la iniciativa.

⁷¹ US Foundations a www.un.org, consultat el 8 de maig de 2002

empreses en marketing social, és a dir, en marca i imatge, té un creixement exponencial des dels anys 90⁷².

“A través del proyecto Empresas, el comité español de UNICEF ofrece a la empresa no solamente la posibilidad de ayudar a los más necesitados, sino también un retorno social y de imagen, así como la posibilidad de acogerse a importantes beneficios fiscales (...) El proyecto constituye una excelente oportunidad para que las empresas hagan una muestra pública de su solidaridad con la infancia y los más necesitados (...) las bases aportadas a UNICEF pueden deducirse de la base imponible de la compañía, lo que supone un desembolso real de menos del 35%”⁷³.

Però contràriament a l'aparent instrumentalització econòmica existent al darrera d' aquest tipus de marketing, en el llibre “El patrocin i mecenatge de l'empresa en el seu context” s'afirma que “*l'empresa privada entén el mecenatge com un imperatiu social, com una aportació solidària i com la manifestació de la seva voluntat de lideratge en la societat civil*” i “*tot i que aquesta aposta de les companyies es comptabilitza en l'apartat de marketing comunicacional, suposa sobretot un acte de servei*”⁷⁴.

Un darrer exemple, en el número 18 de la revista “Món Empresarial”, en un article titulat “La nova forma de fer marketing” s'exposen les avantatges d'imatge, econòmiques i de productivitat que per una empresa suposa contractar a persones disminuïdes, col·laborar en la defensa del medi ambient o amb les causes de determinats col·lectius. Respecte a la productivitat, i centrant-se en la contractació de persones disminuïdes, l'autora conclou que “en certs casos, com per exemple, una persona amb certs problemes auditius ocupant un lloc de treball en una indústria amb un elevat grau de contaminació acústica, les seves característiques concretes poden convertir-se en un avantatge competitiu”⁷⁵.

⁷² La Vanguardia, dissabte 10 de març de 2001. De l'article “beneficios empresariales que vuelven a la sociedad”, en l'apartat d'Economía y Negocios.

⁷³ UNICEF-España, *Unicef lanza un proyecto de participación*, a www.transnationale.org consultat el 3 de març de 2002.

⁷⁴ La Vanguardia, dissabte 10 de març de 2001. De l'article “beneficios empresariales que vuelven a la sociedad”, en l'apartat d'Economía y Negocios.

⁷⁵ *Món Empresarial*, nº 18, juny de 2000, p. 10.

En l'àmbit de la solidaritat internacional també hi podem trobar interessos econòmics per part dels països donants. En el cas de l'Ajuda Oficial al Desenvolupament espanyola, aquests es manifesten obertament en el darrer "Pla Director de Cooperació". L'AOD, a més de per difondre i fomentar la cultura i la llengua espanyola, sobretot a "Iberoamèrica", ha de servir als interessos econòmics de les empreses espanyoles (Ministeri d'Afers Exteriors, 2000, *Pla Director de Cooperació 2000-2004*). Un dels mecanismes habilitats per a tal efecte més coneguts són els crèdits FAD (Fons d'Ajuda al Desenvolupament), ajuda lligada que compromet al país receptor a destinar el crèdit a bens i serveis d'empreses espanyoles.

8.3. Legitimació

Es pot considerar que tot govern democràtic pretén assolir, principalment, tres objectius: reproducció, acumulació i legitimació política. Assolir aquest darrer és especialment complicat en l'actualitat davant la crisi de legitimitat per la que passa la classe política, la democràcia parlamentària i les seves institucions. La que es presenta com una alternativa al respecte per part de diferents governs és la de proclamar-se promotor de la solidaritat, de la participació ciutadana i de la garantia de drets polítics. El moviment de solidaritat és un agent d'especial interès per aquests governs ja que en ell participació i solidaritat són dos factors que conflueixen.

"Des de la societat es reclamen noves formes de participació i intervenció política i social en un intent de desbloquejar la democràcia; participació que per altra banda ha de ser promoguda i garantida pels poders públics" (MTAS, 1999).

Però la participació que normalment des dels poders públics es fonamenta i proposa, quan no és instrumental o poc vinculant, és poc política i reivindicativa. El voluntariat, en la seva concepció oficial, esdevé el paradigma de la participació, mentre que les organitzacions més institucionalitzades i tecnificades esdevenen el marc ideal des del que portar-la a terme de forma controlada i des d'una actitud política moderada. Precisament són aquestes les organitzacions que l'administració sol contemplar com interlocutor vàlid de la societat

civil, mentre, per contra sol obviar i fins i tot reprimir aquelles organitzacions més crítiques i reivindicatives (Equip d'anàlisi Política UAB, s/p).

Les ONGs, associacions i altres entitats socials tenen certa capacitat i poder per legitimar o deslegitimar polítiques públiques, i això ho saben els administradors. Per tant, l'associació dels poder públics a les entitats cíviques, sobretot aquelles que treballen per "bones causes" o per la justícia social pot servir a més per intentar legitimar certes decisions polítiques. Fins i tot aquelles que contenen amb escassa popularitat. A tall d'exemple, així ho va fer el Ministeri de Defensa al promoure la desfilada militar a Barcelona a maig de 2000⁷⁶, o així ho intenta fer l'Ajuntament de Barcelona al promoure el Fòrum de les Cultures de l'any 2004.

"Jaume Pagés, conseller delegat del Fòrum 2004, s'ha posat en contacte amb representants del moviment antiglobalització per estudiar la participació d'aquests col·lectius en l'esdeveniment"⁷⁷

Tot i que el discurs de la participació ciutadana gaudeix de molt centralitat en les democràcies actuals, Rebollo (2002) ens adverteix que són moltes les administracions que estan substituint recursos econòmics per participació ciutadana. Per la seva banda, el col·lectiu IOE (1993) ens adverteix de la possibilitat de que el discurs pro-participació dels organismes oficials pot legitimar les accions que són decidides des de centres de poder específics i no des dels interessos de les persones afectades. La participació en si mateixa no és garantia d'una protagonisme real de la població en la presa de decisions, sinó que pot ser usada des dels poders institucionals com a legitimació de la pròpia acció o persecució de

⁷⁶ El Ministre de Defensa, Federico Trillo, davant la repulsa de la societat catalana davant la seva decisió de fer una desfilada militar el Dia de les Forces Armades a Barcelona el mes de maig de 2000. Trillo, per intentar legitimar la seva proposta es va referir al suport i reconeixement per part d'algunes grans ONGs cap a l'exèrcit en les seves tasques de pacificació⁷⁶. Els distanciament les organitzacions de la societat civil envers aquesta al·lusió fou immediat. Només hi hagué una excepció per part d'una d'aquestes organitzacions, la qual fins i tot va estar en la llotja d'autoritats el dia de la desfilada, fou la Fundació Canovas del Castillo, presidida per Manuel Fraga.

⁷⁷ Diari Avui, 22 de juny de 2002. La notícia no es va corroborar per cap dels col·lectius que integren el moviment i el cap de premsa del Fòrum'2004 mai volgué anomenar les persones amb les que s'havien establert els pressumptes contactes.

la màxima rendibilitat política. Segons quines activitats de solidaritat, com és el cas del voluntariat configurat oficialment, de no anar més enllà, s'emmarcarien en aquest model de participació ciutadana.

Per altra banda, interessos instrumentals o econòmics i de legitimació conflueixen en l'esfera del Mercat. El marketing solidari, a més de beneficis econòmics, pot cercar la legitimació de l'empresa de cara als seus clients i accionistes, així com de cara a la població en general, que en el fons són clientela potencial.

Des d'aquesta lògica s'entendria que una empresa tabaquera com Fortuna, que produeix un producte qüestionat socialment pels seus efectes nocius en la salut pública, creï una Fundació per a gestionar un "Fons Solidari" amb el que finançar projectes de diferents ONG's per, a continuació, fer una ampla i ambiciosa campanya de marketing al respecte.

Podem considerar que la de Fortuna, com la de moltes altres empreses, és una mena de **solidaritat farisaica**, l'agent de la qual pretén ser lloat i reconegut per la comunitat. Madrid (2001) qualifica així a la solidaritat que es divulga i visualitza arrel d'una pràctica que va desenvolupar la comunitat hebrea consistent en proclamar els noms de donants i benefactors en places i sinagogues. A aquest donants, a més, se'ls hi reservaven els primers llocs en la sinagoga.

9. Colonització del moviment de solidaritat

Hem suggerit que l'acció d'Estat i Mercat, regida pels interessos abans utilitzats té, entre d'altres conseqüències, la configuració d'una solidaritat funcional i integrada. Però parlar d'aquesta construcció, única i exclusivament en base a interessos i intervencions concretes i conscients (jurisdicció, foment, finançament, etc.) no seria del precís. Creiem que tot aquest procés s'ha de comprendre en el marc de l'anomenada colonització del món de la vida (Habermas, 1998). Subscrivim la teoria de la colonització, provinent de la teoria crítica i de l'Escola de Frankfurt, perquè ens donarà una visió més completa i complex sobre l'estat actual del món de la solidaritat; sobretot pel que es refereix a la difusió de la raó tècnica científica entre nous agents de solidaritat.

9.1. Colonització del món de la vida⁷⁸

Abans d'explicar la colonització del moviment de solidaritat caldrà emmarcar-la en un procés que la inclou: la colonització del món de la vida. Per a fer-ho, caldrà definir què és això del món de la vida. Aquest és un constructe introduït per Habermas (1998) qui, per tal de donar major poder explicatiu a la seva teoria, transcendeix la divisió de la societat en esferes com hem fet fins ara (estat, mercat, societat civil, família-comunitat) i ho fa en base al tipus de racionalitat que en ella hi domina. Actualment, ens trobem així amb dos nivells amb els que estructurar la societat: el *sistema* i el *món de la vida*.

El món de la vida designa aquells àmbits d'actuació no estructurats formalment i que se constitueixen en base a processos cooperatius de interacció que permeten establir fins comuns i coordinar-se per a portar-los a la pràctica (és el que Habermas anomena enteniment lingüístic). En aquest context l'actitud participant és la que predomina en els subjectes, de manera que la racionalitat que predomina és la racionalitat comunicativa, és a dir, una racionalitat que permet coordinar i reproduir processos socials com són la

⁷⁸ Definició conceptual realitzada a partir del treball de Noguera (1995)

socialització, la integració social o la legitimació. És una racionalitat que s'ha d'entendre en contextos històrics i territorials concrets, però també té potencial d'universalitat des del moment en que tot ésser humà la pot exercir.

Però amb l'arribada de la modernitat es produeix un procés de diferenciació entre sistema i món de la vida. Al fer-se més complexes les societats occidentals, una sèrie d'àmbits d'acció en els que predominava l'enteniment lingüístic són substituïts per mecanismes impersonalitzats i independents de la consciència de molts dels individus. És el món sistèmic, el qual està compost, almenys a l'inici d'autonomitzar-se, per dues esferes o subsistemes: l'estat i el mercat. En aquests subsistemes la que predomina és la raó teleològica, aquella *basada en els medis-fins de manera que l'actor s'orienta cap una fita, escull els medis i calcula les conseqüències*.

El procés no acaba aquí. A més d'autonomitzar-se, Estat i Mercat envaeixen els àmbits del món de la vida que segueixen integrant-se a través de l'enteniment lingüístic i compleixen les funcions de reproducció simbòlica (cultura, solidaritat, integració social, socialització,...). Així, aquests àmbits del món de la vida es veuen distorsionats per processos de monetarització i burocratització que provenen respectivament de les esferes mercantil i estatal. L'estat i el mercat ja no tan sols no són controlats des del món de la vida, sinó que el món de la vida es mediatitzat per l'estat i el mercat, caient així sota la seva dependència. En definitiva, la integració sistèmica es fa dominant a costa de la integració social.

Segons la interpretació de Cortina (1985) la colonització o extensió de la raó teleològica per part dels subsistemes econòmic i polític té pretensions de legitimació⁷⁹.

⁷⁹ Altres autors de la Teoria Crítica han conceptualitzat aquest procés com a cosificació. La cosificació és una variant de l'alienació, consistent en la transformació de les propietats, relacions i accions humanes en propietats, relacions i accions de coses que s'independitzen de l'home i governen la seva vida; també en aquest context els éssers humans es converteixen en coses. (Cortina, 1985)

9.2. Colonització del moviment de solidaritat. La solidaritat com a intervenció social i com a tècnica

Des del coneixement científic-tècnic es delimiten, descriuen, observen, mesuren i *construeixen els problemes* (la pobresa, els subdesenvolupament dels països, etc), que la mateixa ciència s'encarrega de pal·liar amb els mètodes i tècniques que desenvolupa. Entre aquests mètodes i tècniques ens hi trobem la intervenció social.

Definim la intervenció social com aquella proposta operativa nascuda de la capacitat tècnico-científica d'atendre un problema, com a resposta de la demanda d'algun ens social i que s'engloba en el que es coneix com a canvi social planificat (Rueda, 1996). La idea bàsica de la intervenció és que el treball o activitat d'una sèrie d'agents capacitats professional i tècnicament permetrà assolir certs nivells de benestar a persones amb determinats dèficits, necessitats o problemes.

La intervenció social dominant seria el mecanisme més visible de la colonització del moviment de solidaritat. La intervenció suposa doncs la institucionalització i professionalització d'aquella solidaritat i assistència que es cobria de manera espontània i informal en les comunitats tradicionals. La solidaritat tradicional -aquella de caire horitzontal, recíproc i cooperatiu, exercida des dels cercles familiars, d'amistat i veïnals- és menys present en la societat actual arrel de la urbanització de les poblacions, les emergents necessitats socials, la despersonalització de les relacions socials, els nous referents territorials i polítics, la fragmentació de les comunitats, la difusió de l'individualisme i la competitivitat, la mediatització d'institucions de l'Estat i del Mercat en afers solidaris, etc. Així, a la vegada que perd terreny la solidaritat tradicional, n'agafa la solidaritat portada a terme per nous agents dedicats pròpiament a la solidaritat, siguin assalariats o no remunerats – anomenats també voluntaris. És aquesta una solidaritat vertical i unidimensional però que, a diferència de la tradicional assistència i beneficència cristiana, legitima la seva activitat en la ciència i en la raó teleològica.

La tecnificació de la solidaritat, sol cristal·litzar en serveis socials públics i especialitzats que poden ser gestionats pel mateix Estat o per empreses privades, normalment sense ànim de lucre (organitzacions de solidaritat). Els serveis socials són la institució político-tècnica-administrativa que actua com a garantidora de drets socials (Rueda, 1996). Mitjançant aquests, els Estats pretenen garantir i millorar la qualitat de vida de la seva ciutadania.

En l'àmbit internacional, la intervenció s'institucionalitza en la cooperació internacional, consistent en accions portades a terme, normalment des de països occidentals per a transformar situacions considerades problemàtiques en un segon país a partir d'una demanda social que pot ser explícita, implícita, latent o inexistent.

La cooperació internacional agafa força en el context de post Segona Guerra Mundial. Per alguns el Pla Marshall és el primer programa de cooperació per al desenvolupament tal i com els entenem actualment. Però és sobretot a partir de la Guerra Freda quan agafa força la cooperació internacional amb l'objectiu d'evitar que els països del sud no es sumessin al creixement del bloc soviètic (Ibáñez, 1991). Al mateix temps, la contenció del comunisme als Estats Europeus s'intenta portat a terme a partir del citat Pla Marshall i dels pactes socials que donen lloc als Estats del Benestar.

Local o internacional, tota intervenció social contempla un sèrie de característiques comuns. Podem trobar les següents (Casas, 1996, citat per Montenegro, 2001): 1) Té intencionalitat; 2) Persegueix objectius explícits; 3) Dinamitza processos d'influència social en determinades localitats o comunitats; 4) Utilitza o manipula elements externs, no presents espontàniament en el sistema per tal de produir un canvi en la situació anterior; 5) Parteix d'una relació de desigualtat, basada en el poder que suposa el coneixement de l'expert.

Així, la intervenció implica la relació entre dues parts. Per una banda, els interventors o subjectes de la intervenció que poden ser tècnics, treballadors, voluntaris,... que provenen dels estudis socials i que contenen amb una sèrie de tècniques, metodologies i coneixements per a desenvolupar la seva tasca. I per altra banda, els intervinguts o objectes de la

intervenció, que es relacionen en un context d'intervenció que pot ser individual, grupal o comunitari (barris marginals, països del sud, etc.)

Per Rueda (1988), la intervenció social, quan és una resposta unidireccional i des de dalt és una espècie de tecnocràtic i despotisme: "s'intenten produir canvis socials prescindint dels subjectes als que aquests canvis afectaran des de la doble legitimitat política i tècnica (el poder del coneixement científic)" (Rueda, 1988, 285)⁸⁰.

La intervenció pot ser més positivista o més participativa, com en el cas d'aquella que beu de les teories marxistes. Però per molt participativa que sigui, l'alteritat interventor-intervingut sempre hi és present. Així, les perspectives participatives contemplen a una avantguarda il·lustrada com a reveladora de les relacions d'opressió i explotació.

⁸⁰ De fet, també des del paradigma de la investigació tradicional, es parteix de la premissa de que un sector té el monopoli del coneixement i altres no saben què és el que realment els passa. Es desprècia d'aquesta manera el coneixement popular i vivencial i el coneixement científic-tècnic esdevé una eina de control⁸⁰ (López Cabanas i Chacón, 1997). De fet, el coneixement científic és criticat per erigir-se com a coneixement adequat i transparent de la realitat, i no reconèixer el seu caràcter construït, històric, contingent i normalitzador (Ibáñez, 1991, citat per Montenegro, 2001). El coneixement està mediat pels subjectes que el produeixen, per tant, no^{hi} ha neutralitat ni en la forma de conèixer ni en el coneixement que es produeix.

10. Tendències dins el moviment de solidaritat

Considerem els interessos i colonització que acabem d'exposar com a causes i condicionants més o menys directes de quatre tendències que podem observar en el moviment de solidaritat i que contribueixen a configurar-lo tal i com és actualment. Aquestes tres tendències són: la tecnificació de les organitzacions de solidaritat, l'ampliació dels significats de la solidaritat, la construcció del voluntariat com a subjecte solidari oficial i la complementació de la tasca del moviment amb la portada a terme per altres esferes. Veurem com aquestes quatre tendències afecten a actors col·lectius (les organitzacions), als actors individuals (tècnics, activistes, voluntaris, dirigents), a l'objecte pel que treballen (la solidaritat) i a la forma de treballar-ho o des de quina posició.

10.1. Tendència vers la forma: La tecnificació de les organitzacions de solidaritat

La tecnificació de les organitzacions de solidaritat té relació directa amb la major participació d'aquestes en la gestió de recursos públics. En els anys 80, aquests recursos públics es gestionaven sobretot a través de subvencions i solien ser d'iniciativa social, és a dir, l'organització plantejava un projecte propi i el presentava a alguna administració per tal de que li financés. El mecanisme de les subvencions pot no contar amb nivells alts de condicionament, a la vegada que normalment no permeten una dotació gaire elevada de recursos, almenys en el terreny de la solidaritat. Però amb la privatització de la gestió de serveis socials de titularitat pública, a la que assistim sobretot a partir dels 90, el compromís canvia. D'aquesta manera les organitzacions poden establir *concerts, convenis i concursos* amb l'Administració pública sota convocatòries i concursos públics molt regulats i condicionats. En el cas de la cooperació internacional concertada amb l'estat, actualment es poden establir relacions a diferents nivells: plans estratègics, programes o projectes. Aquestes vies de finançament poden variar en el seu nivell de condicionament en funció, entre d'altres, de la voluntat política dels administradors. En el cas de l'AOD espanyola, des de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional ha manifestat en determinades

ocasions que no finançaran "*projectes d'ONG que es desvinculin de les polítiques del Govern Espanyol*"⁸¹.

Arrel del nou rol social ocupat per moltes organitzacions de solidaritat, el pressupost de moltes d'elles s'ha sobredimensionat en la dècada dels 80. El 53% del pressupost que gestionen les diferents ONG's és públic (Fundació Tomillo, 2001). Mentre moltes organitzacions tradicionals es professionalitzen, es funden organitzacions directament professionalitzades i amb poca base social. En l'actualitat les organitzacions d'acció social del context espanyol, sense contar les de solidaritat internacional, tenen 284.000 treballadors assalariats i s'espera que fins el 2002 es contractin 50.000 persones més (Fundació Tomillo, 2001). El 50% d'aquestes organitzacions compte amb més de vint treballadors. En els darrers cinc anys l'assalarització ha sigut progressiva i a un fort ritme, amb una taxa anual mitja del 5,3%.

En aquesta conjuntura, on la participació de les organitzacions de la societat civil en la gestió de benestar i solidaritat és alta, trobem que des de l'administració pública es sosté un discurs que manifesta la necessitat de que les organitzacions es tecnifiquin i professionalitzin, és a dir, que contin amb personal amb coneixements tècnics, que modernitzin la seva infraestructura i els seus medis, que accedeixin a les noves tecnologies o facin més eficient la seva gestió, etc.

"El fortalecimiento del movimiento voluntario español exige, más allá de la consolidación del Tercer Sector, su desarrollo pleno, para lo cual le es necesario contar con unos medios humanos, económicos y materiales y unos espacios físicos suficientes y adecuados a sus cometidos, un ordenamiento jurídico adaptado a la nueva sociedad del bienestar así como información actualizada y fluida, ya que ésta ha pasado a ser, hoy en día, el instrumento clave para la dirección eficiente de las organizaciones." (MTAS, 2001)

⁸¹ Miguel Ángel Cortés, Secretari d'Estat per a la cooperació, ho declarava en una entrevista a "El País", el 14 de gener de 2001. En el mateix reportatge, Ignasi Carreras, director d'Intermón, manifestava que les ONG no eren ni volien ser embaixadores del govern espanyol.

“Hi ha entitats que per no realitzar un exercici de renovació poden quedar davant del barri de la ciutat o en el sector en el qual treballen un pèl desactualitzades” (Incavol, 1998, discurs d’Antoni Comas, conseller de Benestar Social)

A principis dels anys 80 a l’estat espanyol s’estava configurant el sistema de serveis socials públics. Aquest projecte es mirallava en el model de serveis socials del centre i nord d’Europa, caracteritzat per la seva modernitat i universalitat. En les lleis autonòmiques de serveis socials aprovades en aquell moment, conscients de la importància de la iniciativa social en el nostre context, s’exigia a les organitzacions que es volguessin integrar en la xarxa de serveis socials *professionalitat, qualitat i seriositat*.

“Front a la dispersió i escassa racionalitat de les actuacions benèfiques es procurarà un conjunt perfectament definit de prestacions i serveis, establert després dels oportuns processos de planificació sotmesos en la seva gestió a un sistema reglamentat, i en el que concurreixen els nivells de qualitat i professionalitat que ho faci efectiu per al fi previst” (Llei aragonesa de serveis socials citada per Madrid, 2001, 40)

La constitució i promoció de la solidaritat en mans d’especialistes i professionals va en detriment de la figura i el rol social del voluntarista. La beneficència i el voluntariat religiós perden prestigi al considerar-se, des del discurs oficial, que la vocació de servei, la voluntat d’ajudar i fer el bé, no és suficient. “La filantropia és una ciència, la major de totes les ciències” afirmava el secretari de la Charity Organisation Society per desmarcar-se del voluntarisme dominant en l’acció altruista durant el segle XX⁸².

Un dels mecanismes per corregir el voluntarisme el trobem en la formació. La formació tècnica serà un element clau per a assolir la professionalitat i la qualitat en la intervenció desitjades. Des del discurs oficial s’insisteix en la professionalització de les tasques que es porten en el si de les organitzacions no lucratives. Per tal d’assolir aquesta fita caldrà dotar als membres del moviment de la pertinent capacitació, així com dels recursos pertinents.

⁸² Citat per Lipovetsky, 1994, 43.

“Línea estratégica [del II Plan Estatal del Voluntariado]: Formación de los directivos, profesionales y gestores de ONG en sus respectivas tareas, poniendo un énfasis especial en la formación relativa a nuevas tecnologías, cuestiones tributarias e impositivas, aspectos jurídicos, contables y aspectos relacionados con la captación de fondos” (MTAS, 2001).

La colonització de la que estem parlant també s'estén al sector voluntari o no remunerat de les organitzacions més tecnificades. Així, la professionalitat no té perquè ser antònim de voluntariat: assalariats i voluntaris poden ser igualment professionals, és a dir, desenvolupar una tasca especialitzada en base a eines i coneixements científico-tècnics. Trobem doncs una tendència a l'especialització del voluntariat promoguda des del discurs oficial. Els voluntaris i voluntàries, més enllà dels valors socials que els porten a dedicar el seu temps lliure a causes solidàries, ho han de fer amb professionalitat i eficiència. La formació tècnica torna a ser la clau. Una de les accions promogudes pel II Plan Estatal del Vountariado consisteix precisament en:

“6.3.- Impartición, por parte de las ONG, de acciones formativas de contenido general y específico para los voluntarios, siguiendo una metodología que reúna aspectos tanto teóricos, como prácticos, con el fin de lograr una mayor eficacia del voluntariado.” (MTAS, 2001)

El “Postgrau de voluntariat i serveis de benestar social. Gestió de projectes de voluntariat” que ja hem citat abans va en aquesta mateixa línia. Entre els seus objectius es troba el de buscar la professionalitat en els treballadors no remunerats dels serveis socials.

Davant aquesta especialització requerida no ens ha d'estranyar que alguna de les organitzacions de solidaritat analitzades seleccionin els “candidats a voluntaris” amb una entrevista prèvia, com si d'un lloc de treball es tractés, o se'ls hi exigeixi un mínim d'hores, coneixement d'idiomes i altres coneixements, etc. Casos com aquests s'allunyarien molt d'aquell de que trobàvem en un menjador popular on ningú mantenia un control de la gent que venia a ajudar, ni assignava feines, ni s'ocupava de “captar” voluntaris. Tot i això, tots els dies es trobaven amb gran quantitat de persones disposades a ajudar.

La modernització i professionalitat de la solidaritat, al ser de cada cop més un requisit de les fonts de finançament, implica dilemes interns i problemes financers a les organitzacions que es resisteixen a adoptar un model de gestió i intervenció tecnificat. Des del Comitè de Solidaritat amb Nicaragua de Nou Barris respongueren així quan la Diputació els hi va denegar una subvenció per “manca de professionalitat”:

“sobre la nostra opció de “no porfesionalitat” (com a entitat de “voluntariat” que diuen en l’argot oficialista) volem reafirmar que respon a un intent de practicar una cooperació amb el qüestionament de l’injust ordre econòmic internacional, la contribució a unes estructures socioeconòmiques internacionals solidàries i la recerca de lligams poble a poble, organitzacions populars amb organitzacions populars. Esperem que en un futur, la Diputació de Barcelona modifiqui els seus criteris i valori més positivament les opcions com la nostra de practicar la cooperació des d’abaix” (El Xilamate, n 12, Butlletí del Comitè de Solidaritat amb Centreamèrica i Nicaragua de Nou Barris)

Entre els actors amb els que hem treballat hem trobat exemples en els que l’administració havia utilitzat la falta de instal·lacions adequades (sortides d’emergència, ventilació...) o la falta de professionals qualificats per justificar la no concessió d’ajudes i subvencions públiques

Però per tal de pal·liar el voluntarisme i davant la demanda i exigència de professionalitat, hem pogut veure com proliferen els cursos, màsters i postgraus en cooperació internacional, en gestió social, en intervenció en diferents àmbits (immigració, marginació, toxicomanies, etc.), així com els que permeten especialitzar-se en la gestió d’organitzacions no lucratives.

Respecte a aquest darrer element – la gestió organitzativa-, val a dir que segons el discurs oficial, a més de la racionalització de l’activitat de solidaritat, racionalitzar la gestió de les entitats també esdevé necessari. És a dir, per a que les organitzacions de solidaritat pugin gestionar benestar i/o desenvolupament hauran de tecnificar també el seu funcionament intern.

De nou, el discurs oficial representat sobretot per les fonts de finançament és un dels primers en exigir a les organitzacions a les que concedeixen recursos que portin a terme una gestió de caire més empresarial i regida tant per criteris d'eficàcia com d'eficiència. El funcionament empresarial i la tecnificació de l'organització de les entitats és des d'aquest discurs, a més de necessària, és sinònim de qualitat i bons resultats.

“Linea estratégica 5.3.- Introducción, por parte de las ONG, de principios y sistemas de gestión inspirados en la empresa privada pero adaptados a la naturaleza y papel social del Tercer Sector, como los principios de eficacia y eficiencia, sistemas de gestión y control de calidad en relación con sus programas y funcionamiento interno, la planificación económica, la evaluación de proyectos y auditorías, o el trabajo en red entre las unidades y entre los trabajadores de cada entidad.” (MTAS, 2001)

“Les ONGD són les organitzacions que s'encarreguen de materialitzar sobre el terreny els projectes de cooperació, i de la mateixa manera com ho facin depèn en bona mesura que aquests projectes tinguin èxit. Formar professionals de gestió interna de les ONGD contribueix a garantir l'èxit de qualsevol projecte de cooperació internacional que es dugui a terme” (tríptic del Curs de Fundació Gerencial a les ONGD. ESAED i Fundació La Caixa)

En definitiva, veiem com la colonització del moviment de la solidaritat es promoguda des del discurs dels que aposten per una solidaritat professional i tècnica fonamentada en la raó teleològica, és a dir, una solidaritat basada en els medis-fins de manera que l'actor s'orienta cap uns resultats, escull els medis i calcula les conseqüències.

10.2. Tendència vers l'objecte: L'ampliació del concepte solidaritat

Una segona tendència observada arrel de l'interès despertat en la iniciativa pública i privada envers el món de la solidaritat es manifesta en la popularització i major presència social del concepte “solidaritat” a la vegada que el seu significat es tergiversa.

En aquest punt ens proposem il·lustrar com la forma d'entendre la solidaritat en les societats modernes s'ha ampliat i transformat; ha passat a ser el mecanisme bàsic de cohesió social a una opció individual arbitrària i “sense esforç”.

A pàgines anteriors analitzàvem breument la concepció originària de solidaritat – provinent de l'adjectiu *solidus*: allò compacte, massís i consistent - i com aquesta amb el pas del temps s'ha anat ampliant, és a dir, ha anat contemplant més significats. D'aquesta manera a les connotacions originals de solidesa i garanties, se li annexen connotacions febles. La nova *solidaritat*, a més de poder ser una opció individual, no té perquè implicar un grans esforç per part dels seus agents – fins i tot pot no costar-te res-.

Per exemple, a la web de Creu Roja, per tal de promoure entre la població que destinin el 0'52% de l'IRPF a fins d'interès social a través d'ONG, es diu: "*A la teva declaració de la renda, declara la teva solidaritat –marcant en la casella corresponent-, no et costa res*". Per altra banda, en la pàgina web "Hungersite" de l'ONU, només prement un botó virtual, una de les empreses que es publiciten donen una tassa d'arròs a algú del món que passa fam⁸³.

La nova solidaritat mediada i promoguda oficialment pot limitar-se a la pràctica d'una activitat puntual o a fer un donatiu. D'aquesta manera el que abans es definia pejorativament com a beneficència ara també passa a ser solidaritat. Com ens deia un dels actors, "a la solidaritat se la confon amb caritat".

Des dels mitjans de comunicació de masses, com a transmissors de l'agenda oficial de solidaritat, es proposa a la ciutadania causes amb les que solidaritzar-se, temes socials dels que preocupar-se i discutir, a quines organitzacions, catàstrofes o causes aportar part de la seua renda o en quines poder fer un voluntariat. En definitiva, transmeten com, quan i on es pot practicar la solidaritat. Un de cada dos francesos dona diners amb motiu de fets que donen lloc a operacions mediàtiques excepcionals (Lipovetsky, 1994). És més, la mediatització de la solidaritat pot convertir aquesta en un espectacle (com en el cas de les

⁸³ En la mateixa web hi ha un mapamundi en el que uns punts negres parpellegen en diferents llocs del planeta. Indiquen quan i on es mor de fam una persona.

telemaratons, dels concerts solidaris) o en un objecte de consum (com en el cas dels productes solidaris, el comerç just)⁸⁴.

El que podria semblar una tasca inassolible per la ciutadania – combatre grans catàstrofes de la humanitat (fam, guerres, epidèmies,...)- esdevé paradoxalment quelcom senzill i practicable gràcies a la solidaritat mediatitzada i indolora. És important que en la societat del benestar, en la societat de la tecnificació que ens desresponsabilitza de molts afers, tinguem la sensació de que, sense grans sacrificis personals i amb un nivell assumible d'implicació, estem contribuint a resoldre els problemes del món – tot i que aquests quedin intactes-.

Per altra banda hem assistit darrerament a la substitució de la màxima empresarial *business is business* per una més rentable actualment que ve a dir *ethics is good business*. Cal deixar clar que la solidaritat no és cap fi empresarial –almenys aquest és lateral a d'altres com l'acumulació de beneficis-, la solidaritat és més bé un mitjà, una crossa d'allò econòmic. Les conseqüències d'aquest fet per a l'imaginari col·lectiu de la solidaritat també han de ser tingudes en compte. Així, des de la publicitat i el marketing social, el discurs de la solidaritat pot esdevenir un reclam estètic que simplement permeti a una empresa augmentar les vendes. Es pot vampiritzar i buidar de contingut així la concepció de la solidaritat com en el cas d'aquell anunci d'una companyia d'automòbils tot terreny que reclamava “*solidaridad para los que sólo pueden moverse por el asfalto*”. En d'altres casos es pot substituir la solidaritat per valors de major centralitat en l'actualitat com feia un banc virtual amb un lema que resava “*llibertat, igualtat i rentabilitat*”

En el cas del proliferant mercat financer l'operació de cosmètica es tradueix en els anomenats fons solidaris. En aquest cas, es pot ser solidari invertint en borsa ja que el

⁸⁴ Ens referiem a aquesta concepció de la solidaritat a la carta, arbitrària, com a donatiu, espectacle o article de consum com a una **solidaritat indolora**, aquella pròpia de l'època del postdeure en la que estem immersors (Lipovetsky, 1994).

bróker de l'inversor farà una donatiu del 0'7 % dels seus guanys a determinats projectes de cooperació. El client o inversor no veurà "afectats" els seus beneficis amb aquesta pràctica de solidaritat, com solen "garantir" els agents comercials de qualsevol banc quan t'expliquen en que consisteix aquesta mena de fons. Cal ressaltar que les empreses en les que s'inverteix a través del fons solidaris són les mateixes que les d'altres fons: es poden dedicar a la producció d'armament, a expropiar terrenys a pobles indígenes per tal de realitzar pous de petroli o oleoductes, a explotar laboralment a la població dels països del sud, etc. sense que això afecti a la condició de "solidari" adjudicat al fons d'inversió.

Per acabar d'exemplificar la solidaritat indolora -o solidaritat insolidària- de la que estem parlant, volem fer esment a un altre producte també etiquetat de solidari que també està associat a la banca. Són les "targetes de crèdit solidàries", les quals, de nou no demanen cap esforç econòmic a l'agent de solidaritat, és a dir, el posseïdor de la targeta. Simplement, es pot ser solidari anant de compres -i a sobre es poden guanyar punts intercanviables per regals-.

Quadre 8

TARGETES SOLIDÀRIES. UTILITZANT LES TARGETES AJUDARÀ ELS ALTRES

- Sense que això us comporti cap cost, Caixa Terrassa cedeix a organitzacions no governamentals* una part de les comissions que generen les targetes en utilitzar-les en les compres.
- D'aquesta manera, podeu col·laborar en el desenvolupament de projectes agraris, en la formació d'adults i en l'escolarització de joves i infants del Tercer Món, així com en projectes assistencials del nostre entorn.
- (A més) si utilitzeu la targeta als comerços també aconsegiu punts extra que podreu bescanviar per productes del nostre catàleg de regals.

Font: www.caixaterrassa.es, consultat el 1 de maig de 2001, subratllat propi

Com hem vist en la part anterior, la relativa als discursos micro o d'actors del moviment, són diverses les organitzacions i individus entrevistats que assumeixen aquestes noves concepcions de la solidaritat com a vàlides o funcionals i que fins i tot les contempen en la seva praxis col·lectiva. Tot i això, des de cap dels discursos emesos per membres del moviment de solidaritat es magnifica ni idealitza la solidaritat indolora, més bé des

d'alguns sectors s'és poc crític amb el gir de la solidaritat descrit i la instrumentalització que del concepte en fan alguns actors, sobretot des de l'esfera mercantil.

10.3. Tendència vers al subjecte: La construcció del voluntariat oficial

Durant els 80, a la vegada que es produeix el boom de les ONG's, en l'escenari de la col·laboració social, agafa força i terreny la figura del voluntari. El seu potencial rol social és reconegut per l'administració pública, de manera que es comença a manifestar així en les lleis autonòmiques de serveis socials, en les que el voluntari i les seves entitats són peces contemplades en l'engranatge de serveis socials públics.

La major centralitat del voluntariat es consolida en els anys 90 on s'intensifica l'atenció estatal en aquest fenomen. Sorgeixen lleis del voluntariat a nivell estatal i autonòmic, s'institucionalitzen dies i premis del voluntariat, es creen plans estatals del voluntariat,... En el context català no es conta amb una regulació explícita del voluntariat, tot i que a l'any 91 s'aprova la llei catalana de creació de l'Institut català del voluntariat i posteriorment es reconeix la "Carta del Voluntariat" des del Parlament de Catalunya⁸⁵. A més, la regulació estatal afecta a aquelles organitzacions de Catalunya que treballin en aquell àmbit territorial. En el nostre context, l'ampla participació juvenil en el voluntariat olímpic durant els Jocs Olímpics de 1992 va fer encara més exponencial la popularitat del fenomen. Tot i que la tasca es centrava en l'àmbit esportiu, finalitzats els jocs olímpics va revertir en major participació de voluntaris i voluntàries en altres àmbits, sobretot socials.

Des del discurs oficial i mediàtic es configura l'imaginari d'un subjecte solidari sota el qualificatiu de voluntariat i que cristal·litza en tota una institució que rep el mateix nom⁸⁶. És el procés que qualifiquem de construcció del subjecte solidari oficial, procés configurat mitjançant diferents mecanismes de caire institucional (jurisdicció, finançament, foment, etc). Volem ressaltar l'impacte simbòlic d'aquest procés de configuració que ha aconseguit

⁸⁵ "La carta del Voluntariat" sorgeix del I Congrés Català de Voluntariat i ha estat reconeguda i adoptada pel Parlament de Catalunya en la seva Resolució 98/V a 29 de Maig de 1996

⁸⁶ Val a dir que voluntariat es pot referir tant a l'activitat solidària com al col·lectiu que l'agència.

popularitzar, secularitzar i trobar adeptes entre la població juvenil en una tasca que s'associava anys enrera a la caritat de persones creients i d'edat avançada o a la beneficència del sector femení de la burgesia de la que es criticava pretenia netejar la seva consciència.

Considerem com el principal dels mecanismes de configuració del voluntariat al de la **jurisdicció**, tant pels seus efectes punitius com perquè que des de les lleis vigents de voluntariat es defineix i delimita la figura i tasca del voluntari tant a nivell simbòlic com efectiu. Així, arrel de la normativització jurídica, el que era abans un concepte difús i polisèmic va concretant la seva significació i delimitant el seu rol social. A través dels diferents texts jurídics vigents analitzem una configuració que creiem es fonamenta en aspectes com la formalització, la gratuïtat, l'interès general de l'acció i el foment o incentivació.

a) **Formalització.** Tal i com s'explicita en l'article 8 de la Llei Estatal del Voluntariat, "les organitzacions que contin amb la presència de voluntaris hauran d'estar legalment constituïdes i dotades de personalitat jurídica pròpia". Aquesta condició és acompanyada a més per la formalització i burocratització de les relacions de la persona voluntària amb la seva entitat mitjançant mecanismes com la necessària subscripció del voluntari en una pòlissa d'assegurances, l'acreditació que habiliti a la persona voluntària per al desenvolupament de l'activitat, la certificació dels serveis prestats i, fins i tot, la formalització per escrit de la relació entre ambdues parts, persona voluntària i entitat, mitjançant un contracte previ a la incorporació. Aquesta delimitació de la tasca voluntària s'exemplifica en la mateixa llei dient que les tasques de bon veïnatge no serien contemplades en la concepció jurídica.

b) **Gratuïtat.** En els diferents discursos institucionals es recalca que l'activitat voluntària "és de caire altruista i solidari", es porta a terme "sense esperar res a canvi" o "perquè t'ho demana el cor". En la Carta del Voluntariat es fa referència al factor gratuïtat de la següent manera: "[El voluntariat ha de] realitzar l'activitat a què s'ha compromès amb responsabilitat, bona fe i gratuïtat, donant suport de manera activa a la seva entitat i

respectant les normes internes de funcionament (...) i rebutjar qualsevol contraprestació econòmica o material que li pugui ser oferta pel beneficiari o per tercers en virtut de la seva actuació”.

Així, es destaca i reitera en els diferents texts jurídics que les persones voluntàries no poden rebre contraprestació econòmica per la seva activitat, tot i que han de ser reembossats per les despeses realitzades en el desenvolupament de la seva activitat. És la concepció de “patrimoni 0” que l’activitat ha de suposar per a les persones voluntàries: no pot haver-hi ni entrades ni sortides (pèrdues o guanys) econòmiques un cop finalitzada l’activitat en la persona que l’ha portada a terme.

Resulta curiós que des de la mateixa llei estatal es faci referència a la prestació social substitutòria. Tot i que aquesta té a veure amb l’àmbit d’actuació del voluntariat, és una prestació que es realitza de manera coaccionada -no voluntària-, però si gratuïta. D’aquest aspecte i d’altres esmentats es pot deduir que l’èmfasi posat per la llei en la paraula “voluntari” fa referència al factor gratuïtat, i no al factor de *no coacció* com seria semànticament més correcte. Recordem doncs l’interès de les administracions que esmentàvem en el voluntariat com a sumministrador de benestar a baix – o gairebé nul·l cost.

Com diu Madrid (2001), amb la jurisdicció del voluntariat o amb els projectes de servei civil es demostra que tot i que l’administració apel·la a una societat solidària, no acaba de confiar amb – o no acaba d’entendre - la voluntarietat de les persones –amb que aquestes vulguin treballar de forma gratuïta- i ha de fermar el seu compromís d’alguna manera sigui per a superar la discontinuïtat dels serveis voluntaris i garantir una dedicació estable. Com diu la Carta del Voluntariat en l’apartat de deures d’aquests: “en cas de renúncia [han de] notificar-la amb antelació o continuar l’activitat fins que puguin adoptar-se les mesures necessàries per evitar perjudicis greus al servei”.

c) Incentivació. Es podria entendre la incentivació del voluntariat com un dels mecanismes per a fidelitzar a les persones voluntàries en la seva tasca. A la vegada es podria considerar

que la premissa de patrimoni 0 o de gratuïtat es contradiu en la mateixa Llei Estatal quan en aquesta dedica tot el Títol IV a les mesures de foment del voluntariat. Entre d'altres, es contempla a les persones voluntàries com a benefactors d'una sèrie d'incentius com bonificacions en l'ús del transport públic, entrades a museus,... L'aspecte qüestionable de la incentivació no és únicament que es pretenguin mediatitzar motivacions solidàries des de esferes solidàriament qüestionables, sinó que es trenqui amb la tradició de la participació instituïent tendint cap a una **participació suscitada**, és a dir, aquella que es desenvolupa en estructures organitzades per una autoritat exterior al grup, sense iniciativa dels participants⁸⁷.

La incentivació promoguda o la participació suscitada no s'entén amb el discurs que contenen els mateixos texts jurídics al fer referència a que "el voluntariat es fonamenta en una decisió lliure i personal motivada per principis de solidaritat i altruisme" (Carta del Voluntariat, 1995).

En l'avantprojecte de llei de servei civil de Catalunya es recompensava de la següent manera el mínim de deu hores setmanals, durant almenys sis mesos, que les persones poden dedicar a tasques de caire social:

"Cal destacar el caràcter formatiu que necessàriament ha de tenir el contingut dels programes del Servei Civil. Suposarà, per a les persones que hi participin, una formació personal des de l'acció i el compromís amb la comunitat, fet que comportarà l'adquisició de nous coneixements i habilitats, i per tant millorar les seves oportunitats i expectatives".

d) Activitat. En les "activitats d'interès general"⁸⁸ trobem l'objecte d'intervenció del voluntariat. La qualificació "interès general" sembla un eufemisme amb el que

⁸⁷ Meister (1972) citat per Madrid (2001)

⁸⁸ "S'entén per activitats d'interès general a efectes del disposat en l'article anterior, les assistencials, de serveis socials, cíviques, educatives, culturals, científiques, esportives, sanitàries, de cooperació al desenvolupament, de defensa del medi ambient, de defensa de la economia o de la investigació, de desenvolupament de la vida associativa, de promoció del voluntariat, o qualsevol altre de naturalesa anàloga" Llei estatal del voluntariat

l'administració promou el treball en àmbits que li interessa a ella es treballin, sigui perquè són noves necessitats socials que no pensa cobrir o perquè es pensa retirar de la seva gestió. És més, segons els diferents texts jurídics, la solidaritat equival a una activitat concreta, que es pot fragmentar en àmbits d'actuació i que resulta executable en base a programes i projectes concrets. És promou una solidaritat amb nul·la dimensió política, mentre es recalca la seva dimensió "social" o "cívica".

En definitiva, la configuració jurídica del voluntariat així com altres concepcions que des de discursos oficials es fan sobre aquesta figura va en detriment de la seva dimensió comunitària i política, de la seva espontaneïtat.

Més enllà de la jurisdicció, els congressos, cursos de formació i els mitjans de comunicació són altres fonts de discursos des dels que es configura activament la figura del voluntariat oficial. Des d'aquests altres àmbits o espais hi trobem dos repertoris sobre el voluntariat que a continuació desenvoluparem. Per una banda trobem un repertori discursiu des del que es parla dels voluntaris com a actors perfectament adaptats a la postmodernitat o a l'època del postdeure— és el *discurs indolor del voluntariat*—. I per l'altra, tot i que pugui semblar contradictori, des dels mateixos centres de poder s'emet un altra discurs en el que es magnifica a la figura del voluntari pel seu important paper en la resolució dels problemes contemporanis o per ser un important transmissor de bons valors, paradigma de la participació i expressions de solidaritat. És el *discurs heroic del voluntariat*.

10.3.1. *Discurs indolor del voluntariat*

Del *discurs indolor* es fa referència als voluntaris i voluntàries com a agents d'una solidaritat indolora, arbitrària i poc compromesa. Una solidaritat del mínim esforç que de practicar-la et pot reportar fins i tot beneficis: autorealització, diplomes, aprenentatges, etc. Vegem algunes d'aquestes connotacions amb més detall.

Una primera connotació del discurs indolor és que des d'ell es representa el voluntariat com una bona forma o **opció d'ocupar el temps lliure**. El voluntariat esdevé l'exercici d'una

activitat o un *hobby* al que dedicar unes hores a la setmana. A tall d'exemple, ens trobem amb el "Programa d'activitats 2001 per a gent gran de la Fundació La Caixa" s'ofereix als ancians fer voluntariat al nivell que cursos d'informàtica i tallers d'escacs o havaneres.

Per voluntariat, quan així se'l representa, ens permet "*ocupar d'una manera senzilla i efectiva el temps lliure*" (Revista Voluntarios). El voluntariat esdevé una activitat amb la que poder divertir-se, sense que tingui que reportar grans compromisos i sacrificis, una solidaritat indolora. En la següent cita es reflecteix la simplicitat amb la que molts discursos es refereixen al fàcil accés al món del voluntariat

"Con una hora a la semana ya se puede ser voluntario" (responsable de l'Oficina de Voluntariat de la Universitat Rovira i Virgili a La Vanguardia, 5 de desembre de 2000).

És més, el voluntari es dibuixa des d'aquest discurs com un **executor de l'activitat**, és a dir, pot fer la seva aportació de temps solidària sense haver de preocupar-se d'assistir a moltes reunions o dedicar-se a la gestió col·lectiva de l'acció. És una accepció de la figura voluntària com a recurs a gestionar. Per exemple Urgell (1994) en el seu "Manual per a la gestió d'associacions" considera el següent:

"Els voluntaris d'una associació equivalen a uns usuaris o clients especials, (...) els dirigents han d'identificar les seves motivacions i necessitats per així intentar satisfer-les".

Des de les polítiques de gestió de voluntariat, considerar la participació d'aquests esdevé una "prioritària eina de gestió"⁸⁹. Es concep al voluntariat com a recurs a *gestionar, captar, reclutar, seleccionar, fixar i contractar*⁹⁰.

En el marc d'aquesta línia en moltes organitzacions s'ha institucionalitzat la figura de "responsable del voluntariat", així com proliferen els cursos de gestió de voluntariat. Un

⁸⁹ Llongàs en el Congrés Estatal del Voluntariat INCAVOL, 1995, 71

⁹⁰ Aquests conceptes, a més de poder-se trobar en les nostres entrevistes i grups de discussió, poden ser llegits en les publicacions d'Urgell (1997), INCAVOL (1995) i la mateixa Llei 6/1996, de 15 de gener, del Voluntariat.

d'aquests cursos es titula "Suport emocional i motivador a la persona voluntària". Entre els continguts d'aquest es treballa la "Dimensió psicològica del voluntariat"⁹¹.

Per altra banda, es considera des del discurs indolor que la decisió de fer-se voluntari és una **opció individual**, tant arbitrària i personal com la de qui decideix fer un donatiu. Des del discurs indolor, el voluntariat sembla esdevenir un objecte més que consumir: es pot consumir voluntariat com es consumeix qualsevol altre producte dels que trobem en el mercat, és a dir, de forma "lliure, individual, segons les nostres necessitats i a la carta"⁹².

"Te gustaría ir a Perú a un proyecto de alfabetización? Cómo se te dan los niños con discapacidades? ¿a lo mejor lo que te va es el Rock y prefieres dar clases de guitarra a toxicómanos? Existe un voluntario para cada uno. Sólo tienes que saber cuál es el tuyo y ponerte manos a la obra" (Revista. Voluntarios nº1)

"(Les de voluntariat) són accions molt diverses i segur que qualsevol persona pot trobar les que s'adeqüi més a les seves possibilitats o a la seva pròpia opció" INCAVOL, documentació

Des d'aquest discurs, fer voluntariat no sols és senzill, gratuït i entretingut sinó que ens permet aprendre, mantenir-nos actius i accedir al mercat laboral. Com aquella solidaritat indolora que ens podia reportar beneficis materials (fons solidaris, targetes solidàries) quelcom semblant pot succeir si optem per fer-nos voluntaris.

"El voluntariado es un gesto de aprendizaje, de compartir y de solidaridad; el voluntariado permite a los jóvenes y a los menos jóvenes adquirir una experiencia de la vida, un espíritu cívico de competencias profesionales. Participa de la transmisión del saber. Mejora el empleo de las personas voluntarias en el paro y permite a las personas mayores permanecer activas" (Recomanació 1496 (2001) del Consell d' Europa)

⁹¹ Escola d'Estiu del Voluntariat'2002, a www.voluntariat.org consultat el 4 de juny de 2002.

⁹² Entrecomillen aquests qualificatius perquè fan referència a com des de les posicions liberals es sosté que s'efectua el consum, no com creiem es dona en la realitat.

Finalment, en quant a dimensió política, des d'aquest discurs se'ns presenta el voluntari com una figura que pot prescindir de referents polítics, ideològics o religiosos⁹³. Se'l construeix així com un agent de solidaritat adaptable als canvis del temps de forma acrítica. Els voluntaris i voluntàries han d'assumir la nova realitat, percebre-la com inevitable i no qüestionar-la. Des d'aquest discurs, els problemes socials de la nova realitat, del context sobre els que els voluntaris han d'intervenir són arbitraris i no construïts històrica o socialment.

"Tothom ha d'acceptar els canvis profunds de la societat, en la que els voluntaris són una part important de la solució dels problemes de l'actual conjuntura" (INCAVOL, 1998, Antoni Comas, Conseller de Benestar social)

10.3.2. Discurs heroic del voluntariat

Paradoxalment al poc esforç i compromís implícit en el discurs indolor del voluntariat, des dels mateixos centres de poder s'emet un discurs de caire heroic envers l'estoica figura de la persona voluntària. Des d'aquest repertori discursiu s'exalta i arropa als voluntaris i voluntàries al considerar-los una peça clau del sistema pel fet de portar a terme una important funció en les societats actuals. Són a més agents transmissors de valors considerats centrals en l'actualitat.

El voluntariado es una pieza fundamental para la construcción de la sociedad civil. Da vida a las aspiraciones más nobles de la humanidad: la búsqueda de la paz, la libertad, la oportunidad, la seguridad y la justicia para todas las personas. (MTAS, 2001)

L'acció voluntària és l'expressió d'un compromís lliure i altruista amb la societat, i això diu molt a favor de la qualitat humana d'un país, perquè la qualitat d'un país es mesura sobretot pels valors i les conviccions de la seva gent. El voluntariat és la síntesi de valors com la solidaritat i la cooperació, transformats en el compromís amb una realitat concreta. (IncaVOL, 1995, Manifest

⁹³ La revista voluntarios per tal de promoure el voluntariat en el afany de transmetre senzillesa en aquest afer amb fins motivacionals diu "no es precisa ninguna ideología específica"

del I Congrés Català del Voluntariat, celebrat a Barcelona els dies 27, 28 i 29 d'Octubre de 1995)

Des del discurs heroic, el voluntariat esdevé paradigma de la participació, com també és paradigma de la solidaritat. La participació voluntària de la societat civil és un important indicador de la salut de les democràcies occidentals, dels nostres valors, un "regal de la ciutadania".

"El voluntariat és la forma en la que els ciutadans i ciutadanes manifesten la seva solidaritat i la seva participació social" (*web de Creu Roja*).

"Les entitats de voluntaris faciliten i canalitzen la participació ciutadana i garanteixen una societat forta, plural i amb capacitat de donar resposta a les seves pròpies necessitats" (INCAVOL, s/p, El voluntariat)

Des del discurs heroic es magnifica el potencial del voluntaris en la resolució dels problemes actuals: "*fent-te voluntari podràs ajudar a milions de refugiats que fugen dels conflictes armats de tot el món*", "*treballar pels canvis necessaris en la societat*", "*lluitar contra la pobresa al món*", "*fer front a les noves necessitats que van sorgint en una societat canviant*", etc.⁹⁴

En el discurs que es desprèn en els mitjans de comunicació, després de transmetre'ns un món catastròfic, ens ofereixen la possibilitat de no quedar-nos impàvids i amb sensació de desconsol davant la dura realitat. A més de part dels nostres diners, podem donar part del nostre temps i esdevenir "herois anònims" participant en algun dels projectes d'algunes de les organitzacions de solidaritat existents.

⁹⁴ Expressions presents en el nº1 de la Revista Voluntarios.

La versatilitat de les problemàtiques sobre les que el voluntariat pot esdevenir solució des del discurs heroic és tal que contempla fins i tot aquelles referents a la necessitat de consolidació i enfortiment d'identitats col·lectives.

“El voluntariat és absolutament necessari si volem aconseguir aquesta sostenibilitat del nostre progrés en general. En el cas de Catalunya, per exemple, la nostra identitat com a poble” (Incavol, 1998, discurs de J. Pujol)

“El voluntariat ha significat un element essencial en la configuració de Catalunya com un país amb identitat pròpia” (Incavol, 1998)

Es valora de tal manera al voluntari que mereix que se'l promogui, lloï i premiï. Les recompenses adopten forma d'incentius materials com en la llei Estatal o tenen un valor de caire més simbòlic. Un dels premis que, de forma més directe o indirecte, s'ofereixen a les persones voluntàries fa referència a l'accés al mercat laboral. En el I Pla Estatal del Voluntariat 1997-2000 es recomana als empresaris, “per les garanties que comporta”, que seleccionin aquell personal que tingui o hagi tingut relació amb el món del voluntariat. L'agraïment de la societat cap al rol del voluntariat és tal que s'institucionalitzen dies u anys internacionals, així com a premis de reconeixement i homenatge. La convocatòria de l'any 2000 del Premi “Voluntariado” no deixa dubtes del prestigi social que s'atorga a les persones voluntàries:

“Estas personas merecen nuestro reconocimiento y el de toda la sociedad. Estas personas merecen un premio. Ahora es el momento de ofrecérselo. Si conoces a alguno de estos héroes anónimos, dínos quién es y qué hace, y formará parte de los nominados al Premio al Voluntariado 2000”⁹⁵

Per la seva banda, el Consell d'Europa proposa crear un festival proper al model d'Eurovisió, per tal de consolidar i fomentar el voluntariat:

“[Medida] iv. Organizar un concurso anual europeo televisado, en cooperación con Eurovisión, destinado a recompensar las actividades voluntarias excepcionales realizadas por individuos, grupos o comunidades;” Recomanació 1496 (2001) del Consell d' Europa

En definitiva, veiem com el discurs emès des dels centres de poder vers la figura del voluntari no és gens homogeni. Tot i que les mateixes fonts emeten discursos que semblen contradir-se, l'indolor i l'heroïc, aquests es comptabilitzen en una societat en la que els deures amb la col·lectivitat s'equiparen al valor que fonamenta i configura el sistema actual: la llibertat individual.

“El voluntariat modern respon a la cultura de la llibertat personal i la cultura dels drets”.
(Incavol, 1995)

Per altra banda, en els diferents texts jurídics relatius al voluntariat trobem les premisses en base a les quals s'està configurant al subjecte solidari oficial. D'aquestes creiem en són destacables la gratuïtat de l'acció, el compromís i continuïtat en la seva execució i que aquestes responguin a activitats “d'interès general”, és a dir, a les necessitats socials de col·lectius als que l'estat no està donant la resposta adequada.

10.4. Tendència vers les relacions. Sinèrgies i lluita contra la pobresa.

La quarta i darrera tendència que pretenem visualitzar la trobem en un discurs de convivència i de gran aliança que des del discurs macro es pretén promoure entre les esferes estatal, mercantil i de la societat civil i, en concret, amb el moviment de solidaritat. Des d'aquest discurs es suposa que els actors de totes aquestes esferes pretenen treballar per un món millor, per acabar amb la pobresa, de manera que la coordinació i sinèrgies entre tots ells facilitarà assolir aquests objectius.

95 El *Premio Voluntariado 2000* fou convocat per Fundación Telefónica, Antena 3 Televisión i Onda Cero, en col·laboració amb la Plataforma para la Promoción del Voluntariado en España i el Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

“Ante esta época de globalización y de cambio continuo, el mundo se está haciendo cada vez más pequeño, más interdependiente y más complejo. El voluntariado, tanto a través de la acción individual como de la colectiva, es una forma de (...) establecer contactos, dejando a un lado las diferencias que nos separan, de modo que podamos convivir en comunidades saludables y sostenibles, trabajando juntos para proporcionar soluciones innovadoras a nuestros desafíos comunes y para compartir nuestro destino colectivo.” (MTAS. 2001)

“En qualsevol país del món, de cara a la qualitat del país, de cara a la qualitat de la societat, la qualitat social, per exemple, la qualitat cultural, la qualitat medi ambiental, etc., sense aportació de molta, molta, molta gent que es mobilitzi – col·laborant això sí, sempre que sigui possible, amb les institucions– aquesta sostenibilitat, en el futur, cada vegada serà més difícil.” (Incavol, 1998, discurs de J. Pujol)

Des d'aquest discurs la globalització i la pobresa se'ns presenten com a fenòmens inevitables, gairebé “naturals”, sense causes ni culpables, però que des de l'esforç conjunt podem combatre, si més no, contenir.

Un conegut programa de l'ONU, el Global Compact, es mou en aquestes premisses de convivència radical entre esferes. Aquest programa és el paradigma de la tendència que pretenem explicar:

Butros Galhi – anterior secretari general de l'Onu- al Foro Econòmic Mundial de 1995 cridava a associar en major mesura les societats transnacionals a les decisions internacionals, i a reconèixer al seva supermàcia sobre l'esfera estatal (Teitelbaum, 2002). Koffi Annan va recollir aquesta lògica i el 25 de juliol de 2000 llençà oficialment el “Global Compact”. Un dels principals objectius de l'aliança l'expressa el mateix Annan: “El meu major objectiu amb el GC és donar als mercats globals una cara humana”⁹⁶

El GC no preten ser un instrument regulador o un codi de conducta més, és més bé una plataforma per promoure el coneixement institucional que “utilitza el poder de la transparència i el diàleg per a identificar les bones pràctiques basades en principis universals”⁹⁷. Aquests principis s'extreuen de la declaració universal de DDHH, dels principis de Rio,... Al GC es poden adscriure governs, empreses i societat civil i tot i no ser més que una declaració de principis que no compromet a res, té una gran impacte en el terreny de lo simbòlic: permet a les ETNs mostrar al públic el seu compromís amb els grans principis universals i el seu interès primer per la humanitat, igual que estats i organitzacions de la societat civil⁹⁸.

⁹⁶ Conferència de K Annan a Madrid el 9 d'Abril de 2002, a www.un.org

⁹⁷ *Global Compact, what is and isn't* a www.unglobalcompact.org

⁹⁸ Entre les societats q paticipen en aquesta gran campanya de marketing social de l'ONU es troba British Petroleum, Nike, Shell, Novartis (totes elles amb complets currículums en matèria de violació de drets humans

Davant aquest imaginari construït des del discurs oficial, el voluntariat oficial practica una solidaritat "cívica" i que no crea conflicte, que es porta a terme pels canals oficials i legalment establerts. La solidaritat desitjada pels centres de poder és una solidaritat que, a més de solucionar els nous problemes socials ho fa de forma harmònica i compartint un mateix destí i lògiques amb l'Estat i el Mercat. El voluntaris han de "saber estar al seu lloc", respectar l'actual ordre establert i facilitar la seva reproducció.

El apoyo institucional de todas las administraciones públicas a las organizaciones no gubernamentales y al voluntariado para que desempeñen adecuadamente el papel social que les corresponden. (MTAS, 2001)

Finalment, destacar que des d'aquest discurs, -com venim reflectint en anteriors discursos exposats-, la convivència radical, a més de permetre sinèrgies, comporta amples avantatges per tothom que s'hi adscriu, també en el terreny de lo material.

"Para las metas del Tercer Sector, dicha colaboración [*amb el mercat*] puede suponer la presencia de unos profesionales que les ayuden extraordinariamente a desarrollar su trabajo habitual, puede suponer también la diversificación de sus ingresos, y con ella, lograr independencia, así como la posible realización de actuaciones de mayor envergadura y mayor solidez. Para el sector empresarial la colaboración puede significar la opción por una estrategia de maximización de los márgenes de beneficio que se dan en la actualidad, el aumento de la utilidad de un bien o un servicio y de la satisfacción de los clientes al elegirlo y consumirlo, así como un refuerzo de la motivación del personal y el conocimiento de una forma distinta de trabajar en que la flexibilidad, la orientación hacia los objetivos y el trabajo en equipo son prioritarios, afianzando, en definitiva, la configuración de una imagen más humanizada de la empresa ante su propio personal y ante la sociedad."(MTAS)

i mediambientals). També hi participen 9 ONG entre les quals hi ha Amnistia Internacional. (Teitelbaum, 2002)

11. Conclusions

11.1. Implicacions polítiques

En les pàgines anteriors hem proposat contemplar el moviment de solidaritat com integrat per tres models de solidaritat ideals: el tècnic, el voluntarista i el polític. Hem analitzat doncs, com des del mateix moviment discursos i praxis diferents desembocaven en diferents concepcions de l'activitat, de la solidaritat, de la pobresa, del fer organitzatiu, etc. Per mitjà d'aquesta caracterització, hem pretès demostrar com, tant des del Mercat com des de l'Estat, s'establien relacions amb el moviment de solidaritat, un tipus de relacions que resultaven diferents en funció de a quin model s'adreçaven.

Hem volgut també il·lustrar com aquestes relacions entre els tres actors, tenen un resultat constitutiu: construeixen i redefeixen el moviment de solidaritat. Aquesta construcció actua, per una banda, acotant el moviment de solidaritat, circumscriuint aquella solidaritat que ha de ser lloada, fomentada i premiada a pràctiques que s'aproximen a les que definíem en el marc del model de solidaritat tècnic, definint el que seria *la bona pràctica*, la *pràctica correcte* d'exercir la solidaritat. Tant el model polític -representant d'aquella solidaritat de caire polític i universalita- com fins i tot el model voluntarista -imatge de la solidaritat comunitària i no tecnificada-, són refusats, banalitzats, no promocionats i, fins i tot, reprimits -en el cas del polític- pels mecanismes exposats a la PART III. Volem mostrar que quan s'exalta la solidaritat, i la participació, s'exalta un tipus de solidaritat i un tipus de participació concretes: més instrumentalitzables, controlables o menys subversives.

Per altra banda, l'acció d'Estat i Mercat són elements importants que ajuden a entendre el perquè, de la pluralitat de discursos que hem identificat dins el moviment de solidaritat, alguns dels quals han arribat a convertir-se en dominants i gairebé hegemònics. Recalcar aquest element és important perquè els discursos són construccions de la realitat, i el fet de que un tipus de construcció s'imposi sobre altres no és neutre; té, sempre, unes

implicacions polítiques i uns interessos concrets que resulten beneficiats (Parker, 1992) . És en aquests termes que, per exemple, parlem de la construcció del voluntari oficial.

Els discursos des de les esferes de poder vers la solidaritat i la seva agència des de la societat civil reflecteixen un model d'organitzar la societat, les polítiques envers la població empobrida, i el paper de l'Estat i el Mercat al respecte. Són els discursos que, per exemple, justifiquen un model d'Estat del Benestar pluralista, la privatització de serveis de la xarxa de protecció pública, la devaluació dels drets de ciutadania o la participació política mediatitzada i restringida, d'entre d'altres. Entra en aquesta lògica un discurs que no percep la pobresa com un problema estructural del sistema econòmic en que vivim i que, per tant, concep que pot ser erradicada per mitjà de polítiques concretes com la formació, la creació de llocs de treball, o el treball sobre individus que d'alguna manera són "responsables" de la seva situació; o un discurs defensa un tipus d'activitat en forma d'intervenció social, tècnica, standartitzada i professional, com vertaderament útil en contra de l'acció social de la mateixa comunitat o la denúncia constant d'alguns "idealistes"; o un discurs que anteposa els "resultats" a la "bona voluntat"; o un discurs que planteja que la societat civil organitzada en ONG's ha de complementar, junt amb les administracions i les empreses, aquelles necessitats que l'Estat "ni pot ni deu" satisfer; o, fins i tot, un discurs que assegura que per ser solidari en tens prou amb un parell d'hores setmanals o amb tenir una tarja de crèdit, etc, etc.

Amb major detall, veurem ara com la intervenció de l'estat i el mercat i els seus discursos tenen importants implicacions en tres àmbits importants referents al món de la solidaritat: a) la reconfiguració del teixit associatiu i de la societat civil, b) les garanties socials de la ciutadania, i c) la preeminència d'una solidaritat de tall liberal

11.2. Implicacions en la configuració del moviment de solidaritat: reconfiguració del teixit associatiu i de la societat civil

Hem vist com als anys 80 augmenta el teixit associatiu en el nostre context de forma exponencial respecte a dècades anteriors. Entre altres factors condicionants hi trobem que

era una època de transició política en la que es ressaltaven els drets polítics respecte a l'època de dictadura anterior, que es dissenyen i configuren uns serveis socials universals que contemplen la participació de la ciutadania i que augmenta la sensibilitat vers qüestions relacionades amb la situació dels països del sud. Aquests i altres factors comporten a més d'un augment del teixit, la gestió de pressuposts de cada cop més elevats per part de les entitats que el componen.

Entre els mecanismes de capitalització de les associacions destaca el finançament públic, sigui via subvencions i convenis públics per a la cogestió de serveis socials o de cooperació al desenvolupament. S'ha de tenir en compte la manca de control públic, de transparència i arbitrarietat present en els mecanismes d'adjudicació de serveis i diner públic a les associacions, a l'hora d'entendre algunes de les implicacions que a continuació detallem. Al finançament s'hi suma la creació d'un marc jurídic de cada cop més concret vers temàtiques relacionades amb la participació amb fins solidaris com el voluntariat, la cooperació o l'associacionisme. Vegem les principals implicacions substancials (polítiques, ideològiques i materials) al respecte:

- 1) Una primera implicació té a veure amb que davant factors com la dimensió assolida pel finançament públic o la regulació estatal, la frontera del tercer sector amb l'Estat, entre allò públic i allò privat, el governamental i el no-governamental, la iniciativa institucional i la instituïent, es difon.
- 1) Arrel de la cogestió que esmentem, en moltes ocasions, les organitzacions de solidaritat passen a ser gestores de polítiques públiques que no han definit, en detriment de la possibilitat de gestionar un projecte propi i/o amb autonomia. Com diu Casado (1995, 100-101) "no es fomenta així el desenvolupament de les [organitzacions] sinó que s'està aplicant una borsa de gel a la seva creativitat per aprofitar els seus recursos en pro de la iniciativa pública"⁹⁹.

⁹⁹ Casado, 1995, 100-101

- 2) La forma d'estructuració de les organitzacions de solidaritat per tal de gestionar serveis socials moderns o cooperació per al desenvolupament, així com per administrar més capital i altres recursos, ha implicat que decreixi la tant apreciada democràcia interna de les associacions al adoptar funcionaments interns clarament burocratitzats.
- 3) Però a més de la lògica político-administrativa de la burocràcia, de cada cop més, les grans organitzacions de solidaritat adapten les seves lògiques i llenguatges a les del Mercat.

A principis del 2002, Mc Kinsey realitzà una auditoria a una gran ONGD catalana, -que a diferència de a les multinacionals amb les que sol treballar aquesta consultora no els hi cobrà res-. Algunes conclusions derivades de l'auditoria foren que a mig termini, l'activitat de l'Ong s'havia d'expandir cap el sector de comerç just a la vegada que hauria de retallar inversions en el poc rentable sector de "sensibilització" o educació pel desenvolupament. Una setmana després sorgia un nou lloc de treball per a la seu central de l'entitat: es demanava la incorporació d'un gestor de canvis (www.hacesfalta.com consultat el 3 de juliol de 2002)

- 4) Tot i que pugui créixer el teixit d'organitzacions de solidaritat de la societat civil, aquest teixit s'ha atomitzat i desintegrat degut a que els seus components han de competir per recursos limitats i adoptar lògiques corporativistes, tot i que això suposi allunyar-se dels seus objectius fundacionals.
- 5) Però també s'atomitza el moviment en una altra sentit, ja que en detriment de la figura de l'associació, d'allò col·lectiu, des del discurs oficial agafa centralitat la figura del voluntari, és a dir, de l'agent de solidaritat individual.
- 6) Aquest actor, des de la seva configuració oficial i jurídica, conta amb unes competències molt encorsetades i que li manlleven espontaneïtat. Estat i mercat han participat massa en la configuració pública del voluntariat en detriment de la seva dimensió comunitària i instituïent. Així enlloc de suposar l'anomenat boom del

voluntariat un enfortiment de la societat civil o un triomf de la ciutadania, pot resultar una corretja de transmissió dels interessos estatals i del mercat¹⁰⁰.

-
- 7) En aquestes noves organitzacions de solidaritat, les persones no remunerades, voluntàries o les que composen l'anomenada base social, perden força en favor dels tècnics. La seva vinculació de la base amb l'organització és de cada cop més instrumental i menys política¹⁰¹. Un estudi de Soler Javaloy i Bueno Bueno reflecteix que el 79'6% dels voluntaris socials que consultaren es dediquen únicament a executar l'activitat, al treball amb les persones, i només un 12'6% les compagina amb tasques d'organització i gestió¹⁰². En definitiva, **en el moviment de solidaritat construït des de dalt, podríem dir que de cada cop hi ha més tercer sector – en quan a creixement de l'activitat econòmica- a costa de menor volum de base social.**¹⁰³
- 8) A més de perdre l'autonomia que suposa no gestionar un projecte propi, les associacions perden capacitat de crítica i denúncia. Moltes d'elles supediten la seva activitat a allò finançable. És el que es qualifica com el comportament de l'agricultor: “primer veure quin producte tindrà millor sortida al mercat i després plantar”¹⁰⁴.
- 9) La seva activitat es supedita i es veu condicionada pel manteniment de la seva de cada cop més complexa estructura: algunes organitzacions de solidaritat compromeses en el manteniment de determinades instal·lacions, personal, activitats o serveis, depenen inexcusablement del corresponent finançament que només troben en convocatòries de subvencions o concursos públics que solen estar fortament condicionats¹⁰⁵. De no ser així, han de recórrer a grans campanyes publicitàries per captar fons en les que oferir a

¹⁰⁰ Com també diu Madrid, 2001.

¹⁰¹ Com també diu Serrano, 2001.

¹⁰² Aquest menor grau d'implicació comporta que el temps de permanència en les associacions sigui de cada cop més volàtil. El 64% d'organitzacions de voluntariat manifesten amb preocupació la inestabilitat en la seva plantilla de voluntaris i voluntàries, el qual dificulta la seva activitat (López Maderuelo, 1999).

¹⁰³ Segon l'anàlisi de Serrano (2001), del 1.700.000 persones que col·laboren amb alguna ONGD en el context espanyol, només 45.000 ho fan directament.

¹⁰⁴ Madrid, 1999

¹⁰⁵ Com també diu Casado, 1995.

la ciutadania una proposta de solidaritat mercantilitzada que pot resultar incongruent amb el missatge de l'entitat o la diagnosi del problema.

"Mans unides amb la seva campanya "les injustícies d'avui són les guerres de demà" intenta sacsejar les consciències dels ciutadans i ciutadanes per tal que es tradueixin en donatius". Font: La Vanguardia, 11 de febrer de 2001

- 10) Així, al orientar la seva activitat cap allò subvencionable o finançable, moltes organitzacions tot i realitzar una diagnosi de caire estructural dels problemes pels que treballen, s'ha de conformar en executar activitats centrades en les conseqüències o en les persones que pateixen els problemes. Disminueix doncs la capacitat de crítica, reivindicació o denúncia, disminueixen els recursos destinats a fer pressió política o sensibilització, a la vegada que augmenta la incongruència entre diagnosi, proposta i activitat. Joan Gomis, qui va ser president de la Federació Catalana d'ONGDs adverteix que "el finançament públic (...) pot suavitzar les reivindicacions, posar sordina a les protestes i denúncies, transigir més o menys amb interessos discutibles dels poders polítics i econòmics, i al cap i a la fi es conformen a posar pegats a grans problemes (...) I una vella sentència en el camp de la solidaritat diu que cal atendre alhora les causes i els efectes"¹⁰⁶.

"El Govern decideix reduir un 30% les subvencions a l'ONG Intermón OXFAM". Dels projectes que més ha retallat són educació pel desenvolupament i prevenció de "catàstrofes". Ignasi Carreras, director d'Intermón, es demana si aquesta reducció es deu a que han declinat a participar en el Consell de Cooperació fins que no s'arribàs a un acord entre Govern i ONG sobre qui escull les ONG que haurien d'estar en el Consell. (la Vanguardia el dissabte 5 de maig de 2001)

- 11) S'institucionalitzen les organitzacions i també les mateixes relacions institucionals de les organitzacions, el qual bloqueja en certa mesura el camí al canvi social, el qual amb

¹⁰⁶ Gomis, 1999, 102

poques excepcions, acostuma a estar subjecte a certes formes i pautes que les entitats al perdre espontaneïtat i capacitat de mobilització solen respectar¹⁰⁷

- 12) Com venim dient, la gestió de benestar i solidaritat és indisociable a la professionalització de la tasca de les organitzacions de solidaritat que hi participen. La colonització de la solidaritat en forma de tecnificació impregna el discurs dels actors que participen en la gestió de polítiques públiques això com dels actors que la promouen. En conseqüència, la configuració actual del moviment de solidaritat troba el major grau de reconeixement i suport institucional en el model de solidaritat que hem definit com a tècnic, és a dir, amb unes organitzacions fortament institucionalitzades i modernitzades, amb una activitat centrada en la intervenció social i en les que hi treballa de forma no remunerada un col·lectiu que tendeix al voluntariat configurat oficialment.
- 13) Des d'aquest marc d'acció col·lectiva, la solidaritat que es potencia i es promou serà la d'una solidaritat feble i indolora en detriment de la dimensió comunitària i política que s'exalta des dels models minimitzats (el voluntarista i el polític). L'acció en el marc del model polític molesta als cercles de poder, sobretot el sector que sosté discursos i pràctiques que no resulten fàcilment fagocitables. El voluntarista, tot i que no molesti especialment, no resulta funcional al sistema al no estar prou tecnificada la seva tasca com per a gestionar benestar.

11.3. Implicacions en la ciutadania. Despotisme solidari i garanties socials

L'acció col·lectiva o participació des d'un sector del moviment de la solidaritat, tal i com se l'està configurant des de dalt, pot tenir dues implicacions de cara a la ciutadania que cal considerar.

¹⁰⁷ Com també afirma Miguélez, 1996.

1. La **primera implicació** consistiria en que des d'un sector del moviment de solidaritat es promouria una activitat orientada per una lògica de la integració acrítica o una mena de "tirania de la normalitat". Es promouria doncs, des d'una perspectiva funcionalista, la inserció de les persones excloses en una societat o comunitat concreta sense que es plantegi la inclusivitat de la mateixa societat. No es contemplaria doncs que la inclusió social, sovint mediatitzada pel factor treball, no només dependria de la formació o hàbits per a treballar de la persona exclosa, sinó de les estructures productives. Són així molts els analistes socials que com Beck constaten que la plena ocupació és impossible en un sistema de producció que, com l'actual, es caracteritza per la major robotització de feines i per la internacionalització del treball.

Davant diferents problemàtiques socials, la intervenció dominant es caracteritza per la seva manca d'orientació comunitària, per fragmentar problemàtiques col·lectius en tractaments individuals o voler donar solucions immediates, normalment per la via econòmica, davant problemes que són estructurals. Així, tot i que revestida de tècnica, des d'un important sector del moviment de solidaritat es fa una feina de contenció dels problemes socials, enlloc de buscar i promoure alternatives reals per al creixent nombre de persones en situació d'exclusió. Aquest és el motiu pel qual des de la sociologia alguns autors parlen de la intervenció social com a l'activitat d'una mena de *policia tova*.

En la línia del que venim dient, la intervenció dominant com a paradigma de la solidaritat promoguda, finançada i lloada des d'esferes com la mercantil i estatal, es regeix per la que hem qualificat com a tirania de la normalitat. Des d'aquesta lògica es considera que determinats col·lectius socials tenen una sèrie de necessitats a cobrir per a normalitzar la seva vida, encara que no les manifestin o no sàpiguen que les tenen ("necessitats latents" que li diuen). Una petita reflexió cal fer respecte a les necessitats que es suposen inherents a la pobresa i que no sempre tenen en compte moltes i molts interventors socials:

POBRESA: El constructe i concepte de pobresa és sobretot comprensible en societats capitalistes, almenys des de la dimensió de problema social o associada a necessitats. En altres societats aquesta concepció adoleix de sentit tal i com la plantegem nosaltres, és a dir, com l'absència de la suficient riquesa per a poder consumir

o tenir relacions mercantilitzades. En altres èpoques per exemple, com en l'Edat Mitjana, la pobresa era un signe de prestigi o una virtut, de forma que no tenia les connotacions negatives i d'exclusió que té aquí i ara. Però amb la modernització, amb la "gran transformació" que descriu Karl Polanyi la instància econòmica que estava abans supeditada a la religiosa i política, esdevé la dominant, de manera que *la qualificació econòmica de la pobresa va passar a ser la més rellevant* (Caritas i Foessa, 1998)¹⁰⁸.

Avui assistim a com des de la mateixa intervenció social dominant i des del coneixement científic en general es delimiten, descriuen, observen, mesuren i *construeixen els problemes*, que la mateixa ciència s'encarrega de pal·liar amb els mètodes i tècniques que desenvolupa (Montenegro, 2001).

2. La segona implicació per a la població arrel de la configuració de nous rols en el marc del moviment de solidaritat, té a veure amb la graciabilitat del que fa un temps es consideraven garanties socials. És a dir, la retirada de l'estat del benestar està contribuint a que les situacions de pobresa es solventin de cada cop més des de l'esfera privada, precaritzant-se així tota una sèrie de drets de ciutadania. És a dir, la cessió en la provisió de serveis per part de l'Estat no és neutre pel ciutadà, tradueix en un descens en la protecció d'aquest, una retallada dels seus drets i, per tant, del seu status de ciutadania. La persona que abans accedia a un seguit de prestacions - drets en quant a ciutadà (reclamables davant els poders públics), ho fa ara, quan accedeix a un servei ofert des d'una organització de solidaritat, com a client. Aquest canvi d'status (de ciutadà -subjecte de drets- a client -subjecte de necessitats) pot tenir, fins i tot, un component estigmatitzant¹⁰⁹.

Els drets socials esdevenen així de cada cop més conceptuals i menys efectius. En societats liberals com la nostra a més de que hi pugui haver més situacions de pobresa per la menor distribució de la riquesa que s'efectua, aquestes situacions són més visibles al contar les

¹⁰⁸ No és casual que les mateixes persones pobres, no sempre es percebin com a tals. Segons l'informe de Caritas i Foessa de 1998, el 10,5% de les persones en situació d'*extrema pobresa* no es senten pobres, sinó més bé membres de la categoria definida des de l'estudi com a "classe popular". El mateix passa amb el 15,3% de les persones en situació de *pobresa greu* o amb el 29'2% d'aquells que econòmicament es troben en situació de pobresa moderada.

¹⁰⁹ Un exemple, podria ser el dels programes de formació per persones amb risc d'exclusió social, que en molts casos s'ofereixen per mitjà d'entitats solidàries (ADSIS, Fundació comptal, PRAHU...), i que hom podria concebre com una responsabilitat de l'administració.

persones pobres amb menys garanties socials i precaritzar-se els serveis que les cobrien. En definitiva, aquesta precarització és la conseqüència lògica de que els serveis socials es gestionin de cada cop més des de les proliferants organitzacions del tercer sector amb recursos molt més escassos que quan la gestió era pública¹¹⁰.

11.4. Les dues cares de la solidaritat. De la solidaritat estructural a la solidaritat liberal

Al analitzar el concepte de solidaritat des dels discursos de diferents actors – de l'estat, del mercat i del moviment de solidaritat- ens trobem amb que tot i el ventall d'accepcions del concepte aquests es poden sintetitzar en dues: a) **l'accepció liberal**, aquella que fa referència a una solidaritat feble i arbitrària, i b) **l'accepció originària**, que fa referència a una solidaritat forta i estructural. Aquestes dues accepcions impliquen dos plantejament de l'acció col·lectiva en el marc del moviment de la solidaritat que, com veurem, són molt diferenciades. Bàsicament, en la primera la solidaritat es materialitza en una activitat concreta (projecte de solidaritat, voluntariat, donatiu,...), de manera que **la solidaritat equival simbòlicament al mitjà**, a l'acció en qüestió. I en la segona s'emfatitza la solidaritat com a fita, **l'activitat o acció col·lectiva seria el mitjà per assolir una societat solidària**.

1. Solidaritat liberal

La solidaritat és un element bàsic per a la cohesió social. Resulta difícil concebre una societat sense solidaritat. La solidaritat és dóna entre iguals; defineix el "nosaltres" i crea alteritats en qualsevol mena de societat: rural, tradicional, comunitarista, anarquista, etc. Però el discurs solidari que volem dibuixar en aquest apart és el dominant actualment, és la solidaritat del neoliberalisme i la postmodernitat: la solidaritat de la societat de l'individu, de l'interès propi, de la societat que exalta els Egos i l'autorealització, la solidaritat de la

¹¹⁰ No ens fiquem en el debat de si és més òptima la gestió pública o la privada en la que han entrat alguns

llibertat sobre la igualtat, de la mercantilització de les relacions personals i, fins i tot de les mateixes relacions de solidaritat.

Ens trobem amb un model de solidaritat per a una societat que s'ha tornat massa gran, global i impersonal; una societat on creix la soledat i decreixen els elements identitaris, on certs valors són més retòrics que altra cosa i on allò públic i comú s'ha buidat de contingut. És la solidaritat d'una societat que no és solidària¹¹¹.

En aquest context emergeix un model de solidaritat que permet al ciutadà permutar l'inevitable sentiment d'injustícia, de malestar, de culpa i de compassió davant la contemplació del patiment aliè, en un sentiment de satisfacció i d'autocomplaença que genera la facilitat de ser solidari amb actes tant quotidians com pot ser comprar amb una targeta de crèdit solidària. A més, la presència d'una sèrie d'actors de la solidaritat que actuen de manera visible, de desplegaments d'ajuda humanitària, permeten tranquil·litzar consciències, sobretot si es pot col·laborar amb la causa, tot i que sigui a cop de talonari i sense moure's de la butaca – de manera confortable i a l'instant-.

Es reconcilia des d'aquesta perspectiva la virtut i l'interès, el sacrifici i el plaer, la comoditat i qualitat de vida amb l'interès per l'altre, el deure i la felicitat. La lògica del mercat regida per l'acumulació de capital i la competitivitat -entre persones, entre empreses, entre països,...- i la llei del més ric també es fan compatibles amb la lògica de la solidaritat i de la cooperació entre les persones.

Aquesta solidaritat, estigui agenciada des de la societat civil com des de institucions d'altres esferes, no pretindrà canvis profunds en l'ordre establert, en el poder polític i econòmic o en els privilegis de determinades élites. La solidaritat mediatitzada i en la que se'ns proposa participar no sols no comporta transformació sinó que resulta funcional al sistema actual en

autors.

¹¹¹ Com diria Madrid (2001), l'ús de grans paraules sol servir als diferents règims establerts per a generar pau social. Durant la postguerra es parlava de *germanor* per acallar la lluita de classes i ara sembla que amb funcions similars es parla de solidaritat o de responsabilitat social, tot i que massa sovint de forma acrítica i retòrica.

quan a la seva reproducció. La solidaritat s'entén des d'aquesta perspectiva com una sèrie de pràctiques i institucions amb la funció de mantenir l'ordre social, polític i econòmic tal i com està establert, de contenir problemes. Els canvis que es promourien des de l'acció col·lectiva que s'emmarca en aquest model de solidaritat farien referència a factors conjunturals i a externalitats per tal de restablir l'equilibri del sistema. La intervenció i acció solidària serviria doncs per a la integració de lo desviat a la pauta general (inserció de col·lectius marginals), o bé, per a pressionar per a la transformació de determinades institucions de manera que puguin equilibrar els desperfectes del sistema (pressionar per la condonació del deute extern, per la democratització d'organismes internacionals,...).

S'ha d'entendre el sorgiment d'aquests actors en un context social de tall liberal i una època de desmobilització, d'individualisme i marcat narcicisme; en una època en que la felicitat, l'hedonisme i l'egoisme, no sols estan despenalitzats i legítims sinó que es troben per sobre dels deures en l'escala de valors de la majoria de la població. L'important no és la compassió o el desig d'ajudar als demés, sinó la recerca d'un mateix i l'autorealització¹¹².

Si en les economies post-industrials, l'Estat no pot seguir garantint en els mateixos termes el benestar dels seus ciutadans i ciutadanes, si en el capitalisme avançat és suficient que l'Estat procuri crear les condicions per al creixement econòmic –vigilar el compliment de contractes, garantir la propietat privada (Banc Mundial, 1996)- l'acció col·lectiva amb objectius solidaris que es promou combrega amb tesis tant desmobilitzadores i controvertides com la de la *fi de la història* de Fukuyama.

“Les ideologies ja no contenen, han mort les utopies promeses i la Història ja ha acabat... La societat civil crea un capital social en forma de recursos humans, de estalvi a les administracions, de serveis d'ajuda voluntària, de xarxa d'organització i relació més o menys espontànies, d'associacionisme i iniciatives basades en la cooperació i en la confiança. Aquest capital social és útil per a la consolidació econòmica del capitalisme i els seus governs, ja que incrementa la productivitat i suavitza les friccions que genera la gran màquina del capital”¹¹³

¹¹² Com diu Lipovetsky, 1994

En aquest context s'erigeix el paradigma de l'acció col·lectiva solidària, és a dir, el voluntariat. Aquest, segons la seva concepció oficial, no entra en contradicció amb els valors i lògiques dominants en societats liberals, en la que es reconcilia la cultura de la llibertat personal i la cultura dels drets¹¹⁴.

La contraposició de dues lògiques a la que abans fèiem referència es reflecteix en la història de molts voluntaris i voluntàries: una lògica dominant present en el treball, lleure i consum en la que es construeix seriosament la història, regida per valors de competitivitat, rendibilitat, eficàcia,... i la lògica del voluntariat regida, almenys retòricament, per valors oposats, però que al ocupar només les estones lliures, resulta marginal i poc perillosa per al domini de l'anterior¹¹⁵.

El voluntariat que es dibuixa oficialment pot ser una reconciliació amb l'individualisme, una via per a l'autorealització, per a la teràpia o per a trobar grups de referència en societats despersonalitzades. Comporta una solidaritat definida i autodefinida com apolítica o sense vinculació i ideològica, distanciada de maximalismes i horitzons llunyans, desafectada de grans ideals. Per altra banda, hem vist com des dels discursos dominants, l'acció voluntària es banalitza en l'activitat, en allò concret i en la recerca del resultat immediat. Avui dia es practica el volunteering com qui practica el puenting, el rafting o el footing¹¹⁶.

A diferència de la solidaritat religiosa coaccionada per l'Església i els seus "manaments", la del voluntariat és una solidaritat liberal, sense obligació ni sanció – tot i haver vist que pot estar premiada i incentivada-. La litúrgia del deure i de les obligacions morals torna inadequada per a una cultura hedonista, en la que s'exalta a l'individu, en la que la

¹¹³ Fukuyama, 1997

¹¹⁴ Recordem la màxima inclosa en un dels texts analitzats en aquest treball: "El voluntariat modern respon a la cultura de la llibertat personal i la cultura dels drets". (Incavol, 1995)

¹¹⁵ Són diversos autors que han escrit sobre el tema i perceben aquesta parcelació del voluntariat amb la vida quotidiana (Domingo Moratalla, Velloso, López Maderuelo, Díez, Lipovetsky).

¹¹⁶ Als EUA, tot i ser un país on l'individualisme és un valor fortament arrelat, el 54% de la població practica volunteering una mitjana de quatre hores setmanals (Gallup, 1990 citat per Beck, 2000).

participació i pràctica de la solidaritat respon a una opció merament individual, tal i com ho sostenen autors de tall liberal:

“[l'Estat mai] pot usar el seu aparell coactiu amb el propòsit de fer que alguns ciutadans ajudin a uns altres. (...) La solidaritat és allà on ha de ser, com a possibilitat sempre oberta d'un individu o d'un grup d'atendre o d'ajudar a un altre o altres individus”.¹¹⁷

2. Solidaritat originària

Pel que venim dient, el model de solidaritat cap el que tendim s'allunya d'una solidaritat més estructural. És més bé una solidaritat arbitrària i lliure, una solidaritat com a opció individual. L'aculturació en les societats modernes, la crisi dels grans ideals i de la participació autogestionada, la crisi fiscal suposen barreres gairebé insalvables per als mecanismes tradicionals de cohesió social que es relacionaven amb adscripcions com la classe, o la comunitat –estat del benestar inclòs-. La solidaritat ha tingut tradicionalment molt a veure amb la definició de les identitats i les alteritats; una persona era capaç de respondre solidàriament per un altre que consideres “dels seus” (català, musulmà, proletari, “el meu germà”, un ésser humà,...). La solidaritat entesa així implica ser i sentir-se responsable del sofriment de l'altre.

L'acció col·lectiva en el marc d'un model de solidaritat forta, a diferència de l'anterior accepció, pretén transformar la realitat actual i construir mecanismes efectius de solidaritat estructural. La intervenció o l'acció en el marc d'aquest model no es plantejada com la transformació d'elements disfuncionals del sistema –siguin persones, grups o institucions– sinó cap a la transformació estructural i profunda del mateix sistema.

Un model de solidaritat estructural implicarà la construcció d'una realitat que encara avui és inexistent o marginal. S'hauran de crear noves bases materials, radicalitzar el sistema polític i democràtic i, en definitiva, lluitar per una societat més inclusiva.

Una de les implicacions de la convivència de les dues accepcions de solidaritat en un mateix moviment és que, per sobre de models i altres clivelles que hem analitzat, es crea una fractura en el marc del moviment que fa que aquest adoleixi d'una cohesió tal com per a que puguem parlar d'un moviment social des de la seva concepció de xarxa articulada.

La clivella més important es troba doncs en el mateix objecte del moviment: la solidaritat. Així, tot i que els actors treballin per objectius solidaris, les concepcions d'aquests objectius arriben a resultar incompatibles.

11.5. De l'assimilació a les resistències

Acabem d'exposar una sèrie d'implicacions polítiques relatives a la intervenció de l'estat i el mercat en el món de la solidaritat. Aquestes, entre d'altres, agreugen la fragmentació del moviment i l'atomització dels seus actors. Però per completar aquesta lectura parcial del moviment de solidaritat, i com ens diu l'anàlisi de discurs, cal contemplar els discursos de resistències al discurs dominant, hem de contar amb les diferents posicions de subjecte dels participants que, com veurem a continuació, no són éssers passius que es limiten a reproduir el discurs oficial.

Arribem a aquesta conclusió com a resultat d'articular els discursos micro amb els discursos macro. Tot i que hem comprovat com els discursos macro vers la modernització de la solidaritat, el seu afebliment o el de la convivència radical permeen amb un important sector d'actors del moviment, un discurs de resistència vers les tendències analitzades. A continuació presentem alguns d'aquests repertoris de resistència.

1. resistències a la configuració del voluntariat oficial

¹¹⁷ Nozick, a F. Jaume Bofill, 1999

La configuració del voluntariat oficial, sobretot arrel de la seva jurisdicció, ha sigut percebuda per membres i estudiosos del tercer sector com una injerència, una "perversió per al sentit moral i polític del voluntariat"¹¹⁸ o una "forma de manllevar-li dimensió crítica"¹¹⁹

La legislació vigent del voluntariat a l'estat espanyol (Llei 6/1996 de 15 de gener) ha sigut qualificada d'excessivament intervencionista i criticada com una via de control i incorporació del voluntariat a les estructures estatals. Segons la Plataforma para la Promoción del Voluntariado: *"el que ens preocupa del desenvolupament total de la llei (és que) pot ser realment un element conciliador del treball voluntari amb les institucions i no motiu de fricció"*¹²⁰.

A més de la legitimació i encobriment de conflictes es percep que arrel de la llei, el voluntariat pot ser instrumentalitzat per fins econòmics:

"Un altre greu inconvenient és la comparació del voluntari amb l'objector de consciència; i un tercer, que per acceptar-lo s'hauria d'estudiar i matisar molt, és el que preveu que les administracions públiques puguin disposar de voluntaris, la qual cosa pot donar lloc a la mà d'obra barata i a la substitució de llocs de treball". Lluís Martí i Bosch. President de la Federació Catalana de Voluntariat Social

També es considera que la legislació perverteix la concepció del voluntariat al voler incentivar-lo i recompensar-lo.

"Es vol prostituir tant el mot "Voluntariat" que ja no podrem anomenar voluntaris als que veritablement ho són. El Proyecto de Ley té un article nefast que ofereix tota mena d'incentius a qui es faci voluntari, de manera que ser voluntari esdevé una forma segura d'assolir determinats beneficis. Això és, naturalment, la negació del principi altruista que mou al Voluntariat. De fet penso que el Voluntariat no necessita cap llei que enquadri i reguli, estretant els camins, la lliure participació ciutadana en la millora de la qualitat de vida del nostre món." Lluís Martí i Bosch. President de la Federació Catalana de Voluntariat Social

¹¹⁸ Madrid (1999)

¹¹⁹ Navas i Fouce

¹²⁰ Fundació Bancaixa (1995), 239

Véiem en l'anterior apartat com sobretot des del sector voluntarista existia certa incomoditat amb tot el món del voluntariat que es promou, recompensa i lloa. I com en general existia un discurs de rebuig cap a les noves connotacions que està adquirint la paraula i com ser voluntari està capitalitzant el fet de ser solidari. Es percep a més com a positiu des d'aquesta mena de repertori de resistència que **l'esperit crític és vagi desenvolupant progressivament entre els membres del moviment de solidaritat i que de cada cop les persones posin més condicions per a participar, tot i les condicions favorables i incentius promoguts des d'algunes institucions.**

11.5.1. Resistències a la modernització i la tecnificació

Les resistències a la tecnificació es basen en el fet de, sobretot, no voler limitar l'acció solidària cap uns resultats mesurables i concrets. Des d'aquest discurs es planteja la solidaritat com un camí i un procés abans que com una activitat concreta amb objectius assolibles a curt termini.

Es considera que el lèxic empresarial inherent a la modernització (eficàcia, qualitat total, etc.) no és apropiat pel món del solidaritat. La solidaritat no es pot regir per barems quantitatius o d'eficàcia. De fer-se així, la solidaritat es banalitza en el camp de lo econòmic i corre el perill de que les finalitats de les organitzacions de solidaritat es supeditin a lo possible i a lo finançable.

Des del discurs de resistència a la tecnificació, es sosté l'argumentació de que no ens hem de sentir orgullosos de que augmenti el nombre d'organitzacions de solidaritat, de que el sector es consolidi i assumeixi majors responsabilitats, de que les organitzacions incrementin el seu pressupost, el seu cos tècnic i millorin la seva infraestructura. Que el sector creixi i tingui un rol social més preponderant, no indica una millora social, sinó més bé una involució. Així, **a diferència d'altres repertoris que fan referència a l'auge en el món de la solidaritat, del fenomen i la moda del voluntariat com si de virtuts de la societat actual es tractés, d'un "exercici de civisme" i una "mostra de maduresa de la**

nostra democràcia", es sosté des del repertori de resistència que aquest auge, en el fons, és un símptoma de que quelcom falla, el resultat de la manca de solidaritat estructural i una externalitat més de l'actual model de desenvolupament.

Més enllà de la idoneïtat de professionalitzar-se o no, des d'aquest discurs es perceben certes paradoxes en quan el nou camp acadèmic, professional i econòmic generat entorn del voluntariat, de la pobresa i l'exclusió. És qüestiona una "tecnificació de la solidaritat" generadora de dinàmiques, estudis, màsters, investigacions, congressos, programes d'intervenció, institucions, voluntariats, llocs de treball, etc. És la **paradoxa de la creació de riquesa a partir de la pobresa: la solidaritat com a modus vivendi o, fins i tot, com a forma de fer negoci per a uns quants.**

11.5.2. Resistències a l'afebliment de la solidaritat

Tot i que un sector important del moviment desproblematitza, legitimant així, l'ampliació de la concepció de la solidaritat, des d'un altre sector del moviment es critica durament la nova concepció indolora i blana de la paraula. Des d'aquest discurs es lamenta que els nous usos de la solidaritat, potenciat per agents externs al moviment, impliquin la desvirtuació i mercantilització d'un valor amb el que es senten fortament identificats. Veuen com la solidaritat ha agafat major centralitat en la societat, però només a nivell conceptual i sense que això signifiqui que la societat sigui efectivament ni més justa ni més solidària.

Des d'aquest discurs es considera que la solidaritat és un concepte del que s'ha apropiat el discurs oficial i que se l'ha buidat de contingut. De l'**apropiació del discurs de la solidaritat** se'n deriva una disfunció que definim com a narcotitzant, és a dir, de tant sentir parlar-ne des d'una concepció feble, acrítica i retòrica es dificulta la seva associació a un valor fort i sòlid. Davant aquesta situació, des d'aquest repertori es pretén o bé recuperar les connotacions fortes, de solidesa i compromís del concepte de solidaritat, o ben al contrari, deixar d'identificar-se amb aquest.

4. Resistència a la convivència radical

Des de la majoria de repertoris dels actors del moviment es considera la solidaritat d'empreses i de governs com a interessada, sense que això impliqui no voler mantenir relacions amb aquestes institucions. En canvi, des del repertori de la resistència s'expressa un rebuig a establir aquesta mena d'aliances per la que es considera una instrumentalització del moviment i del món de la solidaritat en general. La solidaritat que es promou des de les Obres i Fundacions socials de grans empreses es fortament criticada des d'aquest repertori, se la considera com mena de maquillatge d'interessos i contradiccions.

La principal crítica que es fa des d'aquest repertori a la tendència a l'aliança global, a més de la pretensió de construcció d'imaginari esbiaixats, és que al pretendre reunir en un mateix espai a diferents actors entre els quals hi ha grans desequilibris de poder, com succeeix per exemple entre les empreses transnacionals, per una banda, i la majoria de les organitzacions de la societat civil, per l'altra, **s'afavoreix la consolidació de la preeminència del més poderós, legitimant-se a més determinades decisions per la pluralitat d'actors existent en l'espai en que aquestes es varen prendre.**

En conclusió, tot i que són tendències existent, ni la configuració oficial d'un subjecte solidari, ni l'afebliment de la solidaritat s'està realitzant sense resistències des de la pròpia societat civil. **La història més recent del moviment de solidaritat ens demostra, com en el cas de la frustració del projecte de llei per a un Servei Civil a Catalunya, que les construccions up-down, fetes des de dalt no sempre quallen.**

12. A mode d'epíleg: De les resistències a una solidaritat instituïent

Al llarg del treball hem vist com els interessos existents vers el món de la solidaritat i la colonització i tecnificació de la seva acció, juntament a actituds i divergències dels propis actors del moviment fan que difícilment es pugui parlar del moviment de solidaritat – tal i com l'hem treballat- com un moviment social dels que existeixen o han existit (moviment social clàssic, nou moviment social o novíssim moviment social).

Arrel de l'evidència d'algunes de les implicacions esmentades, són diversos els autors que han fet referència al moviment de solidaritat com “el més integrat dels moviments socials” (Ibarra, 1999), el més funcional al capitalisme (Petrás, 1997) o el més insitucionalitzat (Pont Vidal, 1998). Per exemple, Pedro Ibarra considera que aquest moviment no es confronta al sistema i afegeix que a diferència d'altres moviments, en el de solidaritat, l'estratègia del diàleg predomina sobre la de protesta, que no es qüestionen els valors dominants i es fa una identificació difusa dels culpables de la situació que s'intenta pal·liar. Finalment es demana si el moviment de solidaritat “no està realitzant una funció d'equilibri social, de regulació del mercat, no tant dirigit a la continuïtat progressista de la societat sinó a l'estricta conservació de l'ordre social establert” (Ibarra, 1999, 241)

Però tot i poder estar d'acord amb alguna d'aquestes afirmacions creiem que no fan justícia amb la totalitat del moviment de solidaritat. Creiem que les conclusions extretes per aquests autors s'han fet sense contemplar el moviment de solidaritat en l'amplitud i diversitat que ho hem fet nosaltres. Si bé es veritat que els sistemes polític i econòmic han demostrat gran capacitat per a sotmetre a aquells subjectes socials amb capacitat de generar contrapoder, entre ells els agents de solidaritat, aquesta submissió no s'ha produït de forma absoluta. Des dels discursos que denoten escepticisme cap al potencial transformatiu del moviment de solidaritat pareix no contemplar-se la capacitat emancipatòria de tot subjecte social.

En apartats anteriors hem vist un primer índex d'emancipació en els discursos de resistències. En aquest, a mode d'epíleg pretenem demostrar tant les limitacions del

moviment de solidaritat per a ser considerat moviment social, però també apuntar potencialitats i alguns elements que s'haurien de contemplar per a la construcció d'un moviment, encara avui marginal, amb capacitat de generar contrapoder, és a dir, solidaritat instituent i estructural.

12.1. La Solidaritat, en moviment?

En la teoria dels moviments socials hi trobem una sèrie d'elements analítics que ens permeten emmarcar l'acció col·lectiva que venim estudiant en el paradigma dels moviments socials, així com valorar els límits del moviment de solidaritat respecte a pràctiques efectivament movimentistes. Ho farem relacionant una de les definicions –en forma de caracterització- feta per un dels teòrics de moviments socials– Laraña (1999) - i els resultats obtinguts amb el nostre treball de camp:

- 1) *Els moviments socials es caracteritzen per treballar un àmbit temàtic transversal.* Hem pogut comprovar com és important no considerar la solidaritat com un àmbit temàtic en si mateix, de tal manera que el nostre moviment s'hauria de dividir, almenys, en dos: el de solidaritat internacional i el de solidaritat en l'àmbit local. Aquest darrer seria a la vegada l'àmbit més indefinit i que, per la trajectòria històrica de l'acció col·lectiva des del que s'ha treballat, es podria subdividir en altres àmbits sectorials consolidats com els de la immigració, la marginació, l'atur, etc.
- 2) *Els moviments socials es caracteritzen per objectius de transformació mitjançant el conflicte.* Al respecte, hem pogut comprovar com algunes pràctiques dels actors del moviment de solidaritat no sols no creen conflicte, sinó que l'encobreixen, de manera que des d'un sector del moviment més que per la transformació social es treballa, de forma inconscient o no, per la contenció dels problemes i per la reproducció. Des d'aquesta perspectiva, un sector del moviment de solidaritat i la seva activitat esdevindrien una de les solucions creades, reconfigurades o potenciades pel sistema per tal de solucionar les seves pròpies crisis.

“ [En quan a la immigració] penso que les entitats feim una feina molt important de contenció amb totes les dificultats que hi han. Mentre estan a una entitat o l'entitat fa una activitat per ells, fa un projecte o dinamitza també en temes de lleure, això és una cosa que fa contenció quan una persona té una dificultat, segurísim, segurísim”

3) *Una estructura flexible i fluïda que tendeix a l'horitzontalitat i a la baixa especialització.* En aquest cas hem pogut veure com, tant amb dades quantitatives com en el treball de camp, la tecnificació i professionalitat és molt alta entre un ample sector del moviment. Són molts els actors que s'organitzen a més de forma col·lectiva, vertical i estratificada. En el nivell de relacions entre organitzacions es constata una manca de coordinació i relació entre els actors per tal de que es pugui parlar d'un moviment social des de la seva concepció clàssica de xarxa d'actors articulada. Aquesta manca de coordinació és la conseqüència natural de que no tots els actors treballen per la mateixa mena de solidaritat, però també resulta dels prejudicis i desconeixement entre els mateixos actors del moviment.

“No puc ser solidària perquè no conec el seu problema les seves vides ni tot [dels que es manifesten], en canvi si hi ha una cosa concreta si que puc fer-ho, de dir no, no, no... això que deieu, es manifesten per una cosa que encara que penso que tampoc no és tan important, però penso, si tots aquests ho veuen... potser jo ara no ho he vist gaire bé, doncs també m'afegeixo amb aquests, és una cosa bona i que a mi m'alegra de fer-ho. No sé, no em ser explicar massa.”

“Jo el que te diré és que ens costa molt treballar en un mateix projecte gent que és en contra del sistema i gent que no estem en contra del sistema. Amb el qual no vol dir que els que esteu en contra ho esteu de tot i els que no estem a favor de tot. Jo reconeixo la meva dificultat per treballar amb gent que està radicalment en contra del sistema, no per la ideologia, sinó pel mètode, perquè són aproximacions diferents.”

4) *Un repertori de pràctiques no institucionals.* En el cas del moviment de solidaritat, la gestió de polítiques públiques, la cogestió de serveis públics en la que han entrat molts actors – i el fet addicional de que alguns d'ells han estat creats directament per a aquesta finalitat- ha suposat una fusió entre lo institucional i lo instituïent. D'aquesta manera les pràctiques no institucionals, els repertoris de mobilització i l'espontaneïtat han anat perdent

centralitat en el gruix del moviment. Sovint arrel del desconeixement de determinats repertoris o per la seva desconfiguració pel filtre mediàtic, s'associa acció directa, desobediència o mobilització de carrer, per part d'alguns actors, a actituds i conductes d'enfrontament directe - contundent amb el poder o els seus instruments.

“- S'hauria de fer més, tot el que sigui sortir al carrer.

- Però de manera pacífica

- Pacífica clar, el que passa que una cosa que és pacífica els polítics la polititzen.

- I els que no són polítics, totes aquestes manifestacions que hi ha hagut per l'antiglobalització i tot això, "no és que això és que els policies", però es que hi ha cada genteta que déunido, deunido, n'hi ha molts que anaven molt pacíficament, volien expressar el que volien expressar, però després al darrera venen els que rebenten les manifestacions" (MHS Voluntarista)

5) *La utilització de recursos de mobilització de ciutadans-activistes amb forts engranatges simbòlics.* Finalment, hem pogut comprovar com moltes de les organitzacions que componen el moviment analitzat tenen dèficits en l'anomenada base social —algunes organitzacions de solidaritat en forma d' empreses de serveis ni s'ho plantegen-, i d'altres contenen amb la base social només per a activitats puntuals. Arrel del qüestionari que hem implementat es dedueix que per a un sector important del moviment és més important la professionalitat d'una organització que no la seva base social.

La hipòtesi que hem intentat corroborar en la part anterior del treball era que, a més de tendències o trajectòries històriques del moviment de solidaritat, la intervenció de l'Estat i el Mercat en el moviment dificulta aquesta comprensió del moviment de solidaritat, en la seva amplitud, com a moviment social.

Per altra banda hem vist com existeixen, i són molt presents, els discursos de resistència des del moviment vers la intervenció estatal i mercantil. Però per a que aquestes resistències passin de la defensiva a l'ofensiva o a la construcció d'alternatives reals calen pràctiques

emancipatòries en el marc de l'acció del moviment. Per a que un moviment sigui efectivament emancipatori ha de contar, entre d'altres, amb les següents característiques¹²¹:

- 1) Pretendre neutralitzar relacions de poder específiques inscrites a determinades estructures polítiques, econòmiques o culturals.
- 2) Treballar per una societat més inclusiva i per la radicalització de la democràcia.
- 3) Assumir la seva dimensió política.
- 4) Tendir a l'ampliació de les seves bases. En el cas del moviment de solidaritat, hauríem de destacar la necessitat de participació activa de les persones excloses.

En el cas del moviment de solidaritat amb el que hem treballat existeixen una altra sèrie de límits que dificulten, ja no la concepció movimentista, sinó la connotació emancipatòria de l'acció col·lectiva que promou. D'elles destaca la **manca d'assumpció política** de la seva acció per part d'un important sector. Els actors d'aquest sector no sols es consideren poc o gens polititzats sinó que perceben que fer política és incompatible amb el treball per a les transformacions concretes i de l'entorn més proper. La política es preocupa des d'aquest discurs per objectius excessivament maximalistes.

“[La solidaritat] és un esforç col·lectiu que vol dir arremangar-se, això de vegades costa, és més fàcil posar una pancarta que estar cada dia aquí i aguantar molts nanus, gent en atur i els de la unitat d'escolarització compartida que tots tenen problemes de violència, de salut mental, això el dia a dia és molt dur.”

Finalment destacar una de les mancances més generalitzades detectades en el si del moviment, la gairebé nul·la participació des de la perifèria, sobretot entre les organitzacions d'àmbit local. Des del moviment de solidaritat més polititzat es dona veu als sense veu i, fins i tot, oïda als que no volen escoltar, però *com es pot treballar contra l'exclusió i per una societat més inclusora si no és inclusor ni el mateix moviment o les organitzacions que treballen amb aquest objectiu?*¹²²

¹²¹ Extret de Godàs, X., s/p

¹²² En el nostre context podem trobar, tot i ser minoritaris, una sèrie de col·lectius d'ajuda mútua, d'intercanvi, d'organització de persones aturades, etc. que responen a aquesta idea de “participació des de la perifèria”. No

12.2. Aportacions de l'estudi: cap una solidaritat en moviment

Una de les possibles aplicacions d'aquest estudi seria la d'aportar una sèrie d'eines que facilitin als actors l'anàlisi dels factors contextuals que condicionen la seva acció.

Des d'aquesta perspectiva, més enllà de les nostres interpretacions, la simple exposició dels discursos reforça la consciència entre el lector del component de construcció social d'aquests, és a dir: a) com els discursos mantenen i promouen certes relacions socials i de poder; b) com reproduïxen la base material d'algunes institucions – com el mercat, el voluntariat,...-; c) com tenen importants efectes ideològics, com en el cas de la representació mateixa de la solidaritat.

L'anàlisi del discurs que hem aplicat a l'estudi del moviment de solidaritat pretenem serveixi, tal i com ens plantejàvem al iniciar la recerca, com a element fonamentador en l'intent d'elaboració d'una *teoria crítica* del món de la solidaritat, és a dir, un conjunt d'elements teòrics i pràctics per tal de posar de manifest els mecanismes “no-evidents” de dominació que estan a la base de la societat. Amb aquesta pretensió vers el món de la solidaritat pretenem reflectir aquí beneficien els discursos macro o dominants; per què es promou, finança i lloa a un sector del moviment i es silencia un altre; quins interessos hi ha darrera el constructe de la solidaritat i algunes de les seves accepcions; a quin model de societat responen aquestes construccions; etc.

A més, la compilació i ordenació de discursos realitzada ens permet, a part de les divergències, veure les similituds i potencials sinèrgies entre aquells actors del moviment que vegin necessària una acció col·lectiva de caire emancipatori i movimentista en el marc de la solidaritat. L'exposició dels discursos denota que per a tal efecte s'hauria de transcendir la barrera simbòlica que són les entitats a les que pertanyen els individus o els prejudicis existents entre aquests. L'accés a aquest treball per part dels actors del moviment

els hem inclòs entre la nostra mostra perquè ens volíem centrar en aquella solidaritat entesa com ajuda a

de solidaritat pot permetre l'establiment de ponts de diàlegs, conèixer el discurs i la visió de l'altre, les raons per les que es troba més proper a un model que a un altre i quines són les condicions que han possibilitat la seva posició de subjecte.

Vistes les divergències, limitacions i incompatibilitats en el marc del moviment de solidaritat una propera línia de recerca que podria obrir el nostre treball consistiria en la sistematització d'un repertori ideal d'intervenció-acció, a partir de dues consideracions:

- Considerar experiències de solidaritat que transcendeixin l'ajuda a tercers, és a dir, d'ajuda mútua, ja que són les que més efectivament assoleixen la participació de la població en situació d'exclusió.
- La visió més complexa de que tant les eines d'intervenció tècnica, de l'acció social i de l'acció política poden resultar vàlides per a generar propostes de participació instituent i transformadora¹²³.

Considerem que la intervenció social, aquella fonamentada en la ciència i la tècnica, no té, *per se*, que reproduir enlloc transformar, - tot i que la intervenció dominant en el moviment estudiat no tingui gaire present aquest element -. És més, des de la creença de que no té perquè estar renyida la ciència i la planificació de la intervenció amb l'espontaneïtat de l'acció, els resultats concrets i els horitzons llunyans, la visió global amb el treball comunitari,... es podrien analitzar experiències que tot i fonamentar-se en el coneixement tècnico-científic busquessin l'autogestió i l'autonomia, el sincretisme entre el micro i lo macro i, sobretot, una solidaritat forta en l'entorn en el que es desenvolupen (l'experiència del Moviment sense Terra de Brasil podria anar en aquesta línia). A partir d'aquesta anàlisi ens podríem aventurar cap a la definició de formes d'intervenció-acció en el marc del moviment de solidaritat que ens permetessin avançar cap a un subjecte col·lectiu solidari com a agent efectiu de transformació social.

tercers.

¹²³ Tot i l'interès analític i teòric dels models sistematitzats en aquest treball, fragmentar la realitat de l'acció en tres repertoris estancs no resulta adequat.

12.3. Reflexió final

Mentre realitzàvem aquest estudi i teoritzàvem sobre el potencial emancipatori del moviment de solidaritat, la història se'ns ha avançat amb l'inici d'un nou cicle de protesta a escala mundial que trencava amb l'eclipsament d'iniciatives populars i el monopoli que de l'arena política detentaven els partits polítics en les darreres dècades. Aquest cicle de mobilització, configurat per actors i espais poc institucionalitzats i burocratitzats –entre ells alguns actors del moviment de solidaritat-, demostra que la iniciativa política també pot ser liderada des de l'esfera de la societat civil. Aquí resideix un dels primers objectius dels moviments socials que integren aquesta protesta: intentar que el sistema polític no estigui únicament protagonitzat pel poder administratiu, sinó que també pel poder, i legitimitat per a exercir-lo, que resideix en la societat civil.

Per altra banda, sense menysprear el progrés tècnic i el seu revertiment en el moviment de solidaritat, com en altres moviments socials, la dimensió política i espontaneïtat de cap moviment que pretengui ser vertaderament transformatiu pot ser menystinguda, de manera que les lluites i conflictes socials són necessaris. Entre les estratègies per les que els moviments socials poden assolir els seus objectius podríem esmentar la desobediència civil - -desconeguda per un sector del moviment de solidaritat- la qual al ser una transgressió simbòlica de les regles, massiva i pública, conta amb un important potencial com per fomentar el debat públic o demostrar la força dels arguments i la raó (Habermas, 1992).

Des del nou cicle de protesta i de mobilització del que parlem, de presència internacional, s'hauria de treballar per l'ampliació de la mobilització sobre bases sòlides – és a dir, més enllà del sumar per sumar-. Això comporta una tasca de politització de la gran massa de població despolititzada, el despertar l'esperit i la consciència crítica, la racionalització i capacització per a la interacció, la radicalització de la democràcia i la construcció col·lectiva de coneixement, discursos i propostes.

La necessitat d'un canvi radical- democràtic per tal de que la força d'integració social que és la solidaritat s'imposi al Diner i al Poder administratiu¹²⁴ és també el crit de la majoria de les organitzacions i moviments que componen aquest nou cicle de protesta.

En definitiva, la tant "desitjada" integració social d'una societat tant complexa, desigual i desintegrada com l'actual no podrà desenvolupar-se des del paternalisme de l'Estat i el Mercat, "passant de llarg entre el poder comunicatiu del públic dels ciutadans" (Habermas, 1992, 432), ni amb instruments com la intervenció social dominant o invencions com la neosolidaritat o el voluntariat oficial, sense considerar **la necessitat de la solidaritat estructural, o el que ve a ser el mateix, la necessitat de reconeixement – de les minories, de la dissidència, de la població exclosa i altres subjectivitats-** i la necessitat de redistribució *-de riquesa i de poder polític-*.

¹²⁴ Habermas (1962) citat per Madrid (2001)

13. BIBLIOGRAFIA

- Ajanguiz, R., 2000, Política Militar y movimientos sociales, Tesis doctoral. Dep. de Cc. Política i de la Administració de l'UPV.
- Alberich, T., 2000, "Perspectivas de la investigación social" a Villasante, Montañés i Martí (coordinadors), 2000, *La investigación social participativa*, vol.1, El Viejo Topo
- Alberich, T., 1993, "La crisis de los movimientos sociales, de la esperanza al desconcierto" *Documentación Social*, 90, 101-113.
- Amengual, G., 1993, "La solidaridad como alternativa. Notas sobre el concepto de solidaridad", 135-151, *Revista internacional de filosofía política*, n. 1, 1993
- Altarriba, X., 2001, *Guía práctica del mecenazgo*, Mecalux
- Axelrod, Robert; 1984, *La evolución de la cooperación. El dilema del prisionero y la teoría de juegos*, Madrid, Alianza, 1986.
- Banc Mundial, *Informe del Banco Mundial*, 1998.
- Banc Mundial, *Col·laboració entre el Banc Mundial i les organitzacions no governamentals*, Banc Mundial, 1996
- Barba, C. (1998), "Per un nou model social Europeu" Ponència en el marc *Del I Congrés Europeu De Voluntariat* Celebrat A Sitges Del 10 Al 12 De Desembre De 1998. Incavol. Barcelona.
- Baudrillard, J. *La sociedad del consumo*, Barcelona, Plaza & Janés. 1974
- Beck, U., "Un Nuevo Mundo feliz" Barcelona, Paidós, 2000.
- Beck, U., "La Europa del trabajo Cívico" a *Claves de Razón Práctica*, n. 106, octubre de 2000, p 4-14.
- Bejar, 2001, *El Mal Samaritano*, Barcelona, Anagrama
- Boudon, R, 1981, *La lógica de lo social*, Madrid, Rialp, 1981.
- Berger, Peter. *La revolución capitalista*, Barcelona, Península, 1989
- Bourdieu, P., 1999, *Contrafocs*. Barcelona. Edicions 62.
- Bourdieu, P., 1999, *Razones prácticas*, Anagrama
- Bueno Bueno, A. i Soler Javaloy, P. (1999), "Motivaciones i Gratificaciones del Voluntariado Social", Ponència en el Marc *Del Congrés De Psicología Social*, Madrid, Febrer'99
- Calle, A., 2000, *Ciudadanía y Solidaridad*, Iepala. Madrid.

- Cachón Rodríguez, L., 1997, "La formación y los «nuevos yacimientos de empleo» en España", *Revista española de investigaciones sociológicas*, n. 77-78, 1997, págs. 117-135.
- Casado, D. (1995), *Organizaciones voluntarias en España*, Hacer, Barcelona.
- Casey, 1998, *NGO's as policy actors: the case of immigrations policies in Spain*, Tesis doctoral.
- Chacón, F. i Vecina, M.L. (1999), "Motivaciones del Voluntariado", Ponència En El Marc Del Congrés De Psicologia Social, Madrid, Febrer'99
- Chomsky, N. i Ramonet, I. (1998), *Cómo nos venden la moto*, Icaria, Barcelona.
- Conudella, A. (1999), "Els equips de voluntariat que necessitem", P 46-47, *Revista L'associació De Barcelona*, N°13, Nov/Des De 1999. Ajuntament de Barcelona. Barcelona.
- Couto, R. "Community coalitions and grassroots policies of empowerment" . *Administration and Society*, Vol. 30 No. 5 November 1998.
- Denzin, N. K. (1970), *The research act*, Aldine, Chicago.
- DEP, s/p, El voluntariat a Catalunya
- Díez Rodríguez, A., "El modelo de participación de las ONG. La construcción social del voluntariado y el papel de los estados", 193-241, a Nieto Pereira, L., *Cooperación al desarrollo y ONG. Una visión crítica*, Catarata, Madrid, 2001.
- Domingo Moratalla, A. (1996), "¿Voluntarios? No, gracias. Clarificación Ética de la Acción Voluntaria", P 27-38, *Revista Caritas Española: "Voluntariado"*, Caritas Española, Madrid.
- EAP, 2001, *La Democràcia Radical*, informe per a la Fundació Jaume Bofill
- Egaña, R. (1998), La organizaciones no gubernamentales de Cooperación al Desarrollo en las relaciones Europa- América Latina, Síntesis, 4, gener- abril.
- Escobar, A, 1998, *La invención del Tercer Mundo. Construcción y deconstrucción del desarrollo*, Bogotá, Norma.
- Federació Catalana D'ONGDs, *Codi Ètic De Les ONGDs*, Barcelona.
- Florin, P. Y Wandersman, A. (1990): "An introduction to citizen participation, voluntary organizations, and community development: insights for empowerment through research". *American Journal of Community Psychology*. Vol.18, No. 1. 41-53.
- Freire, P. (1978), *Pedagogía y Acción Liberadora*, Zero, Bilbao

- Freire, P. (1987), *L'educació com a pràctica de la llibertat*, Eumo Ed. Barcelona.
- Fukuyama, 1996, *Trust. The social virtues and the creation of prosperity*, Free Press, NY.
- Fundació Bancaixa (1995), *El Voluntariado*, Fundació Bancaixa, València.
- Fundació Jaume Bofill (1999) "Les desigualtats socials a Catalunya" Ed. Mediterrània. Barcelona
- Fundación BBV, *El Tercer Sector en España*, 1998
- Fundación Tomillo, 2001, *Las ONG de acción social en España*, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid.
- García Roca, J. (1994), *Solidaridad y Voluntariado*, Ed. Sal Terrae, Cantabria.
- Giddens, A. *Consecuencias de la modernidad*, Madrid, Alianza, 1993.
- Giner, S., Lamo De Espinosa, E. I Torres, C. (1998), *Diccionario De Sociología*. Alianza. Madrid.
- Giner, Salvador; "Lo privado público: altruismo y politeya democrática", *Doxa*, ns. 15-16, vol. I, 1994, págs. 161-177.
- Giner i Sarasa, 1997, *Buen Gobierno y política Social*, Barcelona, Ariel, 1997.
- Gomis, J. (1999), *Ong, una nova manera de fer política*, Pagès Editors, Barcelona.
- González, R. (2000), *Processos participatius en la gestió d'espais naturals*, Finestra Oberta, Nº 17, Fundació Jaume Bofill, Barcelona.
- González Blasco, P. (1998), *El Voluntariado Madrileño*, Comunidad De Madrid-Consejería de Educación y Cultura. Madrid.
- Habermas, J., (1992) "Facticidad y validez", Trotta, Madrid.
- Hernández, P. (1998), *Diccionari Crític del Voluntariat*, Torre Jussana-Ajuntament De Barcelona. Barcelona.
- Ibarra, P. (1999), "Los movimientos para la solidaridad, ¿un nuevo modelo de acción colectiva?" a *Revista Española de Investigaciones sociológicas*, n. 88, octubre-diciembre de 1999.
- Incavol (1995), *I Congrés Català Del Voluntariat. Ponències I Conclusions*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- Incavol (1998), *I Congrés Europeu del Voluntariat*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.

- IOE, Colectivo, "IAP. Introducción en España", *Documentación social: Investigación acción participativa*. # 92. Juliol -setembre de 1993. (59 – 69).
- Jaraiz, G. (1998), "La Acción Comunitaria en el marco de los grupos de acción social", *Revista Caritas Española, "Educación y Transformación Social. Homenaje A Paulo Freire"*, Caritas Española, Madrid.
- Lama, J.M. (1990), *Metodología de la Acción Voluntaria*, Cuadernos de La Plataforma, Nº5, Plataforma Para La Promoción Del Voluntariado En España, Madrid.
- Laraña, E. (1999), *La construcción de los movimientos sociales*, Alianza, Madrid
- Lipovetski, G., 1994, *El crepúsculo del deber. La ética indolora de los nuevos tiempos democráticos*, BarcelonaAnagrama
- López Maderuelo, O. (1999), "Las Organizaciones de Voluntariado En España: Algunas Claves Para El Debate", Ponència En El Marc Del *Congrés De Psicologia Social*, Madrid, Febrer'99
- López Cabanas, M. y Chacón, F. (1997) *Intervención psicosocial y servicios sociales: Un enfoque participativo*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Madrid, A. (1999), "Motivos e Incentivos en el Voluntariado", P 31-35, *Revista "En Pie De Paz"*, Nº 51, Barcelona
- Marín, G (1988) "La psicología comunitaria en América Latina" a *Revista latinoamericana de psicologia*, n. 12, pàg. 171-180
- Marshall, T.H.; [1950], "Ciudadanía y clase social", (págs. 13-82), T.H. Marshall y Tom Bottomore, [1992], *Ciudadanía y clase social*, trad. P. Linares, Madrid, Alianza, 1998.
- Martin, Hans-Peter, y Harald Schumann; [1996], *La trampa de la globalización. El ataque contra la democracia y el bienestar*, trad. C. Fortea, Madrid, Taurus, 1998.
- Martínez, M.A., Mira-Perceval, M.T., Redero,H. (1996), "Sistema Público De Servicios Sociales En España" En Alemán M.C. I Garcés J. (Directors), *Administración Social: Sevicios De Bienestar Social* (P. 203-246). Siglo XXI, Madrid.
- Mauss, M., 1991, *Ensayo sobre los dones*, a *Sociologia i Antropologia*, 1923-1924, Tecnos, Madrid.
- Miguélez, F. *Desigualtat i Canvi*, Barcelona, Proax-UAB, 1996.

- Ministeri de Treball i Afers Socials (1997), *I Plan Estatal del Voluntariado*, MTAS, Madrid.
- Ministeri de Treball i Afers Socials (1999), *Normativa Española Sobre Voluntariado*, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales-Textos Legales, Madrid.
- Ministeri de Treball i Afers Socials (2001), *II Plan Estatal del Voluntariado*, MTAS, Madrid.
- Monreal, P. (1996), *Antropologia y pobreza urbana*, Catarata, Madrid
- Montenegro, M. (2001), *Conocimiento, agentes y articulaciones: una mirada situada a la intervención social*, Tesis doctoral.
- Moore, W. *Cambio Social*, Mexico, UTEHA, 1972.
- Morton, M. (1998), "La Consolidació Del Voluntariat", Ponència en el Marc Del *I Congrés Europeu De Voluntariat* celebrat a Sitges Del 10 al 12 de desembre de 1998. Incavol. Barcelona.
- Navas, A.B. i Fouce, J.G., (1999), "Elementos Para Una Crítica Constructiva Del Voluntariado Social", ponència en el marc del *Congrés de Psicología Social*, Madrid, Febrer'99
- Noguera, J.A. "La teoría crítica: de Frankfurt a Habermas", 133-153, *Papers*, n. 50, 1996.
- Núñez, O. (1999), "Las Ongs, 20 años después. Privado, apoyo o resistencia al Neoliberalismo" P.14-24, En Liebl J. (1999) "Directorio Ong De Nicaragua, 1999-2000" Capri. Managua
- Olson, M., 1965, *La lógica de la acción colectiva*, Mexico, Limusa, 1996
- Orte, C. i March M. (1996), "Pedagogia De La Inadaptació Social", Nau Llibres, València
- Ortega, M.L. (1994), *Las ONGD y la crisis dels desarrollo*, IEPALA, Madrid.
- Petras, J. (1997); "El posmarxismo rampante. Una crítica a los intelectuales y a las ONG", *Viento Sur*, n. 31, 1997, págs. 35-46.
- Pindado, F. (2000): *La participación ciudadana en la vida de las ciudades*. Barcelona, Del Serbal.
- Plataforma para la promoción del voluntariado en España (1997), "Las Organizaciones de Voluntariado en España"

- Plataforma Valenciana de entidades de voluntariado Social, *Código Ético Del Voluntariado Social*, Valencia
- PNUD (1999) *Informe Sobre El Desenvolupament Humà 1999*, Càtedra Unesco De La UPC, ANUE Catalunya, Centre Unesco de Catalunya, Creu Roja A Catalunya; Barcelona
- Pont Vidal, J. (1998), *Moviments socials a Europa, del moviment per la Pau a les Ongs*, Hacer ed., Barcelona.
- Puig, A. (1999) "Les associacions, escoles de civisme, Treballen amb l'escola per a la Barcelona de la ciutadania", *L'educació És La Clau: Per a una ciutat compromesa amb la ciutadania (Vol. 1)*, Institut D'educació De L'ajuntament De Barcelona, Barcelona.
- Rebollo, O. (2000), "La participación en el ámbito social" a portal web de *Asociación de Planes de Desarrollo Comunitario*, www.uv.es
- Reeve, J. (1996), *Motivación Y Emoción*, Mc Graw Hill, Madrid
- Riechmann, Jorge y Francisco Fernández Buey, *Redes que dan libertad. Introducción a los nuevos movimientos sociales*, Barcelona, Paidós, 1994.
- Riera, C. "Desenvolupament social i participació. Una perspectiva comunitària basada en l'hàbitat", p 71-79. *Nexe 7*.
- Riger, S. "What's wrong with Empowerment". *American Journal of Community Psychology*, Vol. 21, No. 3 1993.
- Rodríguez Cabrero, G. "Las entidades voluntarias en España" *Ministeri d'Afers Socials*, 1996.
- Romero, J.J. (2000) "Crisis en la ayuda al desarrollo" 43-50 *Revista Envío*, any 19, N° 221, Agost De 2000, Managua.
- Rosanvallon, P., 1992, *La crise de l'État Providence*, Paris, Éditions du Seuil.
- Rosselló, J. (1996), *Psicología del Sentimiento y de la Emoción*, Universitat De Les Illes Balears, Palma.
- Rubio, A. Et Al (1992), *Voluntariat. Dimensions Inèdites*, Ed. Edimurta, Barcelona.
- Rueda (1996) *Desarrollo de Comunidad y acción social urbana*, p. 501-532, a Sánchez Vidal, A.(1996), *Psicología comunitaria. Bases conceptuales y métodos de intervención*, EUB, Barcelona

- Sánchez Vidal, A.(1996), *Psicología comunitaria. Bases conceptuales y métodos de intervención*, EUB, Barcelona
- Sennet, *La corrosión del carácter*, Madrid, Anagrama
- Serrano, M., “Las ONG, entre la empresa y el Estado, ¿cambio o reproducción del sistema?, 141-171, a Nieto Pereira, *Cooperación al desarrollo y ONG. Una visión crítica*, Catarata, Madrid, 2001.
- Subirats, Joan (1994), *Análisis De Políticas Públicas y Eficacia De La Administración*, Map, Madrid.
- Teitelbaum, A., 2002, *ONU: subordinación a las ETN*, a www.alainet.org, consultat el 4 de maig de 2002.
- Torralba, F. I Vilà, A. (1999), *Perspectives De L'acció Voluntària*, Edicions Pleniluni, Barcelona.
- Urgell, J. (1994), *L'organització i la Direcció del Voluntariat A Les Organitzacions. Manual per al canvi organitzatiu A Través De La Gestió Del Voluntariat*, Torre Jussana-Ajuntament De Barcelona. Barcelona.
- Velloso, A. (1999), *Guía Crítica del Voluntariado En España*, Espasa, Madrid.
- Vidal Vidal, C., (1996), “Fomento y Promoción Del Voluntariado”, P. 185-200, *Revista Caritas Española, “Voluntariado”*, Caritas Española, Madrid.
- Zubero, I., *Las nuevas condiciones de la solidaridad*, Bilbao, Desclée de Brower, 1994

Contingut dels annexes

ANNEX 1: Contextualització històrica del moviment de solidaritat i condicions de possibilitat

ANNEX 2: Quadre d'entitats per models

ANNEX 3: Quadres resum per entitats

3.1. Activitat

3.2. Funcionament

3.3. Marcs de significat

ANNEX 4: Justificació metodològica

ANNEX 5: Qüestionari definitiu

ANNEX 6: Resultats estadístics

ANNEX 1: Contextualització històrica del moviment de solidaritat¹

Possiblement la complexitat de les preguntes i respostes envers el moviment de solidaritat tenen a veure amb la tradició històrica de les pràctiques de solidaritat organitzada en el nostre context.

Així, que la societat civil s'organitzi amb fins solidaris no és un fenomen nou. De fet, podem considerar les organitzacions de solidaritat com una de les formes més antigues d'organització de la societat, la qual està constantment en procés de reconfiguració.

Casado (1999) afirma que tant romans com germans, en ple auge dels seus imperis, iniciaren la tradició associativa tal i com la coneixem actualment. Ambdós pobles es servien de l'associacionisme tant amb fins mutualistes com per influir externament en afers polítics o aspectes socials.

La dominació musulmana no deixà senyals d'aquesta tradició que no es reprendria fins arribada l'Edat Mitjana. Al s. XII sorgeix l'associacionisme, tant de cooperació mútua com verticalista, organitzat normalment al voltant de la parròquia i del monestir, en mans d'ordres religioses com els dominicans i franciscans. Aquestes ordres paral·lelament a la funció social complien una missió relativa al cultiu espiritual i l'evangelització. Les fórmules organitzatives predominants de l'època eren les cofradies i les germanors religioses.

Però un altre actor amb fins religiosos al marge de l'Església sorgeix en aquesta època: les *Ordres de Cavalleria*, que a més de la seva acció bèl·lica a favor de la Cristiandat tenia una funció protectora de peregrins i malalts. Tant l'acció i funció dels actors religiosos com de les ordres de cavalleria formava part de l'engranatge del règim feudal: "les seves funcions religioses, culturals i socials anaven associades i estaven sostingudes per la propietat i explotació de bens econòmics, així com per la dominació del poble "llano". En l'exercici de tals relacions no deixaren d'incórrer en abusos propis d'aquell sistema" (Casado, 1999, 27)

¹ Ressenya històrica fonamentada amb els treballs de Béjar (2001), Casado (1995), Casado (1999). Giner i Sarasa (1997), Madrid (2001), Serrano (2001), Institut DEP (1996). Ministerio de Trabajo y asuntos sociales (2001), Gomis

En l'Edat Moderna sorgeixen noves ordres de frares i religioses com la *Compañía de Jesús*, *Sant Joan de Déu*, *les Filles de la Caritat*,... que combinaven la difusió de la Fe amb l'acció social. Però la solidaritat es secularitza arrel de la iniciativa il·lustrada i civil des de la qual es contemplà també l'associacionisme d'intervenció com un mitjà més per assolir els seus objectius polítics. Destaca la fundació, sota l'auspici de Carles III, de la *Societat Econòmica "Matritense" d'Amics del País*, associació actualment activa i present en la ciutat de Barcelona. Tinguem en compte que era una època en la que es comencen a crear nuclis urbans superpoblats on creixia la misèria, l'alcoholisme, la prostitució i tota una sèrie de "vicis" i noves problemàtiques socials que pretenen solventar societats filantròpiques, tant laiques com religioses. L'objectiu, combatre la desmoralització de les masses (Lipovetsky, 1994).

En aquest context, un sector important de les associacions religioses comencen a ser reprimides al s.XVIII al incomodar als polítics il·lustrats pel seu excessiu poder i autonomia en una conjuntura que es caracteritzava per l'ascens del poder estatal. Però les de caire assistencial sortiren pràcticament indemnes d'aquest conflictes al ser tolerades pels il·lustrats.

La Llei de Beneficència de 1822 tenia com objecte institucionalitzar la intervenció pública en l'atenció als necessitats. En ella es promocionava a la *Germanes de la Caritat*.

Fou durant la segona república l'únic període en que es restringí l'àmbit d'actuació de les entitats religioses de beneficència, però instaurada la dictadura franquista s'adoptaren polítiques per a restituir-les.

Ja en el període dictatorial, *Acció Catòlica* (fundada a finals del XIX), esdevingué una institució fonamental en l'ajuda altruista. Aquesta s'estructurava en agrupacions generals de base parroquial i en branques sectorials en funció d'edat, sexe o professió. Però les lluites ideològiques i de poder també eren presents entre Estat i Església. Ideològicament, *Falange* defensava una idea de justícia social a la vegada que criticava durament la beneficència d'*Acció Catòlica*, així com de les entitats religioses en general. Però el conflicte, tractat amb gran diplomàcia derivà cap a una

complementarietat entre les dues institucions: “que detrás de nuestra Justicia Social vaya vuestra Caridad cristiana” (Madrid, 2001, 20), es proposava des d’*Auxilio Social* (organització altruista estatal) a *Acció Catòlica*.

Seguint amb els conflictes de poder entre l’Església i l’Estat, dir que el desenvolupament de models assistencials públics era vist com una intromissió per part de la jerarquia eclesiàstica. Salomònicament, des de l’Església es reconeixia que en l’esfera social l’Estat tenia legitimitat per imposar obligacions legals com els tributs, però que l’església s’encarregaria de canalitzar els recursos voluntaris:

“Els medis de coacció espiritual i de consciència deuen quedar com a missió única de l’església, exigint als fidels que compleixin amb el seu deure de consciència de comunicar voluntària i cristianament els bens per atendre als pobres, evitant que tinguin que exigir-ho obligatòriament l’Estat”²

Així i tot, des de l’Estat també es participà en la incentivació de l’acció voluntària amb el clar exemple del *Servicio Social de la Mujer*, creat al 1937 i que poc després passaria a ser obligatori. Segons un dels seus responsables, el fet de fer obligatori el servei pervertí la filosofia d’un projecte “prometedor i bonic, (...) que passà a ser burocràcia banal, recurs al marge, rutina i propaganda dolenta”³. S’obrí doncs un debat estratègic vers si era millor la obligatorietat o la voluntarietat en les persones que havien de practicar la solidaritat i l’altruisme.

Tot i que en l’etapa dictatorial naixeren algunes de les grans ONG actuals com Càritas (1942), Misión y Desarrollo (1956, ara Intermon-Oxfam) o Mans Unides (1960), els quaranta anys de dictadura suposaren un evident retràs respecte a l’evolució del moviment associatiu respecte a altres països europeus. Curiosament, en el nostre entorn s’ha passat per les mateixes etapes que a la resta de països d’Europa, tot i que de forma més accelerada⁴. Tinguem en compte si més no que fins l’any 82 l’estat espanyol era

² García Valcarcel, director Gral. de Càritas a 1960) citat per Madrid, 2001, 22

³ Paraules de Doionisio Ridruejo, un dels promotors del Servicio Social a Madrid, 2001, 25

⁴ Quines són aquestes etapes? En el cas de les organitzacions de solidaritat internacional es parla de quatre generacions: la primera de caire assistencialista (45-60), la segona orientada al desenvolupament local del sud i la sensibilització en el nord (60’s), la tercera té com objectiu el partenariat amb el Sud i la denúncia de les causes del desenvolupament en un moemnt de recessió econòmica (70’s) i la quarta i actual: la de l’empowerment i la pressió política.

beneficiària de cooperació internacional. Així, durant el postfranquisme, que s'obre un nou àmbit d'acció entre les organitzacions de solidaritat: la cooperació al desenvolupament.

És en la primera etapa postfranquista, coneguda com a Transició, i amb el reconeixement d'unes determinades llibertats que comporta, quan es produeix una considerable proliferació d'associacions i fundacions amb diversos fins, entre els que destaquen els altruistes. Amb l'entrada en vigència de la Constitució de l'any 78, només en tres anys, del 78 al 80, es registraren quasi el 20% del total d'associacions creades en els vint-i-quatre anys de vigència del registre d'associacions (és a dir, des de la llei d'associacions de 1964).

A les entitats de solidaritat d'origen catòlic (siguin d'àmbit local com internacional), que encara avui són més de la meitat en el nostre entorn, s'afegeixen altres tipus d'entitats com: organitzacions transnacionals (Save the Children, Oxfam, Metges sense Fronteres), entitats d'origen empresarial (Fundació Ronald Mc Donald, F. Telefònica, F. Repsol), d'altres creades per partits polítics (Codespa) i sindicats (Fundación Largo Caballero, Pau i Solidaritat), comitès de solidaritat i altres associacions de base, etc. Es sumen a aquesta diversitat organitzacions vinculades a religions que no són la catòlica com l'adventista (ADRA) o la Fe Bahá'í.

En definitiva, aquest no massa metòdic recull històric **ens permet visualitzar els ancestrals orígens i complexa composició del moviment envers el que pretenem treballar, definir i explicar tota una sèrie de processos.**

A continuació ens centrem en la història contemporània de dos elements significatius del moviment de solidaritat en el seu moment actual: el voluntariat i la vessant més reivindicativa del moviment., per a exposar finalment unes dades envers l'estat actual del moviment.

La figura del voluntariat

En els anys 80, a la vegada que proliferen les organitzacions solidàries, en l'escenari de la col·laboració social agafa força i terreny la figura del voluntari o voluntària. El seu rol

social comença doncs a ser reconegut per l'administració pública. Una de les primeres manifestacions al respecte la trobem en les lleis autonòmiques de serveis socials, en les que el voluntari i les seves entitats són peces contemplades en l'engranatge de serveis socials públics, tot i que amb el requisit de professionalitat i el detriment de pràctiques benèfiques i voluntaristes⁵.

La major centralitat del voluntariat es consolida en els anys 90 on s'intensifica l'atenció estatal en aquest fenomen. Sorgeixen lleis del voluntariat a nivell estatal i autonòmic, s'institucionalitzen dies i premis del voluntariat, es creen plans estatals del voluntariat, etc. En el context català no es conta amb una regulació explícita del voluntariat, tot i que a l'any 91 s'aprova la llei catalana de creació de l'Institut català del voluntariat i a l'any ((____) s'expedeix la Carta del Voluntariat del Parlament de Catalunya. L'ampla participació de joves en el voluntariat olímpic (1992) fa encara més exponencial la popularitat del fenomen. Tot i que aquest es centrava en l'àmbit esportiu, finalitzats els jocs olímpics va revertir en major participació de voluntaris i voluntàries en altres àmbits, sobretot socials⁶.

El sector reivindicatiu del moviment

Fins ara hem fet referència al sector més formalitzat del moviment de solidaritat. En quan al de caire més reivindicatiu o mobilitzador, es difícil poder precisar de la manera que ho hem fet amb l'associatiu⁷. Així, els orígens històrics de mobilitzacions amb fins solidaris són confusos i poden incloure una ampla diversitat de mobilitzacions: la

⁵ "Front a la dispersió i escassa racionalitat de les actuacions benèfiques es procurarà un conjunt perfectament definit de prestacions i serveis, establert després dels oportuns processos de planificació sotmesos en la seva gestió a un sistema reglamentat, i en el que concurreixen els nivells de qualitat i professionalitat que ho fagi efectiu per al fi previst" (Llei aragonesa de serveis socials, Madrid, 2001, 46).

⁶ A més de que foren moltes les organitzacions de solidaritat que es beneficiaren de l'augment de voluntaris després del 92, també aparegué una peculiar entitat: Voluntaris'2000. Aquesta és una entitat que a l'any 97 contava amb 9.215 voluntaris que es dediquen a "organitzar, ajudar i col·laborar en la preparació i en la realització de manifestacions esportives, culturals i cíviques de tot tipus, amb independència de qui les organitzi" com la Marató del Corte Inglés, el festival de teatre GREC o la marató de TV3. Entre el 90 i 95% del seu pressupost el finança l'Ajuntament de Barcelona.

(VOLUNTARIS'2000, *Dossier de Formació Bàsica*, Barcelona)

⁷ Cal insistir en no crear falses dicotomies pels importants vincles que hi ha entre els dos sectors. Així moltes associacions formen part de moviments socials i molts moviments socials a la llarga cristalitzen en associacions o altra mena d'estructures.

revolució francesa, les ((germanies, o les col·lectivitzacions a Catalunya durant la República podrien ser alguns exemples.

Però per cenyir-nos més a l'àmbit d'actuació i context històric en el que estem treballant, el primer moviment, tal i com coneixem ara els moviments socials, que plantejava la solidaritat en el seu discurs és el moviment obrer. La lluita de classes, davant el desplegament del capitalisme, pretenia assolir majors quotes d'igualtat i justícia social. Aquesta lluita cristal·litzà en organitzacions concretes de les que destaquen els sindicats.

Més recentment, en trobem amb moviments de tall sectorial, els quals plantegen també models de societat més solidaris a partir del treball i la lluita per temàtiques concretes com l'antimilitarisme , el feminisme, l'ocupació, els drets humans, la solidaritat internacional,...

És precisament en l'àmbit de solidaritat internacional en el que es manifesta la vessant més mobilitzadora i reivindicativa del moviment de solidaritat, en canvi, en quan a solidaritat local, difícilment podem dir que hagi quallat un moviment en la línia reivindicativa de la que estem parlant⁸.

Parlem doncs del que tenim més constància, és a dir, el moviment de solidaritat internacional. D'aquest podem dir que gràcies a estratègies de confrontació dels seus actors s'aconsegueix als anys 80 apropar a la ciutadania el tema de les desigualtats nord-sud i introduir-lo així en l'agenda política. L'acció col·lectiva d'aquell moment és canalitzada a través d'organitzacions de solidaritat formalitzades (les ONGD), com per un nou actor que adquireix protagonisme en l'àmbit de la cooperació: els comitès de solidaritat⁹. Els seus membres d'aquests comitès solen provenir de l'esquerra extraparlamentària, molts d'ells insatisfets i desil·lusionats amb el procés de transició política a l'Estat Espanyol de manera que centren la seva atenció en processos revolucionaris Amèrica Central. Els comitès, al seu treball de cooperació de poble a poble sumaven activitats de sensibilització, difusió i denúncia de violacions dels drets

⁸ Així i tot, aquest punt el reprenem de forma més detallada en el darrer apartat del treball.

⁹ Els comitès de solidaritat solen articular la seva activitat a través de la relació països o pobles concrets. Els seus membres solen provenir de l'esquerra extraparlamentària, molts d'ells insatisfets i desil·lusionats amb el procés de transició política a l'Estat Espanyol de manera que centren la seva atenció en processos

humans. Per la seva banda, l'actuació de mobilització de les ONGD es focalitzava en una campanya per demanar al govern espanyol que destinés el 0'7% del seu PIB a ajuda al desenvolupament (1981-1982). Amb aquesta campanya a més de certa incidència simbòlica i en l'opinió pública es va aconseguir que governs locals i autonòmics destinessin part dels seus pressupost a cooperació internacional¹⁰.

Al gestionar-se part de l'ajut oficial al desenvolupament d'altres països a través d'ONGD i pel fet de que de cada cop més ciutadans i ciutadanes canalitzaven donatius a través d'aquestes entitats, el mapa d'ONGDs s'amplià. A més, alguns comitès de solidaritat per tal de poder gestionar part d'aquestes partides esdevingueren ONGDs o en fundaren de pròpies.

El teixit associatiu de solidaritat internacional es va fent més ampla i complex de manera que algunes de les entitats creades s'organitzen en entitats de segon nivell¹¹. En aspectes com aquest es reflecteix la tensió i permeabilitat entre mobilització-institucionalització present en la iniciativa social.

Als anys 90, es produeix una nova mobilització pel 0'7. Aquesta conta amb un ample recolçament social i una important incidència política, reflectida no sols en l'augment de partides¹², sinó en l'obertura d'espais institucionals per a la participació de la societat civil en afers de cooperació. El mecanisme principal de participació són els Consells de Cooperació, que es generen tant a nivell municipal, autonòmic (almenys en el cas de Catalunya) com estatal.

revolucionaris Amèrica Central. D'aquests processos destaca la revolució sandinista a Nicaragua (1979) arrel de la qual es crearen moltes d'aquestes organitzacions en l'entorn català.

¹⁰ Els governs locals canalitzen la major part d'aquest ajut a través del Fons Català de Cooperació i desenvolupament (1986). De la cooperació municipal sorgiren a més els *agermanaments* com a forma de relació directa entre els governs locals del nord i del sud. La generalitat per la seva banda va destinar la primera partida a aquests fins a l'any 1985. Eren només 5 milions de pessetes, munt que en el diferents exercicis pressupostaris augmentaria exponencialment.

¹¹ Es crea la coordinadora espanyola d'ONGD(1982) impulsada des de Catalunya, el FCCD integrat per ONGDs i administracions locals (1984) FCONGD (1989)

¹² La Generalitat de Catalunya, després de les mobilitzacions pel 0'7 del 94, passà a donar 475 milions de pta. a donar-ne 1.192.

Així doncs, durant els 90 un ample sector del moviment de solidaritat internacional gestiona un volum de recursos considerable. El moviment es consolida, es fa més ample i complex.

Situació actual del moviment

En quan al sector formalitzat del moviment, a l'any 1998 existien 174.916 associacions i 5.500 fundacions a l'entorn espanyol¹³. D'aquestes, a Catalunya trobem el 16% de les associacions i el 25% de les fundacions amb fins socials.

Aquest creixement exponencial no només fa referència a la quantitat d'organitzacions existents, sinó també a la quantitat de recursos que gestionen aquestes. El cas d'Intermón es prou significatiu: a l'any 1980 gestionava 70 milions de pessetes i a l'any 1996 en gestionava 4.158.

És més, paral·lelament a l'ampliació de la xarxa associativa i els seus recursos es generen publicacions envers el món de la solidaritat, tant de les pròpies organitzacions com a nivell de divulgació general (revista "Voluntarios" o "OeNeGes"); es perfila i s'obre un important jaciment laboral (tècnics, gerents, administratius,...) ((llibre blanc; es realitzen estudis i investigacions sobre el tercer sector (presència, composició, incidència econòmica, filó ocupacional, etc); es realitzen trobades, jornades i congressos diversos, s'amplia l'oferta formativa, des de la més introductòria a la més especialitzada com els màsters de gestió i direcció d'ONLs o de cooperació internacional i un llarg etc.

L'atenció i promoció institucional a la figura del voluntari és consolida fins i tot a nivell internacional: les Nacions Unides declarà l'any 2001 com a Any Internacional del Voluntariat. Actualment a Catalunya el 9'9% dels habitants majors de 16 anys realitzen alguna activitat de voluntariat, percentatge que correspon a mig milió de persones aproximadament.

¹³ Aproximadament, a L'Estat Espanyol existeix una associació per a cada 261,9 habitants, rati superior al present als EUA amb una associació per a cada 286,7 habitants, tot i que bastant allunyat del cas francès amb una associació per cada 101,6 habitants.

És més, el voluntariat transcendeix la societat civil i passa desenvolupar-se des d'esferes com la mercantil, com en el cas del voluntariat corporatiu o, fins i tot, des d'esferes *virtuals* com en el cas del voluntari on-line¹⁴.

En quan a l'acció política del moviment, aquesta segueix recaient sobretot en l'àmbit de solidaritat internacional. A finals dels 90, quan pareixia que des d'aquest àmbit s'interactuava amb l'administració més des de la negociació que des de la confrontació, apareix una nova causa per la que mobilitzar-se: l'abolició del deute extern dels països del sud. El tema arriba al nostre entorn a través d'una Campanya internacional integrada per les organitzacions més institucionals, era la campanya Jubileu'2000 o "Deute Extern, Deute Etern". A aquesta se li sumaria una campanya promoguda des de Catalunya i que s'estendria a tot l'estat, que conta amb un discurs més radicalitzat que l'anterior, tot i poder coincidir-hi bastants dels actors que la composaven. La Campanya, a més de caracteritzar-se per una organització interna horitzontal i en xarxa, i un important tasca de difusió i sensibilització, es focalitzà en un novedosa eina política i de mobilització: una Consulta Social que es realitzaria paral·lelament a les eleccions generals de 12 de març de 2000. En ella es consultaria a la ciutadania sobre si seria partidària de l'abolició del deute extern per part del Govern espanyol i de com ho faria¹⁵. Aquesta campanya, composta per diversitat d'actors, que fins i tot transcendien al moviment de solidaritat com l'entem nosaltres, cristal·litzà en una ampla organització en xarxa i d'àmbit estatal: la Xarxa Ciutadana per l'Abolició del Deute Extern.

Tot i que per alguns autors, el moviment de solidaritat sigui un dels moviments més institucionalitzats (Pont Vidal, 1998) o el més integrat dels moviments socials (Ibarra, 1999) cal destacar que actualment, el sector més donat a l'acció política del moviment de solidaritat conflueix en espais amb altres moviments de tall sectorial en el que es ve a anomenar moviment antiglobalització. La confluència de moviments no és un fenomen

¹⁴ El voluntariat corporatiu prové de l'entorn anglosaxó, i s'està inserint tímidament en el nostre context. Consisteix en que les empreses, normalment transnacionals, cedeixen els seus professionals a les organitzacions de voluntariat o per fer tasques de solidaritat i de desenvolupament comunitari.. Per la seva banda, el voluntariat "on-line" permet a les persones participar en associacions, normalment en tasques administratives i de gestió, *sense desplaçar-se de casa* seva gràcies a les possibilitats oferides per les noves tecnologies.

¹⁵ Amb la Consulta es varen obtenir 1.087.792 vots, dels quals més d'un 97% demanava al govern espanyol que cancel·lés el deute extern que amb ell tenen els països empobrits.

nou, en el cas del moviment de solidaritat s'havia donat en les mobilitzacions contra l'OTAN (1986) o, més recentment, en la Plataforma per la Pau contra la desfilada militar a Barcelona (2000) i en les tancades d'immigrants contra la Llei d'Estrangeria (2001).

Però les relacions del moviment de solidaritat amb el moviment antiglobalització mereix ser objecte d'estudi més detallat, de manera que en parlarem al tercer apartat.

2.4. Condicions de possibilitat

A més de la tradició històrica, a continuació sistematitzem les condicions conjunturals que ens permeten parlar de l'existència d'un moviment d'organitzacions i persones que lluiten i treballen per fins i en afers solidaris.

- **Dualització social.** La tendència a la dualització social que marca la desigualtat actual en les societats capitalistes¹⁶, es caracteritza per una escissió de l'estructura social en dos grans grups, un de fort i un de feble (Miguélez, 1997) o per la configuració de dues societats dintre una mateixa societat (Rebollo, 2000). El grup fort, també anomenat societat satisfeta, a més de per disposar de major benestar econòmic es caracteritza per gaudir i fer ús dels seus drets civils i polítics, entre ells el de participació ciutadana. Els seus membres contenen amb una xarxa de relacions socials sòlides; són les persones que estan més organitzades i associades, les que més voten i contenen.

En canvi, els membres del grup feble contenen amb pocs recursos econòmics (inactivitat, atur, precarietat laboral, poques garanties d'ingressos,...) i, a més del poc ús que els seus membres fan dels drets civils i polítics, fan un ús deficitari dels seus drets socials, dels que teòricament en serien els primers destinataris, sigui per falta de recursos culturals, d'informació, temor al control,... Aquest grup no està organitzat, els seus membres no s'associen ni participen i per tant no tenen capacitat de defensar els seus interessos de cara a l'Estat i el Mercat¹⁷.

¹⁶ A països amb un capitalisme més avançat i desorganitzat (Offe, 1985), com Estat Units, es marca clarament la tendència de la dualització (Miguélez, 1997). // (((Lafontaine i Müller)))

¹⁷ Però a l'Estat Espanyol els pobres no acostumen a associar-se, només ho fan el 21,1% dels caps de famílies pobres (Caritas i Foessa,). Aquesta dada va en detriment a l'hora que augmenta el grau de

Sectors d'ambdós grups, el fort i el feble, reaccionen davant la injustícia social que perceben. Però les reaccions són ben diferents. La del grup feble, degut a les seves necessitats de caire econòmic i als dèficits, sobretot funcionals, envers la cultura dominant, es sol materialitzar en una confrontació directa, oberta i de vegades violenta caracteritzada sobretot per actes delictius, els quals són sancionats i reprimits per part de l'Estat.

En altres ocasions els sectors de població exclosa i empobrida reaccionen de manera indirecta i no violenta tal i com es manifesta en el fenomen de la immigració. Però també en aquests casos la resposta dels estats receptors d'immigració sol ser repressiva.

Des del grup fort, tot i poder estar satisfets materialment, sectors conscienciats reaccionen envers la situació en la que viuen determinats col·lectius exclosos, tot i que de manera més organitzada que aquests. D'aquesta manera, la intervenció de la societat forta pot ser més efectiva de cara al canvi social planificat (Miguélez, 1997).

La reacció organitzada del grup fort tot i que pretén beneficiar a les classes empobrides i excloses de la societat, paradoxalment no sol contar amb la participació d'aquestes classes (*despotisme solidari*)¹⁸.

- **Postmaterialisme.** Al parlar d'acció col·lectiva amb fins solidaris, ens trobem davant una sèrie d'iniciatives que majoritàriament representen valors postmaterials de les noves classes mitjanes que entren en confrontació amb la burgesia tradicional. Porten implícites actituds contraculturals que cerquen superar els valors dominants del moment actual: individualisme, competitivitat, recerca de beneficis únicament econòmics, capacitat de consum com a única forma de legitimació i reconeixement social,... En canvi, altres iniciatives amb fins solidaris més bé conviuen sense conflicte amb aquests valors i, fins i tot, els comparteixen.

pobresa i, sobretot, a l'hora que disminueix el nivell d'estudis. Cal dir que si l'enquesta s'hagués realitzat no únicament entre caps de famílies, la proporció hagués sigut probablement més baixa. Dels col·lectius als que es troba associada la població pobre espanyola "cria l'atenció l'escassa pertinença a organitzacions de marcat caràcter social i reivindicatiu, com poden ser els sindicats, partits polítics o associacions humanitàries."(Caritas i Foessa, 1998, p. 383)

L'acció i conflicte que davant la injustícia es genera des de les classes mitjanes, tot i ser més efectiva, és molt més integrable i controlable per vies pacífiques que aquella portada a terme des del grup feble. Així, el sector solidari de la societat forta sovint aconsegueix negociar amb els diferents poders públics i mercantils, introduir demandes en l'arena política i, fins i tot, participar directament en l'Estat, amb el perill de cooptació que aquesta pràctica suposa. Com veurem en l'apartat següent i a diferència del que succeeix amb el grup feble, només un cop esgotades totes les possibilitats, l'Estat adoptarà la repressió com a resposta a la confrontació implícita en algunes de les manifestacions de solidaritat del grup fort.

Alguns autors parlen del voluntariat i la solidaritat organitzada com a "reacció a la insolidaritat i als contravalors de l'Economia de Mercat"¹⁹, però com veurem en el desenvolupament del treball, això no té perquè sempre ser així.

- **Retirada de l'Estat.** En els darrers temps es parla de "crisi" de l'Estat del Benestar, és a dir, que la situació actual és insostenible a causa de pressions demogràfiques, pressupostàries i financeres, però que, a més, és indesitjable pels efectes perversos que s'atribueixen a la intervenció de l'estat sobre l'economia o perquè es considera que una gestió privada d'alguns serveis de benestar pot contribuir a millorar l'eficiència, l'eficàcia, la flexibilitat, donar un tracte més personal o, simplement, a abaratir els costos. Totes aquestes pressions, semblen originades des de sectors financers que perceben possibilitats de negoci en els serveis oferts per l'Estat però també pot relacionar-se amb els canvis de l'estructura social i el conseqüent canvi en les demandes: Les demandes post-industrials semblen treure l'accent de la solidaritat i la igualtat, per posar-lo en la llibertat i demanar menys pressió fiscal i més diferenciació, dins un consens implícit de deslegitimació de l'Estat.

Pel que respecte a la provisió de benestar per part de l'Estat ens trobem amb un nou escenari anomenat estat del benestar pluralista²⁰, estat relacional o welfare mix, on la titularitat dels serveis segueix en mans de l'Estat però les formes de gestió i provisió

¹⁸ Tot i així, existeixen experiències d'acció social comunitària implicant als afectats en la solució dels seus problemes (Rueda, 1996) o d'altres que sense ser filantròpiques i tractar d'incidir directament en l'status quo es situen sota formes autogestionàries i al marge del sistema dominant.

¹⁹ García Roca, 1994, 37

²⁰ Subirats, J., 1994

passen a ser a càrrec del sector privat, ja sigui amb ànim de lucre o no. A la vegada, moltes de les noves necessitats socials que sorgeixen ja no són assumides com a responsabilitat per part de l'estat o només són assumides després de la pressió dels mitjans de comunicació i/o de la societat civil per a que així ho faci²¹.

En realitat, del que hauríem de parlar és, més que d'un afebliment de l'Estat, d'una redefinició de les seves funcions, subvertides als interessos de l'esfera econòmica. Així, les noves funcions de l'Estat són en quan a aspectes de seguretat, protecció de la propietat privada i vigilància en l'acompliment de contractes. Segons els defensors d'aquest neoestat, les funcions socials, de no ser responsabilitat privada, són un obstacle per al desenvolupament, l'Estat no pot seguir garantint el benestar dels seus ciutadans i ciutadanes, és suficient que procuri crear les condicions per al creixement econòmic (Banc Mundial, 1996). És més, l'Estat mai "pot usar el seu aparell coactiu amb el propòsit de fer que alguns ciutadans ajudin a uns altres. (...) La solidaritat és allà on ha de ser, com a possibilitat sempre oberta d'un individu o d'un grup d'atendre o d'ajudar a un altre o altres individus".²²

Arrel de la retirada de l'Estat, la societat civil organitzada amb fins altruistes augmenta progressivament la responsabilitat en la gestió i provisió de benestar, sobretot pel que es refereix a aquells serveis destinats a les capes de la població més empobrides i marginals (Càritas i Foessa, 1998). Des dels anys vuitanta, la iniciativa social comença a ser contemplada a nivell jurídic tant en les lleis autonòmiques i locals de serveis socials, com, a nivell estatal, amb el "Pla Concertat pel desenvolupament de les Prestacions Bàsiques de Serveis Socials en les Corporacions Locals"²³, la qual cosa condueix a una creixent fusió Estat-tercer sector en la provisió de benestar en el que hem qualificat com a estat relacional, pluralista o welfare mix.

Les fórmules actuals del welfare mix són bàsicament tres: convenis, concerts i concursos. Mitjançant aquests tipus de contractes les associacions cíviques poden accedir a la gestió de serveis de titularitat pública.

²¹ Així succeí recentment amb el tema dels infants en situació de desamparament que vivien als carrer de Barcelona.

²² Nozick, citat per Fundació Jaume Bofill (AAVV), 1999, 46

Com a conseqüència d'aquest procés, en els darrers anys el tercer sector s'ha professionalitzat²⁴, ha crescut en quan al nombre d'entitats existents²⁵, pot contar amb més recursos econòmics, infraestructurals²⁶,... Així, actualment, l'origen del 53% dels ingressos de les entitats de solidaritat, associacions i fundacions, és públic²⁷.

Així, a l'associacionisme tradicional, es suma un nou associacionisme, el qual sorgeix explícitament per a gestionar benestar: "grups de professionals han creat empreses de serveis baix formes institucionals voluntàries per tal de poder gestionar iniciatives en el terreny cedit per l'Administració"²⁸. L'estudi "Empleo y trabajo voluntario en las ONG de acción social" demostra que, proporcionalment, les ONG que més llocs de treball creen són les més joves.

((EI MATEIX LLIBRE BLANC DE LA UNIÓ EUROPEA ENS PARLA DE LES ONG COM A NOU "Yacimiento de empleo". Es prou significatiu que el 47% de les organitzacions de solidaritat legalment constituïdes tinguin menys de deu anys de vida i que aquestes sorgeixen per atendre les noves necessitats, degut a que l'Estat no ho fa directament: immigrants, dona i malalts de SIDA²⁹).

En canvi, la gestió de serveis socials des de l'àmbit del Mercat és mínima. Per tal d'explicar aquesta no intervenció del Mercat pot ser interessant recórrer al terme "mal cost" que explica Esping Andersen³⁰. El concepte fa referència al canvi d'una economia dominada per la indústria a un altre on domina l'expansió dels serveis. En la indústria, els salaris guarden relació amb la productivitat del treball. En el cas dels serveis, és difícil parlar dels mateixos en termes de productivitat. Com que els serveis tenen una

²³ Pla creat a l'any 1988 pel ministeri d'affers socials per procurar una xarxa integrada i coherent dels serveis socials, degut a que sobre aquest tema hi tenen competència administracions de tres nivells: estatal, autonòmic i local.

²⁴ En l'actualitat les ONG d'acció social del context espanyol, sense contar les de solidaritat internacional, tenen 284.000 treballadors assalariats i s'espera que fins el 2002 es contractin 50.000 persones més (Fundació Tomillo).

²⁵ Al llarg dels 80, cada any es creaven aproximadament quatre mil associacions. Un dels punts àlgids es produí a l'any 1990 amb la inscripció de 6960 associacions en el registre oficial (Casado, 1995).

²⁶ El cas d'Intermón es prou significatiu: una entitat que l'any 1980 gestionava 70 milions de pessetes i a l'any 1996 en gestionava 4.158 (Gomis, 1999).

²⁷ EL PAIS, dilluns 18 de desembre de 2000.

²⁸ Casado, 1995, 106.

²⁹ Fundació Tomillo, 2001

³⁰ Esping Andersen, G., 2000, 148

productivitat molt baixa o quasi inexistent, el mercat sols està interessat en proporcionar-lo sota dues circumstàncies : la primera, si el preu final del servei és molt alt com per pagar uns salaris dignes als treballadors, i la segona, pagant uns salaris relacionats amb la productivitat, és a dir, molt baixos. Això serveix per explicar perquè el mercat no proporcionarà uns serveis com les guarderies o l'atenció a la gent gran, en tingués de manera que permetin l'accés universal i per tant a baix cost, o a un cost raonable. Sols podria fer-ho a alt preu o amb salaris molt baixos, creant, en el dos casos, greus efectes sobre la desigualtat, justificació clàssica aquesta de perquè existia la provisió pública.

- **Major disponibilitat de temps lliure**, sobretot arrel de les transformacions del cicle vital i en el mercat laboral que repercuteixen directament a joves i ancians. Abans, els primers tenien facilitat per a ocupar-se amb tasques productives, mentre les persones majors un cop jubilades pareixia que s'havien de limitar a "esperar la mort"³¹. Ara molts dels joves estan inactius per manca de treball i els ancians, degut a l'allargament de l'esperança de vida, poden fer plans de futur. Una possible sortida a la situació d'aquests dos col·lectius és la realització d'un voluntariat o activitats de solidaritat, les quals, entre altres coses, permeten millorar els problemes d'autoestima associats a la inactivitat.
- **Crisi de les organitzacions de participació tradicionals**. Moltes persones s'incorporen a associacions, ONG's o altres col·lectius pel desencantament amb partits polítics i sindicats, sigui per les limitacions d'aquestes institucions com espais de participació, o per les limitacions que tenen per a liderar la transformació social.
- **La crisi de la família i la comunitat**. Tot i la importància de la família com a coixí social a països del sud d'Europa (Goma i Subirats, 2000), la inseguretat i arbitrietat en la provisió de benestar des d'aquesta esfera ha augmentat en els darrers temps degut a que la família tradicional ha donat pas a un nou tipus de família nuclear que de mica en

³¹ García Roca, 1994, 30

mica, en la mesura del possible va traspasant les seves funcions cap a l'esfera del mercat i l'esfera associativa.

Procés relatiu també a la subesfera comunitària (amics i veïns) ja que, sobretot en les grans zones urbanes, degut a la progressiva fragmentació i desestructuració comunitària, es percep com perden força els tradicionals mecanismes de solidaritat i de creació d'identitat col·lectiva, s'amplia la xarxa de relacions socials alhora que aquesta s'afebleix....

Per altra banda, les barreres relacionals causades per l'estructura urbanística i el model de vida predominant a les grans ciutats (desarrelament del lloc on es viu), fan que gran part de la població trobi en l'associacionisme o els moviments socials vertaderes comunitats de valors, és a dir, un espai on compartir uns valors o fer reviure l'esperit comunitari tant absent a les societats modernes.

- Conclusions. Manifestacions socials com la disminució de protecció social arrel de la transformació de l'estat del benestar, augment de l'atur i impossibilitat de la plena ocupació, noves demandes i necessitats, creixent dualització social, fragmentació de les comunitats, entre d'altres, fan que s'entengui en gran mesura la necessitat de l'existència d'un moviment de solidaritat com el vigent en l'actualitat. O el que és el mateix, **l'absència o poca presència de solidaritat estructural, incita al sorgiment i extensió de la solidaritat filantròpica i / o de caire reivindicatiu, gran part de la qual, l'organitzada, cristal·litza en el que qualifiquem com a moviment de solidaritat.**

Des d'aquest treball, lluny d'actituds triomfalistes, més que d'auge de la solidaritat, preferim parlar d'una redefinició de la solidaritat. La conjuntura actual fa que les formes tradicionals de solidaritat, és a dir, aquella solidaritat atorgada per la comunitat propera, la família i el mateix Estat, estiguin en crisi. Com a alternativa, com si d'un joc de suma zero es tractés, sorgeixen altres iniciatives solidàries voluntàries o professionalitzades, arbitràries o organitzades, des de l'esfera relacional o de la societat civil. Aquestes es poden manifestar de forma diversa, les quals no tenen a veure amb fórmules totalment integrades en les estructures establertes.

Així doncs, en l'actual fase de capitalisme desorganitzat amb les contradiccions socials que comporta, l'Estat no pot garantir benestar com en les dècades anteriors i supedita el seu paper als interessos del Mercat. Mentre, les organitzacions polítiques i de la societat civil tradicionals perden base i poder d'incidència. L'estratègia del conflicte emergeix entre la societat forta conscienciada, tot i que de manera puntual i atomitzada en les classes més afectades pels nous canvis. *Per a un sector de la societat civil, la integració ja no permetrà resoldre els conflictes i els problemes socials com en dècades anteriors. S'adopten estratègies de confrontació des de les quals es demana un nou ordre social, canvis de valors i en la distribució dels recursos i del poder, etc.*

ANNEX 2: MOSTRA D'ENTITATS PER MODELS**Entitats de la mostra per models (a priori)**

<i>Model polític</i>	<i>Model Voluntarista</i>	<i>Model Tècnic</i>
Associació Catalana de Solidaritat amb Nicaragua i CA de Nou Barris	Projecte d'Ajut Humanitari (PRAHU)	Ayuda en Acción
Càmpany Barcelona 2001, contra el Banc Mundial	Banc d'aliments	Fundació Comtal
Xarxa ciutadana per la condonació del deute extern	Engrunes	ADSIS
Coordinadora contra la marginació de Cornellà	Fundació Case Antic	Mans Unides
Col·lectiu de solidaritat amb la rebel·lió zapatista	Obra Social Sanitària Cor de Maria	Creu Roja
Sin Papeles sin fronteras	Associació Caritat Sant Vicenç de Paül.	Codespa Catalunya
Entrepobles	Obra Teresa de Calcuta, Missioneres de la Caritat	Intermón
	Ciutat Vella Acollidora	Fundació Autònoma Solidària
	Càritas	ADRA

ANNEXA 3.1: QUADRE RESUM ACTIVITAT PER ENTITATS

Entitat	Activitat Quina	Tipus	Empoderament	Acció política	Relació Administració (espanyola)	Relació mercat
Ayuda en Acción	Projectes de desenvolupament integral tercer món Sensibilització Recaptació de fons	Intervenció social	Psicosimbòlic	No	Col·laboració alta	Col·laboració alta
Fundació Comtal	Inserció laboral formació	Intervenció social	Psicosimbòlic	No	Col·laboració alta	Col·laboració alta
ADSIS	Formació Comerç just Oci Prevenició marginació	Intervenció social	Psicosimbòlic	No	Col·laboració moderada	Col·laboració
Mans Unides	Projectes de desenvolupament tercer món Sensibilització Recaptació de fons	Intervenció social / Acció social	Psicosimbòlic	Potser	Col·laboració moderada	Col·laboració
Creu Roja	Desenvolupament, assistència, tercera edat... molt àmplies.	Intervenció social	Psicosimbòlic	No	Col·laboració molt alta	Col·laboració molt alta
Càritas	Assistència a col·lectius d'exclusos, o persones amb perill de	Acció, intervenció social	Assistència / Psicosimbòlic	Part	Col·laboració molt alta + Confrontació (sectors)	Col·laboració
Codespa Catalunya	Projectes de desenvolupament tercer món Sensibilització Recaptació de fons	Intervenció social	Psicosimbòlic	No	Col·laboració alta	Col·laboració alta
Projecte d'Ajut Humanitari (PRAHU)	Formació Borsa de treball Ajuda psicològica, estimulació	Acció social	Assistència / Psicosimbòlic	No	Col·laboració alta	Col·laboració alta
Banc d'aliments	Redireccionar aliments sobrants als pobres	Intervenció social	Assistència	No	Col·laboració alta	Col·laboració alta
Engrunes		Acció social	Assistència	No	Col·laboració	Col·laboració
Fundació Casç Antic	Rober	Acció social	Assistència	No	Col·laboració	Col·laboració

	Borsa de treball Formació Entrega de menjar per famílies				baixa	
Obra Social Sanitària Cor de Maria	Menjador popular Tercera edat ?	Acció social	Assistència	No	Col·laboració baixa	
Associació Caritat Sant Vicenç de Paül.	?	Acció social	Assistència	No	Col·laboració baixa	
Obra Teresa de Calcuta, Missioneres de la Caritat	Menjador popular	Acció social	Assistència	No	No relació	Col·laboració
Associació Catalna de Solidaritat amb Nicaragua i CA de Nou Barris	Sensibilització, denúncia i captació de fons	Acció social, acció política	Psicosocial, psicopolític	Si	Col·laboració/ confrontació	No relació
Campanya Barcelona 2001, contra el Banc Mundial	Denúncia Mobilització Formació Sensibilització	Acció política	Psicopolític	Si	Confrontació	Confrontació
Xarxa ciutadana per la condonació del deute extern	Denúncia Mobilització Sensibilització	Acció política	Psicopolític	Si	Confrontació	Confrontació
Coordinadora contra la marginació de Cornellà	Empresa d'inserció, sensibilització, suport humà als presos i pressió política	Acció social, acció política	Psicopolític, psicosocial	Si	Confrontació/col· laboració	Confrontació/ col·laboració
Col·lectiu de solidaritat amb la rebel·lió zapatista	Enviar observadors i Finançar projectes a Chiapas Sensibilització i pressió política	Acció política	Psicopolític, psicosocial	Si	Col·laboració projectes puntuals	No relació
Sin Papeles sin fronteras	Denúncia Mobilització Sensibilització	Acció política	Psicopolític	Si	Confrontació	Confrontació
Entrepobles	Cooperació internacional Sensibilització Denúncia	Intervenció social Acció política	Psicopolítica Psicosimbòlic	Si	Col·laboració/ confrontació	Col·laboració / confrontació

ANNEXA 3.2: QUADRE RESUM FUNCIONAMENT PER ENTITATS

Entitat	Naturalesa	Funcionament intern	Composició	Participació	Pressupost
Ayuda en Acció	Fundació		Patronat+ Direcció general+ consell assessor+ delegacions+ grups vol. territ	Els grups de voluntaris s'autoorganitzen reben suport de la delegació territorial	4.000 milions pts
Fundació Comtal	Fundació	Patronat + Gerència + assalariats	Patronat + Gerència + assalariats + voluntaris	?	40 milions
ADSIS (BCN)	Fundació	Patronat estatal + Grups de coordinació x centre + assemblea anual	Assalariats (18) + voluntaris (40)	Restringida a la intervenció dia a dia, assemblea anual	45 milions
Mans Unides	Fundació	Patronat + Gerència + assalariats	voluntaris , assalariats, subscriptors, donants ocasionals.	Restringida	7400 milions
Càritas				restringida	2.400 milions
Codespa Catalunya	Fundació	Patronat+ executiu	Patronat+ executiu+ reponsable projectes	restringida	
Projecte d'Ajut Humanitari (PRAHU)	Fundació	Patronat	Patronat+ treballadors (7) + voluntaris (2)	Lleu	
Banc d'aliments	Fundació	Patronat (defineix objectius), consell executiu (assumeix decisions), comités de gestió especialitzats (proposen	No hi ha assalariats. Divisió entre gestors i executors (voluntaris)	restringida, cadascú al seu lloc en funció de les seves capacitats	10 milions pessetes

		actuacions)			
Engrunes					
Fundació Case Antic	Fundació	Patronat i gerència	Patrons, gerent i voluntaris	Restringida	
Obra Social Sanitària Cor de Maria	Associació.	Junta directiva i assemblea anual	Homogènia No hi ha tècnics assalariats	Mitjana	
Associació Caritat Sant Vicenç de Paül.	Associació	Junta directiva i assemblea anual	Voluntaris (20), assalariats (2), socis (10)	Mitjana	
Obra Teresa de Calcuta, Missioneres de la Caritat	Ordre religiosa	Decisions de l'ordre	Religioses + voluntaris. No assalariats	No descrita	14 milions
Associació Catalana de Solidaritat amb Nicaragua i CA de Nou Barris	Associació	Assemblea oberta	socis i col·laboradors	Alta	5 milions
Campanya Barcelona 2001, contra el Banc Mundial	Xarxa no constituïda legalment	Assemblea oberta	Persones i entitats adherides	Alta	??
Xarxa ciutadana per la condonació del deute extern	Xarxa no constituïda legalment	Assemblea oberta	Comissions de treball, voluntaris, 1 assalariat tècnic	Alta	??
Coordinadora contra la marginació de Cornellà	Associació	Assemblea oberta	Secretaria tècnica que prepara les assemblees	Alta	
Col·lectiu de solidaritat amb la rebel·lió zapatista	Grup informal	Assemblea oberta	1 assalariat	Alta	5-10 milions
Sin Papeles sin fronteras	No constituïda legalment	Assemblea oberta	Assemblea oberta	Alta	0
Entrepobles	Associació	Junta / Assemblea	4 voluntaris / 600 socis	Ampla	200 milions

ANNEXA 3.1: QUADRE RESUM MARCS DE SIGNIFICAT PER ENTITATS

Entitat	Discurs predominant diagnòsi	Activitat enfocada cap a	Acció política	Objectius de l'activitat. dominant (declarats a l'entrevista). Concepció de solidaritat implícita	Concepció de solidaritat implícita
Ayuda en Acción	Individual contingent	Comunitats	No	Instrumentals micro/simbòlics micro	Particularista
Fundació Comtal	Individual contingent	Persones	No	Instrumentals micro	Particularista
ADSIS	Estructural contingent / Estructural inherent	Persones	No	Instrumentals micro	Particularista
Mans Unides	Estructural contingent / Estructural inherent	Persones	Potser	Instrumentals micro / simbòlics micro	?
Creu Roja	Individual contingent / Estructural contingent	Persones	No	Instrumental Micro/simbòlic macro	Particularista
Càritas	Individual contingent (Estructural contingent, Estructural inherent)	Persones	No	Instrumental micro	Particularista
Codespa Catalunya	Individual contingent	Persones	No	Instrumental micro	Particularista
Projecte d'Ajut Humanitari (PRAHU)	Individual contingent	Persones	No	Instrumental simbòlic micro	Particularista
Banc d'aliments	Estructural contingent	Persones	No	Instrumental micro/macro+ simbòlic micro	Particularista

Engrunes	?	Persones	No	Instrumental micro	Particularista
Fundació Casc Antic	?	Persones			Particularista
Obra Social Sanitària Cor de Maria	Individual contingent	Persones	No	Instrumental micro	Particularista
Associació Caritat Sant Vicenç de Paül.	Individual contingent / Individual inherent	Persones	No	Instrumental micro	Particularista/Universa lista
Obra Teresa de Calcuta, Missioneres de la Caritat	Individual contingent / Estructural contingent	Persones	No	Instrumental micro	Particularista/Universa lista
Associació Catalana de Solidaritat amb Nicaragua i CA de Nou Barris	Estructural inherent	Societat /comunitats indígenes	Si	Tots	Particularista/Universa lista
Campanya Barcelona 2001, contra el Banc Mundial	Estructural inherent	Societat/ estructures	Si	Instrumental macro /simbòlic macro	Universalista
Xarxa ciutadana per la condonació del deute extern	Estructural inherent	Societat/ estructures	Si	Instrumental micro / instrumental macro/ simbòlic micro	Universalista
Coordinadora contra la marginació de Cornellà	Estructural inherent	Societat /comunitats indígenes	Si	Instrumental micro /simbòlic macro	Universalista
Col·lectiu de solidaritat amb la rebel·lió zapatista	Estructural inherent	Societat /comunitats indígenes/ estructures	Si	Instrumental macro/simbòlic macro	Universalista
Sin Papeles sin fronteras	Estructural contingent / estructural inherent	Estructures / societat	Si	Instrumental macro/simbòlic macro	Particularista/universal ista
Entrepobles	Estructural inherent	Persones / estructures	Si	Instrumental micro/ macro/ simbòlic macro	Universalista

ANNEXA 4: JUSTIFICACIÓ METODOLÒGICA

El següent document conté la part de marc teòric que fa referència als aparells teòrics que han estat utilitzats en la investigació.

El seu contingut és el següent:

Nota metodològica	2
1. Introducció	2
1.1. Selecció de la mostra.....	3
1.2. Selecció de les organitzacions.....	4
1.3. Selecció dels enquestats	5
2. Instrument: Anàlisi de les organitzacions.....	6
3. Instrument: L'enquesta.....	7
3.1. Justificació.....	7
3.2. El pretest.....	8
4. El grup de discussió.....	11
4.1. Justificació teòrica.....	11
4.2. EL MÈTODE	14
4.2.1. Agents investigadors i el procés d'investigació:	14
4.2.2. Els participants	15
4.2.3. Les dades: registre i anàlisi	16
4.2.4. Condicions: espai i temps.....	18
5. Resultats pretest.....	19

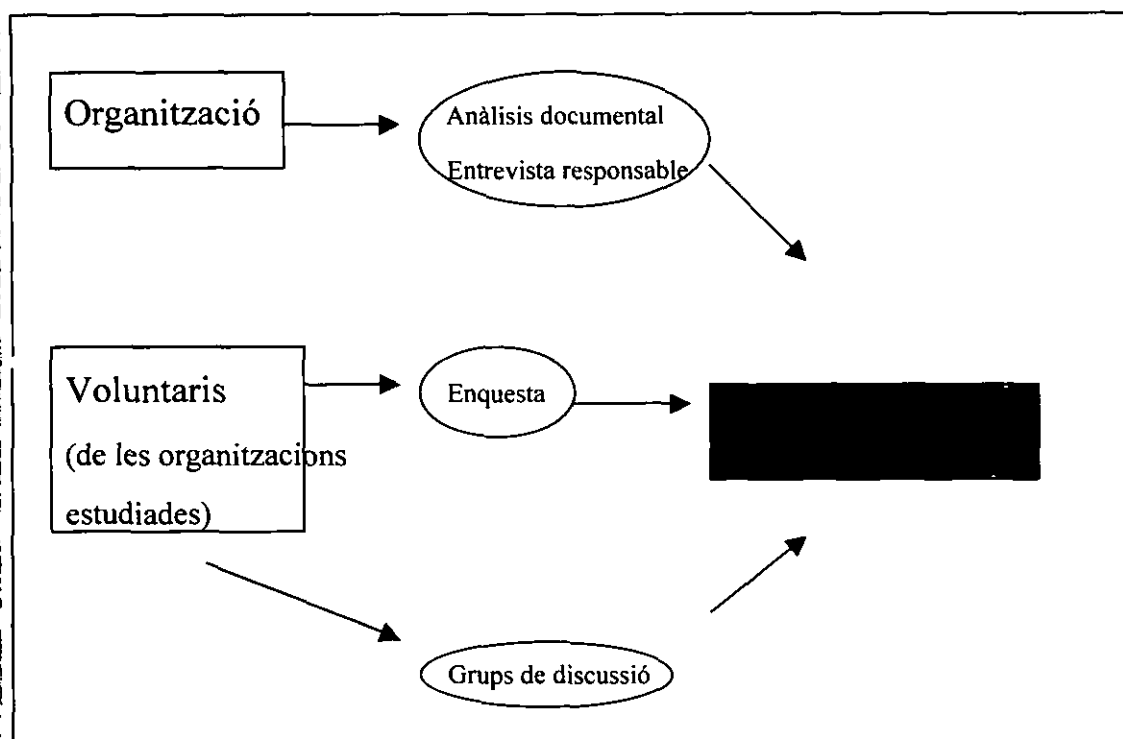
Nota metodològica

1. Introducció

La metodologia que hem utilitzat per aquest treball consta de tres parts o tres instruments diferents; cadascun d'aquests pretén donar llum a una vessant d'informació concreta, però els tres són combinables per intentar contrastar les hipòtesis de partida. En aquest sentit la proposta metodològica es relaciona amb la defensa de Denzin (1970) de la triangulació de mètodes. Denzin afirmava que s'anava molt més segur sobre un tricicle que sobre una bicicleta, i aquesta comparació li servia per defensar la utilització de diferents mètodes en una investigació. Cada mètode utilitzat té com a objecte d'estudi un subjecte lleugerament diferent. Així, el primer instrument té com a base **d'estudi la organització** en la que es desenvolupa el voluntariat (es tracta d'una combinació entre l'anàlisi documental i entrevistes en profunditat amb els responsables); el segon té com a subjecte **el voluntari** com a individu (qüestionari); el tercer pretén posar en contacte grups homogenis de voluntaris per tal de copsar la **dimensió grupal** del voluntari, entendre globalment les dades obtingudes en les altres dues etapes de la investigació i apropar-nos a la visió de la realitat per mitjà de l'anàlisi del discurs (grups de discussió).

Creiem que la proposta metodològica és prou sòlida i honesta com per intentar validar les hipòtesis del treball de camp.

Gràfic 1: Estructura del treball de camp: triangulació de mètodes

1.1. Selecció de la mostra

Pel que fa a la selecció de la mostra, el primer que hem de deixar clar és que el nostre treball de camp no té com a objectiu l'estimació de **paràmetres poblacions** a partir de les característiques de la mostra, sinó el de certificar la validesa d' una tipologia proposada de les institucions de solidaritat. Si la nostra hipòtesis ens defensa que existeixen tres models ideals d'organitzacions de solidaritat, i que de cada model es poden derivar una sèrie d'indicadors que els diferencien (com la concepció de la pobresa, el tipus de intervenció-acció o la motivació dels voluntaris) el que resultarà important de la mostra no serà que sigui representativa de les característiques de l'univers, sinó que dins de la mostra ha de haver un nombre prou elevat de representants dels tres models ideals que pretenem estudiar; es tracta de que la mostra sigui prou heterogènia i de que contingui el tipus d'elements sobre els quals fa referència l'investigador a les seves proposicions.

La fonamentació teòrica d'aquesta proposta metodològica la trobem en Galtung (Padua, 1979, 83)¹. Es tracta d'una proposta de mostreig no probabilística, dissenyada tan sols per demostrar la validesa d'unes hipòtesis concretes.

La base territorial de l' estudi és la ciutat de Barcelona i la seva zona metropolitana. Cal observar, però, que un sistema de mostreig com l'utilitzat no requerirà de fixar un territori concret: es comparen organitzacions de diferents models independentment de la seva ubicació

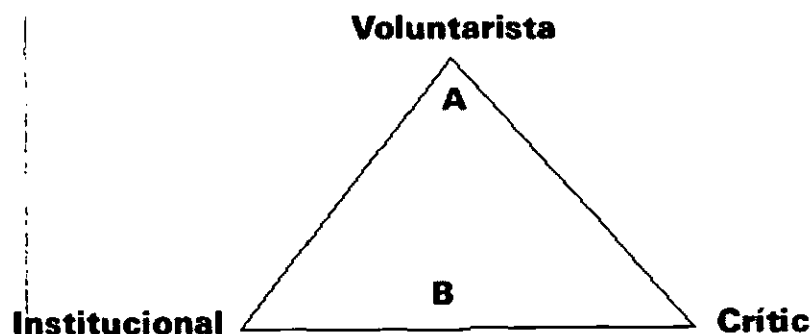
1.2. Selecció de les organitzacions

Hem definit tres models hipotètics d' organitzacions de solidaritat que s'expliquen en funció de diferents indicadors, com es veu en el quadre següent, i que es relacionen amb els tres models de voluntariat també hipotitzats. ((quadre models

No considerem que les organitzacions s'ajusti perfectament al model ideal proposat per nosaltres. Per contra, és molt possible que moltes es trobin en posicions intermitjes. Per ordenar la mostra hem creat un àrea triangular on els vèrtexs representen cadascun dels models ideals proposats. En funció d'una primera valoració basada en un estudi previ, col·loquem les diferents organitzacions dins el pla segons les variables. És una primera classificació que serà comprovada en l'estudi de les organitzacions posterior. El punt A del gràfic 2 ((representaria una institució de voluntariat que, prèviament al seu anàlisi en profunditat sembla complir les característiques del model que hem denominat amb el nom de "Voluntarista". El punt B, en canvi, el té moltes de les característiques del model "Institucional", però també comparteix forces del crític.

¹ Padua, j (1979) "Técnicas de investigación aplicadas a las ciencias sociales" FCE, México D.F.

Gràfic 2

Partint d'una llista de les organitzacions de solidaritat que treballen en el camp de la pobresa (quart i tercer món) a la ciutat de Barcelona, hem procedit a l'elecció aleatòria d'organitzacions de cada un dels tres models que hem hipotitzat. Prèviament, hem separat aquelles organitzacions que pel seu tamany i la seva importància poden ser classificades com *especials*; són especialment Càritas i Creu Roja que seran analitzades tenint en compte la seva especificitat.

Un fet a tenir en compte és que les organitzacions del model institucional són molt fàcilment localitzables, sobretot perquè apareixen a llistats com els de la CONGD, INCAVOL, FCVS... Les que pertanyen als altres dos models no són tan fàcils de localitzar i hem pogut contactar amb elles per mitjà de l'assessorament de persones que porten molt de temps vinculades al moviment de solidaritat com poden ser Gabriela Serra (Entrepobles) o Jaume Botey, i també per mitjà de l'experiència pròpia i el treball de camp.

Després d'aquest procediment, les organitzacions que estudiarem són ((, i es pot veure la llista a l'((annex del treball

1.3. Selecció dels enquestats

El segon pas de la investigació serà el de distribuir unes enquestes entre els voluntaris de les organitzacions prèviament contactades i d'aquesta manera comprovar la diferencia entre els voluntaris de diferents models d'institucions de solidaritat.

El principal problema del mètode d'enquesta és la representativitat. Donat el gran nombre de variables que volem estudiar som conscients que el nombre de enquestats que requeriríem per obtenir una mostra representativa, segons la matriu que proposa Galtung (Padua, 1979), sobrepassa les possibilitats d'aquest estudi. Sent, doncs, conscients de les limitacions d'aquest mètode, no pretenem doncs inferir els resultats del qüestionari al total de la població de voluntaris, ni els hi atorgarem una validesa explicativa exagerada. L'objectiu del qüestionari és en canvi més modest:

- Si bé els resultats no podran ser extrapolables a l'univers, aquests ens serviran d'**orientació**.
- Els resultats del qüestionari poden servir també de bon material per plantejar i orientar els grups de discussió. A través dels qüestionaris podrem preveure els punts on major és la diferència entre els grups de voluntaris i incidir més en ells.
- La informació que pretenem obtenir dels qüestionaris es centra en un seguit d'informacions molt concretes.

Es tracta, en definitiva, de veure si existeixen diferències en les respostes dels voluntaris dels diferents models d'organitzacions.

2. Instrument: Anàlisi de les organitzacions

Un cop identificades les organitzacions que pretenem estudiar, el primer pas serà procedir a un anàlisi de la organització amb la finalitat de conèixer el pes de diferents

indicadors en la mateixa. Prèviament hem definit una sèrie d'indicadors que configuren la informació que volem obtenir de la organització ((veure indicadors

Aquest anàlisis a la vegada estarà compost per dos etapes:

- Primer, un anàlisis documental (si existeix material), previ al primer contacte, amb la finalitat d' obtenir una primera informació de la organització.
- Segon, entrevista amb profunditat amb un membre responsable de la organització

Aquesta entrevista permetrà, a més, obtenir informació procedent de la observació del funcionament de la institució, i obtenir un contacte en la institució que ens obri la porta a contactar amb els voluntaris per distribuir les enquestes i realitzar els grups de discussió.

3. Instrument: L'enquesta

3.1. Justificació

En el punt sobre mostreig hem justificat la nostra posició respecte el problema de la representativitat de l'enquesta.

Cal dir també, que hem considerat mètodes alternatius com l'entrevista en profunditat. Hem optat finalment per l'enquesta al considerar que les entrevistes tampoc no solucionen el problema de la representativitat, i que la combinació de enquestes i grups de discussió aconseguia l'aprofundiment que s'aconseguia amb l'entrevista.

L'enquesta té doncs el doble valor de servir d'orientació per ella mateixa i constituir una important eina de suport al grup de discussió. (Callejo, 2001)

3.2.El pretest

Prèviament al disseny del qüestionari definitiu hem realitzat un pretest amb l'objectiu de validar les diferents preguntes del pretest. El pretest a servit per:

- Redefinir el vocabulari i la forma de formular les preguntes, adaptant-les als conceptes emprats pels voluntaris.
- Detectar problemes de comprensió de certes preguntes.
- Definir les opcions de resposta per preguntes tancades, comprovant la seva exhaustivitat i no-superflualitat
- Validar els ítems de la pregunta 201, en forma d'escala de medició d'actituds amb el sistema de Lickert (Padua, 1979). Es tracta de comprovar quins són els anunciats més "discriminadors".
- Validar els ítems de la pregunta 501 i 502, en forma d'escala de medició d'actituds amb el sistema Thrustone (Padua, 1979)

El pretest ha estat realitzats per una mostra de voluntaris amb representants de tots els models proposats. Es tractava de crear un simulacre de la mostra final.

Les preguntes 501, 502, han estat distribuïdes a un grups de jutges "experts" (professors d'universitats, estudiants de sociologia...) els quals tenien un coneixement científic sobre la problemàtica que preteníem estudiar. Per testar els ítems del sistema Thrustone, els jutges no han de donar la seva opinió com a l'escala de Lickert , sinó establir per cada enunciat el seu valor dins d'una escala de medició d'actituds. Per més informació veure annex, i l'apartat de l'estructura del qüestionari

Contingut del qüestionari:

- En la primera part, amb voluntat de crear confiança, es pregunta a l'entrevistat sobre la seva activitat en la organització. Són preguntes obertes, tancades després per l'entrevistador, que permeten tranquil·litzar a l'enquestat.

- Després se li demana sobre la opinió que li mereix els contractes que es realitzen als voluntaris i el per què.
- La pregunta 201, és una escala de Lickert, elaborada a partir del pretest i on el entrevistat a de manifestar el seu grau d'acord o desacord amb un seguit d'afirmacions. La pregunta pretén determinar quina concepció del fenomen de la pobresa considera més adequat, segons la tipologia de concepcions de pobresa que proposa Wright (1995). Wright argumenta que la pobresa pot ser considerada de quatre formes: com un fet individual fruit de característiques innates de l'individu (falta d'intel·ligència etc...), com un fet individual fruit de característiques sobrevingudes negatives (alcoholisme, falta d'educació, explicacions des de la cultura de la pobresa, peresa....), com un fenomen social conjuntural (mala situació econòmica....) o com un fet social estructural (inherent a un sistema capitalista...). Les respostes de l'entrevistat permetran veure per quina explicació es decanta.
- Seguint amb aquesta diagnosi del fenomen sobre el que intervé, se li demana en dues preguntes sobre els culpables de les situacions de pobresa i sobre des d' on creu que ha de dirigir-se la lluita contra aquesta.
- Respecte a la motivació, tot i que existeixen sistemes molt elaborats per realitzar aquesta qüestió, hem preferit decantant-se per determinar la motivació que "*declaren tenir*", sistema que considerem més honest que no el d'inferir la motivació de la resposta a una bateria de preguntes laterals. Es pregunta sobre els factors que els mouen a ser voluntaris i els factors que creuen que mouen als *altres* a ser-ho.
- Les preguntes 501 i 502, estan realitzades amb una escala de Thrustone. En ella l'entrevistat sol pot manifestar el seu acord o el seu desacord amb l'anunciat. No accepta graus. Sols contenen les respostes "d'acord" a les quals per mitjà del pretest s'ha donat un valor dins d'una escala de medició d'actituds. En la pregunta 501, s'intenta reflexa l'actitud crítica o favorable de l'individu davant del fenomen de la "institucionalització del voluntariat", tal com s'explica en el

marc teòric i com s'ha fet conèixer als jutges. La pregunta 502, amb el mateix sistema, permet aproximar-se a la definició que fan els individus del concepte de solidaritat. L'escala aniria des de una solidaritat més política, compromesa i horitzontal, a una neosolidaritat més acrítica i vertical, una solidaritat "blava" (Càritas, Foessa, 1998) (veure annex)

- Existeix també un bloc de preguntes sobre qüestions personals tècniques: sexe, edat, confessionalitat, ideologia política....

Com veiem doncs, hi ha uns punts bàsics que pretenem obtenir amb l'enquesta que son:

- Dades personals (edat, sexe, confessionalitat, ideologia, grup en el que realitza el voluntariat...
- Diagnòsis de la realitat en la que actua
- Opinió sobre el paper que ha de jugar el "tercer sector"
- Diagnòsis sobre la realitat en la que actua
- Concepció de solidaritat

4.El grup de discussió

Segons Ibáñez un grups de discussió és un “dispositiu analitzador el procés de producció del qual és la posada en col·lisió dels diferents discursos, el producte de la qual és la posada de manifest dels efectes de la comissió (discussió) en els discursos personals (convenciment) i en els discursos grupals (consens)”²

4.1.Justificació teòrica

Callejo (2001) considera que dóna la sensació de que la pràctica del grup de discussió exigeix una carta de presentació més sòlida, com si necessitàs defensar's teòricament en major mesura que altres pràctiques metodològiques més consolidades com l'entrevista o el qüestionari.

Teòricament se l'ha justificat i s'ha nodrit de diferents fonts: estructuralisme (Ibáñez), psicoanàlisi (Ibáñez), psicologia humanista (Mucchielli), conductisme-cognitivisme (Krueger), empirisme (Morgan), fenomenologia (Grathoff), sociolingüística (Hjelmslev, Wittgenstein), model dialògic (Bajtin)

Tres pilars són els q sostenen el mètode del Grup de Discussió:

- a) La seva validesa pragmàtica
- b) La consideració dels participants en processos socials, com a subjectes amb capacitat agencial en funció dels sentit q donen a la realitat social.

El grup de discussió te avantatges com:

- Les situacions grupals relaxen o resten tensió en la situació d'observació.
- El grup de discussió situa a les persones en situacions naturals, a diferència de les situacions artificials dels estudis quantitius.
- Possibilitat d'observar els comportament no verbals.
- Ofereixen gran quantitat de dades i fins i tot petits matisos.
- La interacció possibilita la creativitat i l'obertura a processos de transformació.

² Ibáñez, 1994^a, 58

- Es poden obtenir dades de subjectes amb qualsevol nivell cultural.
- Permeten la identificació de diferents *habitus*³, identitats col·lectives o posicionaments, en aquest cas, en un mateix moviment com és el moviment de solidaritat.
- És el mètode més adequat per observar processos d'opinió o de formació d'opinió. Permeten major comprehensivitat i complexitat que les clàssiques enquestes d'opinió que sovint pretenen legitimar determinats plantejaments oficials.
- Finalment, dir que tot i que és un mètode que fou aplicat inicialment a l'àmbit del consum, actualment s'ha obert a altres camps d'investigació dels que destaca el dels moviments socials. En aquests casos, la directivitat de les reunions és menys necessària, no sols per l'habitualitat d'aquestes persones a la dinàmica de les reunions, sinó pels dissenys i tendències expressives dels membres dels moviments, del reconeixement de la seva institució i missió,...

Però també trobem desavantatges o riscos:

- La dificultat de com interpretar els silencis.
- El nostre *habitus* particular com investigadors ens disposa a percebre *habitus* generals, però precisament per tenir el nostre *habitus* naturalitzat, s'exigeix una mínima reflexió sobre aquest.
- No tot el que saben i fan és manifestat pels subjectes mitjançant el discurs, sobretot aspectes tant íntims com les motivacions.
- No sempre coincideix el que es diu amb el que es fa.
- Tot i que no és el nostre cas, el GD no és adequat entre població infantil, poblacions socialment perifèriques (que tendiran a enfrontar-se als investigadors), persones molt ocupades o difícils de localitzar,...

³ Segons Bourdieu, *habitus* són els "sistemes de disposicions duraderes i transferibles, estructures estructurades predisposades per a funcionar com estructures estructurants, és a dir, com a principis generadors i organitzadors de pràctiques i representacions q poden estar objectivament apartades al seu fins sense suposar la cerca conscient de fins i el domini explícit de les operacions necessàries per alcançar-los, objectivament "regulats" i "regulars" sense ser el producte de l'obediència a regles, i , a la vegada de tot això, col·lectivament orquestrades sense ser producte de l'acció organitzadoras d'un director d'orquestra.

Finalment cal dir que per a garantir la validesa d'aquest mètode, cal combinar-ho amb altres mètodes com el qüestionari. Aquesta, tal i com fem nosaltres, és la combinació més freqüent.

4.2. EL MÈTODE

4.2.1. Agents investigadors i el procés d'investigació:

- Moderador: cerca la revelació de la veritat social. Aquest exerceix quatre rols: subjectivització dels estímuls, coneixedor de l'objecte d'investigació, representa la ciència i té el poder durant la reunió.
- Assistent: es troba físicament en el grup de discussió, tot i que, més com observador que participant directament.
- Analista: intentarà desvelar la veritat social. En el nostre cas, moderador i assistent coincideixen amb la figura de l'analista.

Els investigadors poden presentar el tema i l'objecte d'investigació de forma directa i concreta o de forma més difusa i ambigua. El moderador ha de deixar ben clar que els qui tenen la paraula són els participants, ha de deixar parlar al grup tot i que sempre intentant donar forma a l'objecte d'estudi, sobretot mitjançant la pregunta. A més de la pregunta, altres tècniques a l'abast del moderador són les de: fer-se el sord per tal de que la gent insisteixi en el tema, l'"algú ha dit...", el resum,...

El moderador es pot fer servir d'instruments útils que li poden facilitar la dinàmica com pissarres, grafos, fotos, vídeos, articles de diari, texts,... En el nostre cas, per tal d'agilitzar la dinàmica, recorrerem molt a texts basats en cites o notícies referents al nostre objecte d'estudi.

El moderador ha d'intentar mantenir el major interès del grup en la discussió per a permetre una reflexió profunda dels interlocutors⁴, així com intentar que tothom intervingui i ningú monopolitzi la discussió.

⁴ Tot i així, autors com Bourdieu recomanen cautela amb el tema de la reflexió, ja que com més reflexionin, en aquest cas, els voluntaris sobre la seva pràctica, el voluntariat, minva la possibilitat de que l'agent pugui expressar la veritat de la seva pràctica: "la interrogació teòrica l'inclina a prendre sobre la seva pròpia pràctica un punt de vista que ja no és el de l'acció sense ser tampoc el de la ciència, empenyent-li a introduir en les explicacions q proposa de la seva pràctica una teoria de la pràctica que pretén trobar-se amb el legalisme jurídic, ètic o gramatical al q obliga la situació d'investigador" (Bourdieu, 1991, citat per Callejo, 2001, 61).

L'assistent-observador, prendrà algunes notes, es fixarà en els aspectes no verbals, estarà atent a les circumstàncies aleatòries (com si algú te set o vol anar al bany), contralarà el funcionament dels aparell de registre, intervindrà si el moderador el convida a fer-ho per tal de fer alguna aportació que pugui resultar interessant,...

S'ha de tenir en compte que tot i que els investigadors pretenguin ser les figures més neutrals possibles, els seus gests, robes, actitud,... seran molt tingudes en compte pel grup.

4.2.2.Els participants

El nombre d'aquests hauria d'estar entre les 6 i 10 persones per cada grup de discussió. De ser més petit el nombre, les particularitats individuals poden adquirir massa importància.

Jugarem amb el criteris homogeneïtat, heterogeneïtat. En el primer cas, sobretot per tal de corroborar la hipòtesi taxonòmica plantejada, realitzarem grups de discussió en funció dels models de voluntariat plantejats teòricament i detectats mitjançant el qüestionari. La homogeneïtat discursiva té a veure amb l'habitus i amb la detecció d'aquestes predisposicions entre grups afins. Relacionat directament amb la concepció d'habitus estaria la identitat col·lectiva que pretenem poder interpretar.

En el segon dels casos, realitzarem grups de discussió heterogenis per tal de permetre una interacció més rica entre els participants i observar les resistències a determinades posicions, discursos i fer així el consens més difícil d'assumir, si és que aquest es pot produir. Hem de ser cautelosos amb l'heterogeneïtat per tal d'evitar bloquejar el procés de reagrupació, dificultar la relaxació dels participants i la seva sinceritat,... Els participants d'aquests grups heterogenis seran seleccionats entre els participants als grups homogenis.

L'horari del grup de discussió es realitzarà en funció del perfil dels participants i la seva disponibilitat que serà prèviament sondejada mitjançant el qüestionari. És de

suposar que entre el voluntariat més jove es podrà fer més tard l'activitat, i que entre les persones majors, jubilades,... s'haurà de fer més d'hora.

Es convenient oferir recompenses o gratificacions als participants, tot i que siguin en aquest cas persones que habitualment ofereixen el seu temps lliure de forma gratuïta pels demés. La recompensa que nosaltres oferim consistiria en un sopar per aquells grups de discussió que es facin més tard, i en un berenar per aquells realitzats més d'hora.

4.2.3. Les dades: registre i anàlisi

a) Registre i transcripció

A més de les notes que pugui prendre l'assistent observador, serà important registrar la discussió magnètica o digitalment. En el grup de discussió, més que el clàssic cassette per a registrar so, convé gravar la imatge per tal de poder ubicar més fàcilment qui parla i facilitar així la tasca de transcripció.

La transcripció, juntament a la visualització del vídeo, facilitarà l'anàlisi de les dades.

b) Anàlisi de les dades

b.1. Previ: La importància del discurs i del diàleg:

Es suposa que és la interacció entre els participants la que produeix les dades.

La interacció es produeix mitjançant el discurs, que es pot concebre com a *producte ideològic*, en el marc de la que hauria de ser una situació perfecta de parla (Habermas), s'ha d'intentar doncs que hi hagi el mínim de resistències. D'existir aquestes ens hauríem de demanar: per què no diu el que no diu un determinat sector social? No ho percep? No pot dir-ho? No vol dir-ho? (von Foerster).

Cal dir a més que les representacions socials circulen en discursos i que és en la interacció que es posen en joc les representacions socials.

Aquesta interacció o diàleg fa que es puguin enfrontar discursos dominants amb altres que no ho són i que fins i tot es resisteixen a aquests. El diàleg farà que les intervencions es situïn en funció de les intervencions anteriors i que impliquin certes intencions al respecte, de manera q es vagi construint el consens o dissens. El moderador ha de cercar trencar els falsos consensos, s'ha de cercar que els participants es confirmen com a grup sobre el que han dit. Des d'aquest punt de vista el camp del llenguatge seria una espècie de camp de batalla (Callejo, 2001, 56), i els discursos són "elements o blocs tàctics en el camp de les relacions de força (Foucault, 1980, citat per Callejo, 2001, 149)

Per a aconseguir l'òptim resultat s'ha de tenir cura doncs les condicions socials per a la producció del discurs

b ? L'anàlisi

L'anàlisi i la interpretació de les dades no és més que una articulació dialèctica constant entre la materialitat del discurs i les conjectures procedents del marc teòric. L'analista així, entra i surt del discurs constantment. La major sistematització del procés d'anàlisi facilitarà la tasca.

Hi pot haver diferents tipus d'anàlisi. Pot ser adequat anar del micro al macro, per exemple, es pot extreure quin és el discurs dominant (macro), però primer caldria identificar les lèxies o unitats mínimes de significat. Gràcies a les lèxies es pot fer una anàlisi estructural del text: correlacionar-les, aglomerar-les, identificar l'inventari de codis,...

A més es poden identificar els posicionaments dels membres del grup sobre els diferents temes tractats, així com si existeix un posicionament comú.

L'anàlisi es pot centrar també en la cerca d'elements expressius per tal de refutar les hipòtesis.

En el procés d'anàlisi seria un error que l'analista negàs la seva subjectivitat, el seu habitus, sinó que "necessita ampliar, aprofundir i reconstruir la seva consciència d'una manera extraordinària per tal de poder abarcar les consciències alienes equitatives" (Batjin, 1986, citat per Callejo, 2001, 159).

Cal atendre també a l'estructura i procés del discurs, l'entonació, els contextos extraverbals,...

4.2.4. Condicions: espai i temps

La durada del GD no serà de més de dues hores.

L'adequació de l'espai s'aconseguirà si es tenen en compte els següents aspectes:

- El lloc no estarà marcat ideològicament, políticament, confessionalment,... Tampoc convé que sigui un locals pertanyent a una institució pública.
- Hi ha d'haver l'espai suficient en funció del nombre de persones que hi assisteixin.
- L'espai ha de contar amb una taula rodona o ovalada.
- Ha de ser un lloc aïllable de renous, tot i que a poder ser tingui finestres que comuniquin amb l'exterior.
- S'han de poder oferir refrescs, cafès, o, com en el nostre cas, menjar (berenar o sopar).
- Hauria d'haver-hi un espai per a la recepció dels participants.
- Ha d'estar ubicat en un lloc cèntric i accessible.

Degut a que compleix tots aquests requisits, creiem que l'Aula Provença de la Fundació Bofill pot resultar un lloc adequat.

5. Resultats pretest

Resultat del pretest. Selecció dels anunciats per l'enquesta definitiva. Preguntes 506 i 507

Aquests són els resultats del pretest per les preguntes 506 i 507. Recordem que el pretest ha estat realitzat per una sèrie de jutges experts que han mostrat la seva opinió sobre l'actitud que, en cas de resposta afirmativa de l'entrevistat final, reflexava cada un dels anunciats. Aquests és el model de pretest distribuït als jutges, amb les seves explicacions⁵.

Quadre: Pretest. Exemplar per jutges⁶

Instruccions per a la realització del pretest. Model de jutges.

El conjunt d'afirmacions que té a continuació responen a la voluntat de crear una escala de medició d'actituds tipus Thurstone. La escala Thurstone parteix de una sèrie de tècniques i suposicions segons les quals els ítems són esglaonats de manera tal que expressen un continu. En aquest cas es tractarà de detectar el grau d'actitud crítica dels enquestats (voluntaris de diferents organitzacions) respecte el fenomen definit genèricament com "institucionalització del voluntariat": vinculació a empreses, submissió als interessos estatals, despolitització, manca d'autonomia, formalització, voluntari acrític, voluntaris com a prestadors de serveis... El concepte i els indicadors són exposats amb més claredat en el marc teòric. Vostè ha d'estimar la situació que creu que té cada enunciat en l'escala següent:

Mínima actitud crítica 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 Màxima actitud crítica
Neutralitat

El punt 1 marca correspondria a un ítem que vostè opinés que reflexa una actitud gens crítica sobre el fenomen a estudiar. És a dir, que una persona que estigués d'acord amb aquesta afirmació té una actitud gens crítica.

El punt 6 reflexa el punt d'indiferència

⁵ Es demanava al jutge que en cas de no estar completament segurs del contingut de l'escala, no contestessin la pregunta. De la mateixa manera, molts d'ells són persones involucrades en el projecte i que, per tant, estan familiaritzades amb els conceptes i la finalitat de l'estudi.

⁶ El pretest por haver estat modificat respecte l'enquesta final. Els espais en blanc representen ítems eliminats. El pretest també buscava comprovar l'intel·ligibilitat de les afirmacions, per això la redacció del ítems serà modificada.

El punt 11 correspon a una afirmació que consideres exemple perfecte d'una actitud màximament crítica amb el fenomen.

La resta de valors corresponen a posicions intermitjies entre els darrers punts.

Atergui a cada ítem una posició en l'escala en funció de les instruccions anteriors.

NOTA: Recordem que no es tracta de donar a seva opinió sinó de identificar el punt de la escala on situaria cada ítem. Recomanem primer llegir alguns dels ítems per entendre el sentit de l'escala. Moltes gràcies

Ítems (1era part)

- a) Col·laborant amb empreses interessades en la solidaritat es poden aconseguir més recursos i arribar a més gent
- b) Rebre diners de l'Estat condiciona l'autonomia de les organitzacions de solidaritat
- c) Les empreses i l'Estat s'aprofiten del treball dels voluntaris pel seu propi benefici
- d) És preferible que les empreses destinin fons a fins solidaris que a altres temes com la publicitat
- e) La Llei del voluntariat protegeix al voluntari
- f) Les Organitzacions de solidaritat no haurien d'acceptar fons de segons quines empreses
- g) Les Organitzacions de solidaritat han de treballar junt amb el govern i les empreses per fer front a la pobresa, l'exclusió i la injustícia
- h) Les empreses col·laboren amb les ONG sols per imatge
- i) Les empreses col·laboren amb les ONG per fins econòmics
- j) Les ONG que accepten grans subvencions de l'Estat, perden la seva autonomia
- k) L'estat paga a les organitzacions de solidaritat per silenciar les seves crítiques
- l) L'estat hauria de finançar les Organitzacions de solidaritat
- m) Està comprovat que les ONG's poden gestionar millor que l'estat certs serveis
- n)
- o) És necessari i positiu regular el marc de treball de les organitzacions de solidaritat
- p) A través d'un contracte es dona seguretat al voluntari i es millora el compromís
- q) Els voluntaris haurien de rebre algun tipus de retribució pel seu esforç
- r) S'hauria de valorar el treball de voluntari, per exemple, en oposicions públiques.
- s) El haver treballat com a voluntari, s'hauria de valorar al mercat de treball
- t) S'hauria de crear un servei civil obligatori
- u) Les persones aturades que col·laboressin amb alguna organització de solidaritat podrien tenir alguna millora en la seva prestació
- v)
- w) L'ajuntament podria pagar un sou a persones pobres o exclosos, empleant-les en activitats solidàries
- x)
- y) Els voluntaris no haurien d'acceptar segons quins premis
- z) A l'Estat li interessa fomentar un voluntariat poc reivindicatiu
- aa) A les organitzacions solidàries més crítiques no se les lloa sinó que se les reprimeix

Ítems 2ona part. Aquesta part és similar a l'anterior però canvia el sentit dels valor de la escala. La segona part pretén situar cada ítem en una escala similar en funció del tipus de solidaritat. El punt 1 correspondria a un model de neosolidaritat, arbitraria, anecdòtica, amb mínim esforç, individualista i

materialista (com l'exemple de tenir una targeta de crèdit solidària). El punt 11, reflexa una concepció de solidaritat més compromesa, costosa, orientada a la justícia i la igualtat, universalista...

- a) És una persona solidària aquella que dedica el seu temps pels altres sense esperar res a canvi
- b) és una persona solidària aquella que paga la quota de soci d'una ONG
- c) és una persona solidària aquella que dona la meitat del seu sou en una telemarató
- d) és una persona solidària aquella que té cura dels fills del seu veí de manera desinteressada
- e) és una persona solidària aquella té una targeta de crèdit solidària (que reinverteix part dels beneficis) en un banc
- f) és una persona solidària aquella que va a un concert en benefici de les víctimes d'una catàstrofe
- g) és una persona solidària aquella conscient del seu deure a pagar impostos
- h) és una persona solidària aquella que compra productes de comerç just
- i) és una persona solidària qui fa un donatiu pel Mitch
- j) és una persona solidària qui denuncia la situació d'injustícia en la que viuen certes persones
- k) és una persona solidària aquella que milita en un moviment que demana d'abolició del deute extern dels països més pobres
- l) és una persona solidària aquella que treballa en una ONG
- m) és una persona solidària aquella que treballa en una ONG a canvi d'un salari inferior al que podria obtenir d'un altre forma
- n) És necessari fer política per treballar per una societat més solidària
- o) És una persona solidària aquella que es mobilitza en contra d'una reunió del Banc Mundial a Barcelona
- p) és una persona solidària aquella que el seu benestar depèn del benestar dels altres
- q) és una persona solidària aquella que lluita per les causes dels altres com si fossin la seva pròpia
- r) No pot ser solidari algú que pensa que la desigualtat és algo natural
- s) Per ser solidari és necessari implicar-se políticament
- t) És necessari fer política per treballar per una societat solidària.

Un cop obtingudes les respostes, el següent pas és el de separar els anunciats en tres grups segons reflexen actituds a cada un dels costats de l'escala o actituds indiferents. El qüestionari final ha de contenir igual ítems de cada un dels grups⁷. La mitja serà el valor dins l'escala que els jutges han atorgat. Aquells amb una desviació menor indicaran més grau d'acord entre els jutges. Aquests són els resultats obtinguts:

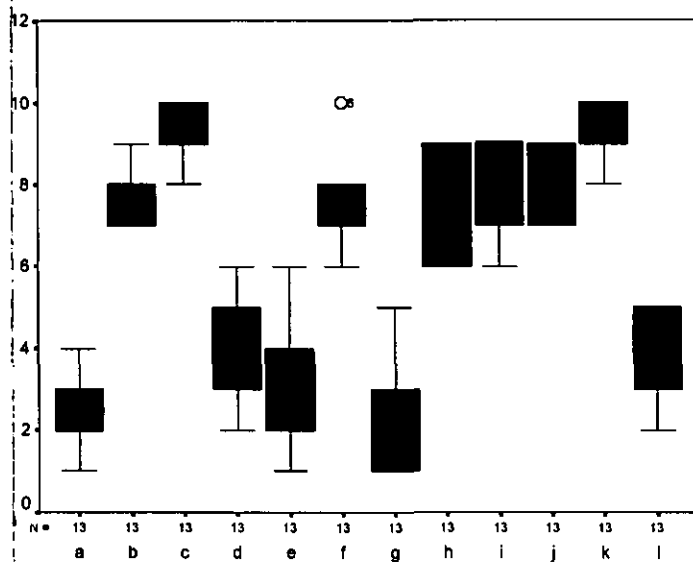
Respostes Pretest 506. Definitiu

⁷ S'han tingut en compte les recomanacions tècniques per la redacció dels ítems que trobem a Pádua (1979)

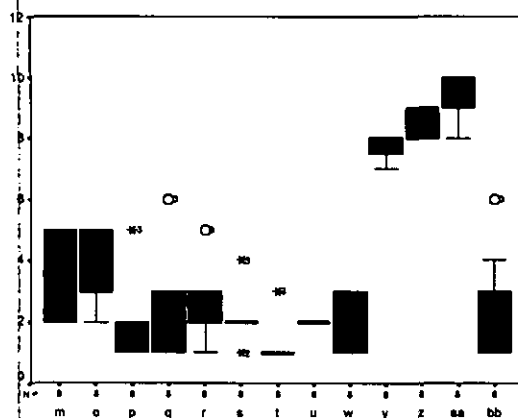
Descriptive Statistics

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
a	13	3	1	4	2.54	.967
b	13	2	7	9	7.46	.776
c	13	2	8	10	9.31	.751
d	13	4	2	6	4.00	1.225
e	13	5	1	6	3.08	1.605
f	13	4	6	10	7.46	1.050
g	13	4	1	5	2.15	1.144
h	13	3	6	9	7.69	1.377
i	13	3	6	9	8.23	1.092
j	13	2	7	9	7.85	.899
k	13	2	8	10	9.31	.751
l	13	3	2	5	4.15	1.345
m	13	3	2	5	3.85	1.281
n	0					
o	13	4	2	6	3.85	1.281
p	13	6	1	7	2.62	1.895
q	13	7	1	8	3.38	2.399
r	13	4	1	5	3.08	1.320
s	13	5	1	6	2.77	1.423
t	13	3	1	4	1.62	1.044
u	13	3	2	5	2.54	.967
v	0					
w	13	6	1	7	2.54	1.664
x	0					
y	13	2	7	9	7.85	.689
z	13	2	8	10	8.77	.599
aa	12	2	8	10	9.42	.669
bb	8	5.00	1.00	6.00	2.3750	1.76777
valid N (listwise)	0					

Respostes del pretest 506 definitiu. (a-l)

Respostes del pretest 506. definitiu (l-aa)

506. Ítems poc crítics. Comparació de les desviacions

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation
a	13	2.54	.967
e	13	3.08	1.605
g	13	2.15	1.144
p	13	2.62	1.895
q	13	3.38	2.399
r	13	3.08	1.320
s	13	2.77	1.423
t	13	1.62	1.044
u	13	2.54	.967
Valid N (listwise)	13		

506. Ítems indiferents. Comparació de les desviacions

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation
d	13	4.00	1.225
l	13	4.15	1.345
m	13	3.85	1.281
o	13	3.85	1.281
Valid N (listwise)	13		

506. Ítems crítics. Comparació de les desviacions

Descriptive Statistics

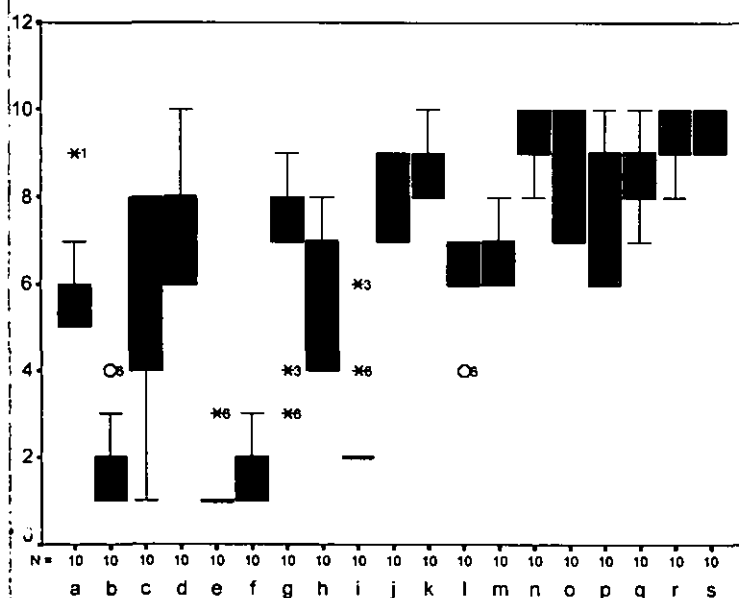
	N	Mean	Std. Deviation
b	13	7.46	.776
c	13	9.31	.751
f	13	7.46	1.050
h	13	7.69	1.377
i	13	8.23	1.092
j	13	7.85	.899
k	13	9.31	.751
y	13	7.85	.689
z	13	8.77	.599
aa	12	9.42	.669
Valid N (listwise)	12		

Respostes del pretest 507. Definitiu

Descriptive Statistics

	N	Range	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation
a	11	6	3	9	5.64	1.502
b	13	3	1	4	1.85	.987
c	13	7	1	8	4.62	2.785
d	13	5	5	10	7.46	1.506
e	13	2	1	3	1.23	.599
f	13	2	1	3	2.08	.760
g	13	8	1	9	6.23	2.315
h	13	6	2	8	5.62	1.895
i	13	5	1	6	2.62	1.325
j	13	2	7	9	8.08	.862
k	13	3	7	10	8.38	.870
l	13	3	4	7	6.15	.899
m	13	7	1	8	6.08	1.706
n	13	2	8	10	9.15	.689
o	12	3	7	10	8.08	1.379
p	12	4	6	10	8.08	1.621
q	12	3	7	10	8.75	.866
r	13	8	2	10	8.77	2.127
s	13	4	6	10	9.08	1.038
Valid N (listwise)	10					

Respostes pretest 507. Definitiu

507. Ítems poc crítics. Comparació de desviacions

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation
b	13	1.85	.987
e	13	1.23	.599
f	13	2.08	.760
Valid N (listwise)	13		

507. Ítems neutres. Comparació de desviacions

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation
a	11	5.64	1.502
c	13	4.62	2.785
g	13	6.23	2.315
h	13	5.62	1.895
i	13	2.62	1.325
l	13	6.15	.899
m	13	6.08	1.706
Valid N (listwise)	11		

507. Ítems crítics. Comparació de desviacions

Descriptive Statistics

	N	Mean	Std. Deviation
d	13	7.46	1.506
j	13	8.08	.862
k	13	8.38	.870
n	13	9.15	.689
o	12	8.08	1.379
p	12	8.08	1.621
q	12	8.75	.866
r	13	8.77	2.127
s	13	9.08	1.038
Valid N (listwise)	11		

Per tant les dues bateries de preguntes queden de la següent forma:

506. Total 11 ítems

- Col·laborant amb empreses interessades en la solidaritat es poden aconseguir més recursos i arribar a més gent . Valor: **2.54**
- Rebre diners de l'Estat condiciona l'autonomia de les organitzacions de solidaritat Valor: **7.46**

- c) Les Organitzacions de solidaritat han de treballar junt amb el govern i les empreses per fer front a la pobresa, l'exclusió i la injustícia **Valor: 2.15**
- d) L'estat hauria de finançar les Organitzacions de solidaritat **Valor: 4.15**
- e) És necessari i positiu regular el marc de treball de les organitzacions de solidaritat **Valor: 3.85**
- f) Els voluntaris haurien de rebre algun tipus de retribució pel seu esforç **Valor: 3.38**
- g) L'haver treballat com a voluntari, s'hauria de valorar al mercat de treball **Valor: 2.77**
- h) S'hauria de crear un servei civil obligatori, és a dir,...retocar **Valor: 1.62**
- i) Els voluntaris no haurien d'acceptar segons quins premis, ni celebrar dies del voluntariat....retocar **Valor: 7.85**
- j) A l'Estat li interessa fomentar un voluntariat poc reivindicatiu **Valor: 8.77**
- k) A les organitzacions solidàries més crítiques no se les lloa sinó que se les reprimeix. **Valor: 9.42**

Per que fa a la pregunta 507:

Enunciat. Segons la teva visió del que és solidaritat, mostra el teu acord o desacord amb els següents anuncis:

- a) És una persona solidària aquella que dedica el seu temps pels altres sense esperar res a canvi. **Valor: 5.64**
- b) és una persona solidària aquella que paga la quota de soci d'una ONG **Valor: 1.85**
- c) és una persona solidària aquella que dona la meitat del seu sou en una telemarató.
- d) és una persona solidària aquella que té cura dels fills del seu veí de manera desinteressada **Valor: 7.46**
- e) és una persona solidària aquella té una targeta de crèdit solidària en un banc **Valor: 1.23**
- f) és una persona solidària aquella que va a un concert en benefici de les víctimes d'una catàstrofe **Valor: 2.08**
- g) és una persona solidària aquella que compra productes de comerç just **Valor: 5.62**
- h) és una persona solidària qui fa un donatiu pel Mitch
- i) és una persona solidària qui denuncia la situació d'injustícia en la que viuen certes persones **Valor: 8.08**
- j) És una persona solidària aquella que milita en un moviment que demana d'abolició del deute extern dels països més pobres **Valor: 8.38**
- k) És necessari fer política per treballar per una societat més solidària **Valor: 9.15**
- l) és una persona solidària aquella que lluita per les causes dels altres com si fossin la seva pròpia **Valor: 8.75**

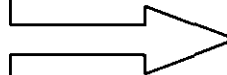
ANNEXA 5: Qüestionari definitiu

ENQUESTA PER A MEMBRES DEL MOVIMENT DE SOLIDARITAT

Número: Data:...../...../..... Organització: Codi:

HOLA!

PER A QUE RESPONDRE
AQUESTA ENQUESTA
SE'T FACI MÉS AMÈ I DOLÇ...

- Estem realitzant un estudi per a conèixer les opinions de les persones que treballen en el món de la solidaritat sobre diferents temes que afecten la seva activitat.
- És un qüestionari breu, no et prendrà més d'uns minuts. Existeix una còpia en castellà, si t'és més còmode contestar en aquesta altra llengua, digueu.
- Agraïrem la teva sinceritat i que et llegeixis atentament els enuncisats.
- Un concepte que cal aclarir prèviament, degut a que apareix reiteradament, és el d'ORGANITZACIÓ DE SOLIDARITAT. Entenem per organització de solidaritat aquell *grup organitzat de persones que treballen amb fins solidaris, sigui aquest un petit col·lectiu, una gran ONG, una associació cívica, una xarxa informal de persones i grups, una entitat religiosa,...*
- En cas de dubtes pots fer les preguntes que calgui a qui t'ha donat el qüestionari.
- Les respostes que ens donis seran estrictament confidencials.

Gràcies per la teva col·laboració.

1. PODRIES ASSENYALAR QUIN TIPUS DE TASQUES REALITZES EN LA TEVA ORGANITZACIÓ?

1. Treball directe amb persones necessitades
2. Tasques administratives
3. Captació de fons
4. Tasques de gestió i direcció
5. Sensibilització
6. Denúncia i mobilització social
7. Formació i debat intern
8. Altres:

2. QUANT TEMPS FA QUE ESTÀS EN AQUESTA ORGANITZACIÓ?

..... anys mesos setmanes

3. En cas de que la teva organització sigui una associació: ETS SOCI? SI ☐ NO ☐

4.- QUINS ELEMENTS VALORES MÉS DE LA TEVA ORGANITZACIÓ?
(marca totes les que vulguis)

1. La ideologia
2. Les condicions de col·laboració horaris, tipus de feina, proximitat...
3. El funcionament i democràcia interna
4. El seu prestigi social
5. La influència i transformacions que pot exercir en la societat
6. El tema que treballen
7. Les persones amb les que treballa
8. El que pot aportar la teva experiència
9. Altres:

5. PODRIES DIR QUANTES HORES SETMANALS HI DEDIQUES APROXIMADAMENT?

.....Hores No sap, no contesta ☐

6. ESTÀS ASSEGURAT? SI ☐ NO ☐

7. TENS CONTRACTE DE VOLUNTARI? SI ☐ NO ☐

Contracte de Voluntari: La llei estatal de voluntariat vigent estipula que la relació entre la persona que vol fer una tasca voluntària i la seva organització ha de ser contractual. És a dir, que les dues parts, persona i organització, han de signar un contracte on es reflecteixin una sèrie de compromisos com: hores setmanals que dedicarà el nou membre, temps previst de compromís, obligació de l'organització d'atorgar formació al nou membre, d'assegurar-lo,...

8. ET SEMBLA ADEQUAT QUE S'ESTABLEIXI UN CONTRACTE ENTRE LA PERSONA I LA SEVA ORGANITZACIÓ? a) SI
b) Indiferent
c) NO

9. CREUS QUE L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA (GOVERN, GENERALITAT, AJUNTAMENTS...) HAURIA DE RECOMPENSAR D'ALGUNA MANERA EL TREBALL QUE FEU?

Si ☐ No ☐

COM?

10. CREUS QUE LA TEVA INSTITUCIÓ T'HAURIA DE COMPENSAR LES DESPESES QUE ES DERIVEN DE LA TEVA COL·LABORACIÓ (transport, material,...)?

Si ☐ No ☐

11. EN LA SEGÜENT PREGUNTA LLEGIRÀS UN SEQUIT DE COMENTARIS SOBRE LA POBRESA. ES TRACTA D'OPINIONS POLÈMIQUES SOBRE LES QUALS ALGUNES PERSONES ESTAN D'ACORD I ALTRES EN CONTRA. INDICA EL TEU GRAU D'ACORD AMB CADA UN D'ELLS. PER FER-HO ET PROPOSEM UNA ESCALA DE 0 A 5, ON 5 VOL DIR "ABSOLUTAMENT D'ACORD" I 0 "GENS D'ACORD". LA RESTA DE VALORS REPRESENTEN OPINIONS INTERMITGES. ÉS IMPORTANT QUE ET QUEDI CLAR EL SIGNIFICAT DE LA FRASE; SI NO ÉS AIXÍ POTS PREGUNTAR A ALGUN RESPONSABLE DE L'ENQUESTA O MARCAR LA CASELLA "NO SAP/ NO CONTESTA"

1- Una de les principals raons per les quals hi ha pobresa és la mala política dels governs.

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

2- L'alcoholisme i la drogaaddicció són causes importants que porten les persones a la pobresa i a la marginació.

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

3- Moltes persones pobres no estarien disposades a treballar encara que els hi oferissin un lloc de treball

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

4- Una de les principals raons de la pobresa es la falta de oportunitats en l'educació i el treball pels pobres

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

5- El nostre sistema econòmic porta a que els rics siguin cada cop més rics i els pobres cada cop més pobres.

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

- 6- La pobresa del Tercer Món té sobretot a veure amb les dures condicions climàtiques (sequeres, huracans...), els terrenys poc fèrtils (deserts, alta muntanya) o la manca de recursos naturals.

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

- 7- La nostra societat garanteix la igualtat d'oportunitats.

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

- 8- Una de les principals raons de la pobresa és que en el nou món actual, algunes persones no estan prou dotades per competir-hi.

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

- 9- El capitalisme no pot funcionar sense una certa quantitat de pobres.

Absolutament d'acord 5 4 3 2 1 0 Gens d'acord NO SAP/ NO CONTESTA ☐

12. PER CULPA DE QUI O QUÈ CONSIDERES QUE EXISTEIX POBRESA?

13. SI DE TU DEPENGUÉS COM ACABARIES AMB LA POBRESA? (breument, si us plou)

14. CONSIDERES QUE PER DUR A TERME LA SEVA ACTIVITAT, EL MÉS IMPORTANT D'UNA ORGANITZACIÓ DE SOLIDARITAT ÉS QUE

- ☐ tingui una bona base social
☐ tingui unes persones ben preparades, i professionals.

15. CONSIDERES QUE PER ASSOLIR ELS SEUS OBJECTIUS LES ORGANITZACIONS DE SOLIDARITAT HAN DE SEGUIR SEMPRE ELS CANALS LEGALS ESTABLERTS?

SI ☐ NO ☐

16. EL FET DE REALITZAR UNA ACCIÓ SOLIDÀRIA PROPORCIONA A LA PERSONA DIFERENTS SATISFACCIONS. QUINES SÓN LES RAONS QUE CREUS QUE IMPULSEN A LA GENT A PARTICIPAR EN UNA ORGANITZACIÓ COM LA TEVA? (màxim 3)

- a) *Ajudar als altres*
b) *Realització personal*
c) *Satisfacció pels resultats*
d) *Ampliació de les experiències de vida*
e) *Conèixer gent interessant amb interessos afins*

- f) *Oportunitat per formar-se i aprendre noves habilitats i coneixements*
g) *Experiència professional*
h) *Oportunitat per fer allò que els agrada*
i) *Treballar per majors quotes d'igualtat i justícia*
j) *Reconeixement social*
k) *Posar en pràctica els principis morals, religiosos o polítics.*
l) *Ocupar el temps lliure*
m) *Experiència personal anterior*
n) *Problemes personals*
o) *Altres.....*

17. I QUINES SERIEN PER TU LES PRINCIPALS SATISFACCIONS? (màxim 3)

- a) *Ajudar als altres*
- b) *Realització personal*
- c) *Satisfacció pels resultats*
- d) *Ampliació de les experiències de vida*
- e) *Conèixer gent interessant amb interessos afins*
- f) *Oportunitat per formar-me i aprendre noves habilitats*
- g) *Experiència professional*

- h) *Oportunitat per fer allò que t'agrada*
- i) *Treballar per més igualtat i justícia social*
- j) *Es una activitat reconeguda socialment*
- k) *Posar en pràctica els meus principis morals, religiosos o polítics.*
- l) *Em mantinc ocupat fent una activitat positiva*
- m) *Experiència personal anterior*
- n) *Problemes personals*
- o) *Altres:.....*

18. DIGUÉS SI ESTÀS D'ACORD O NO AMB LES SEGÜENTS AFIRMACIONS SOBRE EL MÓN DE LES INSTITUCIONS DE SOLIDARITAT

- a) **Rebre diners de l'Estat condiciona l'autonomia de les organitzacions de solidaritat**
SI ☐ NO ☐
- b) **Els voluntaris haurien de rebre algun tipus de retribució pel seu esforç**
SI ☐ NO ☐
- c) **A l'Estat li interessa fomentar una participació social poc reivindicativa**
SI ☐ NO ☐
- d) **És necessari i positiu regular legalment el marc de treball de les organitzacions de solidaritat**
SI ☐ NO ☐
- e) **El fet d'haver treballat com a voluntari, s'hauria de valorar al mercat de treball**
SI ☐ NO ☐
- f) **S'hauria de crear un servei civil obligatori, és a dir, que tothom dediqués una petita part de la seva vida a algun fi solidari**
SI ☐ NO ☐
- g) **Els voluntaris no haurien d'acceptar segons quins premis, ni celebrar dies del voluntariat etc..**
SI ☐ NO ☐
- h) **Les organitzacions de solidaritat han de treballar junt amb el govern i les empreses per fer front a la pobresa, l'exclusió i la injustícia**
SI ☐ NO ☐
- i) **A les organitzacions solidàries més crítiques no se les lloa sinó que se les reprimeix.**
SI ☐ NO ☐
- j) **Les empreses haurien de destinar part dels seus beneficis a projectes de solidaritat com fan el fons solidari Fortuna, o la Pepsi**
SI ☐ NO ☐

19. SEGONS LA TEVA VISIÓ DEL QUE ÉS SOLIDARITAT, DIGUES SI ESTÀS D'ACORD O NO AMB ELS SEGÜENTS ANUNCIATS

- a) **És una persona solidària aquella que dedica el seu temps pels altres sense esperar res a canvi.**
SI ☐ NO ☐
- b) **És una persona solidària aquella que paga la quota de soci d'una ONG**
SI ☐ NO ☐
- c) **És una persona solidària aquella que té cura dels fills del seu veí de manera desinteressada**
SI ☐ NO ☐

- d) És una persona solidària aquella té una targeta de crèdit solidària en un banc
SI ☐ NO ☐
- e) És una persona solidària aquella que va a un concert en benefici de les víctimes d'una catàstrofe
SI ☐ NO ☐
- f) És una persona solidària aquella que compra productes de comerç just
SI ☐ NO ☐
- g) És una persona solidària qui denuncia la situació d'injustícia en la que viuen certes persones
SI ☐ NO ☐
- h) És una persona solidària aquella que demanda l'abolició del deute extern dels països més pobres
SI ☐ NO ☐
- i) És necessari fer política per treballar per una societat més solidària
SI ☐ NO ☐
- j) És una persona solidària aquella que lluita per les causes dels altres com si fossin la seva pròpia
SI ☐ NO ☐

20. RESPECTE A LES SEVES CREENCES RELIGIOSES, ES CONSIDERA VOSTÈ...

- a) Catòlic practicant
b) Catòlic no practicant
c) Indiferent
d) Agnòstic
e) Ateu
f) Creient d'altres religions

21. ET CONSIDERES UNA PERSONA POLITITZADA? SI ☐ NO ☐

22. ON ET SITUARIES EN UNA ESCALA ON EL VALOR 1 ÉS EXTREMA ESQUERRA I 10 EXTREMA DRETA?

EXTREMA												EXTREMA
ESQUERRA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		DRETA

23. QUIN ÉS EL TEU PRINCIPAL HOBBIE?

24. ENS PODRIES RECOMANAR UNA PEL·LÍCULA?

25. HAS ANAT A ALGUNA MANIFESTACIÓ ÚLTIMAMENT?

SI ☐ NO ☐

A QUINA?

DADES PERSONALS:

- 1) SEXE: HOME ☐ DONA ☐
- 2) EDAT: 18-30 ☐ 30- 55 ☐ 55- 103 ☐
- 3) ESTUDIS:
- 4) PROFESSION:

ATENCIÓ!!!

- Estaries disposat a participar en un debat (grup de discussió) amb altres persones implicades en el món de la solidaritat després del qual et convidaríem a sopar?
- Te garantim que no et volem vendre cap enciclopèdia.
- Seria un dilluns a les 19'30 aproximadament...
- Si és així, deixa'ns el teu nom de pila i el teu telèfon, gràcies:

NOM: TELÈFON: E-MAIL:.....

- Retorna aquesta part separada del qüestionari per tal de garantir el teu anonimat

Moltes gràcies,

Albert i Toni

Annexa 6: Resum estadístic

Aquest és un resum dels principals resultats derivats dels qüestionaris. Per la reduïda mostra que hem entrevistat els resultats no poden ser contemplats com a prova de l'existència de correlació entre les variables. Tanmateix, creiem important atendre als resultats com a orientació i com a prospecció de l'opinió dels voluntaris respecte alguns dels temes tractats.

Les primeres taules fan referència a la composició de la mostra

Taula 1: MOSTRA DE L'ENQUESTA PER ENTITATS I MODELS

		Tipus organització		
		Tècnic	Voluntarista	Polític
Organització a la que es pertany	Intermon	2		
	Mans Unides	5		
	adsis	7		
	Fundació comptal	5		
	justícia i pau	1		
	codespa	5		
	creu roja	5		
	Germanes de la caritat		8	
	Cor de Maria		2	
	engrunes		1	
	acsvp		4	
	jae		7	
	xcade			12
	BCN 2001			9
	entrepobles			4
	Comite de Solidaritat amb Nicaragua de Nou Barris			5
	Total	30	22	30

Taula 2: MOSTRA PER EDATS I MODELS

		Tipus organització					
		Tècnic		Voluntarista		Polític	
		Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
Edat	18-30	12	40.0%	9	40.9%	14	46.7%
	30-55	10	33.3%	1	4.5%	14	46.7%
	55-103	8	26.7%	12	54.5%	2	6.7%
Total		30	100.0%	22	100.0%	30	100.0%

Taula 3: MOSTRA PER SEXE

		Tipus organització					
		Tècnic		Voluntarista		Polític	
		Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
sexe	home	11	36.7%	9	42.9%	17	56.7%
	dona	19	63.3%	12	57.1%	13	43.3%

Taula 4: MOSTRA PER ADSCRIPCIÓ RELIGIOSA

	Tipus organització					
	Tècnic		Voluntarista		Polític	
	Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
religio catolic practlicant	11	39.3%	11	55.0%	2	6.7%
no practlicant	7	25.0%	2	10.0%	2	6.7%
indiferent	5	17.9%			3	10.0%
Agnòstic	5	17.9%	7	35.0%	11	36.7%
Ateu					12	40.0%

Taula 5: MOSTRA PER AUTODEFINICIÓ POLÍTICA. 1=extrema esquerra 10= extrema dreta

	Tipus organització					
	Tècnic		Voluntarista		Polític	
	Media	Desviación típica	Media	Desviación típica	Media	Desviación típica
Autodefinició política	4.04	1.32	5.33	1.50	2.17	.87

Taula 6: MESOS EN L'ORGANITZACIÓ I HORES DEDICADES PER SETMANA, PER MODELS

	Tipus organització		
	Tècnic	Voluntaris ta	Polític
	Media	Media	Media
Temps en l'organització (en mesos)	44	70	65
Hores dedicades x setmana	9	13	10

Taula 7: Podries assenyalar quin tipus de tasques realitzes en la teva organització? Multiopció

- Treball directe amb persones necessitades
- Tasques administratives
- Captació de fons
- Tasques de gestió i direcció
- Sensibilització
- Denúncia i mobilització social
- Formació i debat intern
- Altres:

	Tipus organització					
	Tècnic		Voluntarista		Polític	
	Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
treball directe	16	53.3%	12	52.2%	4	12.9%
Tasques administratives	14	46.7%	12	52.2%	7	22.6%
Captació de fons	3	10.0%	1	4.3%	5	16.1%
Tasques de gestió	5	16.7%	5	21.7%	8	25.8%
Sensibilització	7	23.3%	5	21.7%	21	67.7%
Denúncia i mobilització	4	13.3%	5	21.7%	28	90.3%
Formació i debat intern	6	20.0%	1	4.3%	18	58.1%
Altres			1	4.3%	2	6.5%

Taula 8: Elements més valorats de l'organització en la que es col·labora

Pregunta: 4.- QUINS ELEMENTS VALORES MÉS DE LA TEVA ORGANITZACIÓ?
(marca totes les que vulguis)

1. *La ideologia*
2. *Les condicions de col·laboració horaris, tipus de feina, proximitat...*
3. *El funcionament i democràcia interna*
4. *El seu prestigi social*
5. *La influència i transformacions que pot exercir en la societat*
6. *El tema que treballen*
7. *Les persones amb les que treballa*
8. *El que pot aportar la teva experiència*

Altres:

	Tipus organització					
	Tècnic		Voluntarista		Polític	
	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.	
La ideologia	46.4%	14	60.9%	23	76.7%	
Condicions de col·laboració	28.6%	6	26.1%	2	6.7%	
El funcionament intern	28.6%	9	39.1%	24	80.0%	
prestigi social	17.9%	5	21.7%	3	10.0%	
influencia que pot exercir	57.1%	8	34.8%	19	63.3%	
tema que treballen	60.7%	12	52.2%	17	56.7%	
persones	60.7%	17	73.9%	23	76.7%	
el que pots aportar	28.6%	1	4.3%	5	16.7%	
altres	3.6%			1	3.3%	

Taula 9: Estàs assegurat? Tens contracte de voluntari?

		Tipus organització					
		Tècnic		Voluntarista		Polític	
		Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
Estàs	no	8	27.6%	18	81.8%	28	96.6%
assegurat?	si	21	72.4%	4	18.2%	1	3.4%
Tens contracte	no	12	42.9%	22	100.0%	28	93.3%
de voluntari	si	16	57.1%			2	6.7%

Taula 10: Et sembla adequat que s'estableixi un contracte entre la persona i la seva organització?
Creus que la teva institució t'hauria de compensar les despeses que es deriven de la teva col·laboració (transport, material,...)?

		Tipus organització					
		Tècnic		Voluntarista		Polític	
		Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
Et sembla adequat	no	3	11.1%	15	65.2%	19	63.3%
contracte	si	17	63.0%	3	13.0%	2	6.7%
	indiferent	7	25.9%	5	21.7%	9	30.0%
Compensar	no	17	60.7%	13	59.1%	24	77.4%
despeses	si	11	39.3%	9	40.9%	7	22.6%

Taula 11: Grau d'acord respecte les diferents explicacions sobre la pobresa per models.

0= gens d'acord
5= completament d'acord

	Tipus organització		
	Tècnic	Voluntaris ta	Polític
	Media	Media	Media
Individual-inherent	1.91	1.45	.29
Individual-contingent	2.83	2.50	1.10
Estructural-contingent	4.02	4.20	4.27
Estructural- inherent	3.60	4.21	4.54

Taula 12: CONSIDERES QUE PER DUR A TERME LA SEVA ACTIVITAT, EL MÉS IMPORTANT D'UNA ORGANITZACIÓ DE SOLIDARITAT ÉS QUE

- a) tingui una bona base social
b) tingui unes persones ben preparades, i professionals

	Tipus organització					
	Tècnic		Voluntarista		Polític	
	Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
bona base social	12	46.2%	14	73.7%	25	92.6%
persones ben preparades i professionals	14	53.8%	5	26.3%	2	7.4%

Taula 13: CONSIDERES QUE PER ASSOLIR ELS SEUS OBJECTIUS LES ORGANITZACIONS DE SOLIDARITAT HAN DE SEGUIR SEMPRE ELS CANALS LEGALS ESTABLERTS?

	Tipus organització					
	Tècnic		Voluntarista		Polític	
	Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
no	17	58.6%	13	59.1%	29	93.5%
si	12	41.4%	9	40.9%	2	6.5%

Taula 14: EL FET DE REALITZAR UNA ACCIÓ SOLIDÀRIA PROPORCIONA A LA PERSONA DIFERENTS SATISFACCIONS. QUINES SÓN LES RAONS QUE CREUS QUE IMPULSEN A LA GENT A PARTICIPAR EN UNA ORGANITZACIÓ COM LA TEVA? (màxim 3).

- a) *Ajudar als altres*
- b) *Realització personal*
- c) *Satisfacció pels resultats*
- d) *Ampliació de les experiències de vida*
- e) *Conèixer gent interessant amb interessos afins*
- f) *Oportunitat per formar-se i aprendre noves habilitats i coneixements*
- g) *Experiència professional*
- h) *Oportunitat per fer allò que els agrada*
- i) *Treballar per majors quotes d'igualtat i justícia*
- j) *Reconeixement social*
- k) *Posar en pràctica els principis morals, religiosos o polítics.*
- l) *Ocupar el temps lliure*
- m) *Experiència personal anterior*
- n) *Problemes personals*

Altres.....

	Tipus organització					
	Tècnic		Voluntarista		Polític	
	Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
ajudar als altres	26	86.7%	11	52.4%	8	26.7%
Realització personal	13	43.3%	12	57.1%	14	46.7%
Satisfacció pels resultats	5	16.7%	2	9.5%	3	10.0%
Ampliació de les experiències de vida	4	13.3%	8	38.1%	4	13.3%
Conèixer gent interessant amb interessos afins	3	10.0%	8	38.1%	6	20.0%
Formació	3	10.0%	1	4.8%	5	16.7%
Experiència professional	1	3.3%	1	4.8%		
Fer allò que agrada	3	10.0%	10	47.6%	4	13.3%
major quotes d'igualtat i justícia	16	53.3%	8	38.1%	25	83.3%
reconeixement personal	1	3.3%	1	4.8%		
Posar en pràctica principis	4	13.3%	7	33.3%	17	56.7%
ocupar el temps lliure	2	6.7%	2	9.5%	2	6.7%
Experiència personal	2	6.7%				

Taula 15: I QUINES SERIEN PER TU LES PRINCIPALS SATISFACCIONS? (màxim 3)

- a) *Ajudar als altres*
- b) *Realització personal*
- c) *Satisfacció pels resultats*
- d) *Ampliació de les experiències de vida*
- e) *Conèixer gent interessant amb interessos afins*
- f) *Oportunitat per formar-me i aprendre noves habilitats*
- g) *Experiència professional*
- h) *Oportunitat per fer allò que t'agrada*
- i) *Treballar per més igualtat i justícia social*
- j) *Es una activitat reconeguda socialment*
- k) *Posar en pràctica els meus principis morals, religiosos o polítics.*
- l) *Em mantinc ocupat fent una activitat positiva*
- m) *Experiència personal anterior*
- n) *Problemes personals*

Altres:.....

	Tipus organització					
	Tècnic		Voluntarista		Polític	
	Recuento	% col.	Recuento	% col.	Recuento	% col.
ajudar als altres	24	82.8%	12	57.1%	6	20.0%
Realització personal	9	31.0%	8	38.1%	8	26.7%
Satisfacció pels resultats	3	10.3%	3	14.3%	2	6.7%
Ampliació de les experiències de vida	5	17.2%	8	38.1%	3	10.0%
Conèixer gent interessant amb interessos afins	3	10.3%			9	30.0%
Formació	2	6.9%	1	4.8%	4	13.3%
Experiència professional	1	3.4%	1	4.8%		
Fer allò que agrada	6	20.7%	8	38.1%	5	16.7%
major quotes d'igualtat i justícia	16	55.2%	7	33.3%	29	96.7%
Posar en pràctica principis	7	24.1%	7	33.3%	17	56.7%
ocupar el temps lliure	2	6.9%	1	4.8%		
Experiència personal	1	3.4%	1	4.8%	1	3.3%
Problemes personals			1	4.8%		

Taula 16: Índex d'acord respecte a la "institucionalització del voluntariat". Índex elaborat amb una escala de medició d'actituds Thurstone amb les respostes a la pregunta 18, segons la ponderació dels jutges en el pretest previ (Veure annex metodològic). Representa una escala de l'1 al 10, on 1 reflexa una actitud gens crítica al procés de construcció d'una solidaritat oficial (segons definició treball) i 10 una actitud absolutament crítica

	Tipus organització		
	Tècnic	Voluntarista	Polític
	Media	Media	Media
opinió respecte a la institucionalització	4.69	5.56	7.22

Taula 17: DIGUÉS SI ESTÀS D'ACORD O NO AMB LES SEGÜENTS AFIRMACIONS SOBRE EL MÓN DE LES INSTITUCIONS DE SOLIDARITAT. NOTA: els NO contenen en NS/NC.

- a) Rebre diners de l'Estat condiciona l'autonomia de les organitzacions de solidaritat
- b) Els voluntaris haurien de rebre algun tipus de retribució pel seu esforç
- c) A l'Estat li interessa fomentar una participació social poc reivindicativa
- d) És necessari i positiu regular legalment el marc de treball de les organitzacions de solidaritat
- e) El fet d'haver treballat com a voluntari, s'hauria de valorar al mercat de treball
- f) S'hauria de crear un servei civil obligatori, és a dir, que tothom dediqués una petita part de la seva vida a algun fi solidari
- g) Els voluntaris no haurien d'acceptar segons quins premis, ni celebrar dies del voluntariat etc..
- h) Les organitzacions de solidaritat han de treballar junt amb el govern i les empreses per fer front a la pobresa, l'exclusió i la injustícia
- i) A les organitzacions solidàries més crítiques no se les lloa sinó que se les reprimeix.
- j) Les empreses haurien de destinar part dels seus beneficis a projectes de solidaritat com fan el fons solidari Fortuna, o la Pepsi

		Tipus organització		
		Tècnic	Voluntaris	Polític
		% col.	% col.	% col.
a	no	36.7%	26.1%	16.1%
	si	63.3%	73.9%	83.9%
b	no	90.0%	100.0%	87.1%
	si	10.0%		12.9%
c	no	20.0%	21.7%	
	si	80.0%	78.3%	100.0%
d	no	36.7%	65.2%	71.0%
	si	63.3%	34.8%	29.0%
	no	30.0%	26.1%	77.4%
	si	70.0%	73.9%	22.6%
f	no	70.0%	78.3%	96.8%
	si	30.0%	21.7%	3.2%
g	no	33.3%	34.8%	93.5%
	si	66.7%	65.2%	6.5%
h	no	16.7%	26.1%	77.4%
	si	83.3%	73.9%	22.6%
i	no	56.7%	30.4%	6.5%
	si	43.3%	69.6%	93.5%
j	no	20.0%	56.5%	71.0%
	si	80.0%	43.5%	29.0%

Taula 18: SEGONS LA TEVA VISIÓ DEL QUE ÉS SOLIDARITAT, DIGUES SI ESTÀS D'ACORD O NO AMB ELS SEGÜENTS ANUNCIATS. Nota: els "no" contenen els NS/NC

- a) És una persona solidària aquella que dedica el seu temps pels altres sense esperar res a canvi.
- b) És una persona solidària aquella que paga la quota de soci d'una ONG
- c) És una persona solidària aquella que té cura dels fills del seu veí de manera desinteressada
- d) És una persona solidària aquella té una targeta de crèdit solidària en un banc
- e) És una persona solidària aquella que va a un concert en benefici de les víctimes d'una catàstrofe
- f) És una persona solidària aquella que compra productes de comerç just
- g) És una persona solidària qui denuncia la situació d'injustícia en la que viuen certes persones

- h) És una persona solidària aquella que demanda l'abolició del deute extern dels països més pobres
- i) És necessari fer política per treballar per una societat més solidària
- j) És una persona solidària aquella que lluita per les causes dels altres com si fossin la seva pròpia

		Tipus organització		
		Tècnic	Voluntaris	Polític
		% col.	% col.	% col.
a	no	13.3%	43.5%	32.3%
	si	86.7%	56.5%	67.7%
b	no	53.3%	73.9%	83.9%
	si	46.7%	26.1%	16.1%
c	no	16.7%	39.1%	22.6%
	si	83.3%	60.9%	77.4%
d	no	46.7%	60.9%	100.0%
	si	53.3%	39.1%	
e	no	50.0%	65.2%	87.1%
	si	50.0%	34.8%	12.9%
f	no	26.7%	69.6%	25.8%
	si	73.3%	30.4%	74.2%
g	no	10.0%	39.1%	6.5%
	si	90.0%	60.9%	93.5%
h	no	23.3%	52.2%	9.7%
	si	76.7%	47.8%	90.3%
i	no	23.3%	60.9%	9.7%
	si	76.7%	39.1%	90.3%
j	no	10.0%	39.1%	6.5%
	si	90.0%	60.9%	93.5%

Annex 7: Quadre d'entitats i tipus d'anàlisi

Entitat	Anàlisi documental	Entrevista	Enquestes	Grup de discussió
Ayuda en Acción	☒	☒	☒	☐
Intermon	☒	☒	☒	☐
Adra	☒	☒	☒	☐
Fundació Comtal	☒	☒	☒	☒
ADSI	☒	☒	☒	☒
Mans Unides	☒	☒	☒	☒
Creu Roja	☒	☒	☒	☒
Caritas	☒	☐	☐	☐
Justícia i Pau	☒	☒	☐	☒
Còdespa Catalunya	☒	☒	☒	☐
Projecte d'Ajut Humanitari (PRAHU)	☒	☒	☐	☐
Fundació Autònoma Solidària	☒	☒	☐	☒
Fundació Ajuda i Esperança	☒	☒	☐	☐
Acció solidària contra la Atur	☒	☒	☐	☐
Banc d'aliments	☒	☒	☒	☐
Engrunes	☒	☒	☒	☒
Fundació Casc Antic	☒	☒	☒	☐
Obra Social Sanitària Cqr de Maria	☒	☒	☒	☐
Ciutat Vella Acolidora	☒	☒	☐	☐
Joyes amb Empenta	☒	☒	☒	☐
Associació Caritat Sant Vicenç de Paül.	☒	☒	☒	☒
Obra Teresa de Calcuta, Missioneres de la Caritat	☒	☒	☒	☐
Campanya Barcelona 2001, contra el Banc Mundial	☒	☒	☒	☐
Xarxa ciutadana per la condonació del deute extern	☒	☒	☒	☒
Coordinadora contra la marginació de Cornellà	☒	☒	☒	☒
Còl·lectiu de solidaritat amb la rebel·lió zapatista	☒	☒	☒	☒
Sin Papeles sin fronteras	☒	☒	☒	☐
Comité de Solidaritat amb Nicaragua de Nou Barris	☒	☒	☒	☒
Entrepobles	☒	☒	☒	☒
FCVS	☒	☒	☐	☒
INCAVOL	☒	☒	☐	☐